

RAST

REVIIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA

LETNIK XVIII, OKTOBER 2007, št. 5 (113) ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

LITERATURA**Poezija**

Zagradili smo se	456	Marica ŠKORJANEC
Odhajam	456	
Vsakdanjosti	458	
Besede	458	
Večer v zeleni četrti	458	
Mavrični zublji	457	
Zastajanje	457	
Potrebujem te	460	Smiljan TROBIŠ
Pomlad	460	
Čoln	460	
Večer	460	
Tihožitje	461	
Gorjanci	461	
Molk, kot zlato težak	462	Matej KREVS
Navzdol, z vrha peščene ure	462	
Gazela mrtve ljubezni	463	
Dedov vrtec	464	Franci ŠALI
Aforizmi	469	Jože SIMČIČ
Proza		
Hugo	470	Stane PEČEK
Solze za Tilna	476	Jože SELJAK
Duše se vračajo	478	Anica ZIDAR

KULTURA

Matematika v Valvasorjevi knjižnici	484	Stanislav JUŽNIČ
Vojvodinja Virida Visconti	496	Nataša POLAJNAR FRELIH
Japodi	500	Janez WEISS
Na rokovo v Brežice	508	Mateja HABINC

NAŠ GOST

Svoji preteklosti se ne morem in nočem odreči – Pogovor z Markom Bulcem	517	Ivan GREGORČIČ
Novomeški likovni dnevi	538	Jasna KOCUVAN

DRUŽBENA VPRAŠANJA

Lokalne volitve županstev na Dolenjskem leta 2006	544	Franci ŠALI
---	-----	-------------

ODMEVI IN ODZIVI

Vizije med realizmom in abstrakcijo
Brigadirji in vozički
Po ogledu Mačjega plesa
Za dolgo življenje
Za sončno šolo
Sanjanje
Prepovedka o močni ženski
Kraj, ki nikoli ne spi
Zaznava pesniške zbirke Bogdane Namestnik
Talisman

549 Tatjana PREGL KOBE
553 Tatjana PREGL KOBE
555 Sonja ROSTAN
556 Jože ZUPAN
558 Jože ZUPAN
559 Barica SMOLE
560 Barica SMOLE
561 Barica SMOLE
563 Franci ŠALI
565 Marica ŠKORJANEC

GRADIVO ZA POZNAVANJE KONSERVATORSTVA

Zgodovina in razvoj konservatorstva (4)

568 Marinka DRAŽUMERIČ

KRONIKA

Maj – julij 2007

582 Lidija MARKELJ

D 2009/575

Rudi Benetik: NEW DELHI ŠTEV. 36, črna kreda, svinčnik, akril in kolaž na lesu, 60 x 20 x 5,5 cm, 2007

Marica Škorjanec ZAGRADILI SMO SE

Zagradili smo se,
vsak v svojo vsakdanjo zgodbo,
v leseno škripajočo varnost
z izrezljanimi polkni.
Še gozd se je prihuljeno zleknil
pred našimi nogami
kot krotka žival.
Včasih odpremo okno,
z razgledom na Sveto trojico,
samo za nas gnezdiijo ptice,
samo za nas letajo metulji
v spletu cvetočih sončnic
in trt.
Zagradili smo se.
Ob nedeljah poslušamo
tričetrtnske viže
ali obupane pesmi
samomorilcev,
bežno pogledamo,
kaj je novega
na Bližnjem vzhodu,
brezbrižni za tuje smrti
in grozo preganjanjih.

A mi smo se že zagradili
v svojo škripajočo varnost,
vsak zase minevamo
svoje neznatno bivanje
in vse Zlo je k sreči
tako daleč od nas.

ODHAJAM

Poslavljam se od vseh svojih-tujih domačij:
od krmežljave lesene koč, e,
nezakonskih krščencev,
uspavanih z makom,
od nedotaknjenih prsi
prepovedanega materinega mleka,
od rejniške strehe,
od tramov na stropu,

Marica Škorjanec

*vdovske hiše z drobnimi okni
in s slabo plačano ljubeznijo,
od turobne kamnite mežnarije
z obokano kuhinjo in strahovi po kotih,
s stenami, ki jih pokrivajo biseri
zamrzle vlage ob sveči,
s premraženimi nogami,
zavitimi v kožo
domačega zajca.*

*Poslavljam se s prvo pesmijo,
s prvo zaljubljenostjo,
ki jo je spletel lok vrtnic
samo na moji strani.*

VSAKDANJOSTI

*Po albumih v obledelih platnicah
ždiijo pradedje in prababice
vsi mladi in pokončni v starinskih nošah
ob aspidistri ali ob Blejskem jezeru
dolžnostno objeti*

*Brzajo konji zapreženi v davne kočije
v zasenčenih sobah se skozi prste pretakajo
prosojne skrivnosti
rdeče žoge uhajajo punčkam
na promenadi
obroči mornarskim dečkom*

*Številke se razmnožujejo
na računalniških kolonah
zasloni odslikavajo znane odnose
v neskončnih vrstah
plačil in dolgov
z vztrajno ponovljivostjo kapelj
ki dolbejo kamen v kraškem podzemlju
in ti si le še
brezdušen stalagmit
v svoji apneni negibnosti*

BESEDE

*So besede, zvite kot sladki štrukeljci,
so besede s toporiščem in ostrim rezilom,
so besede kot naftalinski gospodje
in besede, ki se obredno vrtijo v istem krogu,
so besede, oblečene v strgano raševino,
in besede, odete v žamet in svilo,
so besede: Rad bi bil Kelt,
da bi ti dajal lepa imena,
in besede, za vedno zaklenjene
v najglobljih temnicah.*

VEČER V ZELENi ČETRTI

*Na svojem horizontu
pod stropom
ščeбетata ljubljenska – ptička
in poslušata Brahmsa.
V sobo vstopa platana
hladit svoje zelene boke.
Luna že sega skozi okno
na mizo s prgiščem drobiža;
morda bi rada igrala tudi ona
to goljufivo igro.*

*Položili smo karte.
Med nami ni zmagovalca
in ne poraženca.
Preja utrujenosti,
preja naveličanosti,
rdeča nit bolečine
snujejo v mračni sobi
trak tujstva,
da ga homo ovili
okoli zapestij
v spominu na ta večer.*

MAVRIČNI ZUBLJI

*Kje so mavrični zublji
posiliživa,
ki žari v pesku
ob cerkvenem zidu?
Kdo je pohodil
njegove sončne oči,
oskrnil
zlato jesenov,
posekal
temačnost borov
v senci,
kjer so domovale mravlje?*

*Kdo je skalil
čisto gladino ribnika
v objemu zlatih perunik,
ugasnil rezko bleščavo
nekdanjih otroških sank?*

*Kdaj so se razdišale
zoreče žitnice
v pregostih
travnatih zapredkih?*

*Kako tesnobno
utripa nocoj
ob meni
srce drevesa.*

ZASTAJANJE

*Pod mojo streho je vse manj mojega,
svetli dnevi se izgubljajo
kot mavrične frnikule med travo.
Srebrno ivje krona
blatne sledove
včerajšnjih korakov,
v mojem zastajanju
so samo mimohodi.*

Smiljan Trobiš POTREBUJEM TE

*Gledam tvoj obraz,
da bi v njem
kot iz safirja čist
se izklesal mir
na moj poraz.*

POMLAD

*Vso resničnost
kdaj prekrije
češnjev cvet.
Le oblaki so čisti dovolj,
da lahko mirno gledajo
ta svet!*

ČOLN

*Reka nosi
našo željo
po počitku.*

VEČER

*Naslonil sem se na drevo
in tiho čutil.
Zaprl sem oči
in brez strahu gledal nebo.
Sonce tone,
veke je zaprl svet.
Zdaj sanjal bo
vso noč
v nežne sanje ujet.*

TIHOŽITJE

*Steklenica prazna
kakor sveča
svojo praznost
v nič gori,
a dovolj ji je,
da tam stoji ...*

GORJANCI

*Zamakne se nebo
in po grebenu
stečejo oblaki
v navidezno temo.
Vetra
nevidna moč
kot duh spreminja
pusto zemljo
v kraljestvo,
kjer je kralj –
drevo.*

Matej Krevs **MOLK, KOT ZLATO TEŽAK**

*me vleče na dno.
Duši me. Iščem besede –
roke, ki me izvlečejo,
tvoje ime.*

*A pozabil sem skrivni urok.
Moja usta – rdeča kot pečat,
zapirajo pismo – moj obraz,
tako bel in izgubljen
v teh globinah.*

*In ti nad mano, slepa
oslepljujoča luč.
Ugašaš,
medliš
v mojo temino.*

NAVZDOL, Z VRHA PEŠČENE URE

*me zasipaš, zrno za zrnem,
neslišno v tej stekleni kletki.*

Dan za dnem.

*Jaz pišem v pesek,
medtem ko se večja gomila.
Med prsti mi uhajajo tvoji lasje.
Poljubi, roke, besede - vse izgineva...*

*A bolj kot minljivost
znotraj te steklene ječe
naju muči neprodušnost, strah.*

GAZELA MRTVE LJUBEZNI

*Sežigam tvoje ime.
Tvoje ime, ki se je budilo z jutranjimi ptiči
kot rosa na mojih ustnicah.*

Danes me davi v grlu.

*Sežigam tvoje roke.
Tvoje roke, polne topline,
nekoč tako majhne v mojih, skoraj otroške...*

*Dve hladni kači hlastata po meni,
dva modra plamena.*

*Sežigam tvoj glas.
Tvoj glas lastovice v letu,
kako mi je pel pod obokom neba.*

Pod obokom neba zvoní mrliški zvon.

Franci Šali DEDOV VRTEC

Janko

Hej-hoj hoj,
dedi, kje si ...
top top top,
topotajo
drobcene pesti.
Komaj odpre mu
vrata ded,
ga oklenejo dlani,
ga dvigne spred,
potem pa potok
vanj zažubori ...
Oba sredi sta klepeta,
da tam je Krka,
nad njo pa
kra-kra leta,
tisto zgoraj,
glej ga šmenta,
mu vnuček kaže,
da je luč,
ono v vratih
v luki ključ ...
in v vodi
mož brbuč,
po cesti,
da gre stic,
na polju sliši
trator ropotati ...
gleda let
splšenih ptic.
Dan za dnem
je več besed,
vsaka je
kot zvezdica neba,
kot roža
pisanega polja.
In ded
se radostno smehlja,
ga Anko vodi
v naročje
svojega veselja.

Razlaga

Dedi, dedi!

.....

Ded posluša

na šivanko,

kaj brblja

mu vnuček

Janko ...;

prav natanko

mu razlaga,

kaj vse zlahka

že preмага,

da premeri

kote štiri,

kako prišel

je sam do praga

pa z omo

do sosede,

kjer jesta

iz ene sklede

muc Matija,

kuža Medi,

a da pujsek

cmoka zase,

ker se hrani

za klobase ...

Ded posluša,

vnuku kima,

zgodba

ga močno zanima.

Za nagrado

ga pohvali:

Si pa kaveljc,

ti moj Šali.

Iztok

Nina nina nana,

glavca je zaspana,

mora se naspati,

si moči nabrati.

Glavca je zaspala,

je lepe sanje stkala,

ko se je zbudila,

jih mami podarila.

Franci Šali

*Mami jih je vzela,
si dete je prižela,
se mu zahvalila,
nosek poljubila.*

*Otrok se ji smeje,
srček mami greje,
nežno ga odvijje,
curek jo oblije ...*

*Sladko ga okrca,
fantiček ji pobrca,
roke k licu stegne,
da mu ne pobegne.*

*Vriska mami dete,
prime ga za pete,
hitro ga povije,
mleka mu nalije.*

*Lačno pije pije,
sreča mami sije,
v obraz jo gleda,
z očmi pojeda.*

*Mami pa ga dvigne,
da se sinku rigne,
se podre mu kupček,
umiri se ljubček.*

.....

*Teko teko mu leta,
tri so že požeta,
v igricah uživa,
glavca radoživa.*

*Tako malček rase,
kravic več ne pase,
zmore vse stopnice,
vse vilice in žlice.*

*Vešč je govorice,
tolče že žebljice,
žiga-žaga letve,
raziskuje setve.*

*Kruh mu je pšenica,
žganci pa koruza,
travco muli Šeka,
da mu daje mleka.*

LITERATURA

Rast 5 / 2007

466

*Grozdek nosi trta,
je na kol oprta,*

Franci Šali *ve, da daje vino,
rdeče in belino.*

*Goni že pedala,
jih vrte stopala,
radi ravnovesja
gre na tri kolesja.*

*Deček vse to zmaga,
dan pa ga premaga,
sredi popoldneva
ovce spet prešteva.*

Živa

*V dedovi hiši
Živa prebiva,
dobro že sliši,
besede odkriva.*

*Ima ga najrajši,
se mu smeji,
nasmehek najslajši
mu vsa podeli.*

*Za lučko se ozira,
ko nosi jo dedi,
lučko požira
v obrnjeni skledi.*

*Flaško že vleče,
ded je ne hrani,
je tudi ne obleče,
to delata mami.*

*Dedi po svoje
ji rad govori,
ji pesmice poje,
preden zaspi.*

*Takrat se umakne,
kot da ga ni,
že kaj si iztakne,
kar ga veseli ...*

*Ko bo Živa velika,
nekam bo šla,
z njo dedova slika
bo vselej bila.*

Franci Šali

*Tudi njen dedi
nekam bo šel,
na marmorni gredi
njen cvet bo dehtel.*

Sporočilo

*K bregu se privija reka,
zarje vanjo legajo,
krošnje tonejo v temo.*

*Góri zvezdica miglja,
blizu, kot na dlani,
Krka jezu šepeta.*

*Pa šinila je repatica ...
Ah ti, ognjena ptica,
si kaj povedat prišla?*

*Mi sporoča repatica:
Prišel v tvoj vrtec bo Martin,
tvojega sina tretji sin ...*

Jože Simčič **AFORIZMI**

ČAS

Čas je znotraj votel, okoli pa so sekunde, minute, ure, meseci, leta, stoletja, tisočletja, ki se izgubljujejo v neskončno praznino.

Čas je sam svoj gospodar, ker se ne ustavi nikomur na ljubo.

Delo je najboljšo sredstvo za ubijanje časa.

Kdor ima čas odmerjen na minute, mu dan hitro mine.

Čas je zlato, če imaš zlato uro. Če imaš sončno uro, je pa sončen.

Ura ni za vse enako dolga.

V večnosti ne gledajo na uro.

Včasih trenutek traja celo večnost.

Čar minljivosti je večji od čara večnosti.

Minuta naslade rodi eno celo človeško življenje.

Če je čas za premislek predolg, priložnost pobegne.

Kdor pride prepozno, lahko zamudi smrt.

POLITIKA

LITERATURA

Rast 5 / 2007

469

Noben politični sistem ni rodil toliko kapitalistov v tako kratkem času kot socializem.

Kadar z Gore ob nemogoči uri tenko zazvoni, se moja dolina začne preštevati. Nekdo potem pove: »Hugo je umrl.«

»Kateri?«

»Poznaš še koga!«

»Ampak, da njemu zvoni?!«

Kajti Huga niso nikoli videli pri maši, še za tiste cerkvene praznike ne, ki so tako prefrigano cepljeni na poganske, da niti brezvercem ne vzbujajo kurje polti in so zraven vsaj pri kulinarinem obredju. Je pa res, da so ga ob kakšnem večjem romarskem čaščenju videli pred cerkvijo (ne samo enkrat, to je že treba povedati), ko je sede na zlozljivem lovskem stolčku iz frajtonarice izvabljal v srce segajoče Marijine pesmi. Klobuk je imel nabit do ušes, da ga ne bi kdo napačno razvrstil, čeprav je vedno, ne oziraje se na trenutno razpoloženje neba, slekel suknjič in ga tako nemarno spretno odložil poleg sebe, da se je kar sam zvil v nekakšen milodarni pehar. Nekateri so vedeli povedati, kako je prvega stotaka sam položil vanj.

Ampak to ne šteje. Šteje, da na Gori nikoli ne zvoni zastonj! Tudi, če je namenjeno reševanju pokojnikove duše. Zvonjenje na Gori pač ni socialna kategorija.

Toda kdo? se je spraševala dolina. Še najbolj verjetno se je slišalo, da si je zvonjenje Hugo plačal sam. Vnaprej.

»Huga ne bo nobeno zvonjenje rešilo pekla!«

»Dajte, no! Saj je bil čisto, kako naj rečem ...«

»Bog ima drugačna merila.«

»Se bo že izvlekel. Da je bil le krščen.«

To pa gotovo! Že zato, ker se je rodil v moji dolini, kjer so vsi krščeni. Nekateri res bolj na skrivaj in za vsak slučaj, kajti, kaj pa veš, kako je s tem peklom. Sploh pa previdnost nikoli ne škodi, posebno še, če zavekaš v svet na obrobju, kot Hugo, v osamljeni hišici, čisto na koncu zelene planjave, kjer se začne dolina plaziti navzgor, v divje obraščen hrib. Leze počasi in negotovo. Ves čas se ozira nazaj in zdi se, da jo je strah ali pa vsaj sram velike rane, ki nemo rjove sredi hriba in obtožujoče kaže na nove hiše in ceste po dolini, čeprav so tam že od nekdaj in že od nekdaj v zelenem pastelnem sožitju.

Prav zaradi tega, zaradi zelene idile in obtožujoče rane, ujeti v nerazrešljivo odvisnost, čemi hrib na jugozahodu doline kot nekakšen nebodigatreba pankrt, od daleč podoben umirajočemu ježu, ki mu je lisica iztrgala trebuh.

Že dolgo tako. In brez usmiljenja.

Vsekakor pa so hrib načeli, še preden ga je Hugov praded (kdo ve iz kakšne milosti) dobil v dar od neke grofovske gnade in še preden je Hugov ded postavil hišico ter naučil sina, kako se grize kamen in ga prežvečenega odlaga v priročne žepe, od koder ga vseh vrst furmani razvažajo po dolini.

Hugov oče ni hotel, da bi sin grizel hrib. Iz skladišča svojih že v otroštvu zametanih sanj mu je poklonil frajtonarico in ga spodbujal.

»Le vadi, sin! Na eni ohceti boš zaslužil več kot jaz ves mesec.«

Dan za dnem, razen ob nedeljah in praznikih, mu je v peskokopu izkrampal polico, vsakokrat v višini svoje glave, očem in ušesom blizu, ga posedel in potem zamahoval v ritmu njegovih viž. Od spodaj,

z dna peskokopa, se je to razkrivalo pogledu kot umetelna glasbena skrinja z gibljivima figurama, hlapcem in mlatičem, ki usklajeno polnita žitno skrinjo. Šele če si povzpel višje in se primaknil skoraj na dotik, se ti je razkrilo, da bingljajoče koščene nogice pripadajo živemu otroškemu telesu, ki se je kot strast ovilo okrog ohišja glasbila in z neizmerljivo zagnanostjo s prsti kljuvalo po gumbih, kot bi z mize pobiralo za potico pripravljene rozine.

Še malo višje pa si moral, če si hotel videti nekaj, kar je brez dodatne domišljije ustrezalo opisu glave velike afriške ptice, ki ne more leteti: en sam kljunast nos na glavici z dolgo dolgim vratom in z globoko globokimi očmi, morda črne, rjave, zelene ali kakšne druge barve. Lahko tudi, da so se barve spreminjale, seveda so se!, kot se spreminja odsev na gladini tolmuna. Verjetno zato ni za Huga nihče nikdar rekel, da je grd, pa tudi, da je lep ne. Vsi so rekli, da si ga vsakdo zapomni, če ga le enkrat vidi.

Iz hišice pod peskokopom je Hugove pregnala vojna. Za vedno, čeprav se je Hugo vrnil.

Kakšnih petintrideset jih je imel takrat in vrnil se je kmalu po tistem, ko je peskokop postal splošno ljudsko premoženje. Hiška tudi. En prostor so preuredili v shrambo za razno orodje in razstrelivo, v drugega je prihajal čez dan sedet uradnik, da je izdajal račune za odpeljani pesek. Skupina delavcev, ki ga je kopala, je imela drugačne navade kot Hugov oče, sploh pa ni dolbla polic, na katerih bi igrala prizore, ki od spodaj izgledajo kot umetelna glasbena skrinja.

Hugo so v zameno za hiško dodelili stalni naslov v novem bloku, dóma pa ni imel nikjer več. Tako je sam izjavil in verjetno tako tudi mislil. Kasneje je k izjavi dodal, da ima dom povsod, kar je bilo za stanovalce novega bloka veliko bolj razumljivo, saj so ga videvali predvsem v času, ko je poštar raznašal pokojnino. Hugo je bil seveda premlad za pokojnino, dobival pa je, tako so vedeli povedati poučeni, nekakšno borčevsko rento, ali kaj. Pač, dobival je. Nekaj tistega, kar je dobival, je potem raztočil v vaški gostilni, ob tem vsakokrat raztegnil meh, kakšno neverjetno razdrl in potem spet poniknil. Toda samo kot videz, saj so v dolino redno, kot kakšen tedenski časopis, prihajale razne vestičke in zgodbice, verjetne in ne, kasneje potrjene in ne. Navadno ne. Če ga je kdo naravnost vprašal, kako je s tem, recimo, ali je res na neki ohceti nevesto položil, je Hugo vedno odgovoril s vprašanjem: Kaj pa ti misliš? Pri tem je navadno ostalo, karkoli je že ta mislil. Tako so zgodbe in zgodbice spretno ostajale v ugibanju, v nenehnem razpletanju in nedokončane, čeprav s številnimi zaključki.

Seveda ne vse.

Skrivnostno previdnemu Albertu se je na primer nekoč zareklo, ali pa si je na stara leta zaželel malo ujčkati v pomembnosti, da je bil protnik na sodišču, ko je krajevni partijski sekretar tožil Huga za prevaro, ker je njegovi ženi hotel prodati pet kubikov smrekovih desk, ki sploh niso bile njegove.

»Tovariš sodnik, najel sem traktor, da bi deske odpeljal. Misliti si ne morete, kako me je pravi lastnik gledal! Pa kaj to, vsa dolina se mi je smejala!«

»Mi je zelo žal,« se je zacerekal obtoženi Hugo in takoj zavrnil vsako misel o iskrenosti izrečenega, saj se je cerekanje slišalo, kot bi tožitelju s terpentinom izpiral rano. Kljub temu je vztrajal v slogu: »Tovariš sodnik, če je imel tovariš partijski sekretar kakšne stroške, jih takoj poplačam. Tudi aro rade volje vrnem!«

»Kakšno aro?« je planil sekretar.

»Aro pač! Saj menda veš, kaj je ara.«

Več tudi na prigovarjanje in grožnje sodnika ni povedal.

Potem je dolina sama sestavila, da sta sekretarjeva žena in Hugo med poletno ploho skupaj vedrila pod Petrovim kozolcem in je Hugo nalašč, ker je vedel, da sekretarjevi gradijo hišo, ponudil za zelo poceni denar deske, ki so bile tam zložene. Za aro pa sta na deskah še malo skupaj molila k Alahu.

»Kako, molila?«

»Sekretarjeva v predklonu, Hugo pa stoje za njo.«

Zgodba verjetno ne bi zaplesala po dolini, če Hugo po molitvi ne bi hote ali nehote pozabil povedati, da deske niso njegove in da jih ni začasno shranil pod Petrovim kozolcem. Zato se je sekretarjeva v najboljšem zadovoljstvu pohvalila možu, kako dobro kupčijo je sklenila. Are seveda ni omenjala.

So pa od tega razkritja naprej po dolini še pogosteje krožile prijaznice o Hugovi moškosti in spretnosti, s katero jo ponuja. Pa kaj ponuja, tudi dobro prodaja! Kajti, je šepetalo iz zanesljivih virov, Hugo to naredi za umret. Veste, ni iz trte zviti rek: kolikor v izložbi, toliko v trgovini! Menda Hugo celo hodi, seveda hodi!, čez poletje na Jadran tolažit turistke. Najraje kakšne odcvetele Nemke. Zaradi mark, se ve!

»Se mu bo že zalomilo!«

»Pa ne njemu!«

»Kdo ve, kolikokrat se mu je že!«

Tega dolina nikakor ni mogla ugotoviti, čeprav je bila ves čas na preži. Posebno skrbno je zalezovala neporočene bodoče mamice. Kajti ne samo ženska radovednost in podobne skomine, ki razvnamajo podkožje, Hugo je bil, kar je dolina nezmotljivo vedela, tudi na banki vpisan z najmanj šestimi ničlami za enico. Pa stanovanje v bloku! Pa partizanska, kar že je! Pa pijanec tudi ni! Taka vaba zelo uspešno zamegli marsikatero nevarnost, tudi razliko v letih, obrekovanje in podobno.

Vendar je dolina zaman prežala, pričakovanega izplena ni bilo. Vedno se je izkazalo, da se je spočetje izcedilo kakemu drugemu viharniku, tudi če le-ta kasneje ni bil dokazan v sodnem postopku in tudi, če je po vseh, celo na častno besedo videnih in slišanih podrobnostih, za stvarnika veljal Hugo. Preprosto: ker novorojeno bitjece ni imelo znakov, ki bi spominjali na glavo afriškega ptiča, ki ne more leteti, ni bilo vredno niti posumiti.

Čez čas je domišljija doline sploh ugotovila, da so v Hugovem užitekrogu (s kolikor hočeš izjemami seveda) samo poročene gospe.

»Pri poročenih pa se ve, kako to gre!«

»Figo, se ve!«

»Saj! Vedno je srečko od države in boga požegnan mož.«

Sčasoma je prišlo v navado, da je dolina vsakokrat najprej pomislila na Huga, kadar se je zgodilo kaj takega, da verjeti ne moreš. Navada se je obdržala še potem, ko je bil Hugo že desetletje in več z vsemi častmi, posvetnimi in cerkvenimi, poslovljen iz vidnega.

In ko smo že pri tem, dolina je še danes prepričana, da si je tudi odhod zrežiral sam. Zdrava pamet tega sicer nikakor ne more sprejeti. Le kako naj si mrtvec, čeprav je Hugo, zrežira pogreb! Pogrebcem se je preprosto pretrgala vrv, ker je bila preperela. In to je vsa razlaga. Res pa je, da takega pogreba še ni bilo, ne prej, ne potem.

Iz cerkve se je sprevod spoštljivo razvil po ustaljenem krajevnem običaju. Najprej državna zastava v družbi Križanega, potem prapori, borčevski, gasilski in upokojenski, za njimi pa enota prostovoljnega gasilskega društva in vaški pevski zbor. Krsto, nedolžno bele barve, kot gre otrokom in neporočenim, s šopkom rož na trebuhu, so na vozičku peljali štirje gasilci v čeladah, za njimi pa mlad kaplan, ki je usmiljenemu Bogu in blaženi Devici Mariji goreče naslavljal prošnje za rešitev pokojnikove duše.

Skratka, nič neobičajnega, morda le to, da za nedolžno belo krsto ni bilo nikogar v žalni črnini, kar pa je udeležencem samo potrdilo védenje, da Hugo nima sorodnikov, da je zadnji v svoji vrsti, da je torej popolnoma umrl. To je sprožilo nelagodn občutek, povezan s vprašanjem smisla, toda le pri posameznikih, večina za to ni bila občutljiva in je bila zadovoljna zgolj z ugotovitvijo.

Morda je na tem mestu vseeno treba omeniti, resnici, običaju in nelagodnemu občutku na ljubo, da je nekaj žalne črnine vendarle hodilo za krsto, sicer službene, ali pa ravno zato, kajti v povorki so nekateri takoj opazili in v presojo bliskovito vključili še ostale, da je človek v črnem talarju precej podoben pokojniku.

»Ga kdo pozna, kaplančka?«

»Kdo ve, od kod so ga poslali. Naš župnik je menda ravno za ta pogreb zbolel, ali kaj!«

To je samo še spodbudilo iskanje številnih podrobnosti in debelilo črte podobnosti. V nekaj trenutkih se je mladi kaplan že večini zdel zelo zelo podoben, kar izrezani Hugo. Gotovo tudi zato, ker so Hugu vsi iskreno želeli, da bi na zadnji poti ne bil tako hudo zadnji, kot je bil, saj ni imel niti človeka, ki bi zanj sprejemal izraze sožalja.

Kakorkoli že, prvi, ki je hodil za pokojnikom, je bil v črnini in imel je majhno, skoraj otroško glavico, precej poudarjen kljunast nos, nizko čelo in tudi oči so tičale nekako bolj zadaj. Vendar je bilo vse skupaj, v primerjavi s Hugovo izklesano podobo, če smo kolikor toliko objektivni, zgolj površna skica, nekakšen domišljijjski kroki. Predvsem pa Hugo ni nikoli imel tako bujnih črnih las, da si jih vsakdo zapomni, če jih le enkrat vidi.

Tudi ob grobu se je sprevod navajeno in spoštljivo pripravil na zadnje dejanje. Pogrebci so krsto odložili na okroglici, že prej položenimi nad zevajočo jamo, zastavonoša in praporščaki so stopili k vzglavju, gasilski vrsti sta se razvili ob levem boku groba, ob desnem v polkrogu vaški pevci, mladi kaplan, ki naj bi bil ali pa je bil podoben, mogoče celo zelo zelo podoben Hugu, pa je ob vznožju s pojočim gregorijanskim glasom začel brati iz črne knjižice: »Vzemi zemlja, kar je tvojega, in Bog naj vzame, kar je njegovega.«

Takrat se je utrgalo.

Zdi se, da je oblak, ki je že ves dan zabuhlo visel nad dolino, čakal samo na to kaplanovo iztočnico. Z glasnim treskom je odprl zapornice (še nebo je zajokalo, je kasneje rekla neka priletna in srečno poročena gospa, neki možakar pa je potrdil, da se je uscalo kot iz škafa), da se je pogreb najprej nevarno zamajal, kot bi stal na pravkar nasedlem splavu, potem pa se panično stisnil pod dežnike. Pogrebniški so s pospešenimi gibi poprijeli vrvi, jih ovili okrog laktov in sunkovito dvignili krsto, da se je nemirno zazibala na vrveh. Grobar, edini, ki je kljub nepričakovanim razmeram ostal profesionalno miren, je pristopil k jami in spodmaknil okroglici. Nato je z elegantnim gibom glave, kot bi ravnokar slavnostno odprl rampo na vhodu v novo naselje, dal

znak, da je pot prosta.

Še preden so se pogrebci uspeli uskladiti, se je na grobarjev znak odzvala Hugova krsta. Kot bi se uprla, je zavihrala na vrveh in planila naravnost proti mlademu kaplanu, da je prestrašeno zakrilil z rokami in odskočil. Do peta segajoči črni talar, ki ni takoj razumel kaplanovega telesa, se je nerodno zapletel med nogami in mu spodnašal ravnotežje. Tik pred padcem se je kaplan s hrbtom ujel na paniko pod dežniki. Zdrsnil je na kolena, sklenil roki in začel stokati v nevihto nekaj kot »Oče, odpusti!«. Ostalo je nevihta pogoltnila že na njegovih ustnicah.

V naslednjem trenutku se je krsta, kot kakšna prevarana ljubica ali pa kot cirkuški klovn po uspelem nategu občinstva, obrnila na bok, udarila ob rob groba in se razklenila kot suha bobova luščina.

In izskočil je Hugo.

Najprej je v zatikajočem se obratu nerodno potelovadil z otrdelimi udi, kot kakšen veteran na sokolskem zletu, potrkal na eno, nato še na drugo steno, češ, ali sta dovolj trdni, ali pa je samo vljudno najavil svoj prihod, nato še mimogrede potegnili za seboj razklenjeno krsto in izginil.

Pogreb je brez diha, otrplo in zgroženo škilil izpod dvomljivega zavetja, ki ga je varovalo le pred dežjem, še to ne popolnoma. On pa lahko pridiš od kjerkoli, od spodaj, s strani, ali pa jim od zgoraj iztrga dežnike in torbice in obleke in vse, in jih gole zmeče v isto jamo, v katero so ga prišli zagrebsti.

Sposobnost razmišljanja je pogrebu vrnil prestrašen otroški glas, ki je predrl nevihto in stres, ter odločno in očitajoče zahteval: »Mamiii, domooov!«

Hugo je, hvala bogu, vendarle obmiroval na dnu novega doma ter brez trohice nejevolje in napora zadrževal razdvojeno krsto nad seboj. Tisti, ki so bili dovolj blizu, so kasneje prisegali, da se je režal, kot bi ga vse skupaj neizmerno zabavalo. Kaj ne! Kajti pogrebci, člani prostovoljnega gasilskega društva, visoko usposobljeni za vse vrste možnih nezgod, so se v trenutku zavozlali v tako kolosalno zmedo, da bi v vsaki drugi areni poželi razkošne salve smeha.

Kakorkoli že, gasilci so si po prvem krču vzeli za stanovsko dolžnost, da slovo od svojega dolgoletnega podpornega člana izpeljejo po utečenem scenariju, ne glede na razmere. Poveljnik je izdal povelje, naj tovariša Huga spravijo ven in ga položijo nazaj v krsto. To seveda ni bilo tako preprosto, kakor se sliši. Ni šlo drugače, kot da sta se dva gasilca ulegla in se stegnili z rokami v jamo. Krsta, niti zgornja niti spodnja polovica, se ni preveč upirala. »Kaj bosta pa zdaj?« je Hugo s privzdignjenim nosom kazal na njune prekratke roke. »V jamo se že ne bosta spustila, je še meni pretesna. Razen, če si upata privoščiti, da bi tacala po meni. Ampak tega ne bosta storila, čeprav sem že dva dni neobčutljiv za take reči. Najbolje bo, če vaju privežejo za noge in spustijo dol. Potem me zgrabita in nas vse tri na ho-ruk potegnejo ven.«

»O, porkamadona!«

»Kako pa naj drugače!«

Nekdo je medtem prinesel novo vrv, oblak se je izlil, ljudje so zaprli dežnike in mladi kaplan je še enkrat začel: »Vzemi zemlja, kar je tvojega« in tako naprej do na veke vekov amen in do pesmi vaškega pevskega zbora, ki je disciplinirano, še dežnikov ni odprl, čakal na svoj nastop. Zborovodja je intoniral in oglasila se je ganljiva parti-

Stane Peček
HUGO

zanska žalostinka: »Padel je, padel mlad partizan«.

»Tako, ko sem odprl usta, sem vedel, da se sliši, ko da norce brijemo«, se je kasneje na pol branil, na pol pa hihital basist Lojze. »Ampak Hugo je že leta prej, ko še ni nič kazalo, da ga bo kdaj pobralo, naročil, da mu moramo ravno to zapeti. Na koncu koncev je bil partizan!«

To, da je bil partizan, ni pribil, je le pristavil. Hugo je res dobival nekakšno partizansko kdo ve kaj, če je bil v hosti, pa dolina ni bila ravno prepričana. Nekateri so celo govorili, da je bil malo tudi pri ta belih, drugi pa, da se je šel med vojno skrivača. Vsi pa so vedeli, videli ne, da je enim in drugim igral na frajtonarico. Če ga je kdo direktno zbodel s tem šilom, je vedno spretno izmaknil rit, češ da je politika kurba in da kurba ne more roditi drugega kot pankrta.

»Bo kdo rekel, da vojna ni pankrt?!«

Kakšen mesec po pogrebu je govornica spet vedela povedati, da so se na zapuščinski razpravi pojavili trije, dva iz doline, eden od drugod, in menda so vsi predložili dokazila, da so Hugovi potomci, se pravi, dediči.

Ampak čudno je bila ob tem malo zmedena moja dolina, nihče ni bil tak, da se ga vsakdo zapomni, če ga le enkrat vidi.

Nekateri pa so bili grdo razočarani, ker se na zapuščinski razpravi ni pojavil mladi kaplan. Ti so bili trdno prepričani, da ni imel v mislih Boga, ko je stokal v neurje: »Oče, odpusti!«

Jože Sevljak SOLZE ZA TILNA

Bele medvejke venejo, drobni plamenčki trepetajo. Pesem se zaganja pod oboke, odbija se od stebrov in lega nizko nad glave:

- Ko prideš sodit z ognjem in mečem ...

Svet je spačen, postavljen na glavo. Obrazi so razpotegnjeni, telesa nizko pri tleh. Trave polegajo čisto brez reda. Med resje se zaganjajo čebele, ljudje strmijo v nebo.

Bela, podolgovata se ziblje pred njimi. Z nje odletavajo angelci, v soncu otresajo krila in se znova vračajo nanjo.

Pesem spiralasto narašča, se v velikih kolobarjih spet spušča, dokler jo ne zagrne mrmrajoči val zdravemarije.

O, kako milo jih je prosila, da ga sprejmejo!

- Ni mogoče, gospa, nimate potrjene kartice, žal, taki so predpisi. Izza okenca brezizrazno strmi vanjo.

- Visoko vročino ima, že ves teden pokašljuje, prosim, pomagajte!

- Sem vam že povedala, gospa, brez potrjene kartice ne bo nič.

- O bog, kaj naj storim?

- Ne vem, pojdite na socialno.

Zadaj za njo se že drenjajo drugi. Izrivajo jo iz vrste, mahajo s papirji, kažejo izvide, govorijo drug čez drugega.

Solze stečejo, ulijejo se po upadlem licu kot dva potočka, kapljajo na položena tla. Vsa se trese, malega stiska k sebi in ne more verjeti.

- Gospa, rotim vas kot boga, usmilite se!

- Naslednji! že kliče in steguje roko.

Opoeteče se na hodnik, na pol živa od stiske in obupa.

Ženski glasovi poprimejo z blagoslovljeno med ženami, vračajo se nazaj kot sad tvojega telesa in se po kratkem predahu stišajo v zaključni amen.

Sprevod se pomika, nad njim potujejo oblaki, tresejo se rože na vozičku, beli pesek škriplje pod nogami. Sonce je razbeljeno, na razpelo, ki ga nosi ministrant, sedi metulj.

Na levi se ga oklepajo otroci, z desnico podpira ženo. Zapira oči, glavo drži kvišku, da solze polzijo v grlo.

- Gospod, ur ne sprejemamo v zastavljalnico. Nimajo nobene cene, saj razumete.

- Ampak denar nujno potrebujem ...

- Verjamem, gospod, saj vam verjamem, ampak tako pač je. Pri zadnjih besedah pogleda stran, kot da mu je nerodno.

On pa še vedno stoji tam, neodločen, izgubljen. Noge se že obračajo, telo pa še vztraja, roke mrzlično gnetejo hlačni rob.

Skozi možgane pa že poleti misel. Kje bo dobil denar? Kaj bo žena dala v lonec? Otroci so lačni. Denar od doklad in podpore je že zdavnaj pošel, kup neplačanih položnic je vse večji. Mame tudi ne more kar naprej prositi za denar, saj ga reva tudi sama nima.

- Kam smo prišli, kam smo prišli? vrta v njegovi notranjosti. Bolečina je vse hujša, razžira mu drobovje, žge srce ...

LITERATURA

Rast 5 / 2007

Prišli so do križa ob zevajoči jami. Zaustavljajo se. Znova se križajo, usta se oblikujejo za svetomarijo. Plamen večne luči čudno zaniha.

Čez bližnje strehe se poženejo ptice. Široko zamahujejo s krili, da se sliši švistenje zraka, ko iz visokih lin udarijo zvonovi.

Vso noč je prebedela pri njem. Mu na čelo polagala mrzle obkladke. Proti jutru se je čudno vzpel, kakor da bi ga prijel krč.

- Mami, slabotno zajoka, bom umrl?

Ledeni mraz jo stisne krog srca.

- Tilen, sinko moj, ne boš, ne! Zdravnik bo prišel, očka je šel ponj, jeclja. Dal ti bo injekcijo, vse bo še dobro, videl boš.

- Mami, zebe me, zatarna in se ves strese.

- O bog, kaj naj storim, zahlipa. Zavija ga v deke in pritiska na prsi. Radiatorji v stanovanju so že nekaj časa priprti, na komunali so zagrozili, da jih bodo odklopili, če ne plačajo.

Skozi okna se priplazi prva svetloba, za jutranjimi meglicami se skriva sonce.

Tilen se oglasi, ne da bi odprl oči:

- Bo posijal sonček, mami, ali bo?

V prsih mu čudno zagrga, v obraz postane ves rdeč, potem se umiri. Blažen smehlja mu otrpne na obrazu.

- Ne! zarjove kot žival. Ne, prosim te, ne! O Bog, kaj sem ti storila? Privija ga k sebi in ljubkuje po mokrih laseh.

V sobo pritečejo bratci in sestrice. V nedolžnih očeh se jim razrašča groza, razpostavijo se okoli, božajo mamo in Tilna in ihtijo.

Zunaj nekdo preskakuje stopnice, da odmeva po vsem bloku.

- V imenu Očeta in Sina in Svetega Duha, legajo besede, ena zraven druge. Prši žegnana voda, donijo zvonovi, se vijejo venci. V beli ladijci potuje Tilen daleč, daleč ...

Najsi si je še tako prizadevala, zbirala zadnje atome moči, zdaj ne more več. Ne more več! Vse moči so ji pošle. Čprav jo skuša zgrabiti z obema rokama, zdrsi ob njem, sesede se kot prazna vreča, potegne ga za seboj na kupček ilovice. Nanju se v joku zrušijo otroci.

Sonce zakrije teman oblak.

Vasica Reber, razsejana po gričih med vinogradi, počasi umira. Šolo so že zaprli, mladih družin ni, otroškega smeha tudi ne. Trgovina se je že zdavnaj posloвила. Več domačij je vse bolj podobnih raztrganim gnezdrom. Nekaj ostarelih še životari; pravijo, da le še na smrt čakajo; bolj živijo v preteklosti kot v sedanjosti; nanje pritiska teža časa. V čudno pajčevino se zapletajo njihove usode. Novi čas je pogoltnil stare vrednote: navezanost na zemljo, spoštovanje dela, starosti, poštenje...

Med vaščani, kolikor jih je še ostalo, se spletajo besede o nenavadnih šumih in zvokih; v temnih nočeh zadrhtijo med cipresami na pokopališču. Prestrašeni so in zaskrbljeni, v en glas zaženejo: »O bog! Duše se vračajo. Boli jih umiranje vasice, zato ne najdejo miru. Kdo je kriv?«

Da se res nekaj plete med grobovi, se prepriča Blaž, samotar iz umirajoče vasice. V temni noči se rahlo okajen vrača iz doline, kjer so metalistične vražje podobice. Povsod tišina, razcefra jo le sova, v vasi pa se besno zažene pasji lajež. Dokler ... Dokler se iz zvonika ne zagrižejo v temo udarci ure. Polnoč. Že ob zadnjem udarcu se med cipresami zgamejo nenavadni šumi, prežeti s trepetajočimi zvoki, kot bi prihajali iz nekega oddaljenega sveta, vmes pa momljanje, ki vse bolj prehaja v skrivnosten šepet.

Groza vzame Blažu besedo; ne more krikniti, spreleti ga mrzel pot, neznan sila ga priklene na kamnito pokopališko ograjo; sliši nekakšne votle, hripave glasove, malo so podobni človeškemu glasu, slabo razume. Visi na ograji, brez moči je, v njem pa hrup, kot bi se drobilo kamenje. Med cipresami zamolkel šepet, prihaja nekje iz zemlje:

»No, vidiš, Malka, bolečina je najini duši spet potisnila na vrh, ne da nama spati. Lep čas sem že tu, pred teboj so me zasuli. Bila sva skoraj soseda, pa malo veva, kako sva vlačila svoj voz. Na kratko bom nametal nekaj svojih resnic. V kosteh mi še vedno nekaj gloda; menda je to tisto težko spoznanje, vse sem moral pustiti na zemlji. Hudimana, še psa Bobija, najboljšega prijatelja; vse je znal, le govoriti ni mogel. Ves čas je bil ob meni.

Rad se vračam v mladost; takrat si lep in bogat. Dekleta so se obešala name kot muhe na med. Izbral sem pa tisto majceno stvarco, Pavlinco. Rečem ti, živ ogenj. Vzela sva se kmalu po vojni. Oče je ostal na Rabu, mater je to prehitro spravilo pod rušo. Zemlja pa je klicala. Zažrla sva se v delo. Od zore do mraka. Zrasla je domačija, srce je nama kar vriskalo. Pavlinca je bila polna vznemirljive sreče, na vse strani jo je razdajala, vsem pomagala. Delo je naju še bolj povežalo; vmes pa sva z vso strastjo, z dolgimi, hlastnimi požirki pila življenje. Tri pobe sva spravila na svet. Vsako leto enega. Rasli so kot konoplja, Pavlinci v radost, meni v ponos, bogu v veselje. Pobje, da ti je kar dih zastal. Pa saj se jih spomniš. Vitki, lepega obraza, s pesmijo v grlu. Pavlinca jih je preveč zasipala z ljubeznijo. Potlej se rado kaj spridi. Najmlajši Jure se ji je usedel prav na sredi srca. Pomisli! Še zajtrk je včasih dobil v posteljo. Večkrat sem zarobantil: -Hudimana, nehaj s tem! Le delo pripelje srečo!- Zdaj vem, v sebi nisem bil toliko trden, da bi se postavil po robu..

Dnevi pa so bežali. Zgodaj se mi je zalezal črv v srce: fantom je

bila zemlja odveč. Tega nisem mogel sprejeti. Kar sapa mi je pohajala. Kršen duš! Z jezo, z odporom so odhajali z nama na polje. Koliko prerekanj, ostrih besed, srditih pogledov. Izenada je priletelo okoli ušes.

- Z motiko ne bomo hajkali po njivah. S šolo imamo dovolj dela. Vsak ima svoj načrt, - so zagostoleli v en glas.

- Pobje, tako ne bo šlo! Dela se izogibate kot hudič križa, o vaših načrtih pa nič ne vem, o tem se še nismo pogovarjali,- sem jih trdo prijel. V hipu se je vsula ploha ostrih besed: -Po pravici rečeno sta starokopitna. Visita na zemlji kot na kupu zlata. Ne znata se pogovarjati. Danes so drugačni časi. Povožili vaju bodo.-

Pred menoj je bilo vse temno in kalno. Pavlinca nas je s sencami v očeh, z bolečino na licih, s prosečim glasom poskušala zblížati, a daljava se je širila. Najstarejši Martin je šel v lesarsko šolo; posebno spretnost je imel v rokah; prav gorel pa je za harmoniko; seveda sem mu jo kupil, pa je spet padlo nekaj smrek. Srednji Zvonko je izbral strojno šolo, zagledan je bil v stroje in avtomobile. Jure se je odpravil na kmetijsko šolo, menda materi na ljubo.

Kakšne čvrste povezave med nami ni bilo. Kisli, prisiljeni nasmehi, večkrat trde besede, pogovori pa vse bolj podobni preprirom. S Pavlinco sva se gnala, nisva pa si priznala, da leta izginjajo, z njimi pa tudi najina moč. Zdelana sva ob večerih obsedela na klopi pod orehom. Pavlinca je z resnimi besedami izrinila iz sebe: -Ti si še kar pri močeh, čeprav si se malo upognil, v obraz pa si črnkast, podoben deblu, ki ga je ožgala strela. Da ni to tudi od pijače? Mene pa duši v prsih. Srce se ustavlja.-

Res je bila zdelana. Revše. Škrtal sem z zobmi, po meni je pljuskalo nekaj grenkega. Bili so trenutki, ko sem gledal na svoje fante nekako z mržnjo; saj sem jih imel rad, rad po svoje, a ljubezen se je večkrat kar potuhnila. Trije v šoli, kar naprej sem moral šteti; hosta se je redčila.

- France, bliža se moja zadnja ura. Vsak večer se nekaj oglašajo po hiši. Smrt voha. Tako ti rečem, - je z brezbarvnim glasom komaj spravila iz sebe.

- Kaj naj ti rečem? Odpočij se! Na smrt pa nikar ne misli! To je zadnja neumnost!- Tako sem ji hotel vdahniti nekaj volje, čisto ji je usahnila. Povem ti, strah me je zgrabil za srce. Potlej pa tisto jutro... Na njivi sva bila, med peso. Pavlinca je bila nemirna, iz nje se je iztrgal kakšen hripav glas, čez čas je zaječala: -France, pomagaj! Srce!- Oči so se ji čudno zasvetile, a takoj jih je zalila belina, ugasnile so. Omahnila mi je v naročje, še nekaj tresljajev, krčev.... Ni je bilo več.

Zdi se mi, da nisem izgubil samo nje, ampak tudi sebe; nekaj dni sem bil na pol gluhi in slepi; potikal sem se naokoli sam sebi odveč; zgrabil sem, kar mi je prišlo pod roke in udrihal. Nobenih vedrih misli, sama usahlost. Pobje mi niso bili v uteho. Za delo so le malo poprijeli, a bolečino mi je poglobljalo spoznanje: materina smrt je šla vse prehitro mimo njih. V uteho mi je bilo vsaj to, da so v šoli dobro delali. Bil sem prava reva. Roke so mi kakor mrtve visele ob telesu. Polglasno sem nekaj mrmral, misli pa nisem pripeljal do konca. Pogosto sem posegel po zelenki, večkrat sem pregloboko pogledal vanjo.

- Oče, vsega ne zmoreš. Prodaj! Saj nekaj! Tujci vse radi pokupijo!- so vrtali vame s porogljivo ravnodušnostjo.

- Prodam naj? - Po meni je zahreščalo. Mislil sem, da ne slišim prav. Kot bi me slekli do golega. Kot bi mi nekaj odrezali na telesu. Nobene nisem spravil iz sebe, ušel mi je le izbruh norega smeha.

Pobje pa še vrtajo: - Oče, tebe je čas pregazil. Mladi ga poskušamo ujeti, drobiti. Svet nam je na široko odprt. S teboj se ne da pogovarjati. Naša filozofija ... -

Prekinil sem jih in zarobantil: - Hudimana, vaša filozofija mi ni nič mar. Moja pa je v zemlji, v delu, v poštenju. - Pogledoval sem jih s kljubovalnim nasmehom. Da sem bil še bolj na dnu, so se mi posmehovale še misli... France, petdeset let dela, zgodnja vstajanja, skrbi, vmes nekaj radosti s Pavlinco. To naj bo življenje! Spoznaš, da ni več prejšnjega ognja. Na obrazu imaš polno spačenih potez, kot bi ti jih napraskal hudič. Pa tvoja skrivenčena ust! Kje imaš izvir življenja? S Pavlinco sta ga imela. Zdaj pa, presahnil je. -

Soseda Justi, vdova, mi je večkrat priskočila na pomoč. S krepkimi besedami me je poskušala postaviti na trdna tla: - France! Ne pestuj žalosti! Nič dedca ni v tebi! Pavlince ne boš priklical. Pusti jo, naj v miru počiva. Dušo nosiš na obrazu. Potegni jo vendar vase! Dnevi odtekajo. Saj si tak kot star, siv pergament.

Pa je že tako v življenju, če hudič kaj vozla, dobro zavozla. Nenadno sem začutil hudo vrtoglavico, boleče noge in težak občutek, da v njih drvi na tisoče mravelj. Huda sladkorna. Zdravnik mi je nasul čuda zdravil; zobal sem jih, vsak dan eno prgišče; včasih sem jih zalil kar s pijačo. Hudič pa je spet zadrnil zanko. Lotil se je prsta na nogi. Postajal je vse bolj temnikast, barva se je širila kar naprej; nogo so mi odrezali tik pod kolenom. Gledal sem tisti štrclj, jokal in klel. Živ mrtvec na invalidskem vozički, z berglami ob sebi. Izgubljenost. Osamljenost. Mučna vznemirjenost. Življenje se je spridilo. Usradilo. Sile v meni so utrujene, upanja usahla, oči so me pekle, kot bi gorelo v njih. Pobje pa s tistim zajedljivim glasom: - Prodaj! Tujci prežijo na vsako parcelo! Prodaj! -

Justi se je preselila kar k nam. Vsak dan me je z vozičkom nagnala ven. Pogosto sem se podal k potoku, med vrbe, kjer so bili na gosto razsejani spomini na Pavlinco, na najine mesečne noči. Tudi tisti pomladni dan... Bil je lep, kot umit. Bolečina je zlezla v vsako mojo misel, v vsak gib, še v štrclju me je hudičevo zbadalo, v prsih pa tesnoba. Z vozičkom se obrnem k vrbam. Zaprem oči, pred menoj se nasmiha Pavlinca, ta moj živ ogenjček; razpira roke, vabi me v objem. Ob meni se zaganja pes Bobi. Laja, vleče me nazaj, mota se mi po poti. Ves sem razgret, kot bi gorelo v meni. Še hip, pa bom pri Pavlinci. Skupaj bova. Pes se zaganja vame, hoče me ustaviti. Silovito treščim v vrbo. Začutim kri. Smrt. Zdaj sem tu. Telo se je izgubilo, bolečina pa ostaja. «

Skrivnostni zven med cipresami se stopnjuje, France pa šepne: »Minka, zdaj je vrsta na tebi! Še ti odkrij svojo pot. Na zemlji ni bilo časa za pogovor. Delo nas je vklenilo; pod rušo pa ga najdemo. «

Minka šepetaje začenja: »Tudi pri meni se je svetloba pogosto skrila. Moja zgodba bo kratka. Vse bi lahko povedala v nekaj besedah: Dom, družina, delo, ljubezen, otroci, bolečina, strah, upanje... Na bogatijo sem se primožila. Ne z lahkim srcem; moja dota je bila bolj slaba; to me je begalo. A videla sem le Janeza, njegove globoke temne oči; niso prosile, le ukazovale. Pa sva kar dobro vozila; s starši smo se ujeli. Jutranji svit me je vrgel iz postelje, polnoč me je spravila v

ličkanje. Za ljubezen skoraj ni bilo časa, prav kradla sva ga; pa sem desetkrat rodila. Sedem deklet, trije pobje. Dolgo so pili pri meni. Do dveh let. Pručko so prinesli za menoj na njivo. To je posebna radost, slast. Kako ti zadrhti po životu, ko sesajo. Te moje zavaljene kepice. Zdi se mi, da je bilo na našem dvorišču vedno polno sonca in otrok. Tudi moje kepice so se divje poganjale v rast. Kot tvoji pobje. Le kam se jim je tako mudilo? Predno sem se dobro zavedala, so bili že pod vrhom. Bilo pa je vse drugače, kot sem spletala v mislih. Sanjarili so o širnem svetu. Vse sva spravila do kruha. Vlakovodja, mizar, krojač, trgovka, učiteljica, kuhar... Le do zemlje ni nobeden pokazal nagnjenja. Janez je škrtal z zobmi, se pridušal in obregal vame, da sem jim dala premalo srca.

Tudi pri nas je hudič močno zavozljal. Z najstarejšim Tinetom sta podirala drevje. Veja s posekanega drevesa je Janeza treščila po glavi. Na mestu je bil mrtev. Sina je to močno prizadelo; da je on kriv.

Zgubljeno je govoril: -Moram drugam! Podnevi in ponoči zrejo vame njegove oči. Obtožujejo. Res mu nisem mogel pomagati. Saj sem stekel po pomoč, a udarec je bil prehud.- Za njim so odhajali še drugi. Potegnili jih je v Nemčijo, Avstralijo in Švedsko. Nov dom imajo v Kranju, na Jesenicah, v Mariboru. Čez dan sem se nekako raztresla. Najhuje pa je bilo pri večerji; skleda je postala prevelika, vse manj žlic je škrebalo po njej; tako je kopnela tiha radost, ki jo je škrebjanje leta in leta razsipalo po meni kot najlepši napev.

Odšla je tudi zadnja hčerka. Saj je odhajala s solzami, mene pa je dotolklo. Groza mi je vzela besedo, oči so bile motne od solz, stotero misli mi je kljuvalo v glavi; bilo mi je, kot bi se po meni preganjala jata krokarjev. Ves čas sem bila prepričana, da delo, ki privre iz srca, najde spet pot do srca. Tega pri mojih otrocih ni bilo. Sivina je prišla vame, še glas se mi je spremenil, hripav je bil, votel. Tako sem bila zamorjena, da sem zahrepenela po koncu. Saj sem se še lotevala dela, a moč je odtekala. Prodala sem del hoste, vinograd, nekaj njiv; vikendi so začeli rasti na rodovitni zemlji. Ob vsaki prodaji se mi je nekaj zapičilo v srce; stiskalo me je v prsih, dušilo v grlu. Kaj bi porekel Janez? S pestjo bi treščil po mizi in zaklel. Ob vsaki prodaji sem mu nesla na grob šopek rožmarina in nageljnov. Kot opravičilo. Janeza nič ne vznemirja, pokojno spi. Ko se je on poslovil s sveta, je bila vasica še polna življenja, ob večerih so še peli fantje na vasi.

Težav je bilo vedno več; pri vsakem, še tako majhnem naporu, mi je pot kot rosa polival obraz. Otroci so prihajali na obisk; da bi se pa kdo vrnil, o tem niso razmišljali. Zemlja je bila vse manj vredna.

- Mama, poslušaj! Motika, lopata, grablje... To je preteklost. Svet drvi naprej. Stroj, nova gnojila, kemična sredstva. To daje pridelek. Tega ne zmoreš. Pusti vse skupaj! V dom boš šla,- so mahali z besedami vsi nasmejani, prepričani, da je to zame največja sreča. Meni pa je bilo, kot bi me obmetavali s kamni. Razrušilo mi je živce. Upala sem, da bom spletla med nami trdno mrežo, niti pa so se hitro cefrale. Vsak večer se je oglasala sova. Okoli hiše pa je ponoči nekaj ropotalo, trkalo... Strah me je bilo. Spočenjale so se temne misli. Smrt voha okoli. Ti pa upaš in upaš, morda pa se bo le kdo vrnil. Nikogar ni bilo; pa vem, da v mestu ni bilo vse rožnato. Fabrike so zapirali, delavci pa na cesto. Vse v meni se je zgnetlo v eno samo veliko upanje. Mrtvo upanje. Da bi se otrešla nadležne osamljenosti, sem hišna vrata puščala kar odprta. Lahko bo kdo prišel. Kdor je sam, išče toplo dlan in čaka na pogovor.

Bolj megleno se spominjam tistega lepega jesenskega dne, prežetega z vonjem zrelih plodov, s prvim vonjem po trohnobi iz mračnih globač. Vstala sem s hudim glavobolom, preveval me je neznan strah, tiščalo v prsih, šlo mi je na bruhanje. Komaj se privlečem do praga. Strese me ostra pekoča bolečina v prsih, kot bi nekdo zarezal z nožem. Lovim se in hropem. Potem pa tema. Svet se zame zapre. Zdaj pa ti delam družbo. Veš, zdi se mi, da je vasica kot odprt grob. Kar pocepali bodo vanj.«

»Eh, Minka! Ne najdem miru. Vasica je bolna, hira. Prislunhem vaščanom, ki jih pot zanese mimo groba. Kaj slišim? Ognjišča so hladna, veliko zemlje je v pušči, tujci segajo po praznih hišah, veter joče med polomljenimi polkni; joče med grmovjem, ki se zaganja iz hoste. V vsaki koščici mi kljuva, v črnih jamicah pa ščemi. Tako mi je, kot da bom še enkrat umrl. Pavlinca tega ne čuti. Počiva v miru. Veš, kar v vinograd bi se pobral, pod brajdo, kjer sva s Pavlinco nazdravljala z nebeško kapljico, kjer sva pila mladost in ljubezen, se veselila drobčenih sreč.«

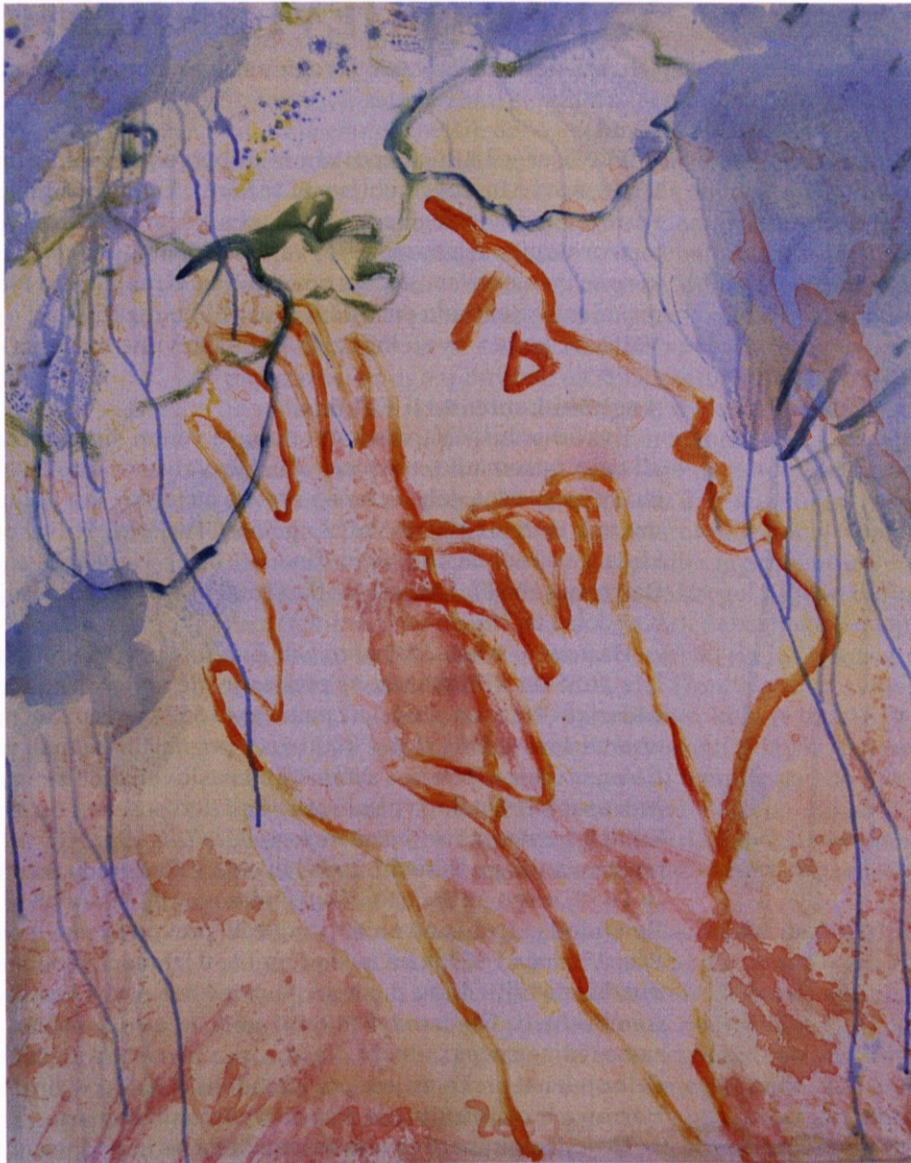
»Vidiš, sosed, nekaj lopat prsti loči najin podzemni svet od življenja tam zgoraj, a čutim, da je nekaj hudo narobe. Z zemljo delajo kot svinja z mehcom. Kako rada bi šla na polje; med brazde bi posejala drobno semenje, iz njega bi vzcveteli srčasti cvetovi. Kdor bi jih samo poduhal, bi v njem za vse življenje ostala navezanost do domače grude. Veš, ljudje so vse bolj zlobni. Na starost gledajo zviška, skoraj s prezirom. Pa vendar je to dar, spoštovati bi ga morali. France, čutim, da najin čas poteka. Morava v svoj hladni dom. Bolečina bo naju v uri duhov spet dvignila. Kdo je kriv za umiranje vasice?«

Ura se oglasi v zvoniku. Skrivnostno šumenje med cipresami izginja, zvoki se oddaljujejo. Med grobovi je spet mir, nekajkrat ga raztrga le slabotno stokanje, kot bi se trgalo iz podzemlja. Sova pa še stresa v noč svoje zategle glasove. Luna vzhaja, tema se lomi.

Zdrami se tudi Blaž; kot bi se iztrgal iz mučnih sanj, iz trenutkov more. Počuti se, kot bi bil pretepen. Komaj se odtrga od zidu. Zmajuje z glavo: »Nekaj sem pa slišal. Prmej, da sem! Šepet. Pogovor. O, križana gora! Duše se pogovarjajo. Ne najdejo miru, vasica umira.«

Odmaje se v samotno vasico. Strah ga pregnete čez in čez; še vražje podobice ga več ne potegnejo v dolino. Vasica pa umira. Dan za dnem.

Almira Bremec: OJ, OJ, OJ, akril na platnu, 100 x 80 cm, 2007

Stanislav Južnič

MATEMATIKA V VALVASORJEVI KNJIŽNICI

Ob 335-letnici Valvasorjevega nakupa Bogenšperka.

Uvod

1 Reisp, 1983, 103.

Valvasor je knjige kupoval v Nürnbergu in Frankfurtu,¹ gotovo pa tudi v novi Mayrovi ljubljanski tiskarni. Uporabna matematika Valvasorjevih dni je segala v fiziko, tehniko, arhitekturo, vojaške vede, meteorologijo in astronomijo. Valvasor ni objavljala matematičnih del, ki so se po njegovem stečaju porazgubila; Kranjci pred Florjančičevim pisanjem v Šentvidu pri Stični niso veliko razglabljali o matematiki, Valvasor pa je v svoji knjižnici hranil številne matematične knjige.

Angleški komentarji Evklida

Evklid je bil v Valvasorjevi dobi še vedno sinonim za geometrijo ali celo matematiko nasploh. Zato je Valvasor kupil veliko komentarjev njegovega dela, čeravno seveda ne toliko, kot jih je imel njegov vzornik deželni glavar Volf Engelbert Turjaški. Valvasor je bral Evklida v priredbah Oronceja Finéja (1651), Newtonovega profesorja Barrowa (1651), Petrusa Ruffa (1600) in v Stereometriji Christiana Knödela (1675).

Barrow je svoje *Elementorum Euclidis* prvič izdal v Cambridgeu leta 1655 na 376 straneh, še preden je njegove šolske klopi prestopil nadarjeni Newton. Dve leti pozneje (1657) je Barrow na 56 straneh objavil še *Euclidis Data*, ki so ga v poznejših izdajah privezovali k *Elementorum Euclidis* s samostojno naslovnico ob skupni paginaciji. Valvasor je v katalog vpisal vsako knjižico posebej, čeravno je gotovo kupil obe naenkrat. Med objavo *Euclidis Data* je bil Barrow na popotovanjih po Franciji, Italiji in celo v Carigradu med letoma 1655 in 1659, ko so ga *Independenti* onemogočili na univerzi Cambridge. Po vrnitvi je leta 1660 objavil angleški prevod *Elementorum Euclidis*. Dne 20. maja 1663 je bil med prvimi 150 izbranci v londonski Kraljevi družbi, nekaj tednov pozneje pa je postal prvi Lucasov profesor v Cambridgeu. Ob izredni telesni moči in strogi morali je veljal za samosvojega nenavadneža. Valvasor ga ni osebno srečal in je njegovo delo spoznal preko prijateljev v londonski Kraljevi družbi, ki je sicer Barrowa kmalu izključila zaradi neplačanih članarin.

V nepaginiranem uvodu prvega dela je nepodpisani prirejevalec izdaje v Osnabrücku predstavil Barrowa, ki je v prvem delu dovolj klasično opisal petnajst Evklidovih knjig. Sprotne skice so bile resda majhne in dokaj neugledne, plašče trikotnih prizem, kvadrata in dvojnega peterokotnika pa je predstavil nadvse nazorno glede na tedanje tiskarske zmogljivosti. V uvodu k *Euclidis Data* je Barrow knjižico označil kot dodatek² in v njem petindevetdeset trditev podkrepil z drobnimi ilustracijami.

2 Barrow, 1675, 367, 379.

Dolenjskemu samouku z Bogenšperka je Barrowov Evklid nudil napotke za risanje zemljevidov, ki so ga proslavili po svetu. Zanimanje za Barrowa priča o Valvasorjevi zgodnji naklonjenosti do Newtonovega kroga raziskovalcev, ki ga je Valvasor kronal z vstopom v londonsko Kraljevo družbo kot njen edini dolenjski in celo slovenski član doslej.

Francosko matematično branje

Valvasor je dolgo služil v Franciji, preden se je ustalil med dolenjskimi griči; zato je zbral številna matematična dela francoskih piscev. Kupil je eno poznejših del o geometriji, arhitekturi in utrdbah francoskega matematika Samuela Maroloisa; le-ta je svoja dela objavljajl pri Nizozemcu Janssenu, zetu in dediču Jodocusa Hondiusa, katerega sin H. Hondius je bil Maroloisov študent. Marolois je na petdesetih straneh obravnaval devetinštirideset geometrijskih slik. Girard je med kratke Maroloisove opise slik sproti dodajal nekoliko daljše geometrijske opombe in račune dopolnjeval s splošnimi napotki bralcem.³

3 Marolois, 1647, 11, 20-21, 27-28, 51.

Za Geometrijo je tiskar Janssen vpel Maroloisovo samostojno paginirano knjigo o utrdbah na štiridesetih straneh (1644). Marolois je v njej opisal 164 slik s štiridesetih dvostranskih bakrorezov, med katerimi je zadnji prikazoval večji in manjši top s kroglama. V tretji samostojno paginirani knjigi (1647) je na petdesetih straneh obravnaval optiko ali perspektivo z opisom 275 slik, objavljenih v osemdesetih dvostranskih skupinah risb. Marolois je podal natančne optične demonstracije, opisal geometrijo, utrdbe in arhitekturo. Perspektivo je imenoval scenografijo; najprej je postregel z njeno definicijo, nato pa s številnimi nalogami, vključno z deli Sebastiana Serlonisa, Hansa Leuckersa in Dürerjevimi iznajdbami,⁴ ki jih je Valvasor občudoval v svojih izvodih Dürerjevih knjig. H. Hondius je za svojega učitelja Maroloisa narisal prvo sliko perspektive, ki jo je leta 1614 dopolnil s 183. in 184. sliko graščin, obdanih z vodami. Rimski Kolosej je narisal na 185. sliki, nato pa rimske terme in templje vse do slike 190. Posebno nazorno je skiciral raznovrstne stole na slikah 223 in 225, perspektivo škafov in sodov na slikah 129 in 130 ter omaro na sliki 233. Zadnja 275. slika je v perspektivi do nerazpoznavnosti pokvarila sliko psa.

4 Marolois, 1647, 1, 16-17.

Maroloisove skice spominjajo na sodobno geometrijsko optiko; okrasil jih je z nadvse živo narisanimi opazovalci v značilnih nošah tedanje dobe. Na 111. sliki je kar osem ljudi merilo velikost obeliska. Na sliki 178 je ponazoril štiri osebe različnih starosti, po oblekah sodeč celo različnega stanu, ki so se vzpenjali po krožnih stopnicah.

Valvasor je kupil dve v celoti matematičnim vedam posvečeni knjigi frankfurtskega praktičnega zdravnika Beyerja. V knjigi o Umetnosti viziranja je Beyer osemindvajseto poglavje posvetil raziskovanju svetlobnih žarkov in vida. Uporabil je krivulje presekov stožca z ravnino (stožernice) kot razmeroma novo panogo matematičnih ved.

Valvasor je kupil štiri različne knjige, v katerih je pariški graver Bosse sredi 17. stoletja razmišljal o Desarguesovih perspektivah in Sončnih urah. Seveda je graverja Bosseja zanimala predvsem uporaba perspektive v slikarstvu. Nova raziskovanja perspektive so po renesančnem navdušenju nad antiko že zavestno poudarjala baročne prednosti pred preteklimi dosežki. Baročne novosti so se dotaknile celo stebrov kot temelja klasične arhitekture, pa tudi celotnih zgradb.⁵

5 Bosse, Desargues, 1648, 12, 38, 53, 320/321 (plošča 149)

Notarjev sin oficir Desargues je vzgajal in svetoval kardinalu

Richelieuju. Po letu 1645 je z načrti zasebnih in javnih zgradb v Parizu in Lyonu utemeljil baročno geometrijo. Pri zasnovi sistema za dvi-govanje vode v Parizu je prvi uporabil epicikloido, ki jo je sto let pred njim študiral Dürer (1525) v knjigi, ki jo je prav tako kupil Valvasor. Desarguesova dela je priobčil dobro desetletje mlajši tiskar Bosse, ki je objavljala predvsem priročnike za tiskarje in risal prigode francoskih družin. Poučeval je na novi Kraljevi akademiji v Parizu (1648), po trinajstih letih pa je bil odpuščen zavoljo sporov s sodelavci.

Rimski profesor Kircher na Bogenšperku

6 Dular, 2002, 263.

Valvasor je v svoji knjižnici hranil številne Schottove matematično–tehnične priročnike⁶ in najpopolnejšo zbirko Kircherjevih del na Dolenskem in na Kranjskem sploh. Jezuit Schott je bil najboljši Kircherjev učenec, tako da so se njune objave pogosto prepletale. K nabavam njunih spisov sta Valvasorja napeljala mladostna vzgoja pri ljubljanskih jezuitih v dobi Kircherjeve največje priljubljenosti in vpliv deželnega glavarja Volfa Turjaškega, ki je prav tako hranil številne Kircherjeve in Schottove uspešnice.

Valvasor je imel skupno delo Kircherja in Schotta *Pantometrum* (1660), ki so ga takoj po ustanovitvi ljubljanskih filozofskih študijev kupili tudi ljubljanski jezuiti. Schott je knjigo posvetil knezu Christianu z Mecklenburga na Saškem. Njegovo sliko je postavil pred naslovnico, v uvodu pa mu je posvetil še pesmi; gotovo je knez zavoljo tega pošteno odvezal mošnjo z zlatniki. *Pantometrum* (planisfera) je bil geometrijski analogni računalnik za reševanje geometrijskih problemov, predvsem pa za geodetska merjenja, ki jih je Valvasor potreboval za risanje zemljevidov. Uporabljali so ga namesto starejšega astrolaba, podobno kot so z globusi nadomestili zastarele armile.

V uvodu je Schott naštel tedanje geometrijske naprave: horoskop, pretorijansko merilo, astronomsko in geometrijsko sončno uro. Med viri je po svoji navadi izpostavil Gemma Frisiusa, Apiana, Orontiusa Finéja, Peuerbacha, Appiana, Claviusa in Metiusa. Poleg Kircherjevih je Schott uporabil še dosežke jezuita Zieglerja, ki je poučeval filozofijo, matematiko in teologijo, dokler ni postal rektor v Mainzu in Aschafenburgu. Ziegler si je dopisoval s Keplerjem, leta 1609 pa je branil Claviusovo koledarsko reformo pred kritikami Josepha Justusa Scaligerja.

Za začetek je Schott narisal posamezne dele *pantometruma* med navodili za njegovo uporabo. Glede sporne dolžine rimskega čevlja je navedel mnenja svojega predhodnika na rimskem kolegiju Christophorja Grienbergerja in Hrvata Marina Getaldića. Pri meritvah se je zanašal predvsem na triangulacijo. Podrobno je obrazložil uporabo Vitruvijevih vodnih tehtnic, pa tudi šestil in naprav za viziranje. Posebej se je ustavil pri praktičnem tehtanju, kot ga je jezuit Cabeo opisal v svoji Meteorologiji. Cabeov postopek je bil uporaben za tehtanje vode, s Kircherjevimi izboljšavami pa se je dalo tehtati celo idrijsko živo srebro. Z »linearnim polimetrom«⁷ je sešteval, odšteval, množil, delil in kvadriral,⁷ za zaključek pa je s *pantometrumom* računal sinuse pri reševanju problemov trigonometrije, geografije, gnomonike in astronomije. Kircher je zamisel *pantometruma* nadaljeval z *organumom* in njegov opis znova prepustil v objavo svojemu učencu Schottu.

Ob Kircherju in Schottu je tudi jezuit Curtz igral pomembno vlogo na habsburškem dvoru. Predaval je matematiko in filozofijo v Ingolstadt, nato pa je zapovrstjo držal rektorsko palico v Eichstädtu, Lu-

⁷ Schott, Kircher, 1660, 2/3, 4/5, 26/27, 56/57, 188, 272/273, 306, 312352-354

zernu in Neubourgu. Pred smrtjo se je od leta 1659 do 1669 posvetil predvsem objavljanju psalmov. Nadaljeval je delo Tycha Braheja in se posebej izkazal z raziskovanjem Lune, kjer krater še danes nosi njegovo ime. Leta 1666 je objavil Tycho Brahejeve meritve, leta 1651 in 1654 pa je v Münchnu priobčil Cesarsko matematiko za zabavo Ferdinanda III.; Valvasor je kupil Schottov ponatis (1662), posvečen Ferdinandovemu trinajstletnemu sinu Karlu Josefu, nadvojvodi Avstrije, Štajerske, Koroške in Kranjske. Pred naslovnico so angeli plesali okoli okrašene črke F, začetnice imena ob Schottovi izdaji že pokojnega cesarja.

Curtz je v Cesarski matematiki opisal srebrna sorazmernostna šestila, ki jih je Galilei pred letom 1610 poslal na dunajski dvor Ferdinandovega očeta. Galilejeva posrečena poslovna poteza je gotovo prispevala k priljubljenosti tovrstnih naprav pri nas, saj so deželni glavar Volf Turjaški, Valvasor in ljubljanski jezuiti nabavili številne knjige o sorazmernostnih šestilih ali podobnih analognih računalih. Kircher je končno celo izdelal podobno računalo z navodili za Karla Josefa; s svojim nasprotnikom ni neposredno sodeloval, temveč se je sorazmernostnih šestil lotil komaj po Galilejevi smrti.

Konec leta 1655 je Kochanski na begu pred rusko zasedbo Vilna obiskal Schotta v Würzburgu; narisal mu je slike za *Magia universalis*, ki sta jo kupila tako Volf kot Valvasor. Schott je k svojemu *Cursus mathematicus* leta 1661 dodal na koncu uvoda dve strani pesmi-hvalnice svojemu delu izpod peresa Kochanskega, tedanjega profesorja matematike v Mainzu.⁸ Leta 1662 je Schott v Cesarsko matematiko vstavil nepaginiran predgovor s skoraj dvema stranema Kochanske hvalnice matematiki ob posvetilu Ferdinandu III., ki mu je Curtz posebej namenil prva poglavja »Genija« aritmetike, algebre, geometrije in civilne arhitekture. Ferdinandovemu sinu in nasledniku Leopoldu I. je ob geometriji posvetil še astronomijo, poligrafijo in vojaško arhitekturo. Ferdinandovemu bratu, nekdanjemu regentu nadvojvodi Leopoldu Wilhelmu, zaščitniku nadvojvode Karla Josefa, je posvetil glasbo, optiko s poudarkom na Galilejevih meritvah Jupitrovih satelitov in astrologijo. Za posvetilo mlademu Karlu Josefu so tako ostali še magnetizem, gnomonika, mehanika in poezija. Šele za številnimi posvetili je Curtz napovedal naprave, ki jih bo predstavil bralcu. Prve tabele so bile obenem pripomočki za meritve ustavljene pred začetek besedila. Najprej je zapel slavo Claviusu in Galileju in naštel njune izume. Kircher je po Claviusovih zamislih dovolj poljudno pojasnil rokovanje z Galilejevimi srebrnimi šestili, podarjenimi cesarju.

Sledil je daleč najdaljši drugi del knjige, razdeljen v desetine oziroma naloge. Na koncu prve je Curtz v dodatku o aritmetičnih problemih nad predniki Kircherjevega *pantometra* naštel podobne dosežke Galileja, Metiusa, Bramerja, sodnika v Szczecinu Wolfganga Lochmanna, Matije Bernegerja in Georga Galgenmaierja. Navodila za posamezne računske operacije naj bi zabavale cesarja Ferdinanda; niso manjkali niti razmeroma modni in zapleteni problemi, ki so jih v začetku druge desetine merili dopadljivi baročni angelčki. Pri razlagi Kircherjevega *pantometra* se je Curtz skliceval na jezuita Maria Bettina, katerega znameniti Čebelnjak je nabavil Volf Turjaški, pozneje pa še ljubljanski jezuiti.

Pri računanju dolžine krožnice, povezane s številom Pi, je omenil François Vieta, Ludolpha van Ceulena, Grienbergerja, Metiusa,

⁸ Grzebien, 1978, 53; Schott, 1661.

Ricciolija in Snelliusa. Seveda Curtz ni mogel mimo kvadrature kroga, ki jo je na široko obravnaval v svoji knjigi iz leta 1653. V četrti desetini se je lotil geodetskih vprašanj, v peti poligrafije z vrisanimi in orisanimi mnogokotniki, v šesti pa vojaške arhitekture z mnogokotnimi utrdbami. Probleme je sproti prirejal za kratkočasje Ferdinanda III. V sedmi desetini je meril kroglo, v osmi pa se je lotil streljanja s topom, kjer se je seveda skliceval na Arhimeda. Deveto desetino je posvetil gnomoniki s potrebnimi tabelami, deseto pa »zbirki različnih problemov«, med njimi elipsam in parabolam, optičnemu viziranju kipov vladarjev Ferdinandov I., II., III. in IV. ter denarju. Sledil je povzetek civilne arhitekture, na koncu pa še zadnji, tretji del knjige o izdelavi naprave za zabavanje Ferdinanda III., katerega prvi minister je bil Janez Vajkard Turjaški. Curtz je računalo vmes podrobno narisal.⁹

Leta 1653 je Curtz v Münchnu priobčil »avstrijski problem« kvadriranja kroga. Leta 1656 je na Dunaju prvič objavil meritve Tycha Braheja, ki jih je Valvasor kupil v augsburški izdaji (1666), ponatisnili pa so jih v Regensburgu (1672). Curtz je resda bival in zvečine tudi objavljajal na Bavarskem; kljub temu pa se je obračal predvsem na dunajski dvor. Učitelj matematike nadvojvode Karla Josefa, Gottfried Alois Kinner z Löwenturna, je istočasno s Curtzom opisal njegov »avstrijski problem« kvadrature kroga v Pragi na štiriinšestdesetih straneh. Obravnaval je napako, ki jo je skupaj s Huygensom (1651) in Grienbergerjem našel v Saint Vincentovi rešitvi kvadrature kroga. Pomota je pokvarila Saint-Vincentov ugled, vendar sta ga Leibniz in Wren veliko brala.¹⁰ Priljubljeni Saint-Vincentov »izum« kvadrature kroga (1647) je ponujal ljubljanski knjigarnar Mayr (1678), saj med Kranjci očitno ni manjkalo ljubiteljev te tisočletne zagate. Jezuit Saint-Vincent je študiral pri Claviusu v Rimu. Med službo na cesarskem dvoru v Pragi¹¹ je spoznal Keplerja ob njegovem zadnjem obisku leta 1628. V tistem času je Saint-Vincent »izračunal« kvadraturu kroga na več kot 1250 straneh. Postopek ni navdušil Tirolca Grienbergerja, Claviusovega naslednika na rimskem kolegiju, ki je kot jezuitski cenzor matematičnih knjig odsvetoval objavo. Medtem je moral Saint-Vincent pred napadi švedskih protestantov pobegniti na Dunaj in zajetni rokopis pustiti v Pragi; tvegajal je svoj umotvor in spraval na varno lastno glavo. Postal je profesor matematike na univerzi Louvaine v Belgiji. Ob koncu tridesetletne vojne se mu je posrečilo rokopis natisniti v bližnjem Antwerpnu; Grienberger je umrl desetletje prej in ni mogel več ugovarjati. Za naslovnico je uporabil najbolj domiselno prisposodbo v zgodovini matematike. Kazala je Arhimeda pri risanju dokaza enačbe za ploščino kroga. V ozadje je postavil Evklida in Neptuna ob geslu "še naprej" mimo Herkulovih stebrov. Stebra naj bi ob nekdanjih mornarjih v prenesenem pomenu omejevala še dotedanje raziskovalce kvadrature kroga. Motiv je skupaj s Francisom Baconom povzel po kozmografu španskega kralja Andreasu Garciji de Cespedesu (1603).

Z zgrešeno kvadraturu kroga se je v Galilejevih očeh osramotil celo Kircher v knjigi, ki jo je Valvasor prebiral na Bogenšperku. O kvadriranju kroga sta pisala župnik v Šentvidu pri Stični I.D. Florjančič (1740) in za njim piranski violinist Tartini, dokler se pariška akademija leta 1775 ni dokončno odrekla presojanju tovrstnih domislic, ki so vedno znova izpričale jalovost.

Ljubljanski avguštinci so Cesarsko matematiko vezali ob *Pantho-*

9 Curtz, Schott, 1662, 2, 4, 10/11, 12, 57–58, 67, 83–85, 108, 137, 176, 187, 189, 208, 228, 247, 266–267, 270, 282, 292–293, 303, 353, 373, 376/377.

10 Hofmann, 1974, 15.

11 1626–1632 (Cantor, 1900, 2: 713).

12 Kircher, 1668, 1, 5, 8, 9.

13 Kircher, 1668, 1, 5, 13, 47, 55,
101, 114, 122, 173, 133, 197, 219.

14 Kircher, 1668, 247, 256/257, 323,
340, 353, 365, 372, 450.

metria Kircheriana z nedatiranim ekslibrisom, ljubljanski jezuiti pa so svoj ekslibris leta 1706 vpisali v skupno vezavo *Pantheometria Kircheriana* z *Machina Pneumatico-Hydraulica* (1657). Po *Pantometru* je Kircher objavil še večjo *Ars Magna sciendi* (1668/69), ki sta jo nabavila tako Valvasor kot njegov vzornik Volf Turjaški. Kircher jo je posvetil cesarju Leopoldu I. in njegovo sliko postavil takoj za naslovnico. Z razreševanjem hieroglifov je zgradil matematično teorijo, ki je vplivala na kombinatoriko mladega Leibniza. V nagovoru bralcu se je skliceval celo na Lulla in njegovo mistiko števil, čeravno je Kircher v svojih knjigah ostro odklanjal alkimijo. Na vseh sedemnajstih straneh prve knjige je pojasnjeval principe Lullove umetnosti alkimije in zvezdastih diagramov.¹² Kircher se je želel predvsem prikupiti svojemu mecenu Peirscu, ki je od njega vseskozi pričakoval dokončno razrešitev skrivnosti hieroglifov; Kircher je zagotavljal, da ima ključ v žepu, v resnici pa je bilo treba nanj počakati še poldrugo stoletje.

Kot se je za aristotelika spodobilo, je Kircher kombinatoriko utemeljil na sholastični logiki; povezoval je matematično in filozofsko logiko, pa tudi metafiziko. Ko je v drugi knjigi utemeljil svoje novo znanje, se je v tretji znova lotil Lullovih metod z manj mističnega uporabnejšega zornega kota. Nato je predstavil pravila svoje kombinatorične umetnije. Objavil je tridimenzionalne premične kolobarje, ki jih je bralec lastnoročno vrtel v različne kombinacije. Kircher je po Lullovem zgledu tabeliral kombinacije obratnih vrednosti števil ob uporabi plošče za računanje *abak*. Ni pozabil zapisati Platonovih silogizmov o Sokratu-človeku, s katerimi še danes novince peljemo skozi začetne zagate logike.¹³

Drugi del kombinatorike je Kircher imenoval paradigmatski; privezal ga je v skupno knjigo s prvim delom. Naslovnico je napolnil s simboli: nad angeli z naslovom svoje knjige je postavil devet muz, ki so predstavljale znanosti od teologije, prek fizike, medicine, matematike, pa vse do kanoničnega prava. Nadnje je po oboku v zgornjem delu slike razvrstil angele z gesli, zapisanimi na ščitih. Na sam vrh je v oblak postavil božansko kraljico s Soncem na prsih in knjigo v desnici. Kraljica je kazala proti trikotnemu znaku »v enem vse« z očesom v težišču. Seveda je novo znanost kombinatorike najprej uporabil na poglobilni vedi, teologiji. Bogoslovne kombinacije je ponazoril z drevesom, ki je raslo od korenin do božanstva. Razvejal ga je v telesne in duševne smeri. Veje so sprva sledile pravilnim geometrijskim likom, nato so se počasi zgubljale v nepravilnih razporeditvah listov. Kircher se je lotil celo uporabne metafizike, logike z dialektiko, fizike v filozofskem smislu nauka o materiji, medicine kot del fizike in uporabne etike. Ni mu bilo le do kombinacij; sestavil je tudi drevo znanosti, podobno današnjemu, čeravno so se panoge znanja sčasoma dodobra spremenile.

Deseto, predzadnjo knjigo je Kircher posvetil kanoničnemu pravu s pozitivno teologijo, zadnjo, enajsto pa znova ugankam in zagatam fizike,¹⁴ ki je v veliki meri pokrivala še fiziologijo. Kircherjevo *Ars Magna sciendi* je pet jezuitskih cenzorjev v imenu nemške, francoske, italijanske, portugalske in španske province dne 15. maja 1660 soglasno zavrnilo, češ da ni izpolnila svojih lastnih napovedi. Strogi cenzorji so zagotavljali, da Kircherjev postopek laikom ne lajša pristopa k znanostim; veliko stvari naj bi tako zapleteno razložil, da jih še učenjak ne more razumeti. Kljub temu je general Gianpaolo Oliva

15 Stolzenberg, 2004, 11, 50.

16 Stolzenberg, 2004, 11, 52.

17 Stolzenberg, 2004, 10, 48–49.

dne 1. septembra 1665 odobril prvi del, dne 19. julija 1666 pa še drugega; tako je bila knjiga cenzorjem navkljub objavljena leta 1669.¹⁵ Precej bolje se je godilo Kircherjevi Poligrafiji, za katero je Martín de Espraza Ateida sicer zahteval popravke, Daniello Bartoli pa jo je istega dne 24. novembra 1662 – potrdil;¹⁶ Kircher jo je takoj po izidu podaril Volfu Turjaškemu. Podobno je bilo s Kircherjevo teorijo glasebe, ki jo je Honoré Fabri, kot pridruženi član jezuitske komisije, potrdil dne 8. junija 1648, čeravno je pozneje zahteval popravke za druge Kircherjeve knjige; zdele so se mu preostre proti kartezi-jancem¹⁷, s katerimi je na skrivaj soglašal. Kircher je postal najbolj brani baročni pisec, zato je Valvasor na Bogenšperku hranil domala vsa njegova dela.

Prvo dolensko računalo

Apianovo sto let staro iznajdbo je Georg Galgemair priredil za svojo *Centiloquim* (1626), s katerim je skušal nadgraditi Galilejevo računalno. Valvasor je delo seveda kupil, prav tako pa Apianov *Instrumentum* v eni poznejših nürnberških izdaj iz leta 1541. Galgemair je leta 1616 za objavo priredil Apianovo geometrijsko analogno napravo za lažje računanje in viziranje, podobni Galilejevi; tudi ta je našla pot v Valvasorjevo knjižnico. Podobno kot pred njim Galilei je Galgemair pred začetek razprave dal v knjigo vpeti veliko zgibano skico instrumenta. Z Apianovo napravo za viziranje je bilo mogoče meriti razdalje med gradovi pa tudi višino hribov dobro desetletje preden je Pascal v ta namen predložil uporabo barometra. Apian je seveda postopek ponazoril s številnimi pristrčnimi skicami, na konec pa je dodal še splošnejše meritve dolžin trikotnikov.¹⁸ Apianov izum je Galgemair leta 1633 dopolnil še z enim listom opisa Leovitiusovega »astrološkega« izuma za merjenje zemljepisnih dolžin. Habsburški dvorni astronom Leovitius je leta 1552 po Melanchthonovem predgovoru izdal Regiomontanusove tabele sinusov in višin polov. Leovitiusovo astrološko delo je po njegovi smrti uredil Rudolf Goclenius mlajši, ostro pa ga je kritiziral ljubljanski rektor Frischlin.

18 Galgemair, Apian, 1616, 34, 36–45.

19 Hermelink, 1976, 620.

20 Galgemair, Apian, 1616, nepaginiran predgovor.

Teolog Georg Galgemair je 17. novembra 1583 matrikuliral v Tübingenu nekaj let pred Keplerjem; dosegel je bakalavreat 8. marca 1584, magisterij iz bogoslovja pa 11. avgusta 1585.¹⁹ Zelo je hvalil svojega in Keplerjevega učitelja Maestlina, še posebej njegov šolski muzej.²⁰ Med letoma 1588–1591 je poučeval na gimnaziji Lauinger, v rojstnem mestu Alberta Magnusa ob bregovih Donave. Leta 1655 je astronom Johann Remmelin uredil posmrtno izdajo Galgemairovega opisa sorazmernostnega instrumenta za hitrejše razvrščanje vojaških enot, viziranje in merjenje prostornine soda z opojno pijačo, ki je Valvasorju kot ljubitelju dobre kapljice prišlo nadvse prav. Skica Galgemairove naprave se ni veliko razlikovala od Galilejeve, čeprav sta uporabila različni zamisli.²¹

21 Galgemair, 1655, 68/69, 103, 117, 120, 120/121.

Apian je *Instrumentum* priredil za tisk leta 1534 in ga posvetil avguštincu škofu Christophoru a'Stadio in cesarju Karlu V., v čigar deželah ni Sonce nikoli zašlo. Pod naslovnico z zvezdnim nebom je dal narisati evropskega in arabskega učenjaka z astronomskimi napravami. Uporabljal je kvadrant in sestavil devet strani dolgo tabelo sinusov do pravega kota s korakom 1'. Iz leg Sonca, Lune, zvezd in planetov je znal celo ponoči določiti točen čas; svoje meritve je objavil kot uvod k latinskemu prevodu devetih Al Gebrovih astronomskih knjig, ki ga je oskrbel Gherardo Cremonesi. Že na glavni naslovnici

jr napovedal Al Gebrov prispevek, ki je bil edini paginiran in je obsegal skoraj tri četrtine knjige z dodatno samostojno naslovnico. Al Gebrovo delo *Kitab-al-haiiaa* so imenovali celo popravek Ptolemaja (*Isaih al-Majisti*), ki ga je ostro kritiziral, da bi naredil prostor poznejšim izboljšavam. Dokazal je, da paralakse Merkurja in Venere ni mogoče videti; izboljšal je sferno trigonometrijo, izumil astronomsko napravo *turquet* in prenosni nebesni globus za ponazoritev gibanja nebesnih teles. Privlačila ga je astrologija; v prvi knjigi je podal osnove astronomije, v drugi posebnosti astronomije po Ptolemaju, v tretji gibanje Sonca in njegove različnosti, v četrti knjigi Luno po Ptolemajevih zamislih, vrsto naprav za opazovanje zvezd, deklinacijo orb in njihovo zrcalna slika. V peti knjigi je opisal skice naprave za opazovanje Lune, določal njene zemljepisne širine ter lepo narisal položaje Sonca, Lune in Zemlje ob mrku. V šesti in sedmi knjigi je v preglednicah opisal različne oblike zvezd stalnic, še posebej pa njihovo premikanje glede na ekliptiko ter ekvator.²² V deveti knjigi se je lotil mrkov petih planetov²³ in razpravo podkrepil z domiselnimi geometrijskimi risbami.

22 Apian, 1534, 1–3, 20, 38, 41, 45–46, 52, 56, 60, 62–64, 68, 87, 88, 93–95, 99, 103, 106, 125.

23 Apian, 1534, 103, 106, 125, 134.

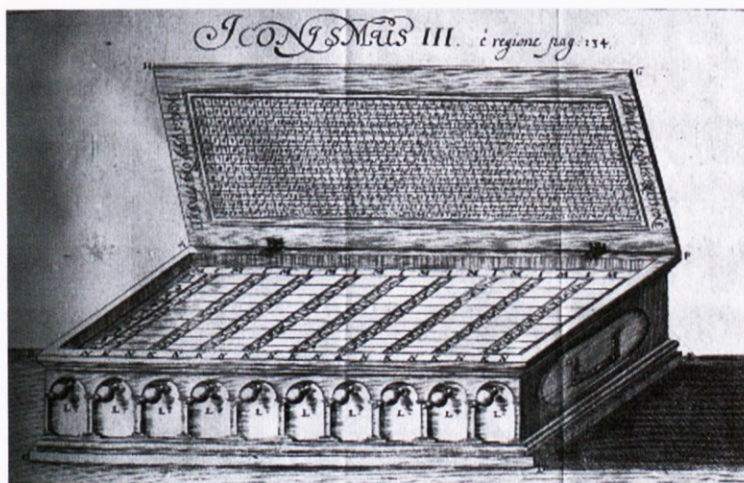
Apianovo delo je imelo velik vpliv, saj si je celo Kircher ime svojega računalna *organuma* izposodil od njegovega *organon catholicuma*. Kircher je v »matematične orgle« (*organum*) postavil deset Neperjevih palic vzdolž vsakega od devetih valjev, namenjenega posameznim panogam znanosti in z njimi navduševal obiskovalce svojega rimskega muzeja. Mayr je prodajal deset let star Schottov opis Kircherjevega računskega stroja *organuma*, ki ga je Valvasor uporabljal za svoje geodetske meritve.

24 Schott, 1668, 2.

Schott je prvi zvezek opisa Kircherjevega *organuma* posvetil avstrijskemu nadvojvodi Karlu Josefu, polbratu cesarja Leopolda I.,²⁴ ki je pri dvanajstih letih leta 1661 dobil *organum* za učni pripomoček. Uporabljal ga je le slaba tri leta ob pomoči svojega glavnega vzgojitelja Rabatte.

Schott je v prvem zvezku odtisnil bakrorez portreta Karla Josefa; le-ta je po stricu Leopoldu Wilhelmu, upravniku španske Nizozemske, podedoval tri škofije in položaj velikega mojstra tevtonskega reda, ki mu je pripadal tudi Rabatta. Grof Rabatta z Dornberka v Vipavski dolini je bil gospodar vile z lepim vrtom v Kanalu, član reda malteških viteзов (križniški red ivanovcev), cesarjev legat v Benetkah, od leta

Mehanski vzvodi v Kircherjevem *organuma* na Schottovi risbi: prvo računalo na Dolenjskem pri Valvasorju v Bogenšperku (Schott, 1668).

25 Schott, 1668, 42, 44, 51; Dolinar
1980, 368

26 Dolinar, 1987, 27; Dolinar, 1980,
369, 387.

1654 pa poveljnik telesne straže Ferdinanda IV. V duhovnika je bil posvečen takoj po smrti Karla Josefa; čez poltretji mesec je bil 14. aprila 1664 imenovan in 23. junija potrjen za ljubljanskega škofa. Dne 16. avgusta 1664 ga je cesar prezentiral papežu Aleksandru VII., 11. novembra 1664 pa je bil Rabatta ordiniran za ljubljanskega škofa namesto umrlega Otona Friderika Buchheima (Puchheim).²⁵ Dolenjske in druge večje župnije svoje škofije je sam vizitiral in poročal v Rim.²⁶ Kot glavni vzgojitelj škofa Karla Josefa je poklic pod mitro dodobra spoznal in bržkone celo pomagal opravljati premlademu nadvojvodi.

Ljubljanski škof Rabatta je na domačem Dornberku sestavil prvo tri strani dolgo žalostinko »nedolžnim angelom« Karlom Josefom, objavljeno v Schottovem *Organumu*. V nagrobnem napisu nadvojvodi ni pozabil omeniti pokojnikovega očeta Ferdinanda III. in mater Leopoldino. Slavil je vrline ranjkega, ki se je izkazal v sintaksi, poetiki in retoriki. Poznal je aritmetiko, položaj Zemlje v vesolju, geografijo vse do tropov in ekvatorja. Kot vladarjev sin se je zanimal za okultno umetnost tajnopisa in vojaške vede.

Rabattov prispevek je bil seveda dodaten vzrok, da je Mayr knjigo prodajal, Valvasor pa kupil. Oba sta se seveda hotela prikupiti škofu Rabatti, ki pa je umrl prej, preden bi morda lahko skupaj s knezom Turjaškim nagovorila kranjske deželne stanove, naj dodelijo večjo podporo Valvasorju ob izidu Slave ali pa naj vsaj odkupijo njegovo knjižnico.

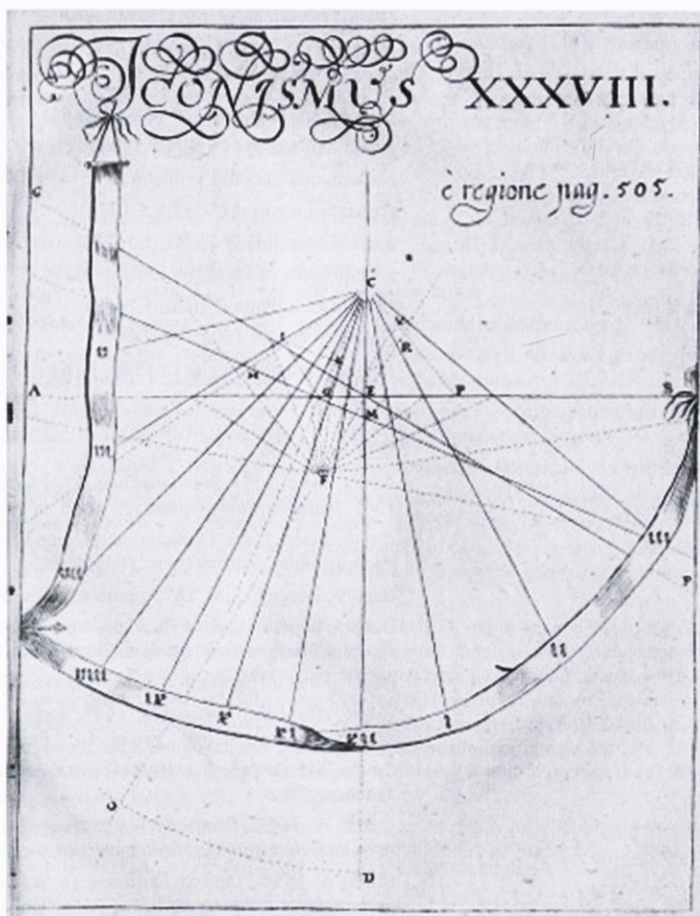
Geodetske meritve s Kircherjevim *organumom* na Schottovi risbi, s katerimi si je Valvasor pomagal pri risanju zemljevidov (Schott, 1668).

27 Schott, 1668, 51.

Schott je enajst strani Rabattove hvale nadvojvodi Karlu Josefu dopolnil s Kinnerjevimi žalostinkami.²⁷ Tako je znanstveni del svojega pisanja začel šele na strani 53 z aritmetiko in geometrijo, da bi z utrdkami, kronologijo, horografijo, astronomijo, astrologijo, steganografijo in glasbo kot zadnjo, deveto knjigo prehajal vedno bolj k fiziki. Kranjci so imeli deset Schottovih del, ki so danes v NUK; med njimi ni bilo *Organuma*, ki ga je tako uporabljal predvsem Valvasor.

Slika sončne ure v Kircherjevem *organumu* na Schottovi risbi (Schott, 1668, 505 (slika 38)).

Sklep

Valvasor je bil izjemen učenjak med dolenskim plemstvom svoje dobe tudi zato, ker se je brez univerze opravił na mladostna popotovanja po svetu. Brez izpiljene visokošolske latinščine se je Kranjcem prikupil z nemško pisano Slavo. Da bi dojel veličino njegovega znanja, smo morali pokukati v njegovo knjižnico, biser tedanje Dolenjske. In res, prav tam so odgovori na njegova dejanja in nehanja. Valvasor je bil tudi dobro razgledan matematik, čeravno mu pregovorna skopost rojakov že kmalu po srečanju z abrahamom ni dovolila nadaljnjih raziskovalnih zamahov in objav. Rad je življenje zajemal z veliko žlico, zaradi katere se je nakup Bogenšperka »na Dolenjskem, štiri milje od Ljubljane« z ogromno knjižnico vred končno le izkazal kot prevelik zalogaj za njegov prezadolženi žep.

KAZALO OSEB

- Al Geber (Gebri filii Affla Hispalensis, Abu Muhammad Jabir ibnn Aflah, Jabir ibn Hayyan, deloval sredi 12. stoletja).
Peter Apian (* 1495; † 1552).
Isaac Barrow (* 1630; † 1677).
Johann Hartmann Beyer (* 1563; † 1625).
Abraham Bosse (* 1602; † 1676).
Benjamin Bramer (* 1588; † 1652).
Albert baron Curtz (Curtius, * 1600; † 1671).
Gérard Desargues (* 1591; † 1661).
Henricus Hondius (* 1587; † 1638).
Jodocus Hondius (* 1563; † 1612).
Nadvojvoda Karl Josef (* 1649; † 1664).
Adam Kochanski (* 1631; † 1700).
Nadvojvoda Leopold Wilhelm (* 1614; † 1662).
Cypriani Leovitius (* 1524; † 1574).
Samuel Marolois (* 1572?; † 1627?).
Claude Fabri de Peirsc (* 1580; † 1637).
Grof Josef Rabatta (*1620; † 1683).
Gaspar Schott (* 1608; † 1666).
Joannes Reinard Ziegler (* 1569; † 1636).

LITERATURA

- Apian, Peter. 1534. *Instrumentum primi mobilis*. Norimbergae Apud Io. Petreium. Ponatis: 1541. *Instrumentum sinuum, seu primi mobilis...* Norimbergae: Petrei.
- Apian, Peter. 1626. *Organon catolicum*. V: Galgemair, Georg. 1626. *Centiloquium circini Proportionum*. Norimbergae: Halbmayr.
- Barrow, Isaac; Evklid. 1675. *Euclidis data, succintè demonstrata...* Osnabruck: Schwänder.
- Barrow, Isaac; Evklid. 1676. *Elementorum Euclidis Libri XV. Breviter ac succinte demonstrati operè & Studio Mri Is. Barrow*. Osnabruck.
- Beyer, Johann Hartmann. 1603... *Visierkunst...* Franckfurt: Rosen.
- Bosse, Abraham; Desargues. 1647, 1648. *Maniere universelle de Mr. Desargues pur le pratiquer de perspective... geometral...* Paris: Des-Hayes.
- Cantor, Moritz Benedict. 1900. *Vorlesungen über Geschichte der Mathematik*. Leipzig: B. G. Teubner.
- Curtz, A. 1653. *Problema Austracum, Super data recta linea. Quatour-decangulum. Aequiangulum et aequilaterum constituere*. München: Lucae Staubi.
- Curtz, A. 1654. *Amyssis Ferdinanda, ad problemata universae matheseos, et praesertim architecturae militaris explicata*. München: Henrici.
- Curtz; Schott, Gaspar. 1662... *Mathesis caesarea sive Amussis Fernanda ...* Herbipoli (Würzburg): Hertz.
- Curtz, A., Brahe, T. 1666. *Historia coelestis (ex libris commentariis manuscriptis observationis vicennialium*. Augustae Vindelicorum: Simonem Utzschneiderum.
- Dolinar, France Martin. 1980. Podoba Ljubljanske škofije v rimskih poročilih škofa Josefa Rabatte. *Bogoslovni vestnik* (Ljubljana). 40: 368–387.
- Dolinar, F.M. 1987–2002: Rabatta, Jožef. *Enciklopedija Slovenije* (ur. Marjan Javornik). Ljubljana: Mladinska knjiga. 27.
- Dular, Anja. 2002. Valvasorjeva knjižica. *Theatrum vitae et mortis humanae* (Lozar Štamcar, Maja; Žvanut, Maja. (ur.)). Ljubljana: Narodni muzej. 259–275.
- Galgemair, Georg; Apian, Peter. 1616. *Inventum P. Apiani, das ist: Beschreibung eines geometrischen Instruments... durch welches one alle Rechnung... Dabey auch Inventem astrologicum Cypriani Leovitii de Latitudinibus planetarum in directionibus retinendi... zu finden*. Augspurg: David Franck.
- Galgemair, Georg. 1655. *Organon logikon... des CirckELs Schregmess und Lintal in wahrer proportion.. vermehrt durch... Ioannem Remelium...* Augspurg: Weh.

- Grzebien, Ludwik. 1978. Kochanski and the Jesuits. *Organon (Warszawa)*, 14: 51–59.
- Hermelink, Heinrich (ur.). 1976. *Die Matrikeln der Universität Tübingen*. Nendeln/Liechtenstein: Kraus reprint.
- Hofmann, Joseph H. 1974. *Leibniz in Paris 1672–1676 His Growth to Mathematical Maturity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kinner, G.A. 1664. *Stella matutina in Medio Nebulae Sive Luadatio Funeris: Qia in luctuoso et immaturo funere Serenissimi et Reverendissimi Principis ac domini Domini Caroli Joseph Archidreus Austriae...*« Viennae: Mattheaus Cosmerocix.
- Kinner, G.A. 1653. *Elucidatio geometrica problematis austriaci sive quadraturae circuli feliciter tandem detectae per R.P. Gregorium à S(anc)to Vincentio S.J. clarissimum et subtilissime aevo nostro geometram, in defensionem proposita et publico matheseos amatorum iudicio exposita*. Pragae: Typographiae academica.
- Kircher, Athanasius. 1669. ... *Ars Magna sciendi seu combinatorica* ... Amsterlodami: Jansson.
- Marolois, Samuel. 1644–1647. *Mathematicum opus absolutissimum: continens geometriae, fortificationis, architecturae et perspektivae theoreticae ac practicae regulas, demonstrationes, & figuras pefectissimas*. Joannis Vredeamanni Frisii... Architectura... Amsterlodami: Jansson (M, V, S). Prevod iz: 1638. *Opera mathematica ou Oeuvres mathematiques traictans de geometrie, perspective, architecture, et fortification...* 1647. *Samuelis Marolois Mathematicorum sui seaculi facile principis, geometrica theoretica ac practica: continens Linearum, superficierum, ac corporum quorumlibet dimesiorum regulas, demonstrationes & figuras perfectissimas. Studio atque operâ Alberti Girardi, Mathematici Cl. Recioignita & multis notis illustrata*. Amsterdam: Jan Janssen. Privezano: 1644. *Artis muniendi, sive Fortificationis...* Privezano: 1647. *Opticae sive perspektivae...*
- Reisp, Branko. 1983. *Janez Vajkard Valvasor*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Schott, Gaspar; Kircher, Athanasius. 1660. *Pantometrum Kircheriana hoc es instrumentum geometricum novum*. Würzburg: Hertz; Francoforti: Schönwelt.
- Schott, G. 1661. *Cursus mathematicus, sive absoluta omnium mathematicarum*. Würzburg: Schönwetter. Ponatisa: 1674. Frankfurt: Cholin; 1677. Bambergae: Schönweter.
- Schott, G.; Curtz. 1662... *Mathesis caesarea sive Amussis Fernandea* ... Würzburg: Hertz.
- Schott, G. 1664. *Technica curiosa, sive mirabilia artis libris XII. Comprehensa; quibus varia experimenta, variaque technasmata pneumatica, hydraulica, hydrotechnica, graphica, cyclometrica, chronometrica, automatica, cabalistica aliaque artis arcana ac miracula, rara et antehac inaudita eruditi orbis utilitati, delectationi disceptationique proponuntur. Pars I. II.* Würzburg: Hertz.
- Schott, G. 1668, 1670. *Organum Mathematicum Libris IX. explicatum a P Gaspare Schotto e Societate Jesu. Quo per paucas ac facillimè parabiles Tabellas, intra cistulam ad modum Organi pneumatici constructas, pleraeque Mathematicae Disciplinae, modo novo ac facili tranduntur. Reverendissimo ac Celsissimo Principi ac Domino D. Joanni Casparo, Generali Militiae Hierosolymitanae, Ordinis B. Mariae Teutonicorum Prussiae, Administratori, Ac ejusdem per Germaniam et Italiam, Partesque Transmarinas Magno Magistro, Domino in Freudenthal, Eilenberg etc. Opus Posthumum*. Würzburg: Endter. Ponatis: 1688. Würzburg: Endter.
- Stolzenberg, D. 2004. Oedipus Censored: Censurae of Athanasius Kircher's Works in the Archivum Romanum Societatis Jesu. *Archivum Historicum Societatis Jesu*. 73/145: 3–51.

**Nataša
Polajnar Frelih**

VOJVODINJA VIRIDA VISCONTI

Milano, 1351 – Stična, 1407 : ob 600. obletnici smrti

»Na Pristavi pri Stični je živela pobožna grofinja Virida. V oporoki je določila, naj po smrti njeno truplo denejo na voz in vprežejo bika. Kjer se bo bik ustavil, tam naj jo pokopljejo in sezidajo kapelico. Tako se je tudi zgodilo. Tam, kjer je sedaj samostan, je bila tedaj velika hosta. Bik je mrtvo Virido zapeljal v goščavo. Tam so Virido pokopali in sezidali kapelico. Iz te kapelice je kmalu nastala lepa cerkev in imeniten samostan.«*

* Legendo je zapisal Hudovernik leta 1879 v Pristavlji vasi. Glej: J. Gregorič: Cistercijani v Stični, Ljubljana 1980, str. 158.

31. maja 2007 je minilo 600 let od smrti vojvodinje Viride Visconti, velike dobrotnice stiškega in kostanjeviškega cistercijanskega samostana, pokopane v stiški baziliki. V začetku junija 2007 so se v Stični vrstili številni dogodki, povezani s 600-obljetnico Viridine smrti. V stiški baziliki je bila slovesna maša, Muzej krščanstva na Slovenskem je pripravil priložnostno kulturnozgodovinsko razstavo, Občina Ivančna Gorica je na Pristavi nad Stično odkrila spominsko ploščo z Viridino upodobitvijo, tradicionalnega Viridinega pohoda se je udeležilo veliko udeležencev.

Virida, hči Barnabe Visconti (1319–1385), milanskega vojvode, žena Leopoda III. (1351–1386), vojvoda Avstrije, Štajerske in Koroške, svakinja nadvojvode Rudolfa IV. Ustanovitelj (1339–1365), ki je med drugim povzdignil Kranjsko v samostojno vojvodinjo (1364) in ustanovil Novo mesto (1365), mati Ernesta Železnega (1377–1424), zadnjega avstrijskega nadvojvode, ustoličenega pri knežjem kamnu na Gosposvetskem polju še po starem karantanskem obredu, babica cesarja Friderika III. (1415–1493), prvega nemškega cesarja iz habsburške dinastije in med drugim ustanovitelja ljubljanske škofije (1461–1462), je zadnja leta življenja preživela v zavetju stiškega samostana v gradiču na Pristavi nad Stično. Leta 1397 je določila, naj menihi njo in njene prednike prištejejo med »velike samostanske dobrotnike«, med tako imenovane ustanovitelje. Določila je, da naj menihi vsak dan opravljajo mašo pri oltarju sv. Katarine, oskrbovati pa morajo tudi večno luč pri Marijinem oltarju in vsako leto na dan njene smrti opraviti slovesni aniverzarij (obletnico) z vigilijami in mašami, ki se naj jih udeležijo vsi duhovniki.

Zakaj se je Virida naselila na Pristavi nad Stično in izbrala stiški samostan za zadnje počivališče?

Na prvi pogled se zdi nenavadno, da se je tako plemenita in bogata gospa, ki bi morala glede na svoj položaj živeti na dvoru na Dunaju ali pa vsaj v katerem od deželnih glavnih mest, odločila, da preostanek svojega življenja kot vdova preživi v samoti, v zavetju stiškega samostana. Njena odločitev se nam ne zdi več tako nenavadna, če vemo, da so imeli člani habsburške vladarske družine skozi stoletja kar pogoste stike s stiškim samostanom.

Leta 1360, za časa Rudolfa IV., je stiški opat Peter (1348/49–1360, 1365–1366) postal kaplan na dunajskem dvoru in vzgojitelj Rudolfovega mlajšega brata Leopolda III., poznejšega Viridinega moža. Naslednik opata Petra, stiški opat Andrej Čreteški (1382–1387/88), je bil svak Viridine dvorne upraviteljice. Za stiški samostan in njegove

Pristava nad Stično. V okolici cerkve sv. Lamberta naj bi stal Viridin gradič. (Foto: p. Branko Petauer)

redovnike sta se v letih 1393–1403 večkrat zavzela njena sinova, vojvodi Albert IV. in Viljem. Viridin sin Viljem je izdal v korist stiške opatije dokument že v letu 1396, s katerim je konventu na njegovo prošnjo potrdil vse pravice in privilegije, ki so jih ustanovi podelili njegovi predniki.

Virida je leta 1386 pri 35 letih postala vdova. Njen mož, vojvoda Leopold III., je žalostno končal svoje življenje v bitki s Švicarji pri Sempachu. Kmalu po moževi smrti je bila izrinjena iz javnega življenja. Izgubila je vso oblast in ves vpliv na vojvodskem dvoru v Gradcu. Vlado je prevzel Leopoldov brat Albert III., ki je prevzel tudi skrbništvo nad njenimi šestimi mladoletnimi otroki.

Virida naj bi se na Pristavi nad Stično, kjer naj bi že stal gradič, naselila med novembrom 1395 in novembrom 1396, v enajstem letu vdovstva, stara 43 let. Novo bivališče naj bi ji oskrbel njen najstarejši sin Viljem, tako da je bilo njeno bivanje v deželnem dvorcu v Ljubljani le občasno.

Ker si je Virida morala zagotoviti primerne letne dohodke, je v obdobju med letoma 1397–1404 dajala kot donatorica večje vsote denarja stiškemu in kostanjeviškemu samostanu ter plemičem, od njih pa v dosmrtno koriščenje prejemale številne posesti na Dolenjskem, v bližini Ljubljane in v Tuhinjski dolini. Po njeni smrti so posesti znova pripadle samostanom.

Virida Visconti si je že pred letom 1399 izbrala svoj grob v stiškem samostanu. Kdaj je točno umrla, ne vemo. V nekrologu stiškega samostana so zapisani dan, mesec in leto Viridine smrti, to je 31. maj 1407. Ker pa je ohranjeni nekrolog mlajši prepis z začetka 20. stoletja, ta podatek morda ni povsem zanesljiv. Če zapis v nekrologu ni natančen, ker gre za mlajši prepis, nam pri iskanju pravega datuma njene smrti lahko pomaga listina s 7. marca 1409, v kateri Viridin sin, vojvoda Ernest Železni, o svoji materi govori kot o že pokojni. Na podlagi listin s 16. januarja 1407 in 7. marca 1409 bi tako lahko sklepali, da je Virida umrla med januarjem 1407 in marcem 1409. Ker pa se v stiškem samostanu menihi vsako leto spominjajo Viridine smrti 31. maja, lahko datacijo njene smrti na podlagi do sedaj znanih podatkov zožimo na letoma 1407 in 1408. Pokopali so jo v cerkvi sv. Katarine, ki je stala ob severnem samostanskem zidu, danes pa je ohranjen le njen tloris. Pozneje so Viridine posmrtno ostanke verjetno prekopali in jih položili k počitku v samostansko cerkev, na kar še danes spominja del ohranjenega mlajšega nagrobnika z upodobitvijo grba milanske vojvodske družine Visconti.

Viridine darovnice stiškemu samostanu

Darovnice niso več ohranjene v izvorniku, ohranjeni so le poznejši prepisi.

1397, 23. oktober

Iz te listine izvemo, da je dala Virida stiškemu samostanu 400 dukatov, v dosmrtni najem pa je od njega prejela 17 kmetij in mlin. Po njeni smrti vso posest spet dobi samostan. Menihi so bili dolžni njo in njene prednike prišteti med »velike samostanske dobrotnike«, med tako imenovane ustanovitelje, s čimer so bile povezane nekatere »duhovne milosti«, ki naj bi jih ti po molitvah prejeli. Vsak dan so bili dolžni opravljati mašo pri oltarju sv. Katarine, oskrbovati večno luč pri Marijinem oltarju in vsako leto na dan njene smrti opraviti

slovesni aniverzarij (obletnico) z vigilljami in mašami, pri čemer so morali biti navzoči vsi menihi z mašniškim posvečenjem.

1398, 21. april

Virida je opatu izročila 250 dukatov, opat pa ji je v dosmrtno uporabo izročil 13 kmetij pri Mačkovcu, pri Dvoru pri Žužemberku, v Globodolu pri Mirni Peči, pri Lipovcu in Podlipi pri Ajdovcu. Virida v dokumentu izjavlja, da je dala denar brez dodatnih obveznosti, ki bi jih morali opravljati menihi, ampak le »Bogu v čast, sebi in prednikom pa v dušno dobro«. Na koncu listine, ki jo je sama pečatila, je izjavila, da se vse zastavljeno ozemlje po njeni smrti vrne samostanu, izjava pa velja tudi za vse njene sinove in dediče.

1399, 25. oktober, Gradec

V listini iz leta 1399 o zamenjavi nekega posestva Viljem navaja, da je hotel s to zamenjavo koristiti samostanu, za kar se je odločil zato, ker si je njegova mati Virida v njem izbrala svoj zadnji počitek. Menihi so se bili dolžni zavezati, da bodo pri njenem grobu opravljali slovesno mašo zadušnico in za vsake kvatre aniverzarij (obletnico). Listino je potrdil tudi Viljemov brat Ernest Železni.

Portret vojvodinje Viride Visconti z možem, vojvodo Leopoldom III., okoli 1820 (Stammbaum des Hauses Österreich)

Z otvoritve razstave Vojvodinja Virida Visconti (Milano, 1351–Stična, 1407) v tradiciji donatorstva cerkvenim ustanovam v habsburški monarhiji v Muzeju krščanstva na Slovenskem. (Foto: Tadej Trnovšek)

1402, 29. junij

Na praznik apostolov Petra in Pavla je opat Albert prejel od Viride 300 dukatov, za kar ji je pod običajnimi pogoji izročil sedem kmetij, dve tretjini desetine ter pravico do odvetništva v Troščinah pri Polici pri Grosupljem. Po njeni smrti se vse vrne v samostansko last. Virida daje denar tudi v imenu svojih sinov in dedičev v »dušno dobro« svojih prednikov in nje same.

1404, 24. februar

Istega dne je Virida izstavila dokument za cistercijanski opatiji v Stični in Kostanjevici na Krki. Stiškemu samostanu je dala 300 dukatov, opat Albert pa ji je izročil v dosmrtno koriščenje sedem kmetij v Veliki Stari vasi v šmarski župniji (pri Polici pri Grosupljem). Zraven sta spadali tudi desetina in pravica do odvetništva. Virida pa je znova poudarila, da daje denar v svoj dušni blagor, v blagor svojih prednikov in v imenu sinov in dedičev.

OSNOVNA LITERATURA:

P. Maver Grebenc, *Virida v Stični*, Meddobje, 18, Buenos Aries 1982, str. 78–121.

Jože Gregorič, *Cistercijani v Stični*, Ljubljana 1980.

Ivan Kraljev, *Gospa s pristave*, Dom in svet, Ljubljana 1894.

Ivan Kraljev, *Gospa s pristave*, Stična 2004 (ponatis romana, objavljenega v Domu in svetu, leta 1894).

Jože Mlinarič, *Stiška opatija 1136–1784*, Novo mesto 1995.

Vincenzo Negri da Oleggio, *Verde Visconti figlia di Barnabo, Contessa del Tirolo*, Milano 1968.

Fragment mlajšega Viridinega nagrobnika iz stiške samostanske cerkve (Foto: p. Branko Petauer)

Spomin na plemenito gospo s Pristave

Spomin na plemenito gospo s Pristave je predvsem v Stični in njeni širši okolici živ še danes. Nanjo nas spominja v stiški baziliki vzdan fragment mlajšega Viridinega nagrobnika iz 17. stoletja z grbom družine Visconti, ohranjenih je kar nekaj legend, leta 1894 je v Domu in svetu izšel obširen zgodovinski roman *Gospa s pristave*, ki ga je pod psevdonimom I. Kraljev napisal profesor dr. Ivan Janežič iz Šentvida pri Stični, leta 2004 pa je Cistercijanska opatija Stična izdala njegov ponatis. Nasproti samostana od leta 1996 deluje bar Viridin hram, od leta 2001 je prek Pristave nad Stično speljana pohodniška Viridina pot. Med 2004 in 2005 je v Klasju, glasilu Občine Ivančna Gorica, izhajal podlistek *Virida Visconti* in njen čas izpod peresa M. A. Ficko.

V letošnjem letu pa smo spomin nanjo poskušali še bolj obuditi s številnimi prireditvami, s posebno pozornostjo pa so slovesni aniverzarij opravili stiški menihi.

Kratek pregled temeljnih atributov skupnosti in njenega odnosa z Rimom

Med etničnimi skupinami, plemeni, ki so zaznamovala ozemlje zahodnega Balkana, so Japodi gotovo ena izmed najpomembnejših. Grški in rimski pisci jih omenjajo kot eno izmed glavnih plemen, ki je zaviralo vzpostavitev trajne rimske nadoblasti, se dolgo upiralo poskusom podreditve in celo ofenzivno nastopilo zoper rimsko republiko. Obseg japodskega ozemlja je še dandanes v določenih točkah sporen, vendar obstaja vrsta trditvev in materialnih dokazov, ki potrjujejo njihovo prisotnost na ozemlju današnje Bele krajine. To pa pomeni, da predstavljajo Japodi pomemben segment prazgodovine in antične zgodovine dolenskega oziroma belokranjskega prostora. V pričujočem članku si bomo na kratko ogledali to skupnost, njen nastanek in razvoj, temeljne gospodarske in družbene determinante, njen odnos z rimsko velesilo in končno njen politični propad.

Poudariti je potrebno, da so prvi pisci zgodovine današnjega slovenskega prostora razumeli Japode kot Kranjce, deželo Kranjsko pa kot antično Japodijo ali Japidijo. Tovrstne trditve srečamo v celi vrsti novoveških del, ki so obravnavala antično preteklost današnjega slovenskega prostora.¹ Njihova pojmovanja so nekako veljala vse do sredine 19. oziroma začetka 20. stoletja, ko je arheološka stroka z izkopavanji na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini ter v Sloveniji potrdila drugačno podobo tega prostora v antiki, Japode pa locirala bistveno južneje.²

Temeljno je vprašanje japodskega prostora. Historiografske, arheološke in epigrafske raziskave potrjujejo prostor današnje Like na Hrvaškem kot izvoren, najstarejši prostor Japodov, prav tam se je razvilo jedro japodskega plemena. S časom se je pleme teritorialno razširilo, kar potrjuje njegovo siceršnjo širitveno oziroma vojaško in kolonizacijsko sposobnost. Do 6. st. pr. n. š. so Japodi tako obvladovali ozemlje južno in severno od današnjih hribov Velika in Mala Kapela ter Plešivica, nato pa se pričeli širiti severozahodno proti ozemlju današnje Bele krajine in vzhodno proti reki Uni v Bosni. Ozemlje Pounja v današnji Bosni in Hercegovini so pridobili ali s kolonizacijo ali z vojaškim delovanjem v času od 9. do 5. st. pr. n. št.,³ v času od 5. st. pr. n. š. naprej pa opazamo širitev Japodov na ozemlje današnje Bele krajine.⁴ V času od 3. st. pr. n. š. naprej je japodsko ozemlje obsegalo sledeč teritorij: centralna⁵ in južna Bela krajina v Sloveniji, Gacka, Lika, Krbava, območje Ogulina, del Gorskega Kotarja in Korduna na Hrvaškem ter območje Bihača – osrednjega Pounja v današnji Bosni in Hercegovini.⁶

Drugo je vprašanje etnogeneze, vprašanje izvora in nastanka Japodov. Na območju Like se je pričelo konec 12. st. pr. n. š. s spajanjem dveh temeljnih skupin prebivalstva, starejšo staroselsko – protoilirsko in mlajšo novoprišlo – kulturo žarnih grobišč, oblikovati jedro plemena. Spoj teh dveh skupin prebivalstva je jasno razviden iz dveh načinov pokopa, kot ju opazamo v raziskanih nekropolah japodskih gradišč.⁷ Za starejšo skupino, Protoilire, je značilen pokop trupla – inhumacija v gomilah, za mlajše prebivalstvo, kulturo žarnih grobišč, pa pokop pepela pokojnika – inkremacija v planih grobiščih. Obe skupini sta se postopoma povezali v enoten populacijski korpus,

ki pa je vseskozi strogo ohranjal izvoren način pokopavanja in ni vzpostavil pokopne uniformnosti, kar priča o močnem izročilu in tradicionalnosti te družbe. To prebivalstvo lahko vsaj v času do 4. st. pr. n. š. z gotovostjo označimo za Ilire, s prehodom različnih keltskih skupin od sredine 4. st. pr. n. š. naprej pa se pojavi dvom o njihovi etnični homogenosti in pripadnosti. Dva antična avtorja namreč omenjata keltski sentiment med Japodi, Dionizij Halikarnaški jih označuje kot »keltski narod«,⁸ Strabo pa kot mešano pleme Ilirov in Keltoev.⁹ Glede na siceršnjo bližino več keltskih oziroma keltskodominiiranih skupin Latobikov, Tavriskov, Karnov in bolj oddaljenih, vendar vplivnih Norikov in Skordiskov nas močan vpliv Keltoev ne preseneča, vendar se pojavlja dvom v to trditev v pričo odsotnosti karakterističnega keltskega materiala. Prav zaradi slednjega se je uveljavil nazor, navkljub omembam pri antičnih avtorjih, da so bili Japodi vseskozi Iliri, vpliv Keltoev na njihovo etnično sestavo pa je bil zanemarljiv.¹⁰ Onomastični dokazi keltske prisotnosti se razumejo kot pozneje, za časa rimske nadvlade, prispeli izolirani primeri. Jezik plemena je spadal v skupino centralnodalmatinskih dialektov ilirske indoevropsčine.

Japodski etnos, kot se je oblikoval do stika z Grki in Rimljani, ki nam posredujejo tudi prva poročila o njem, se je delil v več manjših plemen. Med seboj jih je ločevalo hribovje Velike in Male Kapele, pri Apijanu Aleksandrijskem in nekaterih drugih avtorjih imenovane *Alpes*. Prav zato nam antični viri navajajo dve skupini japodskega prebivalstva, *cisalpinsko*, ki je bivala na tostranski strani Alp, in *transalpinsko*, ki je bivala na onostranski strani Alp oziroma masiva Kapele. V *cisalpinsko* skupino so spadala plemena *Moentini*, *Arupini* in *Avendeatae*, v *transalpinsko* skupino pa plemeni *Metuloi* in *Poseni*.

Skupaj z oblikovanjem in rastjo populacije se je postopoma pričel spreminjati tudi način bivanja, nastajati so pričela prva gradišča, naselbine, ki so postala središča življenja in gospodarskih dejavnosti. Nastanek gradišč opažamo v času od 12. do 9. st. pr. n. š. naprej,¹¹ torej prav v času postopnega prihoda ali razvoja tehnologije pridelovanja in obdelovanja železa na osrednjem Balkanu. Njihova gradišča so se navadno nahajala na vzpetinah, z enim ali dvema vrhovoma v bližini reke ali vodnega vira. Stavbe so bile grajene s tehniko suhe gradnje, uporabljali so tudi les. Isto velja za obzidje oziroma obrambni nasip, ki je navadno varoval gradišče. Antični viri nam imenujejo kar pet japodskih gradišč, kar je v primerjavi z omembami centrov drugih plemen na tem ozemlju presenetljivo veliko. Središče obeh polovic plemena je bil *Metulum*, označen kot »glavno mesto Japodov« in kot »največje njihovih mest«. ¹² Prav tam se je nahajal *bouleuterion* ali zborna dvorana, kjer se je sestajal glavni organ plemena, *boule*,¹³ kot rodovno-plemenski svet. Nedaleč od *Metula* se je nahajalo gradišče *Terponus*, manjše po značaju.¹⁴ Obe mesti sta spadali k *transalpinski* polovici plemena.

Pri *cisalpinski* skupini pa srečamo kar tri središča, *Arupium* je imel vodilni položaj med *cisalpinskimi* Japodi, in tamkajšnje pleme, *Arupini*, so bili »najštevilčnejši in najbolj bojevití od Japodov, ki bivajo v *Alpah*«. ¹⁵ Drugi dve pomembni središči *cisalpinske* polovice plemena pa sta bili gradišči *Moentium*¹⁶ in *Avendo*.¹⁷

Omenjena glavna gradišča in še veliko število manjših, omenja se kar dvesto lokacij, so bila središča življenja, prav tam so potekali temeljni ekonomski procesi produkcije in menjave, ki so vzdrževali in povzročali rast ter razvoj skupnosti. Pri Japodih ugotavljamo, da je

bil osnoven način pridelave hrane živinoreja, poljedelstvo pa je bilo drugotnega pomena. Tako kot njihovi bližnji in daljni sosedje so redili velike črede ovac, svinj in goveda, prav poseben položaj pa je imel konj, kot bojna – statusna žival. Črede so bile po vsej verjetnosti v lasti posameznih rodov ali plemena kot celote in v družbi, ki je poznala le blagovno-trgovinsko izmenjavo, čeprav nekateri avtorji trdijo drugače,¹⁸ je bila živina tudi temeljno blago, predmet menjave. Japodi so bili pastirji in prav zato Vergil opeva pusto kraljestvo pastirjev,¹⁹ ki ga je opustošila živinska kuga, tam čez Japodov bregove Timava. Druga temeljna dejavnost je bilo poljedelstvo, Strabo omenja, da Japodi »živijo večji del od večzrnate pira in prosa«,²⁰ gojili pa so še vrsto drugih kultur. Vinikulture niso poznali. Svoja polja so večinoma obdelovali z enostavnim orodjem, poznali so ralo, ki so ga domnevno prevzeli od Grkov ali Keltov. Pomemben del hrane je zagotavljal lov, kajti japodsko ozemlje je bilo posebno bogato z gozdovi.

Najdbe pričajo o razvitih obrteh, tako lončarstvu, strojarstvu, tkanju, usnjarstvu, tesarstvu, steklarstvu in metalurgiji. Posebno pomembna je bila slednja, ker je izvor karakterističnih materialnih ostankov, po katerih identificiramo in datiramo japodsko kulturo. Izredno razvita je bila obdelava brona, s kalotastimi kapami, bronastimi slepoočarkami in enopetljastimi fibulami v obliki loka kot najbolj značilnimi produkti. Bistveno slabše pa sta izpričani pridelava in obdelava železa, tehnologija, ki se je pojavila v današnji osrednji Bosni v 9. st. pr. n. š.,²¹ v istem času naj bi jo prevzeli tudi Japodi. Ključno vlogo v gospodarskem življenju teh skupnosti je imela menjava – trgovina, ki jo imamo izpričano pri antičnih piscih in v arheološkem materialu. Strabo omenja dve trgovski poti, ki sta tekli prek današnjega slovenskega ozemlja, prva je povezovala zahodno Panonijo in današnji Tržaški zaliv,²² druga pa je potekala prek Navporta in Save do Segestike (Siscia, današnji Sisak) in naprej v dežele od Donavi.²³ Trgovske stike na dolge razdalje najbolj jasno potrjuje vseprisotnost jantarja, ki dokazuje stik in vključenost japodskega prostora v to pomembno čezevropsko trgovsko pot. Najdbe fino obdelanega jantarja pričajo o povezavah s severnoitalijanskim prostorom, predvsem etruščanskima *emporia* Adria in Spina ob ustju Pada.²⁴ Trgovske stike so imeli tudi z grškimi kolonijami na Jadranu, katerih trgovci so izkoriščali plovne reke za prenos blaga v notranjost.²⁵ Nadvse pomembni, tudi v trgovskem smislu pa sta bili rimski koloniji Aquileia, ki je od ustanovitve leta 181 pr. n. š. naprej pridobila dominanten položaj in nase prevzela večino trgovine, seveda na škodo tukajšnjih plemen.

Gospodarski procesi, ki so potekali v neki skupnosti, niso delovali le v smislu zagotavljanja substince in menjalnega viška, temveč so močno vplivali tudi na njeno socialno podobo in strukturo. Tako so povzročali spremembe materialnega in posledično pravnega položaja posameznikov in rodov. Praviloma so povzročili dvig specifične skupine ljudi na raven dominantnega družbenega sloja, plemenske aristokracije ali elite. Tovrsten proces oblikovanja elitnega sloja, čeprav je nedvomno potekal, se v odločujoči meri ne opaža pri Japodih, kajti nikjer na nekdanjem njihovem ozemlju ne srečamo bogatih, tako imenovanih knežjih grobov, torej grobov, ki bi posebno izstopali po bogastvu grobnih pridatkov in tako kazali poseben družbeni položaj pokojnika. Prav tako nimamo v virih izpričane kraljevine ali nekakšne oblike aristokratske oblasti, kot na primer pri njihovih sosedih Histrih,

bližnjih Norikih ali južneje v Ilirskem kraljestvu. Epigrafsko pa imamo izpričano posebno funkcijo *praepositus et princeps Iapodum*, torej svojevrstnega načelnika Japodov, o katerih obstoju pričajo votivni napisi iz svetišča božanstvu Bindus - Neptunus²⁶ pri izviru potoka Privilica pri Bihaču. Če razumemo *princeps* v pomenu *primus inter pares* oziroma prvega med enakimi, lahko rečemo, da je kot takšen načeloval osrednjemu organu zveze japodskih plemen, *boule*, kot *praepositus* pa stal na čelu plemenske vojske.

Ker so bili Japodi primarno živinorejci, se pri njih niso razvile oblike osebne in premoženjske odvisnosti, kakršne opažamo pri primarno poljedelskih skupnostih, namreč tiste vezane na pridobitev obdelovalne zemlje. Prav zato sklepamo, da je bila velika večina prebivalstva po svojem položaju svobodna, vendar strogo povezana prek pripadnosti plemenski zvezi, pripadnosti enemu izmed petih plemen in rodovnih povezav znotraj domačega plemena. Prav pripadnost rodu je bila temeljna, ker je povezovala posamezne družine, oblikovane okoli *patres familias*, in jih strnila v enoten plemenski korpus. Pomemben del notranje-plemenskih povezav je bila enotna religiozna tradicija – kult, strnjen okoli svojevrstnega imaginarija nadnaravnih dejavnikov, ki so nam v svoji simboliki dandanes težko razumljivi.

Osrednji položaj v tej tradiciji je imelo božanstvo Bindus, japodsko božanstvo voda, izvirov in tekoče vode, enačeno z etruščanskim Neptunus, grškim Poseidonom in rimskim Neptunom. Njegovo svetišče pri potoku Privilica v bližini Bihača naj bi bilo kultno središče plemena o čemer pričajo najdbe votivnih napisov japodskih princepsov.²⁷ Druga pomembna kulta sta bila povezana z božanstvi Silvanus ali Vidasus in Diana oziroma Thana, božanstvi gozdov, rodovitnosti, pastirjev in lova,²⁸ torej okolja in dejavnosti, s katerimi je bila skup-

nost še posebno povezana in od njih življenjsko odvisna. Na iguvin-
skih ploščah omenjen *iuve krapuvi* (Jupiter Grabovius), katerega naj
bi Umbri prevzeli po Japodih, pa se postavlja ob bok Jupitru, Marsu
in Vovinu. Ohranitev omenjenih kultov, predvsem Binda in Silvana,
opazamo tudi v času po rimskem zavojevanju, kar govori o globoki
navazanosti te skupnosti na tradicijo.

To so bile nekatere temeljne ekonomske, družbene, politične in
kultne determinante japodske skupnosti, ki je bila z letom 181 pr. n.
š. ustanovljena kolonija Aquileia kot izhodiščem širjenja vpliva in
oblasti postavljena v bližino rimske *res publica*. Prvi rimski vojaški
posegi na tem območju so bili povezani z dvema vojnama zoper Hi-
stre, notorične severnojadranske pirate, sicer sosede Japodov. Zoper
njih je Rim prvič vojaško nastopil leta 221 pr. n. š., dokočno pa jih
uničil v drugi istrski vojni leta 177 pr. n. š. Že šest let po uničenju
kraljestva Histrov, leta 171 pr. n. š., je zoper Japode, Karne in Histre
nastopil konzul C. Cassius Longinus. Pri svojem neuspešnem kopen-
skem pohodu v Makedonijo prek Ilirika je na poti nazaj v Italijo po-
žigal in ropal med omenjenimi plemeni, ki so se nato pritožila rim-
skemu senatu.²⁹ To je tudi najstarejši znani spopad med Japodi in
Rimljani.

Manj kot petdeset let pozneje je Rim zopet posegel na to območje.
Leta 129 pr. n. š. sta cisalpinsko polovico Japodov napadla Sempronij
Tuditan in Tiberij Pandusa, bila sta skoraj poražena, nato pa jima je v
pomoč prispel Decim Junij Brut, sledila je zmaga Rimljanov, vendar
se je pleme nedolgo potem uprlo.³⁰ Vidimo, da Rim konec 2. st. pr.
n. š. še ni imel zadostne prisotnosti in vpliva v notranjosti dežele, da
bi lahko ohranil trajno oblast, vrsta plemen, med drugim tudi Japodi,
pa so se spremenili v njihove stalne sovražnike. Naslednji pohod zoper
Japode je izvedel okoli leta 70 pr. n. š. prokonzul Publij Licin, o
njem poroča le Frontin in ne navede vzrokov ne posledic pohoda.³¹
Omemba v Salustovih *Historiae*³² postavlja možnost še enega rim-
skega posega med letoma 78 - 67 pr. n. š., ni pa gotovo ne kdo ne
zakaj ga je izpeljal. Pri vseh omenjenih nastopih Rima so bili Japodi
in velikokrat njihovi sosedje v obrambnem položaju, vendar so tudi
nastopili ofenzivno zoper republiko oziroma njene najbližje kolonije.
Tako so leta 52 pr. n. š. transalpinski Japodi napadli in oropali Tergeste
ter oblegali Akvilejo.³³ Sicer so bili vpadi v bližnje italijanske regije
redni³⁴, in prav zato, misleč na pogosto prisotnost Japodov, omenja
Vergil *Iapudis arva Timavi*, Japodov bregove Timava. Republika je
poskušala vzpostaviti mir tudi z dogovori, tako omenja Cicero *foedus*
(pogodbo) z Japodi,³⁵ ki je verjetno določala tudi plačevanje tributa.
Nastala je okoli leta 70 pr. n. š., njen konec pa gotovo predstavlja že
omenjen napad na Trst in Oglej leta 52 pr. n. š. Sredina 1. st. pr. n. š.
je bil čas nestabilnosti rimske države, ki so jo pretresali notranji spori.
Ker ni mogla učinkovito nastopiti zoper zunanje grožnje in uveljaviti
svojo nadoblast nad tukajšnjimi plemeni, so ta prenehala plačevati
tribut in se uprla rimski nadoblasti. Prav to je bil povod za Oktavijanov
pohod v Ilirik med letoma 35 in 33 pr. n. š., čeprav nekateri avtorji
omenjajo tudi druge razloge,³⁶ s katerim se je dokončno izničila
japodska samobitnost.

Podroben opis pohoda, katerega le prvi del je bil usmerjen zoper
Japode, nam posreduje Apijan Aleksandrijski,³⁷ pisan pa je na podlagi
Oktavijanovega poročila senatu. V »japodski epizodi« tega pohoda
omenja predajo cisalpinskih Japodov, katerih tri plemena so se pre-

dala brez boja, transalpinska skupina pa se je odločila za odpor. Sprva so oteževali napredovanje rimskih enot pod Oktavijanovim poveljstvom skozi težko prehodno hribovje Kapele z rušenjem dreves in napadi iz zased. Oktavijan je nato spremenil taktiko in v bitki, ki je sledila, potolkel japodske oddelke, ki so napadli iz zasede. Zasedel je gradišče Terponus, vendar ga ni uničil, nato pa napredoval do glavnega gradišča Metulum. Obleganje slednjega je trajalo dlje, Apijan omenja tri tisoč dobro oboroženih mladcev, ki so zlahka odbijali Rimljane. Ključna točka opisa obleganja je spodletel napad rimskih enot čez obzidje prek oblegovalnih stolpov, uničenje treh od štirih stolpov in nato Oktavijanov drzni naskok, ki se je končal z uničenjem še zadnjega stolpa ter poškodbami Oktavijana. Rimljani so imeli velike izgube, vendar so nadaljevali z obleganjem. Sledila so pogajanja³⁸ in sprejem rimskega oddelka v Metulum, nato pa zadnji, neuspešni, napad Metulčanov na Rimljane in posledično požig mesta ter uničenje skoraj vsega prebivalstva. Tako je padlo glavno središče japodske zveze. Po odhodu Oktavijana se je uprlo manjše japodsko plemo Poseni, a je bil upor zadušen. Oktavijan je nato slavil med 13. in 15. avgustom 29 pr. n. š. triumf za zmage v Iliriku (35–33 pr. n. š.), zmago v Akciju (31 pr. n. š.) in v Egiptu (30 pr. n. š.).³⁹

Z letom 35 pr. n. š. lahko tako govorimo o dokončnem uničenju japodske samobitnosti, o vzpostavitvi trajne rimske oblasti pa še ne moremo govoriti. Do končne integracije tega ozemlja v republiko oziroma tedaj nastajajoče cesarstvo pa je moral Rim uničiti še zadnje ostanke moči ilirskih plemen. Zoper njih je bil poslan Tiberij in med letoma 11 in 8 pr. n. š. pokoril nekatera uporna panonska in dalmatska plemena. Tako pravi Oktavijan, da je tedaj prvič » ... potegnil meje Ilirika do bregov reke Donave«. ⁴⁰ Temu posegu je sledil zaradi novačenja in zviševanja davkov veliki panonski upor med leti 6 – 9 n. š. Upor je zadušil Tiberij, sledila pa je upravna ureditev Ilirika, ki se je tako razdelil med dve provinci, Panonijo in Dalmacijo. Japodi so večjidel spadali v okvir province Dalmacije, ki so se delila na tri (ali štiri) *conventa* s središči v mestih Scardona (dan. Skradin), Naronna (danes Vid pri Metkoviču) in Salona (danes Solin). V okvir skardonitskega konventa (*conventus Scardonitanus*) so spadali »... Japodi in štirinajst liburnskih mest ...«. ⁴¹ Po uničenju Metula za časa Oktavijanovega pohoda se je na vodilni položaj med ostankom Japodov povzpел Raetinium (okolica današnjega Bihača), kjer srečamo že omenjene votivne napise na oltarjih, posvečenih Bindu Neptunu, nastale v 1. st. n. š. Nekatera japodska središča se ohranijo še v pozno cesarstvo, transalpinski Metulum je bil domnevno obnovljen in dosegel položaj municipium,⁴² vendar se ni povzdignil na nekdanji položaj. Cisalpinski Avendo in Arupium sta oba vidna na Tabula Peutingeriana in omenjena pri Ravenasu,⁴³ torej sta obstajala še v 4. st. n. š., o ostalih središčih, Moentium in Terponus, pa ni omemb. O obstoju nekakšne plemenske zavesti v tem času več ne moremo govoriti, prebivalstvo je bilo, navkljub močni tradicionalnosti in konzervativnosti, do določene mere romanizirano.

Vprašanje je, koliko »japodskega« se je ohranilo do danes. Določene ljudske navade in poteze v Liki na Hrvaškem, med drugim tradicionalna lička ali gačka dinarska kapa, se povezuje z Japodi. V Beli krajini pa imamo ohranjen v tem kontekstu izredno zanimiv toponim, gre za vas Zapudje, katerega izvor lahko z gotovostjo povežemo z etnonimom Japodi.

1 Deželno Kranjsko in Japidijo ali Japodijo enačijo sledeči novoveški avtorji: Baucer, Martin, »Zgodovina Norika in Furlanije« (originalni rokopis iz 1663), Ljubljana, 1991, na str. 29 in str. 42; Schoenleben, Johann Ludwig »Carniola antiqua et nova«, Labaco, 1681, str. 4 in str. 9; Valvasor, Johann Weichard »Die Ehre des Herzogthums Crain«, IV, Nueremberg, 1689, str. 35 in str. 37, sicer je to del Slave, ki ga je napisal Erasmus Francisci; Linhart, Anton Tomaž »Versuch einer Geschichte Krains und uebrigen Suedlichen Slaven Oesterreichs« (original iz 1788), Klagenfurt 2001, str. 33 – 34.

2 Patsch, Karl »Archaeologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der roemischen Provinz Dalmatien« v Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und Herzegowina (WMBH) 7, Wien, 1900, str. 33–166; isti »Lika u rimsko doba«, Gospič, 1990 (ponatis iz 1914), in Veith, Georg »Die Feldzuege des C. Iulius Caesar Octavianus in Illyrien in den Jahren 35–33 v. CHR.«, Wien 1914.

3 Marič, Zdravko »Japodske nekropole u dolini Une« v Glasnik Zemaljskog Muzeja (GZM) 23, Sarajevo, 1968, str. 5 – 79. O širitvi na območje Pounja tudi Wilkes, John »The Illyrians«, Oxford UK & Cambridge USA, 1992, str. 57.

4 Dular, Janez »Arheološka topografija Slovenije, Topografsko področje XI (Bela krajina)«, Ljubljana, 1985, str. 29; O pripadnosti Bele krajine Japodom govori tudi Wilkes 1992, str. 57. Isto mnenje srečamo pri Šašel-Kos, Marjeta »Appian and Illyricum«, Ljubljana, 2005, str. 422. Drugačno mnenje pa je posredoval Božič, Dragan »Ljudje ob Krki in Kolpi v latenski dobi« v AV 52, Ljubljana, 2001, str. 190. Katalog najdb iz nekropole pri Stražnjem vrhu pri Viniči v neobjavljenem dnevniku najdb »Artifacts from flat cemetery at UMCA; Excavated by Duchess of Mecklenburg«.

5 Mason, Phil »The Road to the South«, Archaeology of the bronze and iron age, Proceedings of the International Archaeological Conference, Szazhalombatta, 3-7. X. 1996, Budapest 1999, str. 153.

6 Šašel-Kos, 2005, str. 422; glej tudi Marič, Zdravko »Istočna granica Japoda« v Izdanja Hrvatskog Arheološkog Društva 1, 1974, str. 39 – 43.

7 Marič 1968; Drechsler-Bišič, Ružica »Rezultati iztraživanja japodske nekropole u Kopolju 1955-1956. godine« v VAMZ 3/2, Zagreb, 1961, str. 67–108; ista »Nekropola prehistorijskih Japoda u Prozoru kod Otočca« v VAMZ 3/6–7, Zagreb 1972–1973, str. 1–45; Balen-Letunič, Dubravka »Japodske nekropole s ogulinskog područja« v VAMZ 3/32-33, Zagreb 1999-2000, str. 23-32.

8 Odlomek ohranjen pri Štefanu iz Bizanca, iz 16. knjige »Japodi, keltski narod blizu Ilirije« 9 Strabo 4, 6, 10.

10 Zaninovič, Marin »Jadranski Kelti« v Opuscula Archaeologica (OpA) 25, Zagreb, 2001, str. 60; tudi PJZ V, 1987, str. 439 – 440. Drugo mnenje v Der Kleine Pauly (DkP) 2, sv. Japodes, 1979, str. 1319.

11 Drechsler-Bišič 1972–1973 str. 10 omenja nastanek gradišča Arupium okoli 1100 pr. n. š.; ista 1958, str. 51 omenja primer manjšega gradišča na Vrebcu na Hrvaškem, katerega poselitev postavlja v čas med 1150–950 pr. n. š.; ista »Istraživanje japodskog naselja u Krbavskom polju« v VAMZ 10–11, Zagreb 1977–1978, str. 261, omenja naselitev gradišča na Krbavskom Polju na Hrvaškem v čas od 12. st. pr. n. š. naprej.

12 Kot »glavno mesto« ga označuje Apijan Aleksandrijski (9, 4, 19), kot »največje njihovih mest« pa Kasij Dio (49, 35).

13 Metulum omenjajo v svojih delih Strabo (4, 6, 10 in 7, 5, 4), Kasij Dio (49, 35) in Apijan Aleksandrijski (9, 4, 19). Danes velja na podlagi CIL III 10060 in ostalih značilnosti, da se je Metulum nahajal na lokaciji Velika in Mala Viničica pri Josipdolu pri Ogulinu na Hrvaškem. Pregled starejših hipotetičnih lokacij gradišča srečamo pri Veith 1914, str. 29 – 30. Boule omenja v svojem opisu Apijan Aleksandrijski.

14 Omenja ga le Apijan Aleksandrijski (9, 4, 18). Za lokacijo Terponus se danes navaja Veliki Vrh in Velika Metaljka pri Plaškem ali Trojvrh na Hrvaškem. Pregled starejših hipotez daje Veith 1914, str. 28.

15 Arupium srečamo omenjen pri Strabonu (4, 6, 10 in 7, 5, 4) in Apijanu Aleksandrijskem (9, 4, 16), omenja ga tudi pesnik Tibul (Panegyricus Messalae, 3, 106-112). To pomembno središče se je nahajalo na lokaciji Veliki in Mali Vital v Prozoru pri Otočcu na Hrvaškem. Sicer je edino izmed redkih japodskih mest, katerega lokacija je tudi z gotovostjo potrjena prek najdb CIL III 384, 386, 1641.

16 Moentium je omenjen pri Strabonu (4, 6, 10 in 7, 5, 4) in Apijanu Aleksandrijskem (9, 4, 16). Danes velja, da se nahaja na lokaciji Humac v Brinju na Hrvaškem. Pregled starejših hipotez srečamo pri Veith 1914, str. 21.

17 Avendo, središče plemena Avendeatae, omenjata Strabo (4, 6, 10 in 7, 5, 4) in Apijan Aleksandrijski (9, 4, 16). Lociran je na lokacijo Crkvine v Kopolju, pregled starejših hipotez

VIRI:

Alexandrinus, Appianus »Appian's Roman History«, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1972.

Caesar, Iulius »De bello gallico«, Loeb Classical Library, Harvard University Press

Cicero, Marcus Tullius »Pro Balbo«, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1970.

Dio, Cassius »Dio's Roman History«, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1969.

Frontinus, Sextus Iulius »The Stratagems and the Aqueducts of Rome«, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1969.

Halicarnassus, Dionysius »Antiquitatum Romanorum«, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1963.

Livius, Titus »Livy: in fourteen volumes«, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1967–1984.

Plinius Secundus, Gaius »Natural history: with an English translation in ten volumes«, Loeb Classical Library, Harvard University Press, Vol.2, 1947.

Strabo, »The geography of Strabo: in eight volumes«, Loeb Classical Library, Harvard University Press, Vol.2 in Vol.3, 1949 in 1954.

Tibullus, Albius »Catullus, Tibullus, Pervigilium Veneris«, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1995.

Velleius Paterculus, Caius »Compendium of Roman History. Res gestae divi Augusti«, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1955.

Vergilius Maro, Publius »Landleben«, Heineman Verlag, Muenchen, 1970.

daje Veith, 1914, str. 23.

18 Kurz, Karel »Zum Charakter der Geldwirtschaft im Japodengebiet« v AV 20, Ljubljana 1969, str. 27–34.

19 Vergil, Georgica, 3, 474–477 »To naj ve, kdor visoko v Alpah in noriških gradiščih vzpetinskih in Japodov bregovih Timava, da gleda že toliko časa pusto kraljestvo pastirjev in široko ter veliko praznino.«

20 Strabo 7, 5, 4.

21 Najdbo žindre, kot dokaza taljenja in verjetnega obdelovanja železa v gradišču, srečamo pri Drechsler-Bišič, Ružica »Nasebinski objekti u nekim gradinama u Lici« v VAMZ 19, Zagreb 1986, str. 111.

22 Strabo 5, 1, 8 omenja pomembnost Ogleja in pravi, da je »trg za tista plemena Ilirov, ki živijo ob Istru, pri čemer slednji prinašajo v notranjost produkte morja, vino, shranjeno v lesenih vrčih, in olivno olje, prejšnji pa dobijo v zameno sužnje, živino in krzna«. Del te trgovine so bili tudi Japodi, glej Šašel, Jaroslav »Opera Selecta«, Ljubljana 1992, str. 508.

23 Strabo 4, 6, 10.

24 Drechsler-Bišič 1961, str. 94–96.

25 Rendić-Miočević, Duje »Iliri i antički svijet«, Split, 1989, str. 131. Reka Zrmanja, antični Tedanij ali Telavium, se imenuje pri Pliniju Starejšem NH 3, 21 »flumen Telavium, quo finitur Iapodia«, torej južna meja japonskega ozemlja.

26 CIL III 14323, 14325, 14327, 15068.

27 Mayer, Antun »De Iapodibus, populo illyrico celtis commixto« v VHAD 18-21, Zagreb 1940 str. 191.

28 Mayer, Antun »Die Illyrischen Goetter« v Glotta 31, Goettingen, 1951, str. 238-239; Šašel-Kos, Marjeta »Preroman divinities of easter Alps and Adriatic«, Ljubljana 1999, str. 64.

29 Livij Ab Urbe Condita, 43, 5.

30 Apijan 9, 2, 10; Livij Pariocha lib. 59;

31 Frontin Stratagemata 2, 5, 28.

32 Salust Historiae 2, 28 »... primam modo in Iapydiam ingressus.«, sicer opomba v Dzino, Daniel »Illyrian policy of Rome in the late republic and early principate«, disertacija, Adelaide, 2005, str. 70.

33 Apijan 9, 4, 18; Caesar De Bello Galico 8, 24, 3.

34 Kasij Dio 49, 34; Apijan 9, 4, 16.

35 Cicero, Pro Balbo, 14.

36 Ropanje, izostanek pri plačilih tributa in upor omenjata Apijan (9, 4, 16) in Kasij Dio (49, 34); drugače pa pravi Paterkul (II, 78), ko omenja pohode v Ilirik z namenom utrjevanja discipline in pridobivanja izkušenj, torej urjenja vojske. O pohodu in razlogih zanj glej Šašel-Kos 2005, str. 458–471.

37 Apijan 9, 4, 16–22, krajši opis srečamo pri Kasij Dio XLIX, 34, podrobno študijo pohoda daje Veith 1914.

38 Srečamo različen opis pogajanja pri dveh glavnih virih, Apijanu (9, 4, 21) in Kasiju Dionu (49, 35).

39 Kasij Dio 51, 21, 5 »... Cezar je prvi dan praznoval zmage nad Panonci in Dalmati, Japodi in njihovimi sosedi ... «

40 Res Gestae Divi Augusti, 30.

41 Plinij NH 3, 21.

42 Domneva na podlagi CIL III 10060, med še obstoječimi mesti ga omenja tudi Strabo VII, 5, 4 »Njihova mesta so ... «.

43 Šašel-Kos, 2005, str. 427.

Kot navaja literatura, naj bi podružnično cerkev sv. Roka v Brežicah posvetili okoli leta 1740, pred njo naj bi na istem mestu od leta 1658 stala cerkev Marijinega vnebovzetja. Že vsaj leta 1748 naj bi v njej častili kip sv. Roka in ne Marijino vnebovzetje, še danes pa sta v cerkvi oba stranska oltarja posvečena Mariji, in sicer Mariji Kraljici ter Žalostni Materi Božji (Tiller 1939: 12 in Kemperl 2003: 171, 174).¹ Kdaj točno je cerkev postala romarska, naj ne bi bilo mogoče ugotoviti. Množično naj bi jo 15. in 16. avgusta, na praznika Marijinega vnebovzetja in ob sv. Roku, oziroma na nedeljo po rokovem obiskovali že po postavitvi, prav tako v 18. stoletju, vsaj od leta 1712 pa naj bi jo na nedeljo po prazniku Svetega Rešnjega telesa, na rokovo in na nedeljo po njem v procesiji obiskovala vsa čateška župnija. Množično naj bi ljudje k njej romali tudi v 20. stoletju (Kemperl 2003: 174). Romanja k brežiškemu sv. Roku v prvi polovici 20. stoletja v svojem delu Praznično leto Slovencev omenja tudi Niko Kuret: »Nekaj posebnega je bila božja pot k sv. Roku v Brežicah. Ker je sv. Rok hrvaški deželni patron, so prišli na shod poleg Štajercev in Kranjcev tudi številni Hrvatje in Hrvatice v belih in pisanih nošah; lepe so bile Vlahinje iz Stojdrage« (Kuret 1989/1: 539). Predvsem po pričevanjih domačinov in nekaterih pisnih virih² pa je rokovo tako pred drugo svetovno vojno kot po njej Brežičanom – podobno kot v krajšem obdobju tudi pust in pred drugo svetovno vojno še telovo – pomenilo lokalni, »značilno brežiški« praznik in obenem nadomeščalo patrocinijski.³ Ta je bil v tridesetih letih prejšnjega stoletja po takrat veljavnem zakonu o praznikih za državne uslužbence izenačen z nedeljami oziroma verskimi in državnimi prazniki ter dela prostimi dnevi (Zakon ... 1929: 768).⁴ Ali z besedami enega od domačinov: »Kaj pa za lovrenčevo recimo, tako ko je farni patron, ne. /.../ Ne. Ni bilo, čisto nič? Ne, ne. Veste, jaz sem že župniku večkrat rekel, namreč dobro, da je sveti Lovrenc svetnik, drugače bi bil on ljubosumen na Roka. Ja. Ker za lovrenčevo, čujte, se ni skoraj nič dogajalo. Vse se je dogajalo za Roka. Za rokovo. Ker to je pa čisto, časovno, čisto eno za drugim. Lovrenc je desetega, desetega avgusta, on, Rok pa petnajstega. Šestnajstega, ja. Vse je bilo pri svetem Roku, to je, takrat je bilo, vse glavne slovesnosti. Tam je bilo samo mimogrede, je šlo tisto žegnanje skozi. To mislite na lovrenčevo žegnanje? Na lovrenčevo, tudi ljudi ni prišlo veliko« (T 2003/04: 120; prim. Počkar 1999: 261).⁵ Po mnenju nekaterih raziskovalcev naj bi po drugi svetovni vojni vlogo patrocinijev zamenjali občinski prazniki (prim. Peršič 2003: 47), a vsaj v Brežicah bi temu le težko pritrdili. Pred drugo svetovno vojno je v mesto ob rokovem namreč prišlo veliko ljudi, zaradi česar je bil dan ob svoji verski vsebini namenjen tudi družabnosti, a s prodajo na stojnicah je številnim domačinom pomenil tudi dodatno priložnost za zaslužek. Povojni občinski praznik pa so kljub predstavitev najrazličnejših dosežkov in uspehov v minulem letu (npr. posameznih podjetij) Brežičani izkoristili predvsem za druženje in zabavo.

Kronološki pregled dogajanja ob rokovem (16. avgust)⁶ pokaže, da so ta verski praznik v Brežicah vsaj v desetletju pred drugo svetovno vojno in v nekaj desetletjih po njej še vedno praznovali skupaj s cerkvenim praznikom Marijinega vnebovzetja oziroma

velikim šmarnom (15. avgust).⁷ Slednji je bil pred drugo svetovno vojno kot verski praznik državnih uslužbencev rimskokatoliške veroizpovedi po zakonu tudi dela prost dan (Zakon ... 1929: 768) – a tudi tega se Brežičani podobno kot za lovrenčevo ne spomnijo. 15. avgusta so se v omenjenem obdobju z drugo jutranjo mašo pri cerkvi sv. Roka tudi uradno začenjale romarske slovesnosti (gl. npr. Oznanila ... 12. avgust 1934).⁸ Popoldne tega dne so tam blagoslavljali žetev, klasje in rože, še v začetku šestdesetih let dvajsetega stoletja tudi zdravilna zelišča: »*Ja, za rokovo je pa tudi, so že ona, zdravilna zelišča*« (T 2003/04: 120; prim. Oznanilna ... 12. avgust 1962 in 11. avgust 1963). Zvečer je največkrat sledila romarska pridiga, pobirali pa so tudi darove za potrebe cerkve sv. Roka (gl. npr. Oznanila ... 12. avgust 1934, 15. avgust 1931 in 14. avgust 1927).

Udeležba pri mašah 15. avgusta je bila po ocenah brežiških duhovnikov precejšnja še v prvih letih po drugi svetovni vojni,⁹ denimo leta 1948: »*Zelo dobro bile obiskane /.../ in praznik 'Brezmadežne' je bil sijajen po skupnem sv. obhajilu in sprejemom*« (Kronika ... 1948: [9]). Nekateri Brežičani pa se iz prvih let po drugi svetovni vojni spomnijo tudi večernih procesij s svečami okoli cerkve sv. Roka: »*Marija vnebovzeta. A, to pa je. Takrat je pa v Rokovi cerkvi, no, je maša slovesna in potem je procesija okoli cerkve z lučkami. /.../ Je bila procesija, mislim spreved okoli Rokove cerkve ali kaj? Cerkve, z lučkami. Aja, kaj to pol, proti večeru ali kako? Zvečer, zvečer, ko je bila maša. In po maši je bila potem, pete litanije, s cerkve ven in potem okoli cerkve.*« (T 2003/04: 210).

Rokovo so v prvi polovici 20. stoletja v Brežicah oznanjali kot god »spoznavalca, patrona zoper kužne bolezni, nebeškega priprošnjika hromih, 'krulčjevih' bolnikov« (Oznanila ... 9. avgust 1931), za svojega zaščitnika pa so ga imeli tudi kotlarji, ki so svoje delavnice (tako kot za božič in veliko noč) podobno kot tesarji in mizarji na ta dan večinoma zaprli (Bitenc 1978: 8 in Počkar 1999: 110). Notranjost cerkve sv. Roka so ob prazniku pomagali okrasiti domačini, in sicer z zelenjem in s cvetjem: »*Ja, tiste kite pletene, tiste kite pletene, potem pa, takrat ni tako rože kupovali pri cvetličarnah, domače rože*« (T 2003/04: 211). V mestu so ob svetem Roku »trgovci in obrtniki postavili stojnice od stare brežiške tržnice pri današnji občinski stavbi in tja do Antončičeve, danes Kuglerjeve hiše. 'Štante' – stojnice so postavili na predvečer sv. Roka in so stali en teden« (Počkar 1999: 261). Ob glavni mestni ulici so tako imeli svoj prostor domači trgovci in obrtniki, medtem ko naj bi prodajalci in obrtniki od drugod imeli stalno mesto za svoje izdelke pod kostanji na nekdanji brežiški tržnici (ob današnji občinski stavbi – op. p.) (Počkar 1999: 110). A Brežičani se spomnijo predvsem stojnic »*Od recimo začetka aleje, tam pri (Rokovi – op. p.) cerkvi, pa do, včasih je bila aleja skoraj do Štirnovih, ne do Štirnovih, do Deržičeve gostilne* (pred začetkom glavne mestne ulice – op. p.)« (T 2003/04: 4). Zaradi množice romarjev na rokovo v njemu posvečeni cerkvi niso bile le štiri (sicer običajne praznične) maše, ampak jih je bilo več. Denimo leta 1934 so se maše v Rokovi cerkvi začele že v torek 14. avgusta in tam potekale vse do (Rokove) nedelje. Na praznik Marijinega vnebovzetja je bil ob desetih popoldne »*Začetek romarskih slovesnosti /.../ Ob 6h zvečer romarska pridiga, darovanje okrog oltarja za potrebe cerkve sv. Roka. /.../ Četrtek (16. avgust – op. p.) sv. Rok: maše - ob 5h, 6h + še ena ali več sv. maš, ob 10h pridiga znotraj in zunaj cerkve; pop. ob 3h večernice; cel teden*

ob 1/2 8h zvečer rožni venec in litanije pri sv. Roku» (Oznanila ... 12. avgust 1934). Omenjenih pridig na prostem na vzhodni strani cerkve sv. Roka se spomnijo tudi posamezniki: »Veste, pri svetem Roku je bilo včasih, pred vojno, še zunaj ena prižnica, in sicer v tej smeri proti (današnjemu – op. p.) kinu, veste, tam. Aha, aja? Ko je tisti vhod v zakristijo, no, pol je pa tisto pročelje, za, za oltarjem. Tam recimo, ko je oltar na notranji strani, je odzunaj bila prižnica. Lesena. /.../ Ja in, in tam je, ljudi je bilo polno, ker prostor je bil tam, ni bil tako obširen prostor, veste, ker tam je bilo tisto obzidje od patrov (okoli nekdanjega frančiškanskega samostana – op. p.)« (T 2003/04: 113). Pri mašah, denimo osrednji ob desetih dopoldne, so blagoslavljali križce, rožne vence, svetinjice, podobice in spominke (gl. npr. Oznanila ... 14. avgust 1932, 12. avgust 1928 in 11. avgust 1929): »To, recimo, kar so ro[-marji], tisti štanti bili, so ljudje kupili in potem, in potem so to blagoslovili, rožne venčke pa križce pa, pa mogoče slike od svetega Roka pa to. To pa so, to pa so. Podobice? Blagoslavljali« (T 2003/04: 210). Romarji so v priprošnje za zdravje okrog oltarja nosili lesene votivne kipce, na primer v obliki roke, in jih odlagali za oltarjem: »Ja, zdaj ne vem, poprej, kaj se jaz zmislím, v Rokovi cerkvi preden so jo še to potem notri renovirali, je bilo od zadaj za oltarjem, je bilo par teh rok pa tako. Rok? Ja, ne in to, da so še, da so še slavili« (T 2003/04: 210). Zlasti romarke s hrvaškega podeželja, ki naj bi bile po mnenju Brežičanov zelo verne in še pred prvo svetovno vojno ter po njej prepoznavne tudi po plisiranih krilih, naj bi oltar obšle tudi po kolenih. Splošno naj bi se hrvaški romarji v Brežice večinoma pripeljali z vozovi, domačini pa se jih spomnijo tudi po petju njihovih »hrvatskih« pesmi. Nekateri naj bi vsaj še pred prvo svetovno vojno v cerkvi tudi prespali (T 2001: 65 in 86). Največ ljudi pa naj bi se v mestu zbralo na Rokovo nedeljo: »Na nedeljo. Nedelja je bila bolj slovesna kakor rokovo. Rokovo, takrat so kmetje delali« (T 2003/04: 113). Tako so bile denimo leta 1934 na Rokovo nedeljo maše pri sv. Roku ob petih, šestih, desetih zjutraj in devetih zvečer (po možnosti pa – kot so napovedali pri oznanilih – naj bi bila še ena): »Ob 3h (15. uri – op. p.) zaključek romarskih shodov: pete litanije M. (Matere – op. p.) božje z 2 sv. blagoslovoma« (Oznanila ... 19. avgust 1934; prim. Oznanila ... 13. avgust 1933).

Verskega praznika, ki naj bi po mnenju takratnega farnega duhovnika več kot domačinom pomenil prišlekom,¹⁰ pa se Brežičani spomnijo predvsem po družabnosti: »Posebno na Rokovo, 16. avgusta, ko so številni slovenski in hrvaški verniki romali k sv. Roku v Brežice, so bile vse brežiške gostilne polne, vino in pivo se je točilo kot noben drug dan v letu, in opitih jih je bilo takrat največ« (Počkar 1999: 110). Na stojnicah so prodajali medico, ki naj bi jo iz »prsténih« oziroma glinenih kozarčkov po en deciliter pili tako odrasli kot otroci, po verskih obredih pa se je večina ustavila še v eni od brežiških gostiln, ki naj bi bile takrat vse nabito polne. Tako je bila tudi denimo Deržičeva gostilna najbolj polna posebno ob rokovem (pa tudi florjano-vem) sejmu, ko naj bi se v njej »zvrstilo po tisoč ljudi«. Promet naj bi bil izjemen, gostje, za katere so dostikrat kuhali tudi po sto litrov juhe naenkrat, so napolnili vse tri gostilniške prostore in prostore ob mizah na terasi v prvem nadstropju – po pričevanju gostilničarjeve hčere, ki je takrat tudi stregla, so »...denar kar v firahih (predpasnikih – op. p.) nosili« (Počkar 1999: 135). Pomemben pa je bil tudi kramarski sejem, ki je vsaj nekaterim domačinom pomenil dodatno priložnost

za zaslužek, zaradi barvanega okrašenega »lécta«, zlasti v obliki srčkov, dojenčkov in ur pa naj bi se ga veselili predvsem otroci: »Atek nam je vsem kupil piško lončeno, da smo piskali. Mama je bila huda, ker smo s tistim delali nemir, pa tudi zaradi denarja. Odganjali so nas proč od štantov, da ne bi preveč sitnarili« (Počkar 1999: 262). Ali: »No, mi smo, kot otroci to obvezno, ne. Seveda, to so bile pa stojnice pa to zanimive, ne. So vam kaj kupili na njih, na primer mama? Ja, seveda, vedno. Saj to je bilo pa tako kot zdaj, ne. So bili tudi tisti paternoštri (rožni venci – op. p.)? Tudi, vsega je bilo. Vsega je bilo. No, potem razne takšne igrače: od lončenih do že takih, malo bolj (nedokončana misel – op. o.)« (T 2001: 65) V nekaterih brežiških družinah so za ta dan spekli tudi buhteljne: »Rokovo? To pa vem, da je naša mama vedno spekla buhteljne« (T 2001: 79).

Brežiško »proščeje« ob sv. Roku v letih 1937–1938 naj bi bilo predvsem praznik otrok, ki so se veselili stvari s stojnic. Na fotografiji (levo) Pleninčeva s hčerkama iz Dobove in (desno) Planinčeva iz Brezine s sinom. (Hrani: Posavski muzej Brežice.)

Med drugo svetovno vojno so preseljeni Kočevski Nemci v Brežice premestili tudi svoj domovinski muzej, otvorjen ob 600-letnici prihoda Nemcev na Kočevsko, in ga po enem od poročil namestili v cerkev svetega Roka: »Prof. dr. Hans Schwalm, ki je vodil dela za preseljevalno komisijo, je prenesel muzej začasno v Brežice, v cerkev sv. Roka« (Hazler 1999: 48). Leta 1945 naj bi bila cerkev kot skladišče starega stavbnega lesa, ki so ga odstranili oktobra, za versko dejavnost še neuporabna (Kronika ... 1945: [5]), a kljub njenemu slabemu stanju so v prvih letih po drugi svetovni vojni ljudje k sv. Roku še vedno množično romali. Tako denimo leta 1948: »Ob patrociniju in ob Rokovem /.../ Ljudi je bilo, da bi v tri cerkve kot je sv. Rok ne šli, če bi vsi hoteli biti pod streho. Pametni ljudje so cenili 4 do 5 tisoč ljudi. Prišli so še na pomoč (duhovniki iz Artič, Zdol in Dobove – op. p.)« (Kronika ... 1948: [9]; prim. Kronika ... 1946: [6]). Sprva še številnih romarjev se spomnijo tudi Brežičani: »Prva leta so še zelo, zelo hodili. In tudi Hrvati so zelo hodili. Pol pa se je zaustavilo takrat, ko so začeli to cerkev popravljati.¹¹ Rokovo? Tisto spodaj, Rokovo, temelje pa (ga prekinem – op. p.) Temelje? Pa zidove in tako naprej. Takrat se je pa zelo zabremzalo. /.../ Par let sploh ni bilo na rokovo nič tam. Tam ni bilo nič, ampak v farni cerkvi« (T 2003/04: 115). Slovesnosti

ob rokovem so v petdesetih letih prejšnjega stoletja zaradi obnove cerkve sv. Roka tako vsaj za nekaj let prestavili v farno cerkev sv. Lovrenca in jih tudi s tem okrnili, a kljub temu naj bi bil obisk romarjev še vedno precejšen, saj so pri mašah še vedno pogosto pomagali tudi okoliški duhovniki in kaplani: »Na Rokovo je bil pri podružnici sv. Roka dober obisk. Ljudje pridejo ob tej priliki iz vseh bližnjih pa tudi iz oddaljenejših krajev. Sv. obhajil se podelilo blizu 1.000. Pomagali so sosednji gospodje [...] Vse je potekalo v redu in miru« (Kronika ... 1958: [25] in 1954: [19]). Ali: »Na Rokovo in rokovsko nedeljo je bil lep obisk, čeprav je tudi ta dan pošteno deževalo. Sv. obhajil je bilo podeljenih okrog 900« (Kronika ... 1959: [27]; prim. Kronika ... 1953: [16–17]). Cerkev so še vedno pomagali okrasiti verniki. Nekateri zaobljubljeni romarji so oltar prav tako kot pred drugo svetovno vojno obšli po kolenih oziroma prinašali zahvalne slike: »To vem, to vem recimo, če je bil eden zaobljubljen, ne, takoj pol po vojni, ko je začela maša biti v Rokovi cerkvi, da kateri je zaobljubil otroka ali mogoče sam sebe, ne, da je bil ali da je imel nogo ali roko, da so šli okoli oltarja po kolenih. Aha, to je še bilo? To je še bilo. To je še bilo. Da bi pa kake slike recimo tudi nosili v zahvalo ali pa kaj, to pa ne? Ne. Ja, je tudi še bilo, so bile. Slike? Zdaj pa, kje so pa te slike, pa ne vem, zdaj jih pa ni videti. Veste pa, da slike se je pa še nosilo? Ja« (T 2003/04: 211).

Rokovo je poleg verskega praznika še vedno pomenilo tudi družabnost in z njo povezano popivanje. To je v spremenjenih družbeno-političnih razmerah nekaterim pomenilo tudi argument zoper romanja in sploh javno praznovanje tega verskega praznika, ki naj bi ga še v drugi polovici 20. stoletja častili predvsem bolj verni prebivalci mestnega okoliša in ne toliko meščani, na primer.: »Tradicionalno cerkveno žeganje pri sv. Roku v Brežicah spremlja ravno tako tradicionalno popivanje in pretepi gorečih častilcev tega svetnika. Redno vsako leto imajo organi LM (ljudske milice – op. p.) iz Brežic opravka z romarji iz bližnje okolice. To so namreč fantje, ki se iz 'pobožnosti' nikakor ne morejo posloviti od sv. Roka, ne da bi o tem ne vedeli tudi drugi ljudje. Tako so tudi letos končali vsakoletno žeganje z razbijanjem

Voščena knjižica, prinesena leta 1949 kot votivni dar v Rokovo cerkev v Brežicah. (Hrani: Posavski muzej Brežice.)

Na rokovo v Brežicah.

in pretepom v gostilni na Čatežu» (Dš 1956: 5). Podobno se je v prvem povojnem obdobju – čeprav verjetno tudi iz povsem varnostnih razlogov ob obnavljanju cerkve – za domačine zmanjšala tudi ekonomska vloga rokovega, saj je bilo denimo po letu 1950 »...prepovedano postavljjanje stojnic okrog cerkve (sv. Roka – op. p.). Sejmarje so premeštili na živilski trg« (Bitenc 1996: 10). Ali: »Recimo, če so postavili štante, so prišli, so jih, so jih mogli odstraniti. So prišli gotovi in, ne, da nimajo pravice ...« (T 2003/04: 198). Toda te prepovedi so verjetno veljale le nekaj let, saj se jih nekateri Brežičani niti ne spomnijo in zmanjševanje števila stojnic pripisujejo bolj spremenjenemu delu in načinu življenja sploh: »Ne, niso prepovedali. To je nekaj, sčasoma se samo razšlo, ko so videli, da ljudje lahko v trgovinah kupijo in bonbone, tisto pecivo in take druge stvari. Bili so tudi štanti (pred drugo svetovno vojno – op. p.), ko so imeli orodja gor. Aja? Sekire, vijenke (kosirje – op. p.) in tako naprej. Moj bratranec je rekel, 'Sem imel srečo,' je rekel, 'sem vijenk dobil za levo roko,' kajne, 'ker jaz sem levičar'. Aha? Tudi take specialne stvari pol v bistvu? /.../ No, to se pravi, da orodja so bila takšna, ko da so bila za levo roko, vem, to si težko dobil, to je bilo redko kdaj, da se (nedokončana misel – op. p.) /.../ Ampak to je sčasoma prenehalo, ker so pač stvari lahko drugje kupili. Razen tega je tudi okus ljudi se spremenil. Tiste lecti pa tisto, tisto je bilo samo za oko pravzaprav« (T 2003/04: 114). Sredi šestdesetih let prejšnjega stoletja pa so sejmarjem spet dovolili, da stojnice postavijo okoli cerkve sv. Roka, a naj bi jih bilo že veliko manj (Bitenc 1966: 11).

OPOMBE:

1 1753. leta so bili v cerkvi glavni oltar sv. Roka s tabernakljem in relikvijami sv. Valentina, oltar sv. Valentina ter oltarji sv. Notburge, sv. Antona Opata in Sv. Trojice (Kemperl 2003: 171, 174).

2 Prispevek je izsek iz doktorske disertacije z naslovom Posledice spreminjanja prazničnega koledarja v načinu življenja Brežičanov, ki je leta 2006 nastala pod mentorstvom prof. dr. Janeza Bogataja na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Arhivsko, periodično in gradivo uстных virov v zvezi z državnimi, šolskimi in sploh koledarskimi prazniki sem večinoma zbirala med letoma 2002 in 2004, nanaša pa se na čas med 1933 in 1963 (brez medvojnega obdobja).

3 Patrocinij pomeni zavetništvo izbranega svetnika cerkve in praznovanje njegovega godu (Slavec Gradišnik, 2004, 406). Drugo poimenovanje zanj je žegnanje, ki pa lahko pomeni tudi obhajanje obletnice posvetitve (predvsem župne) cerkve (Šega, Simič in Ložar Podlogar, 2004, 716). Farna cerkev je v Brežicah posvečena sv. Lovrencu, zato naj bi patrocinij praznovali ob njegovem godu 10. avgusta (prim. Škofljanec, ur. 2003).

4 Zakon je ločil med državnimi in verskimi prazniki posamezne veroizpovedi in določal, da so ob državnih praznikih, nedeljah, verskih praznikih posamezne veroizpovedi, (pravoslavni) na praznik svoje krstne slave in ob patrociniju državni uslužbenci lahko izostali z dela (Zakon 1929: 768). V Brežicah, kjer naj bi se leta 1931 za katoličane izreklo 98,7 odstotka prebivalstva (Lipužič 1957: 61), so državni uslužbenci ob lovrenčevem tako vsaj načeloma lahko imeli dela prost dan, česar pa se ljudje ne spomnijo.

5 Kot navajajo viri, je bilo na lovrenčevo čez dan v farni cerkvi zgolj več maš, na Lovrenčevo nedeljo tudi slovesna maša, pri kateri je včasih pridigal kak gostujoči duhovnik (gl. npr. Oznanila ...). Pred drugo svetovno vojno so bili podobno kot pri frančiškanih na antonovo (13. junij) – njihova cerkev je bila posvečena sv. Antonu Padovanskemu – na lovrenčevo v župnišče povabljeni cerkveni klučarji (T 2003/04: 226), v mestu pa je bil (še leta 1955) živinski sejem, »ki ga ljudje imenujejo kramarski. Na njem ni toliko živine, čeprav jo tudi pripeljejo. Več pa je kramarjev, ki prodajajo na veliko svoje blago« (Bitenc 1966: 10; prim. T 2003/04: 14 in 174).

V prispevku splošnopogovorne izraze in izjave, povzete po virih, zapisujem v ležčem tisku. Izpuste označujem z /.../, nedokončane misli pa z .....

6 Sv. Rok je zavetnik proti kugi in priprošnjik bolnikov s kugo, ranami, bolnimi nogami, ponekod tudi zavetnik tistih, ki pri svojem poklicu uporabljajo ostro orodje (zidarji, tesarji, zanjice, šivilje, krojači) (Šega 2004, 593).

7 Gre za spomin Marijine smrti in njenega vnebovzetja. Na ta dan so pogosta romanja k Marijinim cerkvam, v katerih so ponekod blagoslavljali zelišča in rože, ki so bile nabrane v medmašnem času, tj. času med veliko in malo mašo (med 15. avgustom in 9. septembrom), in imajo posebno moč (Šega 2004a, 666).

8 V tednu pred velikim šmarnom in rokovicam so poleg maš za sv. Roka, Valentina in Antona (vsak ima v cerkvi sv. Roka svoj oltar) duhovniki pri sv. Roku darovali tudi maše v Marijino čast, ki so jih plačali romarji, npr.: »Sv. maše se bodo opravile ta teden tiste, ki jih bodo najemali romarji v čast sv. Roku, č. sv. Val [-entinu – op. p.], č. sv. Antonu ... in pač tiste v čast Mar. [-ijinemu – op. p.] Vnebovzetju in čast Žal. MB [Žalostni Materi Božji – op. p.]« (Oznanila ... 14. avgust 1932).

9 Kot navaja župnijska kronika, so veliki šmaren v Brežicah še posebej slovesno proslavili leta 1958, ko je bilo celotno cerkveno leto posvečeno Mariji in je bila zato takrat pred praznikom tridnevica (Kronika ... 1958: [24]).

10 Denimo: »Rokovo 1933 /.../ Rokova nedelja 20/8 /.../ (drugo gre vse v neizogibni kloster, tam so namreč večje partikule in zato večje milosti!) /.../ Tujci napravijo shod, naši so itak zanič« (Zapiski ... 20. 8. 1933).

11 Oltar so obnovili leta 1950, leto dni pozneje so začeli z obnovo prezbitarija in fresk ter leta 1959 popravili celotno streho na zvoniku in prebarvali pločevino (Kemperl 2003: 173).

LITERATURA IN VIRI:

Bitenc, Antonija

1966 Sejmarstvo v Brežicah. Neobjavljena seminarska naloga. Ljubljana: Oddelek za etnologijo, Filozofska fakulteta.

Dš

1956 Vse v čast božjo! *Zasavski tednik* 1. september: 5.

Hazler, Vito

1999 *Podreti ali obnoviti? Zgodovinski razvoj, analiza in model etnološkega konservatorstva na Slovenskem*. Ljubljana: Rokus.

Kemperl, Metoda

2003 Umetnostnozgodovinski oris romarske cerkve sv. Roka v Brežicah. V: *Župnija sv. Lovrenca v Brežicah: Ob 220-letnici župnijske cerkve*. Jože Škofljanec, ur. Brežice: Župnijski urad Brežice. Str. 167–177.

Kronika ...

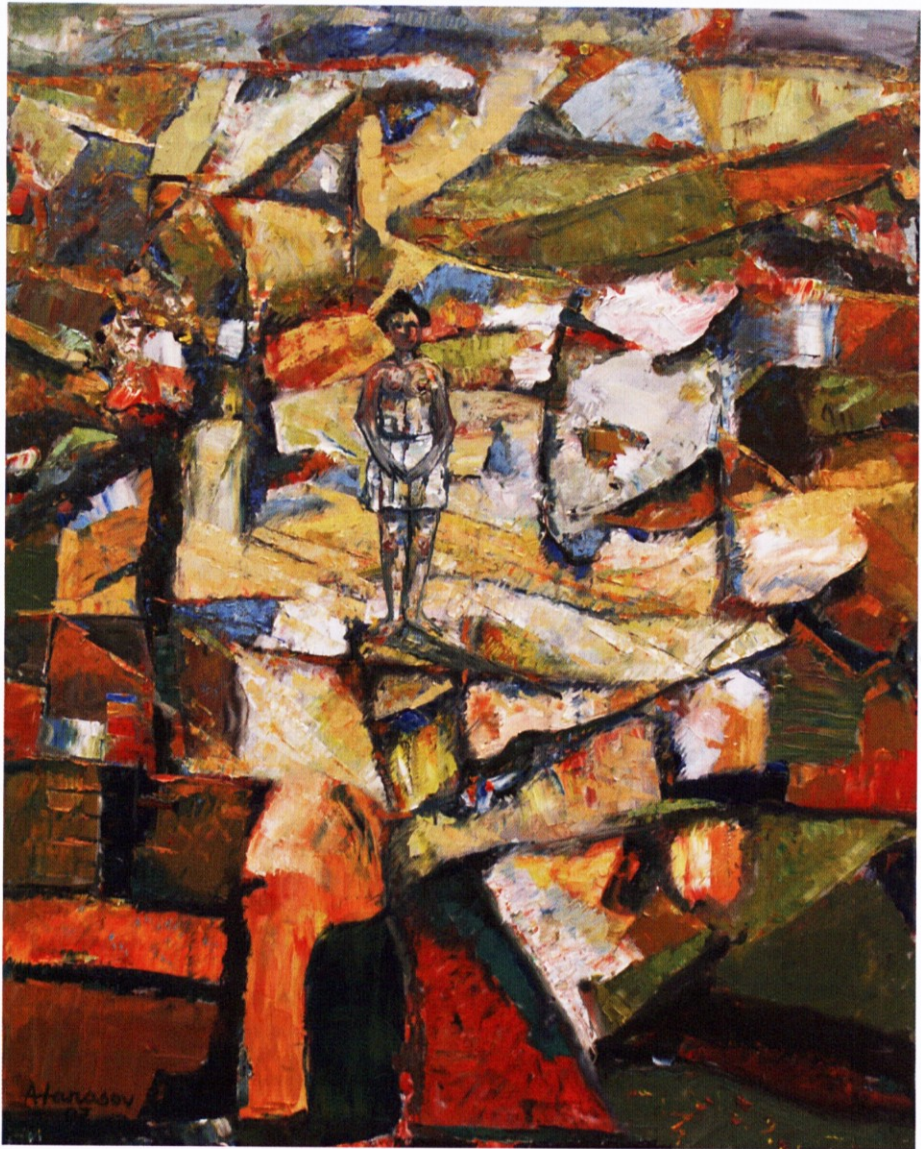
Kronika 1945–1989. Hrani: Župnijski urad Brežice.

Kuret, Niko

1989 *Praznično leto Slovencev: Starosvetne šege in navade od pomladi do zime*. 1. in 2. knjiga. Ljubljana: Družina.

- Lipužič, Boris
1957 Geografski opis Brežic. V: *Posavje I*. Stanko Škaler in Jože Toporišič, ur. Brežice: Svet za prosveto in kulturo. Str. 52–71.
- Oznanila ...
Oznanila 1927–1934. Knjiga 10, fascikel 6. Župnija Brežice. Hrani: Škofijski arhiv Maribor.
- Peršič, Magda
2003 *Šege na Prvškem: praznični časi in praznovanja v koledarskem letu*. Postojna: Notranjski muzej Postojna in Občina Postojna.
- Počkar, Ivanka
1999 Rokodelci in obrtniki v Brežicah od druge polovice 19. stoletja do druge svetovne vojne. Neobjavljena doktorska disertacija. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta.
- Slavec Gradišnik, Ingrid
2004 Patrocinij. V: *Slovenski etnološki leksikon*. Angelos Baš idr., ur. Ljubljana: Mladinska knjiga. Str. 406.
- Šega, Polona
2004 Sv. Rok. V: *Slovenski etnološki leksikon*. Angelos Baš idr., ur. Ljubljana: Mladinska knjiga. Str. 593.
- 2004a Veliki šmaren. V: *Slovenski etnološki leksikon*. Angelos Baš idr., ur. Ljubljana: Mladinska knjiga. Str. 666.
- Šega, Polona, Vladimir Simič in Helena Ložar Podlogar
2004 Žeganje. V: *Slovenski etnološki leksikon*. Angelos Baš idr., ur. Ljubljana: Mladinska knjiga. Str. 716.
- Škofljanec, Jože, ur.
2003 *Župnija sv. Lovrenca v Brežicah: Ob 220-letnici župnijske cerkve*. Brežice: Župnijski urad Brežice.
- T 2001
Transkripti pogovorov, nastali v okviru izdelave magistrske naloge leta 2002. Hrani: Mateja Habinc.
- T 2003/04
Transkripti pogovorov, nastali v okviru izdelave disertacije leta 2003 in 2004. Hrani: Mateja Habinc.
- Tiller, Viktor
1939 *Dekanija Videm v brežiškem okraju*. Groblje-Domžale: b. n. z.
- Zakon ...
1929 'Zakon o praznikih.' *Kraljevina Jugoslavija. Uradni list Dravske banovine XI(100)*, 9. oktober: 767–768.
- Zapiski ...
Zapiski župnika Jurharja v Brežicah, od oktobra 1932 do 10. 7. 1934. Hrani: Župnijski urad Brežice.

Todorče Atanasov: Iz cikla MEDPROSTOR 2007, olje na platnu, 100 x 80 cm, 2007

Ivan Gregorčič

"SVOJI PRETEKLOSTI SE NE MOREM IN NOČEM ODREČI"

Pogovor z nekdanjim politikom in gospodarstvenikom Markom Bulcem

Marko Bulc (1926) se je najbrž v zavest Slovencev, ki ga še pomnijo, zapisal kot tisti politik, ki leta 1989 kot uradni kandidat in favorit ni bil izvoljen za člana kolektivnega predsedstva Jugoslavije. Zmaga takrat še neznanega dr. Janeza Drnovška je bila veliko presenečenje, pa tudi napoved, da so v zraku želje po spremembah. Presenečenje zato, ker je bila za Markom Bulcem takrat res že dolga in uspešna politična kariera.

Kot gimnazijec je bil leta 1941 zaradi sodelovanja v demonstracijah proti okupatorju zaprt v novomeških zaporih, nato je šel v partizane, kjer je bil komandir čete in nato bataljona, načelnik štaba brigade, pol leta pa tudi poveljnik 1. bataljona VDV. Do leta 1954 je ostal v JLA, nakar je vpisal študij kemije na ljubljanski univerzi. V času študija je bil funkcionar v študentski organizaciji, po diplomi pa pol leta okrajni sekretar ZKS v Novem mestu, za tem pa med drugim tudi sekretar univerzitetnega komiteja ZKS v Ljubljani. V letih 1967–1971 je bil član Zveznega izvršnega sveta, kamor ga je predlagal Stane Kavčič. (Pravi, da ima morda nehote "zasluge" za Kavčičevo politično odstavitev, saj ga je ravno on "poslal" h Kardelju s preuranjenim predlogom o delavskem delničarstvu.) Do leta 1974 je bil slovenski predstavnik v Predsedstvu SFRJ, v letih 1974–1982 pa vodja delegacije slovenske skupščine v Zboru republik in pokrajini Skupščine SFRJ. Po letu 1982 je do upokojitve dva mandata vodil Gospodarsko zbornico Slovenije. Dejaven je bil tudi v lovski organizaciji: bil je predsednik Lovske zveze Jugoslavije in predsednik Mednarodnega sveta za lov in ohranitev divjadi.

Marko Bulc se pri hoji pri svojih osemdesetih letih zaradi težav s kolki sicer opira na palico, vendar pa je umsko svež in živahen sogo-vornik. Na svojo preteklost gleda s ponosom; pravi, da je bil in ostal socialist. Ponosen je tudi na svoje prednike. Tudi njih je v življenju usmerjal živahen gospodarsko-politični gen.

Znano je, da ste mladost preživel na Mirni, vendar se kot vaš rojstni kraj omenjajo Šmarješke Toplice.

Rojen sem resnično v Šmarjeških Toplicah. Oče Franjo se je kmalu po končani trgovski šoli v Novem mestu poročil z Marijo Plazar, ki je imela trgovino v Radečah. Mladoporočenca sta hotela na svoje, zato sta prevzela upravljanje Šmarjeških toplic, katerih lastnik je bil sicer gospod Zajc, obenem tudi lastnik hotela Belvue v Ljubljani. Mama je kuhala in stregla gostom, oče pa je nabavljal vse potrebno in skrbel za tri bazene: Aleksandrovega, Petrovega in Marijinega, ki

Ivan Gregorčič
"SVOJI PRETEKLOSTI SE NE
MOREM IN NOČEM ODREČI"

Pogovor z Markom Bulcem

so bili imenovani po kraljih oziroma kraljici tedanje Jugoslavije. Po dveh letih – vmes sem se rodil jaz – sta se starša vrnila na Mirno. Mama je prevzela gostilno, oče je pomagal svojemu očetu na posestvu in v mesariji.

Vaš rod po očetovi strani torej vendarle izvira z Mirne?

Rodbina sicer izvira iz Mokronoga, kjer je imel praded mesarijo, prekupčeval pa je tudi z živino: kupoval je na Hrvaškem, prodajal v Trst. Nekoč, ko se je po uspešni prodaji velike črede vračal iz Trsta, so ga na Ravbarkomandi pri Postojni napadli roparji, ubili njega in pomočnika, pobrali konja in zapravljivček, pa seveda tudi ves denar. To je bil hud udarec za družino. Njegov sin, moj ded Ivan, se je po tej nesreči za kratek čas preselil v bližnji Šentrupert, kjer je odprl mesarijo. (Tam se je rodil moj oče Franjo.) Po nakupu grajske pristave in posestva na Mirni (današnja gostilna Kolar) so šele postali Mirnčani. Odprli so gostilno in mesarijo. V mojem spominu je ded ostal kot velik ljubitelj otrok. Imel je navado, da je zbral vaške otroke,

Franjo Bule z ženo Marušo in s tremi otroki: z Janjo, Janezom in Markom.

Ivan Gregorčič
 "SVOJI PRETEKLOSTI SE NE
 MOREM IN NOČEM ODRÉČTI"
 Pogovor z Markom Bulcem

Stari oče Ivan Bulc z ženo Nežko leta 1925.

Listina častnega članstva Občine Mirna Franju Bulcu, podeljena 12. julija 1934.

zapregel konja v zapravljičev in jih odpeljal v gostilno na Fužino pod mirnskimi gradom. Ko so se napili malinovca, so se odpeljali domov. Poslovno je bil zelo uspešen, zato je od ljubljanskega trgovca kupil grad Grič. Umrl je mlad. Po njem je vse podedoval edinec Franjo. Podedoval pa je tudi dedovo podjetnost, vsestransko aktivnost in liberalni duh.

Vaš oče je bil v času med obema vojnama izrazito podjeten in družbeno angažiran človek. Bil je tudi mirnski župan.

Oče je bil med organizatorji gasilstva in sokolstva. Ob nedeljah so se v gostilni zbirali vaški veljaki in napredni kmetje ter razpravljali o gospodarstvu in politiki. To je bila njihova maša. Res je bil izvoljen tudi za župana takratne občine Mirna. Organiziral je javna dela, predvsem na cestah. Zaradi svoje svobodomiselnosti in patriotizma je postal sodelavec TIGR-a. Za to organizacijo je organiziral skrivališče na gradu Grič, kjer so hranili karabinerske in financerske italijanske uniforme in orožje, kar vse so tigrovci potrebovali za svoje akcije. Pogosto so se tukaj zadrževali tigrovci Zelen, Just in Črnač. Oče se za delo na posestvu ni ogrel, vleklo ga je k podjetništvu. Najprej je začel s proizvodnjo škrljastih šolskih tablic, vendar je to hitro opustil. Tedaj se je kot modna muha pojavilo lakasto umetno usnje. Organiziral je proizvodnjo, vendar jo je zaradi nedonosnosti kmalu opustil. Zvedel je, da v Nemčiji neko podjetje zaradi hude konkurence opušča

*Na seji občinskega odbora v Mirni,
 dne 12. julija 1934 je bil izvoljen gosp.
BULC FRANJO
 predsednik občine Mirna, starosta Sokola,
 predsednik gasilske čete in zaasluge za
 državo in občino častnim članom občine Mirna.
 Delovodja: Člani uprave:*

proizvodnjo belih in barvastih kred. Kupil je stroje, jih preselil na Mirno, dobil mojstra, ki je vpeljal proizvodnjo in začel z izdelavo. Trg ni bil problematičen, saj je bila to edina tovrstna proizvodnja v Jugoslaviji. Trajala je do druge svetovne vojne. Med tem je Dravska banovina sprejela odlok, da morajo vsi kraji imeti krajevne table, hiše pa številke. V konkurenci z Vestom iz Celja je posel dobil oče. Organiziral je emajlirnico, delala je vsa družina in en oblikovalec. Uspeh je bil izreden.

Zakaj pa je oče pred vojno pobegnil na Češko?

Na volitvah leta 1939 je kandidiral za poslanca. Klerikalci so ga hoteli izločiti iz volilne tekme tako, da so si izmislili, da je hotel napraviti atentat na bana Natlačena. Zvedel je, da mu preti aretacija, zato je pobegnil na Češko. Na procesu, ki so ga organizirali v domovini, so ga spoznali za nedolžnega. Na Češkem si je pridobil številne prijatelje. Največja farmacevtska firma B. Fragner iz Prage mu je ponudila izdelavo zdravil v Sloveniji in zastopstvo za Balkan. Ko se je vrnil domov, so ga vaščani pričakali z godbo. Hitro je organiziral Farmaceutski zavod Mirna, dobil vsa dovoljenja in z nekaj inženirji in farmacevti (tudi Čehi) organiziral proizvodnjo zdravil in kozmetike. Kot zanimivost lahko povem, da je tovarna Krka po osvoboditvi na njegovi tabletirki začela izdelovati prve tablete.

V spominu ljudi je še živo, da je med vojno kupal milo za partizane.

Po okupaciji so ga Nemci kot uglednega človeka aretirali in zaprli v Laško. Hoteli so, da pokloni premoženje nemški državi, nakar bi sledila izselitev v Srbijo. Seveda ni pristal. Mirna je kmalu po tem pripadla italijanski okupacijski coni – zaradi rudnika Krmelj, ki so ga potrebovali Italijani. To menjavo okupatorja (nanjo jo je opozoril nemški vojak, po rodu Čeh) je izkoristila mama Maruša, ki je pri Gestapu dosegla očetovo izpustitev. Toda sreča ni trajala dolgo, ker so ga Italijani ob ofenzivi aretirali in zaprli v Novem mestu, in to zaradi suma, da podpira OF. Ko je dobil dovoljenje za obisk doma, je odšel v partizane. Ob koncu leta 1943 je bil namestnik intendanta XII. brigade. Spoznal je, v kakšnih težkih higienskih razmerah so živeli borci v enotah. Spomnil se je, da bi bilo potrebno priskrbeti vsaj milo. Dosegel je odločitev, da se začne zbirati čreva ubitih živali. Zbral je skupino znancev in po zvezah so preskrbeli iz Novega mesta in Ljubljane lužni kamen ter začeli v gozdu Zajšca na Debencu kuhati milo, pozneje tudi mast za čevlje in razna zdravila. Skupina se je imenovala PLAZ, kar je pomenilo "Partizanska lekarna in apoteka Zajšca". Enota, ki je prinesla čreva, je dobila v zameno milo. Štab XV. divizije je ocenil širši pomen dejavnosti in skupino preselil na pomlad v Podhosto pri Dolenjskih Toplicah, Glavni štab pa pozneje v Črnomelj. Skupina se je okrepila z inženirji in farmacevti iz enot in nastal je farmacevtsko-kemični laboratorij pri Glavnem štabu. Ob osvoboditvi so ga preselili v Ljubljano, v Poljansko gimnazijo. Dr. Lev Premru je v publikaciji o razvoju tovarne Lek zapisal, da je bil ta laboratorij začetek tovarne Lek.

Po vojni je oče med drugim ustanovil tovarno šivalnih strojev na Mirni, omenja pa se tudi kot človek, ki je postavil osnovne temelje za IMV oziroma današnji Revoz.

Po osvoboditvi je oče najprej sodeloval pri iskanju in vračanju

opreme bolnišnicam na Štajerskem, ki so jo odpeljali Nemci. S pomočjo ruskih vojakov in slivovke (podkupnine) je opremo odkril v samostanih v Avstriji in jo uspel vrniti. Takrat je zvedel, da znana tovarna šivalnih strojev Jak zaključuje proizvodnjo. Ob pomoči okraja Novo mesto je uspel zagotoviti sredstva za odkup glavnih strojev, jih preselil na Mirno in v novozgrajenem združenem domu organiziral proizvodnjo šivalnih strojev. Medtem so ga predstavniki novomeškega okraja prosili, da pomaga oživiti združni kmetijski servis. Domislil se je, da bi v teh prostorih lahko organizirali proizvodnjo dostavnih avtomobilov, ki jih je trg zelo potreboval. Uspel mu je dogovor s tovarno DKW v Nemčiji. Po letu dni so kot kooperanti že izdelali po tri dostavna vozila na dan. Kooperacija se je po teh uspehih razširila tudi na proizvodnjo osebnih vozil. Rodila se je Montaža, zametek poznejšega IMV. Delo v Novem mestu in na Mirni je bilo za očeta preobremenjujoče. Tedaj je bil iz JLA demobiliziran Jurij Levičnik. Srečala sva se v Ljubljani in nagovoril sem ga, naj se poveže z očetom, ki išče zamenjavo. Stvar ga je zanimala in po nekajmesečnem uvajanju je postal direktor in IMV razvil do Revoza.

Kako je tako ambiciozno družinsko okolje vplivalo na vaše otroštvo?

Zagotovo je vplivalo. Po šoli je bilo potrebno pomagati v hlevu ali mesariji, pometati dvorišče, pasti in napajati živino, vse zato, da bi se razvile delovne navade. V posebno veselje mi je bilo poslušati kramljanje mož ob nedeljah. Obvezna pa je bila tudi redna telovadba pri Sokolu.

Zelo mladi ste odšli v partizane. Katere okoliščine in kateri razlogi so vam narekovali tako odločitev?

Začetek vojne sem doživel kot gimnazijec v Novem mestu. Dijaki smo se srečevali pri telovadbi pri Sokolu in v knjižnici, kajti branje je bila naša obsedenost. Beseda je pogosto tekla tudi o razmerah po okupaciji, o orožju, ki smo ga skrili ob razsulu jugoslovanske vojske, o pritiskih, da se vpišemo v mladinsko fašistično organizacijo GILL in podobnem. Ko smo zvedeli za ustanovitev Osobodilne fronte, smo ocenili, da moramo biti zraven. Miloš Hočevar, sedmošolec in naš vaditelj pri Sokolu, je dal pobudo, da ustanovimo odbor OF na gimnaziji. Nekaj nas je bilo takoj za to. Ko smo izvedeli, da bo OF 1. december, sicer "dan ujedinjenja", proglasila za svoj praznik, smo začeli takoj razmišljati, kako bi to proslavili na gimnaziji. Sledila je akcija in praznovanje z vstajanjem in molkom med poukom. Na hodnikih smo zažgali nekaj Mussolinijevih slik, nato pa prekinili pouk in odšli v mesto. Sledila je izključitev vseh demonstrantov in pritisk za vpis v GILL, kar so postavili kot pogoj za nadaljevanje šolanja. Za nas, ki se nismo hoteli vpisati, se je šolanje končalo. Ker je nekdo izdal, da sva bila s Hočevarjem med organizatorji, so naju Italijani ob novem letu 1941/42, aretirali in zaprli v novomeške zapore, kjer sem ostal vse do maja 1942. Priznanja zasliševalci niso dosegli, zato so Hočevarja kot polnoletnega poslali v konfinacijo, mene kot mladoletnega pa domov, ker so medtem Italijani zasedli moj dom. Kljub stalni kontroli sem aktivno delal za OF na terenu vse do odhoda v partizane. S sedemnajstimi leti sem bil komandir čete, kasneje bataljona in načelnik štaba brigade. 1944. sem bil pol leta komandant 1. bataljona VDV, s štabom v Podturnu. Vsak dan smo se bojevali z

Marko Bulc kot gimnazijec.

Ivan Gregorčič
"SVOJI PRETEKLOSTI SE NE
MOREM IN NOČEM ODREČI"
Pogovor z Markom Bulcem

V partizanih: Marko, brat Janez in oče Franjo, december 1943.

Nemci in z domobranci, ki so delovali iz postojanke v Novem mestu. Uspeli smo preprečiti njihov vdor v Topliško dolino. To nam je uspelo tudi, ko je enota SS majorja Heslerja s preko 1000 vojaki, topništvom in tanki hotela prodreti mimo Dolenjskih Toplic do Starih Žag, uničiti partizanske delavnice in doseči Belo krajino.

Dolgo po vojni se je govorilo o partizanskem gibanju kot o narodnoosvobodilnem gibanju in o revoluciji. Zdi se, da bi v spremenjenih političnih razmerah po osamosvojitvi partizanska stran rada nekako zamolčala revolucionarno plat, nasprotna pa jo poudarila. Kako bi se iz svojih izkušenj opredelili do pojmov osvobodilna vojna, revolucija, državljanska vojna, kolaboracija?

Res je, da so pojmi NOB, revolucija, državljanska vojna, kolaboracija že burili in še burijo duhove. Pravijo, da kdor ima preteklost, ima tudi bodočnost, zato vsakdo želi utemeljiti svojo preteklost. Od tod tudi številni poskusi revizije novejših zgodovine. Če pomeni revolucija, kot piše v leksikonih, korenit preobrat oziroma spremembo družbenih odnosov, spremembo razredne vsebine in zamenjavo vladajočega razreda, potem je jasno, da je imela NOB tudi značaj revolu-

cije. V vseh partizanskih enotah se je na političnih urah govorilo o nujnih poveljih spremembah, da delavec ne bo le najemna delovna sila, da bo zemlja pripadla tistim, ki jo obdelujejo, oblast pa ljudstvu. Tudi partizanske pesmi so to izražale, ko so citirale puntarske pesmi, na primer "Le vkup, le vkup, uboga gmajna, ... grad gori, grof beži" ipd. Mnogi pozabljajo, da se je to dogajalo v razmerah okupacije, okupatorjevega oblastništva in terorja. Sveta stvar in daleč na prvem mestu je bila borba proti okupatorju za osvoboditev. Temeljna dilema je bila, ali pomagaš NOB ali pomagaš in služiš okupatorju. O tem govori tudi dejstvo, da so bili na Dolenjskem podporniki OF intelektualci, zdravniki, učitelji, advokati, sodniki, trgovci, gostilničarji in veliki kmetje, skratka ljudje, ki niso bili proletarci. Lahko bi našel konkretne primere iz svojega okolja. Prisega domobrancev je dejstvo, ki se ga ne da izbrisati. Neizbrisno je dejstvo, da so bili domobranci pomožne enote nemške SS v bojih, ne pa zametek slovenske vojske, kot nekateri govorijo danes. Pečat kolaboracije seveda nosijo vsi gospodje, ki so domobranstvo organizirali ali pa mu podstavili hrbet. Katoliška cerkev se žal nikoli ni pokesala, da je najrevnejše verne kmečke fante pomagala obleči v domobranske uniforme.

Včasih se zdi, da se pri razlagi in presoji predvojnih, medvojnih in poveljnih dogodkov ne upošteva dovolj vseh okoliščin, silnic, vzrokov in posledic, skratka ves kontekst dogodkov, in da se na stvari gleda s stališča današnjih standardov. Stvari se relativizira do te mere, da je to voda na mlin nekdanjim okupatorjem, katerih predstavniki dajejo včasih čudne izjave o genocidnosti Slovencev, o hotelskih razmerah v italijanskih taboriščih, kot sta jih dajala zdajšnji predsednik Italije in bivši predsednik italijanske vlade.

Poglejte, noben italijanski voditelj še ni zmožgal opravičila nam, kot ga je nemški kancler Brandt izrekel Poljakom. Nismo doživeli italijanskega opravičila za ofenzivo, ko so požgali skoraj vso Notranjsko, za taborišča, kjer so uničevali ljudi z lakoto, ali za številne druge zločine. Nasprotno, sramotno govorijo o genocidnih Slovincih, kar smo nedavno slišali celo od italijanskega predsednika. A reakcije na to od naših predstavnikov ni bilo. Le kje je naš ponos?!

Opazna je stalna težnja vseh oblasti po retuširanju zgodovine, težnja po poudarjanju lastnih zaslug, zamolčevanju lastnih in poudarjanju nasprotnikovih zmot. Tak način se je pokazal kot medvedja usluga partizanskemu gibanju, saj smo od absolutnega (samo)idealiziranja prišli do demoniziranja tega gibanja. Se vam ne zdi, da bi se tem skrajnostim in njihovim posledicam (tudi nepietetnemu političnemu trgovanju z mrtvimi) izognili, če bi prisluhnili Edvardu Kocbku sredi sedemdesetih let, ko je predlagal "očiščujoče" razkritje in pogled v temne plati partizanstva – v poveljne izvensodne poboje?

Nobenega dvoma ni, da so bile tudi v partizanskem gibanju storjene številne napake in da je bilo po vojni osvobodilno gibanje prikazano idealizirano. Ker se napake niso javno ožigosale, je to delovalo kot medvedja usluga in tako deluje še sedaj, ko se kaže samo na napake in namerno pozablja na bistvo NOB. Izgleda, da gre za običajno zlo usodo zmagovalcev. V skupino napak gotovo sodijo pojavi vojvodstva, kot so ga izvajali posamezniki z neupravičenimi likvidacijami, kot na primer Žan More, Ahac ... "Daj kravo! Ne daš? Ustrelite ga!" Tovrstna dejanja so bila voda na mlin organizatorjem vaških straž. Taka napaka je bila po moje tudi v tem, da se pluralnost gibanja OF

ni ohranila do konca, ker so vodenje prevzeli izključno komunisti. Predlogi krščanskih socialistov, naj bi tudi oni imeli svoje komisarje v enotah, kar bi sicer na nek način motilo enotnost vodenja, ne bi smel biti razlog za popolno odpravo pluralnosti. Pri tem pa ne smemo pozabiti, da slovensko odporniško gibanje ni moglo delovati avtonomno, ker je bilo del jugoslovanskega. Ukinitve pluralnosti je verjetno botrovala na našem območju Črtomirjevemu (Marnovemu) odpadništvu in nastanku črnorokskega odreda, ki nam je zadal veliko težav. Glede obračuna po vojni pa ni dobro pozabiti, da je domobrance vrnila angleška vojska po dogovoru z zavezniki. Treba je vedeti, da je bilo tedaj še nakopičeno sovraštvo za domobranske zločine med vojno, pa tudi, da je deloval opoj zmagovalcev. Ni prav, da se pozablja na dejstvo, da so Angleži hoteli izprazniti Koroško, ki je bila posejana s številnimi begunskimi taborišči, ker je tam tedaj pretil tudi spopad med partizani in Rdečo armado na eni strani in zavezniki na drugi. Seveda bi bilo prav, da bi vrnjene postavili pred sodišča in kaznovali le, če bi bila krivda dokazana. Kljub številnim pomislekom v tistem času, da to ni mogoče, bi ob večji treznosti verjetno bilo mogoče. Toda neka selekcija je vendar bila: mladoletniki so bili vsi izpuščeni, glavni krivci, voditelji belogardizma in domobranstva, pa so v veliki večini emigrirali.

K osvetlitvi teh travmatičnih dogodkov iz naše zgodovine, s tem pa tudi k ohranjanju dobrega imena odporniškega gibanja, bi verjetno nekaj prispeval odgovor na vprašanje, kdo je odločal o tako usodnih rečeh.

Kdo vse je o tem odločal, verjetno ne bo nikoli jasno. Za tako velike stvari pa brez vrhovnega vodstva ni moglo iti.

Se vam zdi, da bi nasprotna stran ob zmagi zmogla več trezne človečnosti?

Ko so povojni poboji prišli v javnost, mi je ena od udeleženk zbora AFŽ v Dobrniču rekla: »Če bi zmagali oni, bi nas pokončali do tretjega kolena.« Kaj bi se zares zgodilo, pa je veliko vprašanje, o katerem danes lahko le špekuliramo. Ko sem ob neki priliki razpravljal z namestnikom francoskega ministra, ki je sodeloval v odporniškem gibanju, sem ga vprašal, ali kaj raziskujejo o več kot 200.000 likvidiranih kolaborantih z Nemci, mi je odgovoril: »Ne, to je zgodovina«. Iz tega bi se lahko kaj naučili tudi Slovenci.

Kako gledate na svoje nasprotnike v državljanski vojni danes? Verjamete v možnost sprave ali pomiritve med udeleženci druge svetovne vojne na Slovenskem? Kakšen napis bi predlagali na skupen spomenik žrtvam?

Mislím, da je bila dejanska sprava že zdavnaj opravljena. Sin partizana in sin domobranca sta skupaj hodila v šolo, pela v pevskem zboru, telovadila, planinarila, smučala, vse prijateljsko, brez problemov. Sinovi domobrancev so se normalno zaposlovali. Če ne bi bilo tako, le kako bi bil lahko gospodar Drobnič glavni pravnik zavarovalnice Triglav ali pa Just Stanovnik profesor in glavni kadrovik v šoli za trgovske poklice? Formalna sprava je lahko samo simbolnega pomena. Ne verjamem pa, da se bo Katoliška cerkev kdaj opravičila za svojo vlogo pri organiziranju domobranstva. Dokler smo še živi tisti, ki smo se gledali preko merilcev na puškah ali pa pretrpeli drugačna

grozodejstva, tega ne bomo mogli pozabiti. Pregovor pravi: »Odpustim lahko, pozabil ne bom.« Na spomenik pa bi zaradi pietete do mrtvih napisal samo: »Žrtvam druge svetovne vojne«.

Po vojni ste bili do leta 1954 v JLA. Kakšne funkcije ste opravljali, zakaj in kako ste se demobilizirali?

Bil sem načelnik štaba brigade, načelnik oddelka za oborožitev divizije, komandant obmejnega polka, načelnik informativne službe KNOJ. Ko sem po štirih letih zaprosil za demobilizacijo zaradi želje, da grem študirat, sem na raportu pri polkovniku Tudjmanu (poznejšem hrvaškem predsedniku) slišal le odločni: »Ne.« Na prošnjo vrhovnemu komandantu Titu pa sem dobil odgovor: »Ker bi se radi šolali, vas pošiljamo v Višjo vojno akademijo.« To je bila tedaj najvišja vojaška šola. Ob koncu šolanja sem se ponesrečil, nalomil hrbtenico, bil ocenjen za nesposobnega za vojaško službo in demobiliziran kot podpolkovnik. Še na zdravljenju sem se vpisal na univerzo v Ljubljani, kjer sem študiral kemijo.

Sledile so politične funkcije in politično delo.

Na univerzi sem bil član Zveze študentov. Ker sem bil aktiven, so me kmalu izvolili v univerzitetni odbor in nato še v univerzitetni komite ZK. To je bil začetek moje politične kariere. Na sestankih sem pogosto zagovarjal svoja stališča. Tako je bilo tudi ob zadevi Pučnik. Napisal je članek proti kmečkim zadrugam in v njem napadal Kardejlja. Bil je aretiran in zaprt. Naše stališče je bilo, da bi oblast morala dopustiti na univerzi dialog in oporečna stališča. Zbrana je bila delegacija, v njej smo bili Vrhunc, Vrečko in jaz, ki naj gre k predsedniku izvršnega sveta B. Kraigherju, mu razloži naša stališča in prosi za Pučnikovo izpustitev. Odgovor je bil negativen, v stilu: »Če hitro ne greste, boste še vi zaprti.« Vendar se je študentski glas vse bolj slišal. Skupščina takratne Republike Slovenije je sprejela sklep, da imajo študentje po enega člana v fakultetnih in v univerzitetnem svetu. Bil sem edini kandidat študentske organizacije za člana univerzitetnega sveta in bil z večino glasov tudi izvoljen. Na sejah tega sveta smo razpravljali o vseh študentskih problemih, od gradenj študentskih domov, prostorskih stisk na fakultetah in v laboratorijih do študijskih pogojev. Po diplomu so me prepričali, da ostanem v politiki, tudi z obljubo, da bom dobil stanovanje. Izvoljen sem bil za sekretarja občine Ljubljana Center. Tedanji organizacijski sekretar CK Matija Maček je namreč vztrajal, da so sekretarji univerzitetno izobraženi. »Vsi župniki in kaplani so tudi,« je imel navado reči.

Že po letu dni pa ste se znašli v Novem mestu ...

Poslan sem bil za okrajnega sekretarja, predsednik okraja pa je postal Luka Dolenc, moj gimnazijski sošolec. Čeprav je to delo trajalo le dobrega pol leta, bi rad povedal dve zanimivosti iz tega obdobja. Bili smo pred volitvami poslancev v skupščino. Ko so bili zbrani kandidati, ki naj bi jih ljudje sprejeli, sem na poseben sestanek zaradi predstavitve predlaganih kandidatov povabil predsednike gasilskih društev, nato starešine lovskih družin in nato še predsednike borčevskih organizacij. Volitve v novomeškem okraju so morda tudi zato najboljše uspele. V tistem času sva se sprla s prijateljem Jurijem Levičnikom, in to zaradi lokacije ob nadaljnjem velikem širjenju IMV-ja. Predlagal sem mu, da tovarno preseli v prečenske gozdove, namesto

da ravna grmski hrib. Vsi argumenti so bili bob ob steno.

Danes je aktualno vprašanje pokrajin. Kakšno vlogo so imeli takratni okraji?

Okraj je imel svoja lastna sredstva, svoj investicijski sklad. Veljalo je načelo, da če občina zagotovi za investicije v razvoj polovico sredstev, jih preostalo polovico dobi iz okrajnih sredstev. Tako smo tedaj začeli graditi Klinični center v Ljubljani, Toplarno, športno dvorano v Tivoliju, po občinah okoli sto novih šol in petdeset zdravstvenih domov. Pa tudi tovarne Julon, Belsad, številne obrate Iskre itd. Okraji so se verjetno ukinili zato, ker so postali premočni. Čeprav se je veliko govorilo o potrebi po policentričnem razvoju, je zmagal centralizem.

V času študentskih gibanj ste bili sekretar univerzitetnega komiteja ZKS. So ta gibanja kaj vplivala na spremembo sistema, v katerem ste delali?

Za sekretarja univerzitetnega komiteja ZKS in za predsednika univerzitetnega sveta sem bil izvoljen po ukinitvi okrajev. To je bil res čas študentskih gibanj in porajanja liberalnejših stališč. Univerzitetni komite je predlagal vrsto stvari, ki so bile usmerjene v demokratizacijo. Od profesorjev posameznih strok smo terjali, da se izrečejo tudi o politiki oziroma razvoju v kmetijstvu, energetiki, prometu. Želeli smo dialog o pomembnih razvojnih vprašanjih, ker smo vedeli, da razvoja in demokratizacije ni brez dialoga. Številni profesorji so se odzvali, na primer prof. Avčin o okolju in novih elektrarnah na Soči, prof. Turk o vprašanjih "neekonomije" v kmetijstvu, prof. Bajt o tržni ekonomiji in socializmu. Posebna skupščinska komisija, večinsko sestavljena iz profesorjev, je predložila zakon o univerzi, s poudarkom na njeni avtonomiji. Bili so to burni, a lepi časi.

Član zveznega izvršnega sveta, kot se je takrat imenovala vlada, ste postali po smrti takratnega predsednika tega organa Borisa Kraigherja v prometni nesreči. To je bilo v času, ko je bil predsednik slovenskega izvršnega sveta liberalno usmerjeni Stane Kavčič.

Nekdo je moral v Beograd, da zapolni slovensko kvoto v zvezni vladi. Kavčič je predlagal mene, ker je bil prepričan, da bova delala

Sprejem generalnega sekretarja UNE-SC-a Maheca.

Ivan Gregorčič
"SVOJI PRETEKLOSTI SE NE
MOREM IN NOČEM ODREČI"
Pogovor z Markom Bulcem

z roko v roki, drugi so ga podprli najbrž zato, ker so me kot preveč liberalnega raje videli daleč v Beogradu kot na svojem pragu.

V letih 1967–1971 ste bili član zvezne vlade, potem do leta 1974 član Predsedstva SFRJ. To je bil čas gospodarskih reform, ustavnih sprememb, sprememb deviznega sistema. Kateri so bili poglavitni vzroki in cilji teh sprememb?

Zaradi doseženega razvoja se je plansko gospodarstvo krhalo. Podjetja so postajala močna, samostojna, republike še bolj. Po starem ni več šlo, tržna ekonomija, o kateri so razmišljali številni ekonomisti, pa ni bila izvedljiva, ker je bila Zveza komunistov še preveč v sedlu. Reform je bilo veliko, vendar so bile bolj krpa na krpo. Slovenci smo bili s svojimi predlogi navadno preglasovani. Vendarle se je država začela odpirati. K temu je pripomogla tudi neuvrčenost. Tedaj smo bili sprejeti v OECD, v EUREKO, v pomembnejših ambasadah pa so bili nastavljeni svetniki za znanost in tehnologijo. Odprli smo se do zahodnih držav, tudi do Združenih držav Amerike. Dogovorili smo se, da se naš veliki dolg, ki je nastal zaradi žitnih fondov, ko smo po informbiroju od Američanov dobivali pšenico, lahko zmanjšuje s projekti, ki bodo skupno dogovorjeni. Uvedli smo evropski delovni čas. Tedaj se je rodil tudi hrvaški "maspok". Mnogo njihovega nezadovoljstva je bilo upravičenega, na primer zaradi premajhne udeležbe pri devizah, saj so Hrvati ustvarili največ deviznega priliva s turizmom in z zdomci. Nezadovoljstvo je bilo podprto tudi iz inozemstva, od ustaških emigrantskih organizacij. Razvil se je militantni nacionalizem. Po sestankih na Brionih in v Karadjordjevu, kjer je bilo hrvaškemu vodstvu očitano, da na pojave ne reagira ustrezno, so bili zamenjani Dapčevićeva, Haramija in Pirker.

Po utišanju Hrvatov je sledilo še utišanje liberalnih teženj v Srbiji.

Obračunali so z liberalnim srbskim vodstvom, Markom Nikezićem in Latinko Perović. Nikezić je bil zagotovo eden najsposobnejših srbskih voditeljev. Še posebno se je izkazal kot ambasador v Moskvi ob čeških dogodkih leta 1968 in kot zunanji minister, ko je bil desna roka Titu pri ustvarjanju ugleda gibanja neuvrčenih.

Hipotetično vprašanje: kako bi se razvijala Jugoslavija, če bi pravočasno sledili liberalizmu in težnjam po večji nacionalni samostojnosti (v smislu rahljanja moči centra in moči Tita kot kohezivne

Člani Zveznega izvršnega sveta leta 1969.

avtoritete), ki so jo poosebljali Marko Nikezić v Srbiji, Stane Kavčič v Sloveniji in drugi? Bi se Jugoslavija obdržala?

Težko vprašanje, na katero ne vem odgovora. Namesto njega naj povem zanimivost. Ko je Tito ponujal predsedništvo Zveznega izvršnega sveta Stanetu Kavčiču, smo imeli neposredno pred razgovorom pri Titu posvet Tone Polajnar, Stane Kavčič in jaz. Kavčič je rekel, da bo sprejel samo pod pogojem, da pridejo v vlado republiški liderji, ker je menil, da bo z njihovo pomočjo lažje dosegel in vzdrževal enotnost republik. Jaz sem vztrajal, naj sprejme ponudbo brez pogojev, v vlado pa naj pritegne strokovnjake, kot so profesorji Bajt iz Slovenije, Lang s Hrvaške, Gluščević iz Črne gore itd. Škoda, da Kavčič predloga ni sprejel. Morda bi bil razvoj Jugoslavije drugačen. Priložnost, da bi se Jugoslavija obdržala, je bila, toda možnosti so bile majhne. Ko sem pozneje kandidiral za predsednika Predsedstva SFRJ skupaj z Janezom Drnovškom, je bil moj koncept transformacija SFRJ v zvezo samostojnih držav Jugoslavije, torej več kot konfederacija. Vsaka republika bi imela pravice samostojne države, pravico sprejemanja vseh zakonov, svojo vojsko, svojo zunanjo politiko. Imeli pa bi skupen trg, svoboden pretok kapitala, blaga in delovne sile, vse to, kar nastaja v Evropski skupnosti. Zveza bi imela konzultativno vlogo za strateške zadeve zunanje politike in obrambe. Taka zveza bi veliko pomenila za odnose s sosedomi, na primer z Italijo in Avstrijo. Pomenila bi vsekakor veliko več, kot pomeni vsaka nekdanja republika kot država zase. Za koncept sem pridobil Kira Gligorova in dogovorila sva se, da bova šla skupaj prepričevati ostale.

V novi Jugoslaviji so se ciklično izmenjavali poskusi rahljanja in odpiranja sistema (od informbiroja naprej), vendar pa so petelini, ki so prezgodaj in preglasno peli, izgubljali glavo (od Djilasa naprej) ...

Med vodilnimi je bil v prvem obdobju po osvoboditvi oporečnik le Milovan Djilas. V knjigi Novi razred je kritiziral nedemokratičnost oblasti in pomanjkanje stika z ljudmi. Pozneje, v sedemdesetih letih so bili odkloni od uradne politike številnejši: predstavljali so jih Crvenkovski v Makedoniji, Nikezić in Perovićeva v Srbiji, Dapčevićeva in Tripalo na Hrvaškem, Kavčič v Sloveniji. Ni šlo več za glave, pač pa za izgubo položaja. Vzrok je bil v prevelikem enoumju ZK, v tem, da kljub deklariranemu pluralizmu interesov ni bilo demokratičnega dialoga o pomembnih družbenih projektih. Vladal je demokratični centralizem. Meje dovoljenega so določale ideološke komisije ZK oziroma izvršni komiteji CK-jev.

Z ustavnimi spremembami leta 1974 se je položaj republik vendarle spremenil. Kaj so te spremembe pomenile za Slovenijo v smislu poznejšega osamosvajanja?

Bistvo ustavnih sprememb je bilo v Bakaričevih besedah »republike morajo bolj federirati« in v Kardeljevem uveljavljanju samoupravljanja, celo tam, kjer ne bi bilo potrebno. Na moji komisiji smo pozdravili izboljšanje položaja republik, posebno še pravico do odcepitve, čeprav v njeno uresničitev takrat ni nihče verjel. Opozorili smo, da v gospodarstvu, kjer gre za enoten proizvodni proces, ni smotno uvažati posebnih ekonomskih enot – tozdov. Doma sem bil od Sergeja Kraigherja zaradi tega kregan. Seveda je jasno, da brez teh ustavnih sprememb osamosvojitve Slovenije po relativno mirni poti ne bi bila mogoča.

Ivan Gregorčič
"SVOJI PRETEKLOSTI SE NE
MOREM IN NOČEM ODREČI"
Pogovor z Markom Bulcem

Zakaj je bilo pravzaprav ustanovljeno Predsedstvo SFRJ?

Predsednik Tito je sklenil, da ga ustanovi zaradi vse močnejšega položaja republik in pokrajin, njihovih zahtev in stališč. Vanj sem bil izvoljen v republiški skupščini ob znani aferi 25 poslancev. Vodil sem komisijo za ekonomska vprašanja in bil član komisije, ki je skrbela za proračun, plače in podobno. Seje je vedno vodil Tito. Na eni od sej sta bila na dnevnem redu razvoj in proizvodnja tankov. Utemeljitev je podal minister za obrambo general Nikola Ljubičić, prepričan, da bo zadeva brez problemov sprejeta. Na Titovo vprašanje, ali je kakšna pripomba, je nastal molk, nakar sem se oglašil. Rekel sem, da se s predlogom ne strinjam, nato pa utemeljeval, da velja pri nas obrambni koncept splošno ljudskega odpora (katerega avtor je bil Tito), ki za obrambo, razen ob začetnem vdoru, ne potrebuje tankov. Licenca T34, ki so jo nudili Sovjeti, bo zastarela, ves projekt pa zahteva ogromno denarja, ki ne bo kaj bistveno prispeval k razvoju gospodarstva. Poudaril sem, da je ustrezneje razvijati kakšna sodobna protitankovska orožja. Ljubičić je ves penast skušal ugovarjati, a ni bil prepričljiv. Ker se ni oglašil nihče drug, je Tito zaključil rekoč: "Ima soli u tome što kaže Bulc. Predlog se odlaže." In seja je bila končana. Z Ljubičićem od tedaj nisva bila več v dobrih odnosih.

V letih 1974–1982 ste bili vodja delegacije slovenske skupščine v Zboru republik in pokrajin. Brez različnih interesov in konfliktov gotovo tudi v tisti skupščini ni šlo?

Tudi po novi ustavi republike niso dobile pravice sprejemanja zakonov s področja gospodarstva. Te je sprejemal Zbor republik in pokrajin. Zato je bila vloga republiških delegacij, ki so imele celo

Marko Bulc kot predsednik odbora Kidričevih nagrad eno podeljuje Josipu Vidmarju.

Ivan Gregorčič
"SVOJI PRETEKLOSTI SE NE
MOREM IN NOČEM ODREČI"
Pogovor z Markom Bulcem

pravico veta, zelo pomembna. Pred vsakim pomembnejšim odločanjem smo na seji republiške skupščine poslancem predlagali, ali dati soglasje ali ne. Tega pa nismo storili takrat, ko smo vladi predsednika Djuranovića izrekli nezaupnico in terjali odstop. Zaradi ostrine stališča smo se doma bali ocene, da rušimo Jugoslavijo. Odločitev smo sprejeli samostojno, prepričani, da imamo prav. Vladi, ki je želela soglasje delegacij za novo zadolžitev za osem milijard dolarjev, smo predlagali: »Prav, če napišete, kdo bo ta denar dobil in kako ga bo vrnil, bomo soglasje dali«. Vlada tega ni hotela, zato naša nezaupnica, kajti Jugoslavija je bila po tako imenovanem Personovem načelu že na meji možnega zadolževanja. Seveda so hoteli kredit deliti pod mizo, vračal pa bi ga zvezni proračun, relativno največ mi, Slovenci. Hrvaška delegacija nam je v razgovorih obljubljala podporo, ko pa je prišlo do glasovanja, so nas pustili na cedilu. (S Srbi je bilo navadno drugače: njih si težko prepričal, a ko si jih, si se nanje lahko zanesel.) Mnogokrat nismo dali soglasja na zakone, zato so se sprejeli zakonov odmikali ali pa je vlada rešitve uveljavljala drugače. Preobširno bi bilo

S Titom: smeh ob lovski šali.

Pri Titu kot član Predsedstva SFRJ.

navajati številne primere; skoraj vedno je šlo za sistemske rešitve ali za pomembnejše finančne zadeve.

Glede gospodarskega statusa republike Slovenije v zvezni Jugoslaviji sta veljali nekako dve tezi: prva, da je bila kot gospodarsko najbolj razvita republika izkoriščana, ker je sorazmerno največ prispevala v zvezno blagajno, in druga, da je dobro unovčevala prednosti svoje razvitosti med manj razvitimi. Velike razlike v razvitosti in v interesih (na primer v kmetijstvu) so tudi v Evropski zvezi. Se lahko identični problemi kot v zvezni Jugoslaviji skrivajo tudi v Evropski skupnosti?

Tezi sta pravilno zastavljeni. Oboje se je uresničevalo. V zvezni proračun je zaradi razvitosti največ prispevala Slovenija, ker se načelo kotizacije ni uresničevalo. Na drugi strani smo večino sredstev za nerazvite dobili nazaj. Sredstev v sklad nismo odvajali, dokler ni bilo konkretnega projekta, projekte pa so pogosto pripravljala naša podjetja, prodala tehnologijo in jih tudi izvajala. Predlagali smo spremembo financiranja nerazvitih, da ne bi šlo samo za solidarnostno razvojno pomoč, temveč za vlaganja, s pravico do upravljanja in do dohodka. Ko je predlog postal javen, se je dvignil strašen vihar. Ocenili smo, da čas za to še ni dozorel. Realizacijo projektov v Evropski skupnosti poznam premalo, da bi jih lahko komentiral.

Kakšne spremembe sta v politično življenje oziroma v politično atmosfero prinesli Titova bolezen in nato smrt?

Številne. Tudi če pade avtoriteta v družini, nastane nered. Tako je tudi v zvezni državi, še posebno, če niso razvite demokratične institucije. Predsedstvo ni bilo več predsedstvo, čeprav je bilo v bistvu ustanovljeno za delovanje po Titu. Bilo je anemično, neaktivno, brez prave avtoritete. Nacionalizmi po republikah so začeli kazati zobe. Najbolj srbski, na čelu z njihovo Akademijo znanosti in umetnosti in s parolami "gde su srpski grobovi, tamo je Srbija". Znaki tega so bili tudi srbski vdor v monetarni sistem, »balvanska« revolucija v Kninu, skratka zgodba Milošević. Pokojni srbski predsednik Ivica Stambolić, s katerim sva prijateljevala, mi je rekel: "Če ne bo mnogo pameti po Titu, bo krvi do kolen." In žal je bilo tako. In žal so v Srbiji v političnih obračunih ubili tudi Stambolića.

Ocene in mnenja o Titu so danes zelo deljeni. Kakšno je vaše mnenje o njem?

Tito je imel izreden občutek za zunanjo politiko, priznaval pa je, da se na gospodarstvo ne spozna. Kljub lastnostim, ki mu jih pripisujejo nekateri zlobneži, je znal sodelavce tudi poslušati. Bil je brez dvoma velik človek, ne le med vojno kot vrhovni komandant NOB ali po vojni z odločitvami ob informbiroju, ko je Stalinu rekel ne. K njemu so hodili številni državniki na enakopraven dialog o pomembnih mednarodnih vprašanjih. Izjema je bil Charles de Gaulle. Verjetno je šlo za prestiž. Predsednik Tito me je večkrat določil kot organizatorja in spremljevalca raznih obiskov državnikov, na primer belgijskega kralja Baudouina in kraljice Fabiole, danske princeze, predsednika Konga Mobutuja, predsednika ZDA Richarda Nixona in še nekaterih. Kadar ni bil Tito z njimi, sem moral biti jaz, seveda tudi na najožjih razgovorih na štiri oči. Zanimiv je bil prvi obisk kakega ameriškega predsednika v Jugoslaviji – Nixona. Med pogovorom je dvakrat vzel iz žepa beležko in nekaj zapisoval: prvič, ko mu je Tito

Ivan Gregorčič
"SVOJI PRETEKLOSTI SE NE
MOREM IN NOČEM ODREČI"
Pogovor z Markom Bulcem

Sprejem ameriški astronautov: N. Armstronga, B. Aldrina in M. Collinsa na Surčinu.

Pri predsedniku Deng Xiaopingu z jugoslovansko delegacijo, ki je otoplila dolgo zamrznjene odnose (po informbiroju) s Kitajsko z dogovori o bilaterarnih odnosih med državama in z razgovori o neuvrščenosti.

Z razgovora pri Ču En Laju, predsedniku kitajske vlade.

Ivan Gregorčič
"SVOJI PRETEKLOSTI SE NE
MOREM IN NOČEM ODREČI"
Pogovor z Markom Bulcem

rekel: "Bodite veliki in končajte vojno v Vietnamu, saj ni ne v ameriškem ne v azijskem interesu", in drugič, ko mu je rekel: " Na Bližnjem vzhodu ne bo miru, dokler Palestinci ne bodo dobili svoje države".

Kakšen pa je bil Titov odnos do Slovencev in slovenskih politikov? Komu je najbolj zaupal in zakaj?

Tito ni skrival, da je imel mamo Slovenko. Zelo je cenil in spoštoval originalnost slovenskega odporništvu pod vodstvom Osvobodilne fronte. Seveda so mu bili najbližji preizkušeni predvojni komunisti: Kidrič, Kardelj, Maček, Marinko in Leskovšek. Po moje sta bila najbolj cenjena Kidrič in Kardelj, še posebno zaradi njunega inovatorstva. Zaupal pa je najbolj Mačku, ker mu je ta ob vseh poskusih Sovjetov ostal dokazano zvest.

Slovenski delegati obeh domov v skupščini SFRJ ob izteku mandata maja 1978.

Slovenska delegacija v Zboru republik in pokrajin Skupščine SFRJ.

Kako bi na kratko opredelili svoja politična načela? Kdo so bili vaši najbolj kompatibilni politični sodelavci?

Prav trapasto se mi zdi, da se o preteklosti druge Jugoslavije pogosto govori kot o boljševisističnih, komunističnih, jeklenih časih. Zagotovo je narobe, da smo se takoj po vojni ideološko in državniško podrejali Stalinu in zanemarili našo posebnost v NOB, samostojnost, pokončnost in enakopravnost med zavezniki. O obdobju do inform-biroja morda lahko govorimo o boljševizizmu, o poznejšem času pa ne, kljub vodilni vlogi Zveze komunistov v družbenih odnosih. Uradno in dejansko se je v Jugoslaviji razvijala socialistična družbena ureditev. In jaz sem bil in ostal socialist. Za tržno in ne za dogovorno ekonomijo, za pomembno vlogo menedžerstva v gospodarstvu in tako delavsko soupravljanje, v katerem delavec sodeluje pri delitvi dobička, ki je plod njegovega dela. Nikdar nisem bil za nikakršno enoumje, temveč za odprt dialog o tem, kar je najnaprednejše. Za veliko vlogo civilne družbe. V preteklosti sva na razvoj podobno gledala s pokojnim Stanetom Kavčičem, nato s Stanetom Markičem, Lojzetom Skokom v Gospodarski zbornici pa z Vojskom in Bohincem.

Verjetno se je zgodil eden najbolj prelomnih dogodkov v vašem življenju leta 1989, ko kot uspešen politik z dolgim stažem na visokih funkcijah in kot uradni kandidat niste bili izvoljeni za člana predsedstva države iz Slovenije, ki je potem prevzel tudi njegovo vodenje. Zmagal je takrat še neznan Janez Drnovšek. Kako ste tak rezultat volitev doživljali takrat, kaj je tak izid sporočal? Je bil glede na dogodke, ki so sledili, takratni poraz morda celo srečna okoliščina v vašem življenju?

Nek prijatelj, s katerim sem se o tem pogovarjal, mi je rekel, da imam srečo, da nisem bil izvoljen, ker bi me sicer ubili. Sicer pa so mi prijatelji po volitvah govorili: "Izgubil si, vendar ne ti, ampak naša oblast. Ljudje hočejo spremembe." Tiste dni sem bil pri Kučanu, ki je bil predsednik ZKS. Rekel sem mu, da smo se ob volitvah verjetno kaj naučili in da je čas za spremembe; da Evrope zdaj, kar je bilo geslo na partijskem kongresu, ne bo brez parlamentarne demokracije, torej brez strank. Če nas je kaj v hlačah, preimenujmo ZK v Socialdemokratsko stranko, SZDL v Socialistično stranko, ustanovimo Stranko zelenih in Kmečko stranko, rehabilitirajmo Kavčiča, odprimo Kočevsko. Če ne bomo naredili tega mi, bodo naredili drugi. Kučan je odgovoril, da ne prehitevajmo stvari, jaz pa, da je to že lovljenje situacije za rep.

Gotovo ste spremljali delo dr. Janeza Drnovška na zahtevni funkciji v zapletenih razmerah. Kako ocenjujete njegovo delo? Bi vi kdaj ravnali bistveno drugače?

Delo dr. Janeza Drnovška ne bi ocenjeval, saj je bilo vsem na očeh. V Beogradu je bila njegova deviza nič storiti. In taki elementi so bili prisotni tudi doma.

Kakšen je vaš pogled na razvoj samostojne Slovenije?

Slovenija se mora obnašati tako kot drugi v ES. Razvojno je prava smer – tržna ekonomija z močnimi socialnimi korektivi, kajti v zavesti naših ljudi so še vgrajene pozitivne rešitve iz socializma. Pravna država, ampak z zares močno kontrolno funkcijo. Umik države iz gospodarstva, tudi glede kadrovanja. Država naj resno skrbi za sistem in

Ivan Gregorčič
"SVOJI PRETEKLOSTI SE NE
MOREM IN NOČEM ODREČI"
Pogovor z Markom Bulcem

Kot predsednik odbora ob podelitvi
nagrade AVNOJ mag. Adrijaniču leta
1981.

infrastrukturo: ceste, železnice; naš geografski položaj mora postati naša prednost. Izobraževanje in zdravstvo morata ostati javna. Ne nazadnje naj vlada skrbi za razvoj resnične demokracije, kar pomeni skrb za dialog s posamezniki in še bolj s civilno družbo. Dobri rezultati, s katerimi se hvalita prejšnja in sedanja vlada, pa niso le njun uspeh, ampak rezultat dobrega dela gospodarstva že daljše obdobje.

Kako se je iztekla vaša aktivna politična kariera in s čim ste se ukvarjali po njej?

Upokojil sem se kot predsednik Gospodarske zbornice Slovenije po dveh mandatih. Vlada je zbornico zelo upoštevala, saj ni sprejela nobenega zakona, ki se je dotikal gospodarstva, brez njenega sodelovanja. Spoznali smo, da glavni zaostanek za Evropo ni v tehnologiji,

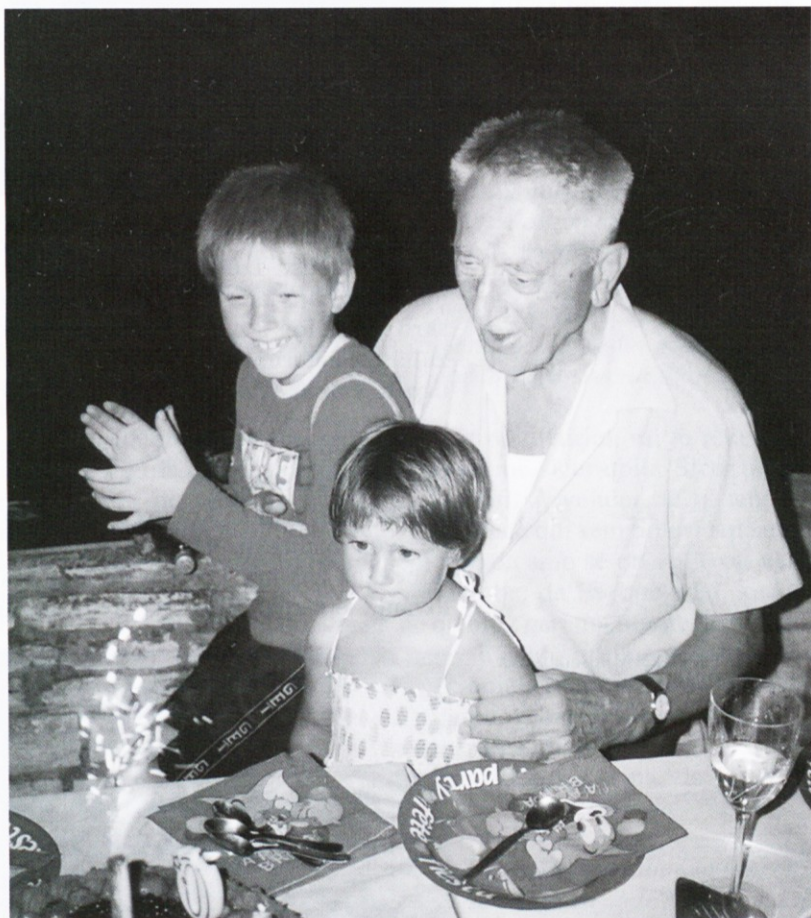
Z direktorjem Krke Milošem Kovačičem leta 1999.

Ivan Gregorčič
"SVOJI PRETEKLOSTI SE NE
MOREM IN NOČEM ODREČI"
Pogovor z Markom Bulcem

temveč v znanju, zato smo ustanovili prvo menedžersko šolo v Jugoslaviji, katere naslednik je sedanji ICED na Bledu. Leta 1989 smo s pomočjo znanstvenikov ekonomistov pripravili osnutek zakona, kako k tržni ekonomiji in kako lastniniti tako imenovano družbeno premoženje. Te tri stvari se mi zdijo najpomembnejše iz obdobja mojega vodenja zbornice. Po upokojitvi sem aktiven v civilnodružbenem gibanju Občanski forum. Z državnim svetom smo organizirali 12 posvetov o aktualnih družbenih vprašanjih, v desetih primerih smo o tem natisnili tudi publikacijo. Aktiven sem v Zvezi borcev, hodim še na lov, predvsem na divje prašiče. Aktivnosti v lovski organizaciji, kjer sem bil dolga leta predsednik Lovske zveze Jugoslavije in tudi predsednik Mednarodnega sveta za lov in ohranitev divjadi, sem opustil. Sicer pa mi največ veselja dela šest vnukov.

Ob rojstnem dnevu treh levov: Marko Bulc z vnukoma Žigom in Ilario.

Na Mirno ste še vedno navezani; vsako leto vas je videti 1. novembra na komemoraciji pri spomeniku na Rojrah na Mirni.

Pogosto sem v zidnici nad Mirno, čeprav sem star vinograd, ki sem ga obdeloval, v jeseni posekal. Žal ne gre več. Še skrb za sadovnjak je preveč. Občasno se srečujem s predstavniki Krajevne skupnosti Mirna in Občine Trebnje, vendar le vljudnostno na posameznih prireditvah. Ena takih je tudi svečanost ob 1. novembru pred spomenikom padlim borcem NOB, Gubčeve, Cankarjeve, XII. in moje VDV brigade, kamor bom hodil, dokler bom mogel. Svoji preteklosti se ne morem in nočem odreči.

Andrej Pavlič: KEKEC NA POTI V NOVO MESTO, olje na platnu, 50 x 70 cm, 2007

Dragica Čadež: GUBANJA, engobirana žgana glina, 30 x 45 x 20 cm, 2007

V prostorih galerije Jakčevega doma je od 11. do 15. junija potekala kolonija Novomeški likovni dnevi. Seme tega ustvarjalnega družjenja, posejano pred tremi leti pod budnim očesom umetniškega vodje, diplomiranega slikarja Janka Orača, je zraslo v mladiko, ki je že obrodila zaželene sadove, saj se lahko pohvali s kvalitetnimi deli, ki so jih ustvarili udeleženci preteklih dveh kolonij. Na dosedanjih so v glavnem sodelovali sodobni likovni ustvarjalci, ki prihajajo iz Slovenije in sosednjih dežel, pripadajo različnim generacijam in različnim slogovnim usmeritvam, kar je omogočilo pluralizem likovnih izpovedi in osebnih poetov. Njihova dela krasijo notranjščine novomeških javnih ustanov, tako je izbor del razstavljen v letos prenovljeni mestni hiši z namenom, da v obiskovalcih zbudijo zanimanje za umetnost ter prezentirajo bogastvo likovne umetnosti, nastale pod vplivom ustvarjalnega vzdušja Dolenjske, ter tako prispevajo k popularizaciji umetnosti.

Sproščeno, s pozitivnimi vibracijami nabito ustvarjalno ozračje, ki ga je bilo občutiti v prostorih galerije Jakčevega doma, gre zapisati predvsem pestrosti tako osebnostnih lastnosti sodelujočih umetnikov kot tudi paleti ustvarjalnih medijev, ki so jim letošnji ustvarjalci zapisani. Sodelovali so v glavnem že formirani likovni ustvarjalci, in sicer: Almira Bremec, Jože Slak – Doka, Mira Ličen – Krmpotič, Andrej Pavlič, Suzi Bricelj, Todorče Atanasov, Dragica Čadež, Žarko Vrezec in Rudi Benétik. Tako je mogoče zapisati, da so z ustvarjanjem v koloniji samo še potrdili svoje osebne poteze v likovnem izražanju. Posebnost letošnje kolonije je v tem, da je prerasla okvire slikarsko-grafičnega ustvarjanja, saj je medse povabila tudi ustvarjalko iz kiparskih vrst in tako postala bogatejša še za eno likovno zvrst.

Namen in funkcija kolonij pa nista izmerljiva samo z očmi, saj je njihov smisel tudi v stikih med umetniki, v stkanih prijateljstvih, v čarobnosti novega kraja, ki umetnike napolni z novimi prostorskimi in barvnimi občutki, v novih doživljajih, ki lahko v ustvarjalcevi, sicer ustaljeni in ravno načrtani likovni poti pomenijo rahel odklon. V ustvarjalcih lahko takšno druženje neke globoko v notranjosti

Pred začetkom 3. novomeških likovnih dni pred rotovžem: (od leve) Žarko Vrezec, Jože Slak–Doka, Mira Ličen Krmpotič, Janko Orač, Todorče Atanasov, Almira Bremec, direktor Dolenjskega muzeja Zdenko Picelj, Suzi Bricelj, novomeški podžupan Igor Perhaj in Andrej Pavlič. (Vse fotografije za ta prispevek: Janko Orač)

njihovega ustvarjalnega duha pusti seme, ki se utelesi v likovnem delu mnogo pozneje, ko se že davno razidejo vsak na svoj konec sveta in so zopet prepuščeni tišini ateljejskega okolja in ko požene seme, zasejano sredi poletnih junijskih dni. Če izhajamo iz misli, da je slikarstvo predvsem samotno opravilo, je najbrž nerealno pričakovati, da se bodo na takšnih srečanjih, ki so sicer za umetnikovo notranje bogastvo neizmerno koristna, rojevala zgodovinsko prelomna in za pota prihodnjega razvoja umetnosti usodna dela. Umetnik v sebi nosi dušo in življenje še nerojenega dela, in tako so dela, ki jih ustvari v tistih nekaj dneh trajanja kolonije, tesno povezana z njegovim večletnim osebnostnim razvojem in ustvarjalno potjo, ki se zrcali v delih ne glede na okolje, v katerem ustvarja. In tudi prav je tako, saj od umetnika, ki ga že poznamo, pričakujemo dela, ki bodo nosila pečat njegove osebnosti.

Todorče Atanasov je kot mojster grafičnih tehnik novomeškemu občinstvu dobro poznan, predvsem z udeležbo na bienalih slovenske grafike. Na področju grafike je dosegel velike uspehe, prodor v evropski prostor ter umetniška priznanja doma in v tujini. Iz umetnikovega slikarskega opusa, v katerem si odpira nove prostore tako na področju barv kot figurative, izžarevata notranji temperament in nemirna energija, ki sta v nenehnem prepletanju dramatične napetosti in poetične umirjenosti. Figuralne kompozicije, ki tvorijo prvi plan dogajanja, so umeščene v specifično abstraktno geometrijsko oblikovan prostor. Upodobitve ženskih in moških figur umetnik obravnava izrazito čutno, tudi v formalnem smislu občuteno z voluminoznostjo fizičnega telesa in osupljivo življenjsko močjo.

Z deli **Rudija Benétika** vstopamo v prefinjen, prečiščen, z mistiko prepojen mikrokozmos likovnega sveta, v katerem se zrcali umetnikova otroška razigranost, igrivost, radoživost v pozitivnem pomenu besede. Svoja dela ustvari s kolažno tehniko, z večplastnim nalaganjem tankih plasti, s katero nedvomno doseže zeleni učinek; prikazati globino prostora. Bogastvo umetnikovega izraza leži ravno v minimalnih tonskih razlikah, prosevajočih skozi skrbno nanese plast, ki predvsem z veliko zračnostjo ustvarijo čaroben, skrivnosten, meditativen učinek. V gledalcu tako spodbudi domišljijško dograjevanje in nadgrajevanje. Vsekakor pa je najprepoznavnejši del Benétikove likovne poetike predvsem čutna atmosfera, ki seva iz njegovih slik.

Almira Bremec je ustvarjalka, ki je v desetletjih razvoja in ustvarjalnih iskanjih svojega osebnega izraza likovne govornice v različnih zvrsteh, risbi, slikarstvu in grafiki, ostala zvesta figuralni upodobitvi. Slikarko odlikujejo izredno mehke, nežne, mestoma krhke poteze, ki opozarjajo na »lomljivost« človeškega življenja, drugje močno zarezane eruptivne barvne črte v sebi nosijo energijo neizmerne moči in strasti. Črta kot pulz in impulz, kot znak čvrstosti in krhkosti, znak razdvajanja in združevanja je nedvomno najpomembnejši in nepogrešljiv element njenega likovnega organizma. V njej in skozi njo se zrcali slikarkina življenjska moč, njena živahnost, razigranost in odkritosrčnost.

umetnosti, v knjižni ilustraciji. Za njene ilustracije je značilno, da so ustvarjene z izredno tenkočutno risbo, ki v sebi nosi polno neposrednih čustvenih impulzov. V njej pa se zrcalijo tudi avtoričina izredna natančnost, premišljenost, optimizem in pozitivna življenjska energija. Za triptih, ki je nastal v dnevih likovne kolonije, se ilustratorica ni mogla povsem izogniti navezanosti na literarna besedila in je tako svoj navdih poiskala v pisani besedi Janeza Trdine Kresna noč. Z avtoričino izredno senzibilno risbo, ki je glavno izrazno sredstvo triptiha, vstopimo v pravljlični, čarobni svet narave, kjer v sinergiji domujejo vsa živa bitja. Pravljlični svet, ki nam ga pričara slikarka, nas nezavedno vrne v svet otroških iger, čas brezskrbnosti, nedolžnosti in iskrenosti, čas, ki si ga želimo vedno znova priklicati nazaj.

Todorče Atanasov

Rudi Benetik

Suzi Bricej

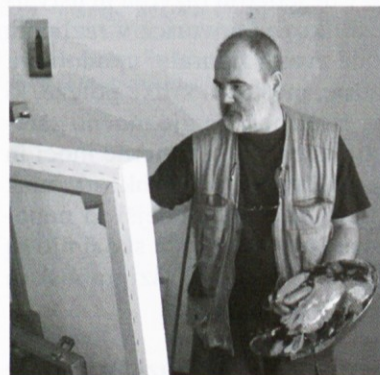
Almira Bremec

Dragica Čadež

Mira Ličen Krmpotič

Andrej Pavlič

Jože Slak-Doka

Žarko Vrezec

Kiparstvo **Dragice Čadež**, ki izhaja iz neokonstruktivistične tradicije, zaznamuje izredna sinergija skulpture, v kateri se skriva moč narave materiala in prostora, ki je postal bistven ustvarjalni vzgib, s katerim se umetnica ukvarja še danes. Likovne učinke dosega z minimalnimi sredstvi, zato je kvaliteta njenega kiparstva v notranji moči, saj energijo izraza skulpture zadrži v samem jedru. Struktura skulpture je prepletena s številnimi linijami, ki od gledalca zahtevajo aktivno ogledovanje, gibanje, saj ga povlečejo v gibljivo središče, ki se poljubno razmika glede na pot obhoda, zato se sam videz, koncept in asociativna moč skulpture ves čas spreminja. Tako je ravno gledalec tista končna postaja, kjer se energija skulpturalnega izraza skoncentrira in izkristalizira ter osmisli v številnih interpretacijah.

Mira Ličen Krmpotić je s potrpežljivostjo in natančnostjo snovala svoj likovni jezik in vanj vnesla prepoznaven slog, ki ga lahko spremljamo na njeni vsestranski ustvarjalni poti. Poleg ustvarjanja slikarskih, grafičnih in kiparskih del, zapisanih sodobni umetnosti, v kateri ustvarja tudi vitraže cerkvenih notranjščin, jo poznamo tudi kot specialistko restavratorskih postopkov. Kot slikarka je izredno hitra, polna energije, ki je v popolnem nasprotju z njenim prefinjenim, uglajenim, umirjenim osebnostnim značajem. Z izredno intenzivnimi, močnimi, živimi in toplimi barvami ustvarja dinamične kompozicije, ki na posameznih mestih ustvarijo silovit energetske trk, spet na drugih mestih harmonične, poetične dialoge. Slikarka z užitek razkriva mikavnost barvnih detajlov, pri čemer ji ne gre toliko za vsebinsko izpoved, temveč za prevajanje osebnih doživljanj v likovni jezik.

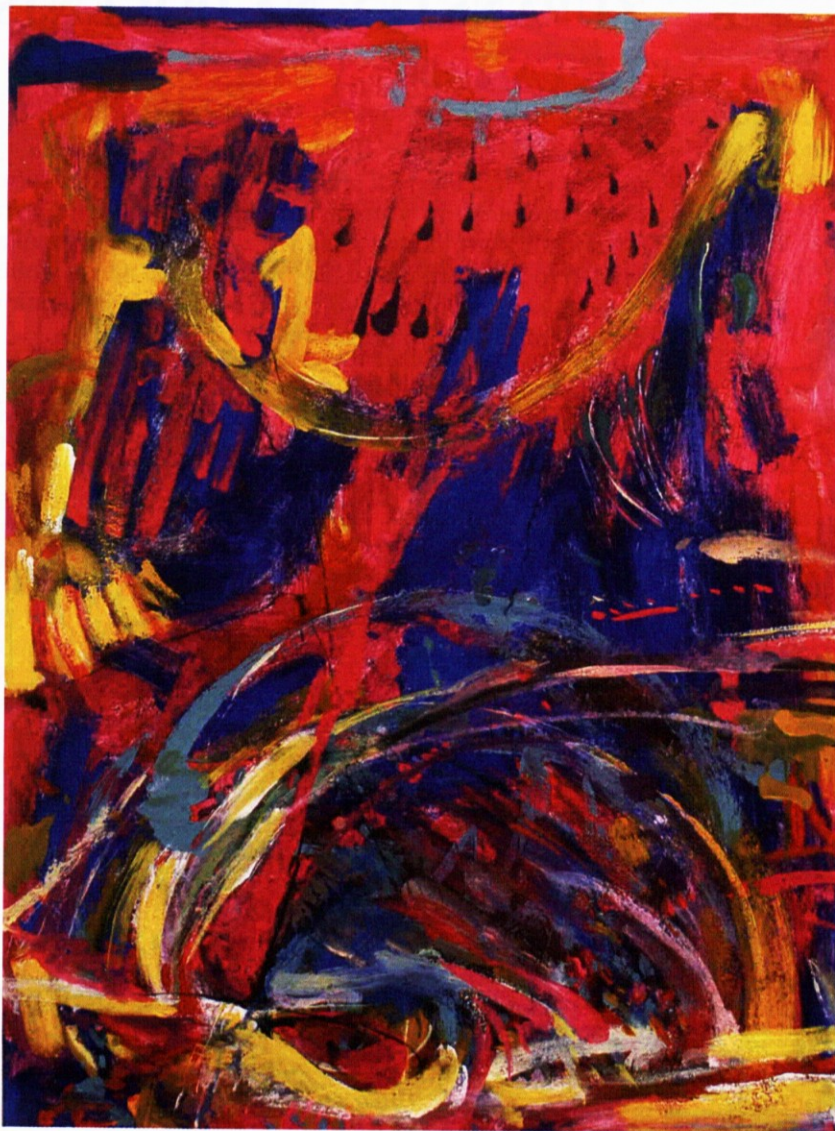
Podobe **Andreja Pavliča**, ki nastajajo kot duh preteklosti, arhaičnosti, v sebi nosijo tehnično raznolike postopke in načine, ki so značilni za sodobno likovno ustvarjanje. Nosilec pripovednega dogajanja je figuralika in zdi se, kot da bi prisostvovali dramskemu oziroma gledališkemu prizoru. Figure živijo v realnem prostoru, ki skoraj obvezno prehaja v imaginarni, nedoločljiv, domišljjski prostor, v svet podzavesti, v katerem domujejo simboli. K prepričljivejši podobi pripomorejo kolažirani kosi čipk, ki v harmoniji s prefinjeno uporabo v zemeljskih barvah omejenih odtenkov dosežejo želeni učinek prostora, sliki pa poudarijo njeno teksturalnost in snovnost. S Pavličevimi slikami vstopimo v svet poduhovljenih bitij; bitij, ki živijo ujete v nedoločljivem, v zgodovino zapisanem trenutku in so ravno zaradi te svoje časovne nedoločljivosti zapisane večnosti.

Jože Slak je ustvarjalec, ki na slovenski likovni sceni izstopa zaradi slogovne inovativnosti in raznovrstnosti likovnih podob. Okostje njegovih slik predstavlja ples računalniško obdelanih kapljic tuša na mastnem papirju. Ta fizikalni pojav odboja ustvarja med kapljicami površinsko napetost, ki jo umetnik zadrži in nadgradi v nadaljnjem postopku, ko s plastičnimi zmesmi ustvari reliefno strukturo. Če se prepustimo energiji slike, nas le-ta v enem trenutku vodi v mikrokozmos, in sicer z mikroskopsko natančnim pogledom v prerez celične zasnove živega organizma, spet drugič nas dvigne v makrokozmos, v vesolje, kjer z več tisoč kilometri razdalje opazujemo vesoljni posnetek Zemljine površine, njeno trdnost in nepropustnost ter hkrati krhkost in poroznost. Interpretacij, ki se porajajo ob doživljanju Slakovih slik, je toliko, kolikor je gledalcev, ki se jih enkratna originalnost

njegove umetnosti dotakne.

Žarko Vrezec je eden najbolj prodornih sodobnih slovenskih slikarjev, ki z večdesetletno eksaktno in premočrtno zastavljeno raziskovalno-analitično kreativno razvojno ustvarjalno pot bogati slovensko in mednarodno likovno sceno. V slikarstvu so zanj edine realne stvari format, barva (material) in svetloba, vse drugo je iluzija, ki ga ni nikdar privlačevala, kot je dejal umetnik sam. Tako osnovni slikarski izrazni elementi, barva, prostor, kompozicija, črta in drugi, še vedno ostajajo njegove izvirne in edine kompatibilne vrednote pri uresničevanju ustvarjalnih hotenj. Soočenje z njegovimi deli gledalca popelje v likovni svet, stkan z matematično natančnostjo, v svet perfekcionistične izvedbe in v intimo občutenih izpovedi. Znotraj prefinjenega barvnega polja izstopa preprost, a sugestivno izredno močan črtni zapis, večinoma vpleten v vertikalno kompozicijo. Gledalčev natančnejši pogled odkriva vrsto barvnih in oblikovnih senzacij, ki v delo vpletejo prepoznavno avtorjevo življenjsko energijo.

Mira Ličen Krmpotić: DVIGOVANJE I, akril na platnu, 120 x 90 cm, 2007

Franci Šali LOKALNE VOLITVE ŽUPANSTEV NA DOLENJSKEM LETA 2006

Župan je prvi mož oziroma županja prva dama v občini. Vodi občinski svet, a ima tudi precej samostojnih in odgovornih obveznosti. Od te osebnosti je v marsičem odvisno življenje in razvoj lokalne skupnosti. Zato tudi za županstva obstaja med strankami in civilno iniciativo podoben interes kot za svetniška mesta v občinskih svetih. Stranke so nastopale s svojimi kandidati ali s skupnim kandidatom, civilna iniciativa pa praviloma le samostojno.

Okrajšave: s.v. = skupina volivcev;
RiMP = Radi imamo Mirno Peč; n.k.
= neodvisni kandidat

PREDLAGATELJI KANDIDATOV IN KANDIDATK ZA ŽUPANSTVA – KANDIDATI ZA ŽUPANSTVA

Občine	Stranke	Predlagatelji	Kandidati					
			Skupaj	Nestranke	M	Ž	Skupaj	
Brežice	SD, SEG, SDS, LDS, SLS		5	s.v.	1	5	1	6
Črnomelj	(SLS, SDS, NSi, AS), SD		5	0	0	2	0	2
Dobrepolje	NSi, SLS		2	s.v.	1	3	0	3
Dolenjske Toplice	SD, NSi, SDS		3	0				
Grosuplje	(SD, LDS), NS, NSi, SDS		5	0	0	3	1	4
Ivančna Gorica	SDS, SD, LDS, SLS, SNS, NSi		6	0	0	3	3	6
Kočevje	SNS, SLS, NSi, LDS, AS, SDS		6	s.v.	1	5	2	7
Kostanjevica			0	s.v.	4	3	1	4
Kostel	SLS		1	0	0	1	0	1
Krško	NSi, SD, LDS, SDS, SLS		5	0	0	5	0	5
Loška dolina	(SDS, SLS, NSi), DeSUS, (SD, LDS)		6	0	0	2	1	3
Loški Potok	SDS		1	s.v.	1	2	0	2
Metlika	SMS, AS, SLS, SNS, LDS, SDS, SD		7	s.v.	1	6	2	8
Mirna Peč	SDS		1	RiMP	1	2	0	2
Mokronog-Trebelno	SLS		1	s.v.	1	2	0	2
Novo mesto	(NSi, SDS, SLS), LDS, AS, SD		6	ZZ D, s.v.	2	5	0	5
Osilnica	SLS, SD, LDS		3	0	0	3	0	3
Ribnica	SD, NSi, SLS, SDS		4	0	0	3	1	4
Semič	SDS, SLS, LDS, SNS		4	n.k.		5	0	5
Sevnica	NS, SLS, NSi, SD, LDS		5	s.v.	1	4	2	6
Sodražica	SDS, SLS		2	0	0	2	0	2
Straža	DeSUS, SLS, SDS, SD		4	LKOS, RIOS	2	5	1	6
Šentjernej	(SLS, LDS), SD, NSi, SDS 4		0	0	4	0	4	
Šentrupert	SLS, NSi, SDS		3	s.v.	1	4	0	4
Škocjan	SDS, SD, SLS		3	0	0	3	0	3
Šmarješke Toplice	SD, SLS, SDS, NSi		4	s.v.	2	4	2	6
Šmartno pri Litiji	SDS, (LDS, SD, SMS), SLS		3	s.v.	1	4	0	4
Trebnje	LDS, (NSi, SDS, SLS)		2	s.v.	1	2	1	3
Žužemberk	ZNS, SMS, LDS		3	0	0	2	1	3
SKUPAJ			95		22	98	19	117
V odstotkih			81		19	84	16	100

Med predlagatelji kandidatov in kandidatke za županstva močno prevladujejo stranke. Te so bile nosilke 95 ali 81 % predlogov, civilna iniciativa je torej volivcem ponudila le 22 ali 19 % kandidatov. Med njimi je bilo 98 ali 84 % moških in 19 ali 16 % žensk.

Razmerje med strankarskimi in nestrankarskimi predlagatelji kandidatov in kandidatke za županstva je precej podobno razmerju pri predlogih za občinske svete. Kar pomeni, da se je tako strankam kot civilni iniciativi zdelo prav, da tudi pri županstvih uveljavljajo enako zagnano svoj javni interes. Sicer pa obstaja tesna zveza med strankarskim oziroma civilnim interesom za zasedbo županstva in svetniškimi mesti. Večina vidnejših in politično ambicioznejših strankarskih in nestrankarskih predlagateljev si je torej zadala za cilj osvojiti ne le v čim večjem številu stolčke v občinskih svetih, ampak tudi županstva. Kot rečeno, tudi za ceno povezovanja s sorodnimi strankami, samo da bi županstva bila v objemu njihovega političnega oziroma javnega interesa.

V večini občin so predlagatelji kandidatov in kandidatke za županstva poskrbeli za dokaj pester izbor. Le v občini Kostel so imeli volivci na razpolago le enega kandidata.

Najpogosteje, v sedmih primerih ali 24 % so v občinah predlagatelji poskrbeli za 3 županske kandidate, za 4 v šestih občinah ali 21 %, za 2 kandidata v petih občinah oziroma 17 %, v enakem številu oziroma odstotku občin pa je za županstvo kandidiralo 6 kandidatov. Več kot šest kandidatov je nastopilo le v dveh občinah, v Kočevju in Metliki. Prava županska kandidatska gneča pred županstvi se je torej začela že tam, kjer so predlagatelji pred volivce prišli s štirimi ali več kandidati, se pravi kar v več kot polovica občin.

V 21 občinah ali 72 % so stranke samostojno nastopile, v 7 občinah ali 24 % pa so nastopile samostojno in družno. Le v eni občini so nastopili samo nestrankarski kandidati, in sicer v občini Kostanjevica.

Nestrankarski kandidati za županstva so nastopili v 16 občinah ali 55 % dolenskih občin, v ostalih 13 ali 45 % občin civilne iniciative za županstva ni bilo. V nobenem primeru posamezne skupine civilne iniciative niso nastopile s skupnim županskim kandidatom, le v enem primeru pa se je civilni iniciativi pridružila že v pripravah na volitve stranka, in to v občini Novo mesto. Do kasnejšega medsebojnega povezovanja strank in skupin civilne iniciative je prišlo zlasti v občinah, kjer so župana ali županjo izvolili šele v drugem krogu.

Za županstvo je v enem primeru neka oseba kandidirala samostojno, brez pobude in podpore skupin volivcev, kot neodvisni kandidat. Seveda je tudi ta moral na različne načine pridobivati naklonjenost volivcev, čeprav mu jo je bilo verjetno težje kot tistim kandidatom, ki so jih h kandidaturi nagovorile skupine volivcev ali razna društva oziroma občinska vodstva strank in se skupaj z njimi kot volilni štabi prizadevali za njegov volilni uspeh.

Če primerjamo župansko ponudbo strank na Dolenjskem s ponudbo v celotni Sloveniji, potem lahko ugotovimo, da se je na Dolenjskem bolje kot v celotni Sloveniji s ponudbo odrezala SLS (14 % : 12 %), SDS (15 % : 14 %), SD (12 % : 11 %), SNS (3 % : 2 %), koalicija strank (9 % : 6 %), enako NSi (9 % : 9 %), DeSUS (2 % : 2 %, slabše pa LDS (9 % : 11 %), SMS (0 % : 1 %), AS (0 % : 1 %), druge politične stranke (8 % : 10 %) in civilna iniciativa (19 % : 20 %), slednja za 1 %.

Volilna upodobitev županstev po občinah

Stranke so ponudile 95 ali 81 % kandidatov in kandidatk za županstva občin Dolenjske, izvoljenih pa je bilo 20 ali 69 %. Kandidatov nestranskih skupin in samostojnih nestranskih kandidatov je bilo precej manj, le 22 ali 19 %, vendar volivci so dali svoj glas za 6 ali 22 % kandidatov in 3 ali 10 % kandidatk, se pravi, da so v županstva izvolili 9 ali 31 % nestranskih županov.

IZVOLJENI ŽUPANI IN ŽUPANJE

Občine	Stranke	Nestranke	Moški	Ženske	Skupaj
1. Brežice	SDS		1		1
2. Črnomelj	SLS, SDS, NSi, AS		1		1
3. Dobropolje	NSi		1		1
4. Dolenjske Toplice	NSi		1		1
5. Grosuplje	SD, LDS		1		1
6. Ivančna Gorica	SDS		1		1
7. Kočevje	SD		1		1
8. Kostanjevica		skup. vol.	1		1
9. Kostel	SLS		1		1
10. Krško	SLS		1		1
11. Loška dolina	SDS, SLS, NSi		1		1
12. Loški Potok		skup. vol.	1		1
13. Metlika		skup. vol.		1	1
14. Mirna Peč	SDS		1		1
15. Mokronog-Trebelno		skup. vol.		1	1
16. Novo mesto		(ZZD, SD)	1		1
17. Osilnica	SLS		1		1
18. Ribnica	SDS		1		1
19. Semič	SLS		1		1
20. Sevnica	SLS		1		1
21. Sodražica	SLS		1		1
22. Straža	SLS		1		1
23. Šentjernej	SLS, LDS		1		1
24. Šentrupert		skup. vol.	1		1
25. Škocjan	SLS		1		1
26. Šmarješke Toplice		skup. vol.		1	1
27. Šmartno pri Litiji		skup. vol.	1		1
28. Trebnje		skup. vol.	1		1
29. Žužemberk	LDS		1		1
SKUPAJ	20	9	26	3	29
V odstotkih	69	31	90	10	100

Civilna iniciativa se je torej pri volitvah županstev relativno bolj odrezala kot pa stranke, saj je bil njen županski iztržek za 9 % večji od ponudbe, iztržek strank pa za 12 % manjši od ponudbe. Se pravi, da so se volivci za tako imenovane civilne kandidate za županstva še bolj naklonjeno odločali kot pa, recimo, za civilne ali nestranske svetnike občinskih svetov. V njih so verjetno videvali nekakšno garancijo za nepristransko vodenje občine. Dosedanja praksa župovanja je namreč porodila pri krajanah spoznanje, da lahko le v nestranskih županskih drži njihov prvi mož oziroma žena ustvarjata v občini normalne razmere za dejavnost katerekoli organizirane

skupine. Takšni župani so si doslej pridobivali zaupanje med svojimi krajanji in ponavadi tudi podporo za več mandatno opravljanje županske funkcije, če so si seveda tudi s svojimi delavnimi rezultati oziroma uspešnim razvojem občine to zaslužili. Župani, ki si med ljudmi ne uspejo vzbuditi občutka, da so njihovi župani, ne pa nekakšni strankarski podaniki ali ujetniki posameznih skupin občanov in nosilci zgolj njihovih interesov in izvrševalci njihovih zahtev, ne morejo računati na trajnejšo podporo volivcev.

Uspešnost strank

Med strankami je na Dolenjskem največ županov iztržila SLS, 8 ali 28 %. Na drugem mestu je SDS s 14 % deležem županstev ali 4 župani. Za njima se je uvrstila NSi z 2 ali 7 % županov, po enega župana pa imata tudi LDS in SD. S koalicijskimi povezavami so stranke osvojile še 4 ali 14 % županstev.

Kot že rečeno, je skupinam in posameznikom civilne iniciative uspelo osvojiti 9 ali 31 % županskih mest.

STRANKARSKA IN NESTRANKARSKA ZASEDBA ŽUPANSTEV V SLOVENIJI OZIROMA NA DOLENJSKEM USPEŠNOST PREDLAGATELJEV KANDIDATOV IN KANDIDATK ZA ŽUPANSTVO

Stranke	Predlagani župani in županje		Izvoljeni župani in županje		Slovenija		Dolenjska	
	Štev.	%	Štev.	%	Štev.	%	Štev.	%
SLS	102	12	17	14	49	23	8	28
SDS	117	14	18	15	26	13	4	14
LDS	92	11	11	9	17	8	1	3
SD	92	11	14	12	14	6	1	3
NSi	80	9	10	9	10	5	2	7
SNS	21	2	4	3	2	1	0	0
SMS	10	1	0	0	0	0	0	0
AS	19	2	0	0	0	0	0	0
DeSUS	19	2	2	2	0	0	0	0
Druge pol. str.	83	10	9	8	6	3	0	0
Koalicija strank	46	6	10	9	19	9	4	14
Civilna iniciativa	166	20	22	19	67	32	9	31
SKUPAJ	847	100	117	100	210	100	29	100

Če primerjamo volilne rezultate županskih volitev na Dolenjskem z rezultati volitev županov in županij v celotni Sloveniji, ugotovimo, da se je nekoliko bolje odrezala v tej pokrajini med Kolpo in Savo jugovzhodno od Ljubljane SLS (28 % : 23 %), SDS (14 % : 13 %), NSi (7 % : 5 %) ter koalicija različnih strank (14 % : 9 %), slabše pa LDS (3 % : 8 %), SD (3 % : 6 %), SNS (0 % : 1 %) in za 1 % tudi skupine volivcev in posamezniki civilne iniciative (32 % : 31 %).

Zastavlja se vprašanje, ali bo civilna iniciativa v prihodnje za županske kandidate še bolj mikavna volilna baza ali pa je dosegla svoj politični vrh. Počakajmo na odgovor v volilnem letu 2010.

Suzi Bricelj: KRESNA NOČ I, akril, tuš in kolaž na papirju, 100 x 70 cm, 2007

**Tatjana
Pregl Kobe**

VIZIJE MED REALIZMOM IN ABSTRAKCIJO

8. likovna kolonija Jernejevo 2007

Slikarka **Jožica Medle** je po enoletnem premoru že osmič po vrsti organizirala tradicionalno mednarodno slikarsko kolonijo v Šentjerneju. Dogajanje je kot vedno potekalo v pestrem času jernejevega, praznika občine Šentjernej. Letos vabljeni umetniki so likovna izhodišča za slike iskali pri ljudeh okoli sebe in v okoliški pokrajini z značilnimi vinogradi, za motive pa so izbirali tudi sadje, cvetje in konje. Sodobni ustvarjalci vedno raje sprejemajo povabila na likovna srečanja in kolonije, še zdaleč niso izgubile svoje privlačnosti, ki med drugim ponuja možnost plenerističnega načina slikanja. V izboru avtorjev, ki letos predstavljajo 8. likovno kolonijo Jernejevo 2007, se kaže večja srodnost v tehniki slikanja, saj vsi slikarji ustvarjajo svoja dela z oljnimi barvami na platno. Vsak s svojim likovnim načinom pripovedovanja so ustvarjali slikarji Nikolaj Beer, Simon Kajtna, Jože Kumer, Mojca Lampe Kajtna, Marjan Skumavc in kiparka Dijana Iva Sesartić. Vsi udeleženci in voditeljica kolonije Jožica Medle so ob hrani, pijači in kavi v gostilni Gašperja Majzljja na enem izmed krakov zadnjega semaforja v Šentjerneju kar dosti ur prebili skupaj v prijetnem druženju in tudi ob bolj strokovnih pogovorih. Odprtje razstave del sodelujočih slikarjev s svečanim nagovorom Franca Hudoklina, šentjernejskega župana, je bila v novi knjižnici verskega središča v Šentjerneju.

Akademski slikar **Nikolaj Beer**, rojen leta 1945 v Križevcih v Prekmurju (na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani je leta 1973 diplomiral pri profesorju Gabrijelu Stupici), sodi med najpomembnejše sodobne slovenske ustvarjalce tako

imenovanega gestualnega slikarstva: posebno pri slikanju krajin se globoko zaveda svojih lastnih občutkov in doživetij. S silovitostjo slikarske poteze, s pravo orkestracijo bogato nanesenih barv, nastajajo podobe narave, ki jo slikar doživlja tako duhovno kot čustveno, in figur, ki se s svojo oblikovno strukturo in barvo skoraj do nespoznavnosti zlivajo s krajino. Vse njegove slike in risbe predstavljajo umetnika, ki v svojem ustvarjanju izhaja iz zemeljske vsakdanjosti. Zato je v Beerovih večinoma prekmurskih motivih – daleč od ekološko ogrožene civilizacije – čutiti življenje, ki se preliva iz zemlje. Slika jo z izrazitimi nanosi goste barve, kot bi hodil po dobri temni prsti, čutil vlažno zemljo pod svojimi nogami in vdihaval vonj, ki vstaja iz nje. Z gibanjem in drhtenjem barvne poteze z užitek ustvarja podobe njiv, kot bi čutil, kako se globoka brazda zemlje obrača in kako reže vanjo plug, da postaja mehka kakor rjav sladkor, a še vedno drhteča od vlage. S pastoznimi in barvno premišljenimi nanosi tudi v najnovejših slikah dosega učinek materialne otopljivosti, nekakšno migetanje povrhnjice, ki prekriva živo dogajanje v spodnjih plasteh. Tudi na teh slikah ostajajo robovi platen ponekod nedotaknjeni, kot bi slikar hotel radosti nad življenjem pustiti prosto pot. Prav tako ekspresivne so podobe pokrajin in figur, ki jim pretakanje svetlobe in prekipevanje oblik, doživetih ob reki, daje posebno vrednost. Dramatična slikovitost, ki jo dosega z neposredno silovitostjo slikarske poteze, z ubranimi elementarnimi barvami in svetlobnimi prebliski, kaže slikarjevo strastno in romantično ljubezen do neokrnjene zemlje. Z močnejšim kontrastom med svetlejšimi in tem-

nejšimi barvnimi namazi je na slikah ravníc podan tako podzavesten upor proti surovemu ÷lovekovemu poseganju v občutljivo zemeljsko tkivo kot slikarjeva ÷ustvena navezanost nanj. S svojim opusom se uvršãa med prekmurske likovnike, ki so v slovenski likovni prostor vnesli znaãilne prvine severnoevropskega slikarstva, ekspresivno občutje domaãe pokrajine in ljudi, mistiãno barvitost in samosvojo nemirno, eruptivno slikarsko potezo. Slikar, ki je kot organizator zakljuãil letošnje sreãanje najstarejše izmed slovenskih likovnih kolonij v Izlakah, se je kot izjemno ustvarjalen umetnik udeležil tudi šentjernejske in pri slikanju cvetja, dreves in hrušk pravzaprav – kot vedno – užíval.

Slikar **Simon Kajtna** (1971) kljub prepoznavnim podobam narave ohranja pojmovanje slikovnega polja kot osebnega polja likovne pripovedi, izpovedi: slikanje je zanj poseben ritual, ki združuje miselne priprave in z gesto telesa ter s potezami rok novo vizualno opredmetenje lastnih individualnih fiziãnih in metafiziãnih izkušenj. Slikar, rojen v Trbovljah, je svoja otroška leta prežível na Dolu pri Hrastniku, leta 1980 pa se je skupaj s starši preselil v Rimske Toplice. Po konãani srednji šoli za raãunalništvo v Velenju se je vpisal na Pedagoško fakulteto v Ljubljani, kjer je sledil vpis na Akademijo likovnih umetnosti. Leta 1997 je na oddelku za slikarstvo diplomiral pri profesorju Andreju Jemcu. Neprekinjeno ustvarja že veã kot deset let (prvo samostojno razstavo je imel leta 1966 v Galeriji Mozaik v Celju) in je eden redkih ustvarjalcev, ki doloãeno tematiko vedno znova dopolnjuje, na novo slika, dograjuje, plastiãno domišljijsko podobo na drugo, zgodbo nad zgodbo. V tehnološkem in formalno oblikotvornem smislu je predan ÷istemu slikarstvu: vonju barv, dotikom ÷opiãa, prostoru platna. Vsebinsko pa ga zanima narava, predvsem širina pokrajin, pa tudi figuralna motivika. Njegove podobe so vselej podkrepnjene z izrazito barvno slikarsko govorico, ki ne dopušãa dvoma, da izvira iz naravnih danosti, vendar si slikar jemlje popolno svobodo pri stopnjevanju izrazitosti kolorita. Kajtno zanima slikovitost sveta, vzame si ÷as, da jo použíje in nato podožívi na platnih. Obãasno

slika tudi resniãno obmorsko pokrajino, ÷udežno lepo, kjer se v spajajoãi modrini morja in neba zibljejo ribiške barke in nizki leseni ÷olni z znaãilnimi oblimi rebri, a naval nostalgije ne traja predolgo, ker ga domišljija hitro odpelje iz realizma v abstraktnost. To njegovo asociativno abstraktno slikarstvo pa ni mimetiãno, in ÷eprav motivno izhaja iz realistiãne pokrajine, je popolnoma svobodno, brez zavor prepušãeno izkljuãno slikarjevim individualnim odloãitvam in ustvarjalnim pristopom. Njegove podobe rastejo iz slikarjeve osebné mitologije, ki je gledalcu nejasna in skrivnostna, a so prav s takim ozraãjem dovolj vabljive, da ga s svojo mistiãno ikonografijo vabijo k branju in interpretaciji. Te slike predstavljajo bogato scenografijo, mnogokrat polno detajlov, ki bistveno pripomorejo pri razlagi naslikane vsebine. Z intimno izbrano motiviko, z izrazito samosvojo rajsko-pokrajinsko ikonografijo in s posebnim, vzvišeno ÷utno razpoloženjskim ozraãjem, ki se ÷uti v nastalih delih, pa se Kajtna kot izvorni likovni ustvarjalec uvršãa med mlado, v slovenskem likovnem prostoru že uveljavljeno generacijo.

Že dobrih petindvajset let je akademski slikar **Jože Kumer** pri slikanju pokrajin, figur, tihožitij in portretov zvest klasiãnemu slikarstvu, pri ÷emer pa je vse njegovo ustvarjanje podrejeno lastnim zamislim, domišljiji in pravilom. Najveãkrat uporablja kredo in pasteje, pri veãjih slikah pa vse pogosteje tudi akrilne barve. Poleg tega se ukvarja tudi s kiparstvom, z ilustriranjem knjig in oblikovanjem. Loteva se razliãnih nalog in pri uresniãevanju svojih likovnih in tematskih zamisli uporablja razliãne slogovne elemente, da bi ÷im bolje izrazil svojo misel, svoje videnje sveta in svoj odnos do njega. Je avtor, ki se zna ozreti okoli sebe, predvsem pa je hkrati kot slikar sposoben sestopiti vase. Notranja svoboda mu že od vsega zaãetka omogoãa neodvisnost od trenutnih likovnih smeri in uporabo lastnega likovnega jezika. Izoblikoval je avtonomno likovno govorico in ikonografijo, ki v osnovi sicer izhaja iz konkretnih dogodkov, krajev in predstav ter iz realnih izkušenj, dojemanj in podožívljanj, vendar se likovno uresniãuje v brezãasnosti slikarskega

polja, v likovnem vesolju stiliziranih oblik. Za motivno izhodišče je takoj po končanem študiju izbral človeško figuro, ki jo navadno prikaže polno čutno v razkošno izbrani barvni paleti. Podobe figuralnega cikla se običajno oblikujejo v osrednjem prostoru posamezne figure ali v dialogu figuralnega para, ki je postavljen v sliko kot nekakšen fiktivni lik. Črte in oblike bolj ali manj prepoznavnih motivov so večinoma podrejene klasično ekspresionističnim in analitično kubističnim vzorom. Te slike so telesa najrazličnejših oblik in barvnih vrednosti. Kadar pa slikar hoče, da gledalec ob njegovi podobi občuti zamaknjenje ali celo nadčutno povzdignjenje, dodaja več beline med sončno ubrane, rumeno-pastelne barvne ploskve. Telesa žensk so erotično samozavestna, ekspresivno silovita, obrazi pa so večinoma nerazpoznavni ali jih sploh ni. Ko slika pokrajino, odslikava svojo notranjo podobo; ko izslika v pokrajini konja, v odblesk svetlobe skriva misel na žensko; ko upodablja dražljivo žensko telo, slika užitek ob pogledu na lepoto telesa in se hkrati predaja užitku samega akta slikanja; ko se v njegovih abstrahiranih podobah podnevi lovijo najlepši metulji ali se v jutra prebujajo vilinske podobe, izslikava hrepenenje. Zanj je slikanje igra, ki v bogastvu prepletov črt, barv in oblik neprikrito razkriva zapletenost slikarjevega notranjega sveta, njegovih občutij, želja in hotenj, hkrati pa se fizični proces slikarstva v njem dogaja tudi kot izkušnja med realnostjo ekstaze in njene ekspresije.

Figuralno slikarstvo je bilo v slovenski umetnosti dolga leta precej odrinjeno (zvest mu je bil France Slana, Berko ...), izrazito barvito monumentalno pa celo zelo nevsakdanje. Saj od začetka devetdesetih let pri nas skorajda ni bilo slikarja, ki bi izražal lastno izpoved skozi podobo realističnega (oziroma nadrealističnega) tipa. Po Metki Krašovec, Eriku Lovku in Živku Marušiču je šele skupina mlajših avtorjev (Marko Jakše, Silvester Plotajs Sicoe, Jurij Kalan...), ki je prišla v ospredje v zadnjih nekaj letih, razširila krog tudi v tej smeri. S to tematiko se je ob razstavi Figuratívno slikarstvo od Preglja do Marušiča pri nas nazadnje študijsko ukvarjal umetnostni zgodovinar

Andrej Medved v koprski Loži. V ustvarjalnem procesu **Mojce Lampe Kajtna** (1970) se postopoma kristalizira nov likovni jezik, ki ga slikarka vse bolj premišljeno nadgrajuje: figura v polju abstraktnih podob. Največkrat po notranjem vzgibu nastane osnovna spodbuda, ki jo slikarka preoblikuje, dokler ni zadovoljna z zasnovami oziroma podobami pred seboj. Njen slog se nanaša na določena dela v kombinirani likovni tehniki. V površino podobe vključuje geometrijske oblike, med katerimi prevladujejo kvadrati in pravokotniki, ki še poudarjajo prostor dogajanja in iluzijo globine slike; pri tem slikarka z belo megličasto opno preko bistvene površine slikovnega polja izničuje perspektivnost, da bi jo nadomestila z iluzijo. Poudarjena iluzija je ena bistvenih značilnosti Kajtnove, ki je leta 1997 na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost diplomirala pri profesorju Andreju Jemcu, leta 2005 je na isti ustanovi zaključila še magistrski študij, že od leta 2000 pa ima status svobodne kulturne ustvarjalke. Intenzivno se ukvarja tudi z otroško ilustracijo. V družinskem življenju kot slikarka odkriva zanimive odnose: navezanost, predanost in ljubezen v nedolžnih otroških očeh obeh hčerk, ki postanejo osnovne nosilke njenih figuralnih podob. Njena občutljivost pride še bolj do izraza pri novih figuralnih zasnovah, ki so podobno kot prej asociativno krajinske usmerjene v reducirano in z abstraktnimi poudarki začinjeno slikarsko izvedbo. Posamične podobe figur v natanko odmerjenem prostoru abstraktnih slike so shematsko nakazane, naslikane s krhko občutenimi potezami čopiča in puščajo marsikaj odprto. To so podobe, ki so kot hipen zapis izslikane v spomin (kot fotografija, ki zamrzne podobo v trenutku) in jim prav ta hipnost daje temeljno značilnost. Razigranost, spontanost in sproščenost kot tista občutja, ki spremljajo slikarkino vsakdanjost, se še niso uspela povzpeti v njeno novo motiviko. Figure so statične in mirne ter kot take – spravljene na platno. Podobe torej, ki so iluzija. Neresnične, negibljuje, spravljene v določen kvadrat.

Akademski slikar **Marjan Skumavec**, rojen v Jurkloštru pri Laškem, je kasneje živel v Cerknici, kjer je

Portretiranje šentjernejskega župana
Franca Hudoklina.

obiskoval osnovno šolo, nato pa se s starši preselil v Zgornje Gorje pri Bledu, kjer je končal šolo. Leta 1961 je odšel v Ljubljano, kjer se je pričel resno ukvarjati z boksom (leta 1967 je bil slovenski prvak v boks), istočasno pa je tudi obiskoval Srednjo šolo za oblikovanje – smer grafika, ki jo je končal leta 1966. Nato se je vpisal na ljubljansko Akademijo za likovno umetnost in na slikarskem oddelku diplomiral pri profesorju Gabrijelu Stupici ter kasneje opravil pri Janezu Berniku še slikarsko specialko. Kot študent je dobil Prešernovo nagrado za risbo, že med študijem pa se je odločil za svoj slog, ki je tako v risbah, slikah in grafikah doživel le malo sprememb. Sprva mu je bil v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja zgled Francis Bacon, ki je takrat tudi pri nas odločilno vplival na mnoge ustvarjalce, vendar je že kmalu samosvoje ustvarjal človeške like v trenutkih bede, groze in najhujše samote – najznačilnejši prizori kažejo ljudi v duševnih stiskah, ponesrečence, samomorilce, ljudi z roba. V vseh obdobjih je pri slikanju temnih človeških usod, pa tudi živalskih figur, prevladovala groba, do groteske poudarjena risba. Vse do danes je ostal zvest svoji značilni različici ekspresionizma, le da so njegove poteze vse bolj mrzlične in barve vse bolj žive, posmehljive in razigrane. Že od začetka pa je njegovo likovno ustvarjanje potekalo po dveh vzporednih tirih. Najprej je pričel upodabljati osamljene in ogrožene ljudi v urbanem okolju, ženske in moške like je do kraja karikiriral, nikoli pa v ter izslikanih podobah ni bil žaljiv. Vse življenje je bil kot slikar provokativni kronist, pri čemer so imele za njegovo umetnost pomembno vlogo tudi njegove izkušnje novinarja pri ustvarjanju Nočne kronike ljubljanskega časopisa Delo. Ne preseneča tudi, da je doživeto upodabljal tudi boje boksarjev, ki so mu kot slikarju simbolično pomenili tudi ogledalo medčloveške odnosov. Vzporedno pa je slikal krajine, največ in najbolj značilne v Istri, ki so mu pomenile beg v naravo, red, lepoto. Če je pred dvema letoma v Šentjerneju še naslikal nekaj otožnih, črno-belih risb osamelih trt, potem je letos pristopil k ustvarjanju čisto drugače – s podobama romantične pokrajine in modrega, skoraj nasmeja-

nega neba. A ni presenetil. Enostavno je prišel čas, da slikar z mirno vestjo in čisto dušo – brez ironije, parodije – sprejme vase tudi podoba te (skoraj neresnično) lepe strani sveta.

Umetnost kot odkrivanje in razvoj magičnosti oblik bi lahko razširili na posredovanje simboličnih vsebin – na podlagi magičnih oblik kiparskih stvaritev **Dijane Ive Sesartič**. Figuralna oziroma posebej portretna umetnost je odprt sistem, ki je prepoln različnih reminiscenc, poln citatov iz zgodovine likovnega, je preplet klasičnega (v smislu prvotnega grškega) z modernim (modernega v smislu modernizma). Vendar: kaj je avtorjev umetniški kredo, kje se ustavljajo njegova hotenja? Kaj je domet umetnice, kot je kiparka Sesartičeva? So to maske? Morda njeni stilizirani angeli? Gotovo je ena izmed bazičnih izhodišč umetniškega komunikacija, torej prispevek k skupnosti – prenos določene izkušnje, vedenja in spoznanja. Razlika med mistiko in umetnostjo je, da mistika napoveduje oziroma določa obstajanje, umetnost pa to obstajanje osmišlja. Takemu razmišljanju se podreja kiparka, ki upodablja Kristusovo telo kot prehod od materialnega v slutnjo. Vsekakor predstavljata oba cikla (vsak zase) podobe, ki živijo svoje lastno smiselno življenje. Pošteno likovno ustvarjanje brez sprenevedanja in oziranja na trenutne modne usmeritve je pripeljalo Sesartičevo najprej iz Hrvaške v šentjernejsko kolonijo, kjer je z radostjo in skrajnim užitek (kljub napornemu delu s težko maso) tudi sama ustvarjala. Kiparka, ki si je za model izbrala kar šentjernejskega župana, je prišla v Slovenijo na povabilo Medletove, ki je bila lansko leto tako kot Sesartičeva gostja v trogirski mednarodni koloniji. Po premisleku se je odločila, da bo v nekaj dneh ustvarila realistični portret župana – in ga tudi je. V likovni zgodovini ima portret posebno mesto tudi zato, ker gre za največkrat obravnavano snov, in to ne le v slikarstvu, pač pa tudi v fotografiji, kiparstvu in vseh drugih izraznih disciplinah. Podobno je seveda tudi pri nas, a tako kot na zahodu je modernizem vzpostavil nove odnose do likovnega delovanja, pri čemer je portret izgubil svojo reprezentativno funkcijo. S spremembo ideologije umetnosti je prišlo

tudi do sprememb pri obravnavi portreta, ki sicer ni izginil iz likovnega prizorišča, pač pa je postal eden od mnogih kategorij, ki jih danes poznamo. A ravno zaradi njegove zgodovinske teže, ki je s svojo obsežno tradicijo lahko za avtorja bogat vir navdiha (ali istočasno tudi breme), se ob sodobnih portretnih nenehno in nehoče vsiljuje primerjava s starejšimi avtorji, predvsem klasiki renesanse, baroka in devetnajstega stoletja. Kiparka, ki se je rodila v Zagrebu, kjer se je šolala in z diplomom pri profesorju Stanku Jančiču zaključila študij na zagrebški Akademiji za likovno umetnost, je mojstrica realističnega portreta, istočasno pa jo trenutno ustvarjalno bolj vznemirjajo sakralne

instalacije/kompozicije z vrsto stiliziranih podob Križanega in angelov čuvajev (narejenih iz mreže in v objemu zaprtih v mreži). Sesartičeva – med študijem je živela v Stuttgartu, Rimu in v Firencah – je avtorica mnogih skulptur, razsejanih na javnih prostorih od Splita in njegove okolice, do Hvara in Solina, kjer živi in ustvarja. Njeno mojstrsko realistično ustvarjanje portretov v današnjem času preseneča, še posebej, ker kiparka istočasno za svojo dušo ustvarja do nespoznavnosti stilizirane podobe ljudi, instalacije z luknjičastimi pergamenti ter kompozicije, v katere vpleta igro s steklom in popolnoma abstraktne oblike, ki vase lovijo svetlobo. Vizijo.

Zaključek kolonije.

Tatjana Pregl Kobe

BRIGADIRJI IN VOZIČKI

Ob razstavah fotografa Boštjana Pucelja Brigadirji v novomeški galeriji LokalPatriot in Pogrešani v akciji v ljubljanski Galeriji Photon

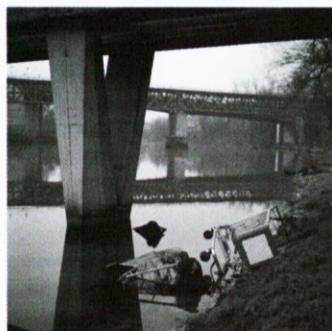
Novomeški fotograf in vizualni umetnik Boštjan Pucelj (1976), ki je diplomiral na Fakulteti za gradbeništvo in geodezijo v Ljubljani in je po izobrazbi geodet, se kot vizualni ustvarjalec ukvarja z dokumentarno fotografijo. Brez formalne izobrazbe na polju fotografije ali umetnosti si je izkušnje in znanje nabiral pri delujočih avtorjih kot fotograf projektov Društva novomeških študentov in predvsem s predanostjo tovrstnemu ustvarjanju. Fotografski aparat je namreč nepogrešljiva oprema na vsakem njegovem koraku. Fotografski medij dojema dokaj dokumentaristično, saj v objektiv

lovi najrazličnejše pojave in dogodke, ki jih v zadnjem obdobju združuje v široke, dolgoročne in kontinuirane serije z najrazličnejšimi vsebinskimi poudarki. Njegovo ustvarjanje je razpeto med obravnavanje povsem intimnih zgodb kot tudi širših družbenih tematik, ki na voajerski način dokumentirajo dogajanje v okolici. Je urednik fotografije pri reviji Park. Na festivalu Fotopub je koordinator razstav in sourednik kataloga.

Inventivni mladi fotograf, ki je prvič samostojno razstavljal leta 2003 s ciklom LokalPatriot 2000 – 2002, različne serije fotografij pa je v Novem mestu in v Ljubljani doslej

Boštjan Pucelj: BRIGADIRJI

Boštjan Pucelj: POGREŠANI V AKCIJI

predstavil že večkrat, živi in ustvarja na Dolenjskem. Po dveh projektih Totalna razprodaja in Babi, kjer serija fotografij predstavlja spomin na svojo babico, je sedaj zaključil Projekt o nakupovalnih vozičkih in ga v ljubljanski Galeriji Photon v času od 28. avgusta do 12. septembra razstavil pod naslovom Pogrešani v akciji. Na ogled je pregled ustvarjanja zadnjih dveh let, kamor so vključena tako že videna kakor novejša dela. Postavljen je izsek široko zastavljene serije Vozički, ki se kot izpopolnjen projekt sedaj imenuje Pogrešani v akciji. Pri Projektu o nakupovalnih vozičkih, ki je v Novem mestu nastajal zadnji dve leti, so nakupovalni vozički predstavljeni kot tujec v okolju, kot pohabljeni brezdomci. Ta Puceljeva serija fotografij nadgrajuje tisti pomen fotografije, ki naj le zamrzne dani trenutek. Dimenzijo dokumenta je fotograf presegel s tem, da je predmet fotografije najprej angažirano postavil tako, da bi s tem nekaj sporočil. Odvržene simbole potrošniške družbe je Pucelj namreč lociral, dokumentiral in tudi zbral, kar pa je zmotilo državne organe, ki so proti avtorju zaradi kopičenja odpadkov v mestnem parku napisali položnico, ker bi moral kot umetnik najaviti pripravo inštalacije kot celostno podobo svojega projekta.

„Avtor ne želi zgolj posneti in predstaviti realnega stanja stvari in jih v kar se da estetizirani luči prikazati v galerijskem prostoru.“ je ob razstavi zapisal Miha Colner. „Vozički so postali njegova obsesija in predmet dolgoročnega raziskovanja ter zasledovanja. Fasciniran nad sodobno potrošniško nečimrnostjo, nezmožnostjo reciklaže in nekoško mentaliteto današnjega časa je skozi estetizirane in mnogokrat prikrite podobe fotografiral odvržene nakupovalne vozičke, ki so našli svoje zadnje počivališče na obrobni in neobljudenih delih mesta.“

Serija fotografij predstavlja nenavadna parkirišča in vmesne postanke nakupovalnih vozičkov, ko romajo iz trgovskih centrov. Formalne rešitve fotografij se oklepajo hitrega, dokumentarno pogojenega načina dela, kjer sami iskani objekti niso nujno v fokusu, ampak se dokaj subtilno pojavljajo nekje v ozadju, značilna pa je tudi večja predanost pred-

metnemu svetu (človeške figure se pojavijo le občasno), ki poudarja osamljenost posameznika v svetu množične potrošnje.

Čaka ga še v osnovi že zamišljen Projekt o kraljestvu števil, pri katerem avtor poleg zbirateljske naravnosti izkazuje tudi svoj pogled na monopol in prenasičenost vizualnih podob današnje družbe ter o sistematizaciji vsega, kar je ustvarila naša družba in o smislu tega. Redno se udeležuje fotografskih natečajev, na katerih je bil od leta 2001 osemkrat nagradjen. Bil je tudi lanskoletni izbravec slovenske selekcije skupinske razstave Photonic Moments II salon sodobne fotografije jugovzhodne Evrope (2006), ki je predstavila vzhajajoče umetnike tega področja, kjer se predvsem v zadnjih letih pojavlja vse več zanimivih avtorjev tako iz najširšega polja vizualnih umetnosti kot tudi specializiranega področja sodobne fotografije.

V Galeriji LokalPatriot na novo-meškem Novem trgu je bila drugačna Puceljeva fotografska razstava z naslovom Brigadirji postavljena na ogled med 26. julijem in 16. avgustom, dovolj dolgo torej, da so si gledalci ustvarili drugačno podobo o Puceljevem ustvarjanju. Razstavljene fotografije so predstavljale fotodokument akcije, ki je kot (še kar) nenavaden projekt potekala v Novem mestu. Mladinke in mladinci so z nekoristnega pobočja sredi Novega mesta izvozili osemdeset samokolnic zemlje, pričvrstili jeklene nosilce s petnajstimi mešalci betona, prepletkali in pritrldili sto metrov smrekovih desk, razpeljali osemdeset metrov dvofaznega električnega kabla in za bograč olupili trideset čebul. Uredili so senčno teraso, kamor zdaj zahajajo Novomeščani, vse to pa z golimi rokami ob pesmih partizanov. Pri tem projektu je Pucelj spremljal dogajanje, ki spominja na zagnanost nekdanjih brigaditjev, ki so pri gradnji ceste bratstva in enotnosti gradili tudi prijateljstvo, namesto bograča pa s prav takšnim veseljem skuhalo kaj drugega. Te dokumentarne fotografije – v nasprotju s Puceljevimi kritičnimi serijami fotografij – prikazujejo predvsem s pozitivno energijo zaznamovan duh mladostne zagnanosti.

PO OGLEDU MAČJEGA PLESA

Razmišljanje ob plesni predstavi

Prizor s predstave Mačji ples v Kulturnem centru Janeza Trdine v Novem mestu. (Foto: MiM)

V petek, 31. maja, je bila v Kulturnem centru Janeza Trdine Novo mesto zaključna predstava Plesnega društva Terpsihora. Ker sama že tri leta ne poučujem plesa, sem se od doma odpravila z nostalgijo, ki me je vlekla v čudoviti svet otrok, ki se stika s svetom umetnosti plesa. Združena se pokažeta pred nami v predstavi, ki jo oblikujejo plesni pedagogi - koreografi. Spomnila sem se vznemirjenja za odrom, ki spremlja vsako tako predstavo. Čeprav smo vsi dostikrat samo amaterji, se še vedno gibljemo v svetu odra, ki ima iste zakonitosti za amaterje kot za profesionalce. Dobra ideja v tem svetu dobro mesto najde.

Dvorana je bila skoraj polna. Vznemirjenje se je razlilo med nas s pritajeno počasno glasbo, ki nas je popeljala v Mačji ples, kot se je imenovala tokratna prireditev. Iz vseh kotov so se na oder pritihotapile mucke in se posedle po kotih. Majhne mucke so bile v spremstvu velike muce, večje mucke pa so se previdno prikazale kar same. Vsaka skupina muc je nato nastopila na svojo glasbo v svojem plesu in lahko smo spremljali, kaj so se otroci naučili. V to znanje spadajo razni skokci, počepi, hoja naprej in nazaj za majhne otroke in zapletenejši gibi za večje. Posebno lepo je bilo videti muce iz skupine Regine Križaj Babačič, ki poučuje klasični balet. Njene mucke so posebno lepo iztegovale stopala, hodile bolj pokončno kot druge in se naučile prvi dve baletni vaji za roke. Vsem muckam je bilo videti, da vadijo samo enkrat na teden, kar je za ples premalo. Videti je bilo tudi, da imajo učiteljice zelo prijeten in spontan odnos do svojih učenk. Odlično je bil zamišljen in izpeljan koncept vse prireditve, kar se je videlo pri vstopu in izstopu muck na oder in z njega. Ta koncept je pripravila Nina Podbevšek in tako iz navadne skupne vaje predstavo približala umetniškemu delu.

V društvu Terpsihora obiskuje plesne tečaje približno 60 otrok od 4. do 16. leta. Pouk imajo enkrat na teden. Razdeljeni so v šest skupin, ki jih poučujejo Andreja Hvalec

Žitnik, Regina Križaj - Babačič, Nina Podbevšek, Jelena Milovanovič in Petja Kovačevič. Elitno skupino, v kateri plešejo študentke, vodi Sabina Schweinner.

Po nastopu so se otroci in učitelji zbrali na odru in iz rok svojih učiteljic dobili pismene pohvale in ponekod tudi drobna darila, kar malim učencem veliko pomeni. Sama sem bila navdušena nad velikim številom vpisanih otrok, spontanostjo učiteljev in lepim konceptom prireditve. V splošnem druženju na odru sem se približala drobni Regini Križaj, ki sicer pleše v ansamblu ljubljanske Opere in baleta ter se vozi enkrat tedensko v Novo mesto. Želela sem spregovoriti nekaj besed s pravo plesno profesionalko. Pohvalila sem natančnost njenega poučevanja in rahlo vsiljivo pripomnila, da ji malo zavidam možnost plesnega izražanja. Bila je vesela moje čestitke in mi odvrnila: "Vsi mi pomalem drugim kaj zavidamo." Obmolnila sem in pomislila na znano zgodbo o tem, da se mora poklicna baletka skoraj povsem odpovedati posvetnemu življenju, zato da tistih nekaj minut poduhovljenega gibanja na odru odpleše z vsi predanostjo, disciplino in obenem spontanostjo, najprej samo zase in potem še za vse nas, ki jo gledamo. In vendarle, tudi to je užitek. Toda kako vzvišen!

Balet je najtežja plesna zvrst. Za to, da se pleše na konicah prstov, je potrebno vložiti največ časa, discipline in znanja. Toda vsi, ki se vpíšejo v plesno šolo, ne bodo vztrajali do vseh tej vrhuncev profesionalizma. Zakaj jih potem pošiljamo k uram baleta in plesa?

Na to vprašanje sem iskala odgovor, medtem ko nisem bila v vznemirljivi bližini plesne kreativnosti. Ali je ta pouk sploh kaj več kot kaprica bogatih? Kaj otrok razvija pri urah plesa? Razen gibčnosti, moči, občutka za ritem, orientacije v prostoru, discipline vsakodnevnih vadbe, premagovanja bolečine gre predvsem za podoživljanje glasbe, čustvovanja in uprizarjanja ustreznih osebnosti iz realnega in domišljjskega sveta. V otroških pred-

stavah gre predvsem za svet pravljič, ki so dolgo časa na pomembnem mestu v otrokovem svetu. In kaj je bolj pomembnega kot plesati princesko, čarovnika, volka, robota, vilo ... pred polno dvorano ljudi, ki v luči žarometov gledajo samo vate. To je tvojih pet minut, v katerih se ves tvoj notranji svet, ki si ga natiho sanjal in občudoval, prikaže v tem resničnem svetu. Temu trenutku je namenjen pouk amaterskega plesa. To je glavno veselje otrok in njihova potreba, ki jo pri nastopanju izživijo. Učijo se biti videni, biti zvezde, voditelji skupine, učijo se vzdržati to

napetost, odgovornost. To možnost jim daje občinstvo v dvorani. Ravno to pa je tisto, kar je tako potrebno odraslemu človeku, ki mora tolikokrat zatajiti svoje potrebe v dobro drugih in svoje dobro. Tako torej polno živeto otroštvo pomaga k stabilni odraslosti, v kateri mora človek vsak dan krmariti med nastopanjem in poslušanjem oziroma gledanjem; med tem, da smo videni in da vidimo.

Zato starši, vpišite svoje nadebudneže k uram plesa, ki za razliko od športa, ki kultivira predvsem telo, kultivira tudi notranji svet čustev in sanj.

Jože Zupan

ZA DOLGO ŽIVLJENJE

Vdih življenja. Igrano-dokumentarni film o dr. Pavlu Lunačku. Izobraževalni program RTV Slovenija. Scenaristka Metka Jakšič, strokovni svetovalec prim. dr. Vasilij Cerar, v glavni vlogi Renato Jenček, režiser in soscenarist Zdravko Pečenko.

Akademik dr. Pavel Lunaček (1900–1955), rojen v stari šoli v Šentrupertu, je začetnik sodobnega porodništva in ginekologije. Osrednji spomin nanj je doslej negovala šola v Šentrupertu, ki se po njem s krajšim presledkom imenuje od 2. aprila 1983. Šola je ob stoletnici Lunačkovega rojstva izdala zbornik Dr. Pavel Lunaček, ki je po nekaj letih prišel v roke scenaristki Metki Jakšič, le-ta pa je znala navdušiti režiserja Zdravka Pečenka in pripravila za snemanja filma o dr. Lunačku so stekle.

Predpremiere filma je bila 28. marca 2007 v Šentrupertu; za številne Šentrupečane je bilo to nepozabno doživetje, še posebej, ker so lahko doživetje čez nekaj dni ponovili še na televiziji. S tem filmom je pravzaprav šele dr. Lunaček postal vrednota, ves film pa je bil kot darilo mladi občini Šentrupert in hkrati tudi priložnost za večjo razpoznavnost kraja.

Visoko gledanost filma je potrdila tudi anketa, ki jo izvaja RTV Slovenija, in ni čudno, da je film v avgustu doživel še tri ponovitve.

Širša javnost je film navdušeno sprejela; preprosto povedano: šele

zdaj so doumeli, kakšno revolucijo je naredil dr. Lunaček, ko je iz porodnišnice želel pregnati smrt mater in dojenčkov, na drugi strani pa pogum mater, ki so po toliko mrtvih otrocih še vztrajale pri novih rojstvih.

Režiser Zdravko Pečenko je prav gotovo imel v mislih dvoje: prikazati stanje v porodništvu in ginekologiji, hkrati pa prikazati dr. Lunačka kot organizatorja. Tisti, ki so dr. Lunačka še osebno poznali, pa so pogrešali, ker so bile premalo poudarjene Lunačkove etične vrednote. Dr. Lunaček je bil namreč človek, ki je svoje interese podredil potrebam bolnikov; tudi tedaj, ko je bila med vojno njegova skrita bolnišnica ogrožena, ni hotel zapustiti ranjencev, pripravljen je bil z njimi tudi umreti. In ko so končno vsi prišli v osvobodeno Ljubljano, je bila Lunačkova prva pot namenjena v bolnišnico. Vse življenje je bil namreč prepričan, da mora biti zdravje dostopna vrednota za vse – tudi za najbolj revne. V današnjem svetu, ko so vrednote marsikdaj omajane, se dr. Lunaček najbrž ne bi dobro počutil.

Po svoje nehvaležno vlogo je imel glavni igralec Renato Jenček; tudi v molkom je moral predstavljati ugled-

nega profesorja in znanstvenika – in še posebej, ker je živeči Lunačkov sin izredno podoben svojemu očetu; svojo nalogo je z vso odgovornostjo izpolnil.

Vsekakor pa je vrednota filma tudi v pričevanjih ljudi, ki so imeli srečo, da so dr. Lunačka osebno poznali, z njim sodelovali, pa tudi vseh tistih, ki so kakor koli pripomogli k celostni podobi dr. Lunačka.

In končno: Največja hvaležnost ustvarjalcem filma pa je prav gotovo v spoznanju, da je dr. Lunaček ostal vrednota tudi za današnji čas, saj je minilo že 52 let, odkar je umrl, hkrati pa s tem filmom ne bo več tonil v pozabo. Tega tudi mlada občina Šentrupert ne bo dovolila.

Ob predpremiери filma *Vdih življenja* je nastalo toliko vtisov, da je glasilo ŠENTRUPERT dobilo posebno prilogo o vtisih s predvajanja, Tudi ta bo pripomogla k daljšemu spominjanju, saj so poleg gledalcev sodelovali vsi najvažnejši ustvarjalci filma, tudi sinovi dr. Pavla Lunačka.

Naj predstavitev dopolnim z nekaj mnenji:

Dr. Marko Kolenc, Lunačkov asistent, organizator porodništva v Koprju, je zapisal: »Da je bil prof. dr. Pavel Lunaček občudovanja vredna osebnost, je bilo vidno tudi po njegovi zadržanosti in mirnosti, saj ni nikdar povzdignil glasu, četudi je opazil kakšno nepravilnost. Bil je skrajno resen, čutil se je odgovornega zase in za svoje sodelavce; bil je vdan, cenil je sodelavce, še zlasti, če so požrtvovalno delali.«

Dr. Zora Konjajev, pediatriinja, doktorica znanosti: »Lunačkovo organizatorsko delo na področju porodništva in ginekologije sem lahko ocenila šele veliko kasneje, ko sem delala kot pediatriinja – neonatologinja na Pediatrični kliniki na Oddelku za nedonošenčke in bolne novorojence in bila povezana s številnimi porodniškimi oddelki, ki jih je ustanovil prav dr. Lunaček.«

Dr. Janko Kostnapfel, doktor znanosti, profesor za psihiatrijo: »V svoji pripovedi sem pogrešal njegovo praktično prikazano in filozofsko misel: 'Počakali bi ...' – in še njegovo visoko etično odločitev: 'Svojih ranjencev ne bom nikoli zapustil.'«

Scenaristka Metka Jakšič: »Poča-

ščena sem, da sem lahko pomagala soustvariti film v spomin na takšnega človeka, kot je bil dr. Pavel Lunaček. Čeprav mnogi ustvarjalci potem, ko je izdelek že predvajan, še vedno kaj opazijo, kar bi morda zdaj obrnili, izpilili, dodali ali izpustili; moram priznati, da je bilo tudi pri meni nekaj takšnih misli ob ogledu filma, vendar pa lahko z mirno vestjo povem, da bi si ga z veseljem ponovno ogledala (to sem tudi že večkrat storila).«

Režiser in soscenarist Zdravko Pečenko: »Dr. Pavel Lunaček je s svojimi predanimi sodelavci dosegel, da je postala v Sloveniji umrljivost otrok zanemarljivo nizka; celo manjša kot v razviti sosednji Avstriji. To se mi je zdelo ključno pri Lunačkovi zgodbi. - Tudi se ne čudim, da so se številnim slovenskim materam ob gledanju filma orosile oči in da je bil dr. Lunaček upravičeno imenovan junak slovenskih mater.«

Igor Lunaček, arhitekt, najstarejši Lunačkov sin: »Najpomembnejše mi je, da je bil film sploh posnet – in še enkrat bi se rad zahvalil pobudnikom, ustvarjalcem filma, pa tudi vsem sodelujočim.«

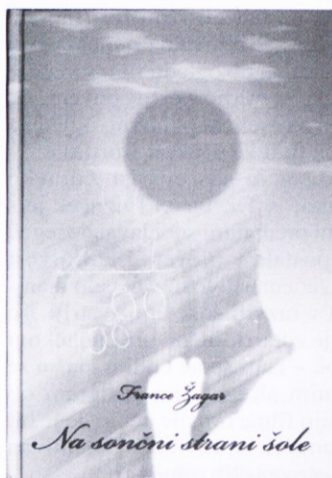
Tonski snemalec Boris Lunaček: »Film je vljuden, soliden, korektno izpeljan dokumentarec, toda ne prikaže dovolj osebnosti dr. Lunačka, ki je bil požrtvovalen in vsestransko etičen človek.«

Prim. dr. Matjaž Lunaček, najmlajši Lunačkov sin: »Oče ni bil le izvrsten zdravnik, temveč tudi inovator v medicini. Spominjam se, da sem v Franciji, na nekem kongresu, srečal nekega ginekologa, ki se je prijetno začudil nad mojim priimkom. Povedal je, da v svoji praksi dnevno uporablja kirurški instrument, ki se imenuje po mojem očetu. V razumevanju življenja, predanosti in humanosti bo oče s časom le pridobival na vrednosti, v gojenju pravih vrednot je njegov trajni pomen – in to me navdaja s ponosom.«

In še župan Rupert Gole, arhitekt: »Ponosen sem, da delam in ustvarjam v tej dolini in da so ti kraji dali tako izjemnega človeka, ki je rešil mnogo dragocenih življenj. Njegova vztrajnost, načelna in pokončna drža – vse te vrednote so mi lahko le zgled na moji pričetni poti.«

ZA SONČNO ŠOLO

France Žagar: Na sončni strani šole. Založba Karantanija v sodelovanju s Pedagoško fakulteto. Ljubljana 2007

Dr. France Žagar, priznani pisec jezikovnih priročnikov, se že drugič v zadnjih treh letih predstavlja kot avtobiografski pisec. V prvi knjigi *Vojna, kaj pa je to?* je obdelal svoje otroštvo, v drugi knjigi *Na sončni strani šole* pa je prikazal dogodivščine med poučevanjem na osnovni šoli, predavanji na fakulteti in še kaj.

Marsikoga bo začudil naslov, še posebej, ker bo nehotе pomislil na sedanja dogajanja v šoli, ki včasih prinašajo tudi sence in ne samo sonce; vendar so spomini na šolo s časovne odmaknjenosti izgubili temne strani šolskih dogodivščin, ostale so samo svetle, sončne. Da je knjiga tudi navzven sončna, je poskrbel oblikovalec Rupert Gole, arhitekt, sedanji župan občine Šent-rupert.

O nastanku dela je v uvodu spregovoril avtor:

»Kako naj bi potekal pouk v osnovni šoli, je popisano v mnogih pedagoških knjigah; o tem, kako se je učitelj počutil pri svojem delu, pa ni veliko napisano. Zato sem se lotil tega pisanja.

Moje zgodbe večinoma prikazujejo dogodke, ki so me čustveno prizadeli. Čemu pripovedujem ali pišem, sam ne vem. Marsikdaj je v moji pripovedi nekaj blagega nasprotovanja splošno razširjenim mnenjem. Na pedagoški fakulteti sem neprestano poslušal ideje o potrebi poznanstvenja učiteljskega izobraževanja, sam pa predvsem čutim, da je vzgojne in izobraževalne probleme mnogokrat treba reševati s srcem.

Vem, da nisem samo učil mladih ljudi in pisal knjige zanje, ampak

sem se tudi sam veliko naučil – tako o svetu kot o sebi. Včasih si želim, da bi vso modrost in umetnost učiteljske poklicanosti stisnil v eno samo besedo. Najbrž je ta beseda ljubezen, vendar ne slepa ljubezen. Toda kakšna?!«

Jože Zupan, urednik knjige in avtor spremne besede, dodaja:

»Osrednja osebnost dogajanja je France Žagar, profesor slovenščine in kasnejši doktor didaktike. Pred našimi očmi strokovno in osebnostno raste z izkušnjami in mnenji najozžjih pedagoških sodelavcev. France jim je vedno znal prisluhni – in morda je bil prav zato tudi poklican, da vzgaja in izobražuje novi rod svojih naslednikov. Ob vsem tem pa raste pisatelj človeški lik; če je hotel biti kdaj posebno strog, se mu ni obneslo – premhak je bil za ta svet. Težave življenja je večkrat reševal s humorjem. Če je komu nehotе storil krivico, je občutek krivde dolgo nosil v sebi. In če je kdaj kakšno oceno zaključil na srčni način, se ni kesal – saj dobro lahko rodi le dobro. Že zgodaj je namreč spoznal, kot je tudi sam poudaril, da vseh problemov v vzgoji in življenju ni mogoče reševati le s pametjo, ampak jih rešujemo tudi s sreem.«

Delo krasijo perorisbe Lucijana Reščiča, vzete iz nekdanjega šentruperskega šolskega glasila *Preproste besede* – z naslovom *Pozdravljeno, zeleno drevo*.

Prva predstavitev avtobiografskih spominov je bila na šentruperski šoli, kjer je pisatelj skoraj pred petdesetimi leti začel svojo bogato učiteljsko pot. Delo je izšlo v počastitev avtorjeve 75-letnice.

Nejc Gazvoda, Sanjajo tisti, ki preveč spijo, ilustracije Domen Gazvoda in Tanja Semion, Študentska založba, Knjižna zbirka Beletrina, Ljubljana 2007

Od knjige Vevericam nič ne uide, prvenca Nejca Gazvode, ki je izšel pri založbi Goga, so minila komaj tri leta, a že je mladi novomeški pisatelj prejel številna literarna priznanja. Kar na začetku naj povem, da težko ohranjam kritično distanco do dela avtorja, ki je začel objavljati pri založbi, v kateri sodelujem in kjer sem mu bila poleg Damijana Šinigoja tudi urednica. Še težje je to zato, ker je simpatičen, kljub mojim strahovom mu literarna slava (za roman *Camera obscura*, ki je tudi izšel pri Gogi, je bil letos celo nominiran med petimi najboljšimi za kresnika!), kakršna je pač mogoča v naših razmerah, ni dvignila nosu, kljub mladosti ga ni potegnilo v oholo napihnjenost, kakršna se včasih dogodi uspešnejšem (in tudi malo manj uspešnim). Mogoče tudi zato, ker je na polju literature treba zmeraj znova dokazovati, da vrelec ustvarjalnosti ni usahnil. Letos je Nejc Gazvoda to dokazal z romanom *Sanjajo tisti, ki preveč spijo*.

V nagovoru na začetku knjige piše: za vse, ki se ne strinjajo z naslovom knjige /.../, zato naj na kratko nekaj zapišem o sanjah oz. domišljiji, inspiraciji in kreativnosti. Nič novega ni, da je v stanju invencije, navdiha, življenjska fantazija umetnika tako intezivna, da se odgovor psihičnega aparata spoji z notranjim ustvarjalnim procesom in domišljijo, ki je vključena v ta proces. Zunanji svet ni več pomemben, notranji svet pa ustvarja učinke, ki jih običajno povzročajo samo zunanji dogodki. V tem sobesedilu je pomembno tudi sanjarjenje, sanjanje v budnem stanju. Kurt R. Aysler, ameriški psihoanalitik, je za potrebe študija tega fenomena izumil besedo doksalektika (doxa: navidezno, blaznivo, včasih goljufivo prikazovanje resničnosti, ki se je ne da opisati in znanstveno dokazati; alethea: resnica). Umetnik se mora neprestano spoprijemati z univerzumom lastne fantazije, kar je podobno stanju, v katerem sanjač najdeva samega sebe. Seveda sanjači in sanjalci niso (nujno) umetniki, med

njimi so kvalitativne razlike. Že omenjeni psihoanalitik je zapisal, da je najpomembnejša naloga doksalektične funkcije ta, da iz množice slik, ki se pojavljajo v stanju navdiha (nekoliko podobnega sanjam in sanjarjenju), ustvarjalec izbere samo tisti slog, ki bo služil za udejanjanje popolnosti. V tej osvetljavi so sanje Nejca Gazvode sinonim za umetnost.

Seveda se umetnik tega procesa ne zaveda, niti potrebe ni, da bi se ga. Bralcu pa je zanimivo opazovati, katere slike si je izbral. Katere so to pri Nejcu Gazvodi? Samoten, nekoliko drugačen fant, avto in nočna voznja v njem, mrzla družina, ki se žene z delom, nasilni oče, zapiranje drugačnih v ustanove, purgatorični ogenj, nasprotje med tistimi, ki sanjajo, in drugimi, ki „delajo“ oziroma tistimi, ki niso sposobni ničesar občutiti ... Gazvodov pripovedni postopek malce spominja na fantastični kiberprostor, kjer se lahko zgodi tudi tisto, kar se sicer v realnem svetu ne dogaja: junaki se selijo v druga telesa, lebdijo, vidijo, kar drugi spregledajo, za mizo sedi učiteljica, ki ji skozi lice lezejo črvi, junak preoblikuje svet po lastnih potrebah ... Ampak to služi le presneto resnemu namenu. Na bralcu je, da ga v celoti odkrije. Morda bo spoznal, da je zavesa padla: smo tu, kjer smo, ker si nismo dovolili sanjati, in kjer tisti, ki to počnejo, v očeh večine niso kaj dosti vredni, kjer je brezčutje vrednota ...

Glavni junak Viktor ima kot drugi v ustanovi sposobnost videnja, vstopanja v misli drugega in s tem empatije in spominjanja. „Videti“ pa je predstopnja kritičnosti, spominjanje je pogoj zanj, v njem je moč. Ni dovolj otopel, da bi bil normalen.

Na prvo branje je roman fantastičen, ima celo primesi kriminalke; vendar v njem lahko prepoznamo alegorijo časa in sodobne družbe. Je govoreči medved, v katerem se naseleli pripovedovalec, na koncu edina spominjajoča se figura? Nihče več ne pomni ničesar, saj so varovanci zaveda zgoraj skupaj z vaščani.

Brez sanj in sanjarjenja, brez inovativnosti, ustvarjalnosti, ni umetnosti, kot je ni brez „drugačnih“. Svet postaja brez njih „normalen“, pust in predan produciranju materialnih dobrin. Normalen ali vsaj tolerance vreden je v takem svetu alkoholizem, ker topi, ker je konzumentom opoja kljub resnim pojavom deviantnosti, ki jih poraja. lažje vladati in iz njih vleči dobiček, sanjači pa so nesprejemljivi in glede umetnosti je vidna tendenca, da bi jo radi spravili na trgovsko polico z drugo potrošno kramo.

Kot je v odlični spremni besedi poudaril Gašper Troha, je Neje Gaz-

voda znanilec in morda začetnik nove poti v slovenski literaturi. Jaz pa, ki pisatelja spoštujem in ga imam rada, si prav po romantično želim, da se ne bi bilo treba spraševati, kaj je pisatelj hotel povedati, ampak bi eden njegovih junakov zarobantil: Jaz sem Kalander, kovač; kdo bi rad še kaj vedel? Ampak najbrž v svetu, kjer virtualno korespondira z realnim, tega ni realno pričakovati.

A na nek način se ta smer že nakazuje: junak v romanu Sanjajo tisti, ki preveč spijo, se noče ukloniti zahtevam okolja, ampak ga hoče spreminjati.

Barica Smole

PREPOVEDKA O MOČNI ŽENSKI

Breda Smolnikar, Ko se tam gori olistajo breze, ponatis, Založba Sanje, Zbirka Sanje/Kiosk, Ljubljana 2007

Konec junija je v atriju knjižarne Goga gostovala pisateljica Breda Smolnikar. Predstavila je obrise svojega strahotnega osemletnega boja, ki ga je bila zaradi svoje knjige *Ko se tam gori olistajo breze*. Žal voditeljica večera Stanka Hrastelj ni zmogla v zadostni meri speljati predstavitve k pogovoru o vsebini in pomenu knjige. Tako je večer obvisel v zraku, kjer je smrdelo samo po zadušljivi šentflorjanščini, premalo pa so nam zašelestele breze, s katerimi je Smolnikarjeva na koncu romana ponazorila enega najlepših erotičnih prizorov v slovenski literaturi.

Tega in drugo iz te depuške pripovedke, ki je postala prepovedka, zdaj lahko beremo v ponatisu založbe Sanje (delo je prvič po letu 1977 izšlo pri založbi, pisateljica je večinoma izdajala knjige v samozaložbi).

Smolnikarjeva je v knjigi skoraj v enem dihu povedala zgodbo Rozine, močne ženske, povsem drugačne od mnogih junakinj slovenskih knjig. V enem zato, ker razen vejice ne uporablja drugih ločil in zato bralca sili k „branju do konca stavka“, pa tudi zato, ker pripoved teče glad-

ko, v maniri gostobesedne in zanimive pripovedovalke. Polna je vitalizma, ki raste iz zgodbe o želji po uspehu; če je za mnogo junakinj slovenskih literarnih del gonilo življenja borba za preživetje družine, zlasti otrok, je tu želja po uspehu skoraj za vsako ceno, po uspehu, ki ne bo pripomogel samo k temu, da preživi rod in z njim slovenstvo, ampak predvsem želja po materialni afirmaciji junakinje Rozine. Lik je zelo moderen; kljub dogajalnemu času (pred prvo svetovno vojno, med vojnami in tik po drugi) v mnogočem spominja na podjetnice, ki jih sodobna merkantilistična družba kuje v zvezde in jim nadeva laskava imena in naslove. Seveda so razmere za življenje v Rozininem času povsem drugačne, ni možnosti šolanja za ženske, pa tudi čas gospodarske krize je in vojn, ženska, ki izhaja iz revnega okolja, lahko uspe samo s trgovanjem. Rozinina zgodba je na nek način podobna zgodbam aleksandrinsk ali šavrink, le da so le-te v slovenski literaturi upodobljene na drugačen način, bolj mehko, Rozina pa je v poslu skoraj brezobzirna, trda,

Na moški način je poslovna, celo mož, ki ga ima sicer rada, postane neke vrste preddelavec. Ne morem se znebiti vtisa, da je ta lastnost njenega značaja bila tisto, kar je poleg ostalega motilo številne sodnice, ki so sodile in obsojale ne le Smolnikarjevo, da žali in kleveta in da zajema iz življenja, ki je preveč živo in zaradi tega prepoznavno. Mrtvi, pasivni in neživljenjski karakterji bi se lepo stapljali z idealizirano podobo, ki jo imamo o samem sebi, ki pa žal nima veliko skupnega z resničnostjo. In če bi pisala o milih, zasajanih in pokornih ženicah, ki jih položi, kdor pač utegne, mlati, kdor ima moč, ki rojevajo zato, da bi potem v revščini ljubile svojo podhranjeno deco, hčere, ki bodo nekoč trpeče, zafrustrirane matere, in sinove, ki bodo kanonfoter in alkoholiki, potem se morda v takih literarnih osebkih ne bi hotel prepoznati nihče. Kolikor se da razbrati iz pisateljicine knjige *Ko se tam gori* ne olistajo breze, ki jo je objavila v času sodnih procesov in v kateri so izpuščeni sporni odlomki, so bili moteči tudi sicer redki, mestoma naivni opisi spolnosti med Rozino in njenim (bodočim) možem (ob prvem zmenku mu sede na kolena in misli, da ima fant kos lesa v žepu). Morda pa je koga motila strast: tista, ki je Rozino gnala v Brinovčevo naročje, tista, ki jo je gnala v prepovedano žganjekuho v Ameriki, in tista, s katero je

rešila iz rok Gestapa smrti zapisano znanko. Menda je tožnice najbolj ogorčil del, ki govori o tem, da Rozina bolj pogreša posel v Ameriki kot hčer, ki je zaradi zgodovinskih okoliščin ostala tam.

Breda Smolnikar se je borila s sodnimi mlini in ozkosrčneži (ozkosrčnicami) osem let. Strastno, kot se je njena Rozina borila proti revščini, ki je bila nekdanja usoda večine slovenskih žensk, pa tudi moških in otrok. Pri tem je porabila mnogo denarja in se posluževala domiselnih založniških dejanj (ena od knjig je izšla z nepopisanimi, cenzuriranimi mesti, druga zaklenjena, izšel je CD, saj je bila prepovedana samo tiskana beseda ...). Na koncu, ko je s svojo vztrajnostjo sramoto (pa ne svojo) internacionalizirala, ko je se je višina odškodnine povzpela na skoraj stotine tisočev evrov in je bila ogrožena ne le njena eksistenca, ampak tudi družinska, je ustavno sodišče 13. aprila letos v celoti razveljavilo sodbi okrajnega in višjega sodišča.

Sodilo se je literaturi. Breda Smolnikar je v tem boju zmagala. Mene pa je najbolj zbolel njen strti pogled in besede, ki jih je izrekla po večeru, omenjenem na začetku: "Ne vem, če bom lahko še kaj napisala."

Knjigo *Ko se tam gori* olistajo breze je vredno prebrati predvsem zaradi knjige same in ne zaradi hrušča, ki so ga dvignili okrog nje.

Barica Smole

KRAJ, KI NIKOLI NE SPI

Rudi Mlinar, Postaja, Založba Goga, Novo mesto 2007

Letos je pri Gogi izven redne knjižne zbirke izšla knjiga Rudija Mlinarja *Postaja*. Kljub temu, da smo za avtorja slišali le redki, ima za seboj že obširen in raznovrsten opus. Izhaja s Koroške, živi v Brežicah in je do sedaj objavil okrog dvajset gledaliških del za otroke in odrasle ter dramatizacij, pri Mohorjevi družbi v Celovcu in Celju pa so izšli njegovi romani *Ciril iz Šentanela*, *Kjer ptice oneme*, *Vsa njegova križpotja*, ki ga

je napisal skupaj z ženo Ivano Vatovec, ter zbirka črtic *Pekoče zvezde*.

Postaji bi težko rekli roman, saj gre za kronološke zapise varnostnika na ljubljanski železniški postaji, ima obliko dnevnika oziroma knjige dežurstva, kakršnega morajo pisati tisti, ki varujejo ljudi in premoženje železnice. Poglavlja so razdeljena po urah, od polnoči do desetih istega dne. Zapise dopolnjujejo reminiscence preteklih dogodkov, vezanih na postajno

poslopje, tire in vlake. In dogodkov ter doživetij je res veliko, saj vlaki prihajajo iz različnih smeri in vozijo na vse konce sveta. Z njimi prihajajo zgodbe in usode: brezdomke, ki si je našla zatočišče na vlakcu, narkomanov na stranišču, dogajajo se pretepi, vandalizem, čutiti je nacionalizem, opisana pa so tudi topla, človeška srečanja in slovesa ... Postaja je križišče številnih usod, različnih ljudi, nezancev in stalnih potnikov, pa tudi spremljevalcev postajnega živžava, ki nikoli ne potujejo nikamor, pa so kljub temu vezani na postajno poslopje, na tire in vlake. Zgodbe povezujejo varnostniki, spremljamo lahko njihov delovnik, ki je malce enoličen, njihove zgodbe so vsakdanje, prepletene s skrbjo za eksistenco, kjer je že tisoč tolarjev napitnine vzrok za dobro voljo. Tu so še čistilke, blagajničarke, prometniki, predvsem pa potniki, katerih psihologijo skušajo varnostniki proučiti, ker si tako olajšajo delo.

Zanimiva je zgodba čistilca Hasana, ki je prišel z Juge in v Sloveniji vidi obljubljeni deželo: „Rad je pomival okna na vlakih. Ko si enkrat obvladal nekaj gibov, je bilo vse zelo enostavno in si vmes lahko brez škode razmišljal ... recimo o ovcah, ki jih je bil kupil. Videl je belino tropa, ki se počasi premika preko prostranih travnatih pobočjih Šar planine.“ Vendar vse ni tako gladko: poroči se z dekletom, ki mu jo je po tradiciji izbral oče, a ne pred hodžo, ampak pred dolgočasnim slovenskim uradnikom, hčerki govorita bolje slovensko kot albansko in nočeta nazaj na

Kosovo.

Podajanje dejstev iz življenja na območju postaje je popestrjeno z opisi vsakdanjih skrbi zaposlenih, z živahnimi in mestoma skoraj liričnimi vstavki opisov življenja delavcev na postaji: „Gor, dol, levo, desno ... je plesala guma po steklu. Ali je zaslutil, da ga Hasan ne vidi več, da se je vrnil v svoj svet, v katerem zanj ni bilo prostora. Pohitel je naprej. Ko je bil nekaj korakov stran, se je obrnil, kajti obšlo ga je, da bi vendarle bilo dobro še kaj reči. Pa ni. V pomitih steklenih površinah so se pasle Hasanove ovce.“

Ko hitimo z vlaka ali na vlak, niti ne pomislimo, koliko pridnih rok nam omogoča varno bivanje na postaji in vse, kar je potrebno za gladek potek opravil v zvezi s potovanjem. Z Mlinarjevo Postajo so ljudje, ki skoraj neopazno skrbijo za to, da vse v zvezi z železniškim prometom (od parkirišča pri postaji, okrepčevalnic, blagajn, garderob, sanitarnih prostorov itd.) teče gladko, stopili iz sence. Resda Mlinarjeva knjiga ne bo zadovoljila najbolj zahtevnih bralcev, je pa zanimiv prerez nekega segmenta naše družbe in tudi časa.

Mislím, da v slovenski literaturi tovrstna tematika še ni bila opisana. Delo prikazuje mišljenje in delovanje nekega sloja ljudi, ki le redko zaide na strani knjig. Podaja nam mavrico likov in opravil, ki potekajo na postaji, „ki nikoli ne počiva, nikoli ne zaspi. Zmeraj je kdo med njenimi zidovi, po peronih brbota, vlaki hrumijo na vse strani sveta“.

Franci Šali

ZAZNAVA PESNIŠKE ZBIRKE BOGDANE NAMESTNIK

Bogdana Namestnik: Poslušam dež. Mariborska literarna družba. Knjižna zbirka Svetlin. Maribor 2006.

Bogdana Namestnik (1953, Ruše) je obiskovala Srednjo vzgojiteljsko šolo v Mariboru. Z literaturo se ukvarja od srednje šole. Objavljala je v Dialogih, na Radiu Slovenija in Radiu Maribor. Nastopila je na literarnih branjih v Ljubljani, Mariboru, Rušah. Je članica Društva slovenskih pisateljev. Živi kot samostojna umetnica v Mariboru.

Zbirke:

DVOPLAMENKA, pesniška zbirka, Obzorja, Maribor 1986.

PAHLJACJA, pesniška zbirka, Amalietti, Ljubljana 1995.

Tretja pesniška zbirka Mariborčanke Bogdane Namestnik Poslušam dež, izšla je pri Mariborski literarni družbi v zbirki Svetlin kot dvaintrideseta po vrsti v letu 2006, s katero sem se seznanil po golem naključju na začetku poletja 2007, je nedvomno izjema v količini napisanih slovenske poezije. Upravičeno lahko zapišem, da sodijo njeni stihii med tiste, ki bodo z njega prej ko slej prešli v zakladnico slovenske intimne ženske ljubezenske lirike. Seveda ne vsi, a tisti, upodobljeni v izjemno izbrušenih pesmih, zagotovo.

Vse so razporejene v štiri razdelke in ponazarjajo življenjski lok njenih intimnih doživetij s sredstvi, ki si jih zmore posluševati le umetniško čuteča in jezikovno suverena osebnost. Njeno življenje se beročemu razodeva kot burna drama – s krivico in krivdo, ki bo morda kmalu končano, saj jo ob poslušanju dežja spreleti, da bo tako na vse padal čisti molk in pomisli: / Morda že jutri se usul bo name, / in jaz postala bom en sam lesket. / Umita bom, oteta burne drame / totranskega: krivice s krivdo vred. / Sreče je bilo zanjo le za srk, ker je utrpela izgubo ljubečega srca, ki je oba napolnjevalo z nadzemskostjo – s svetlobo in lepoto ljubezni. Z njo je zavdana, pomeni ji stvariteljico čistega sveta, sveta človečnosti, lepote, odrešenja, skratka, božjega na Zemlji. Želi si živeti, dokler jo bo zmogla čutiti in nositi v sebi kot najdražji rubin; šele tedaj, sklene, ko / ... v noči več ne bom kot kri / življenja polna vsa – takrat ... / takrat zaprite mi oči. /

Z ljubeznijo, ki jo prejema od njej dragega, sočutnega bitja, si splakuje mokrato z lic, da se krivic rezila manj krvavo dotikajo njenih živih tkiv, ob njej in z njo zmore biti dobrotna do vsega in vsakogar; prinaša ji srečo, razjeda, kopni ji osamljenost in jo dviga v nadzemskost. Najgloblje jo začuti, sprejema, vsrkava, dojema in doživlja v dvoje, z njenim ljubečim in ljubljenim moškim, s

katerim hoče biti v labodji zvestobi in tako leteti leteti v dvoje, v ganotju drhteti in vzvišeno strast doživeti, mu vsevdilj ležati na sreč, ker jo ima resnično rad in je do nje sočuten, pa tako biti v luči rajskega sveta v tej zemeljski drami, ko je povsod Balkan, ter doživljati slasti združitve, dajati biser v zlato skledo, plodnico večnosti, in okušati srečo, da duša ... / brez teže, brez otožij, / vsa v blaženem trepetu, / se k nebu vitko proži – / kot steblo pne se k cvetu. /

A v to rajskost poseže kruta usoda – smrt ljubega in ljubečega človeka. Njeno srečo pregazi strašna bolečina, neizmerna rana. Rubin, kristal ljubezni, začne krvaveti, iz njega kaplja, curlja črna kri. Preveč ji je nenedoma naloženo, bremena ne zmore – le moč ljubezni bi jo še rešila pred povodnjo in potopom. Rana je vse okrutnejša, postane ji življenje samo. Nihče ji ne pomaga, išče rešitev skozi molitev, s prošnjo k Bogu, da naj jo ohrani za življenje z odrešujočo močjo ljubezni. Počuti se kot zadeta ptica, ki je ne more prav nič obuditi – niti ne sočutna bližina mladega prijatelja. Tako hodi naličena v svetu krink in mask, sama zakrinkana in v globini duše ji ugaša žar, z njim pa ji izginja ljubezenska sanja. Do kraja prizadeta opazuje ta svet, v katerem so njene sanje in sanje mnogih v krvi obležale.

Nihče ji ni pomagal, tudi Bog ne, ko mu je potožila, da ji je preveč naložil in ji je življenje spremenjeno v rano. Uvidi, da ta svet obsoja žrtve – tepta male sončne lise, dovoli zločine, kar naprej se ti godijo, da se ne le na Balkanu, ampak po vsem svetu pletejo žalostni venci, venci človeškega gorja. Slovenci naj bi tišje kričali o njem, saj ga znajo tudi sami prizadeti drug drugemu in si umišljati lažne portrete slave. Spozna, če poješ preveč po svoje, te pač pahnejo v tolmun, pa še od tam se jim zdi tvoje zvonjenje moteče, zato: / Vse si lahko, samo zvon ne, ki poje / ... V tolmun te pahnejo, da jih ne moti / zvonjenje tvoje – obstoje na poti: /

Poslušaj, še tam spodaj žene svoje. /
Ta svet se ji zdi kakor v megli.
Pozabil je na premile stvari, prižiga
grmade za vse drugačno, svojepotno,
zato je srce svobode in pravice lačno.
Ljudje so si tujci, odtujeni, neso-
čutni, čeprav so otroci iste matere
Zemlje, četudi skozi vsakogar isti
mesec plava in se v njem zrcali isto
sonce. In če je kaj sreče na tem svetu,
je ta le hipna – kot srk, kot kresnice
sij, nato pa je spet ječa.

Vendar vizija mora biti. Ta požene
iz spoznanja, da je upanje za druga-
čen svet hoja v dvoje, ko gresta po
svoji poti dva, ožarjena, da se iz njiju
in iz vsake take dvojice prikaže božji
lik. Ko bo tako, se bodo raztopile
nizke strasti in bodo ugasnile grma-
de: / takrat rodi se svet, v njem vse
bo sveto: / življenje bilke, čunke, psa
in kače, / otrok in tistih, ki žive
drugače, / ...

A zdaj takšnega učlovečenja še ni.
Božje se še ni razprlo. Nismo še ro-
jeni za čisti greh, za srebrnino mo-
škega studenca, ki ženo polno čude-
nja zaliva – za srečo dveh, za srečo
vseh.

Iz vizije srečnega sveta jo izvleče
pogovor s pokojnico. Ta ji iz nad-
zemskega sveta razodene, kako je
življenje mogoče le kot boleča sreča.
Kaj več je od njega nemogoče in
nesmiselno pričakovati. Zemeljski
pogled na smisel življenja se ji zdaj,
iz nadzemskih daljav, zdi zmoten.
Takšen človeka vodi v sebičnost, pri-
dobitno pehanje, nadutost, poni-
žanje, neenakost in podobno, skrat-
ka, v nizkotnost. Ljudje so preveč
bolni na očeh, zato spregledajo sve-
tost življenja in se zbadajo z ostmi
in si zadajajo rane. Vendar nekoč bo
svetost življenja spoznana kot nepre-
cenljiva dragotina, bo kot ogrlica,
talisman speta okoli človekovega
vratu, / Da z njo hodili bodo srečni /
kot s talismanom skozi časnost; / in
se čutili tako večni! / Kot da gredo
skozi božjo jasnost. /

Pesnica si v premislek vzame
umrlo kobilico, pogovarja se s čr-
vom, premišlja o usodi Narcisa,
sočutna zapoje žalostinko cvetu. Ob
zeleni umrli živalici se zave, da je
treba do smrti živeti zeleno, skočno,
in od blišča, svetlobe, ljubiti le žarke,
ki so speti v ljubečo luč – sonce: /
Kot ti živela si, tako živeti: vsevdilj,
vsevdilj zeleno, ves zemski hip: / od
blišča ljubiti le žarke, ki so speti / v

ljubečo luč, in rose čist razsip. / Ob
pogledu na črva vzklikne, lep si,
četudi nisi, si kot cekin – dragocen,
vreden poklona, ker je. Narcis se ji
ne zdi samoljuben, pač pa v strašnem
primežu krutosti, ker mu ni dano
ljubiti drugega. Ob cvetu pa se zave,
kako težko je biti in veneti sredi svo-
jih sanj. Prav te jo še ohranjajo pri
življenju, ko je ljubljeno in ljubeče
srce dragega že na polju nadzemske
svetlobe, med zvezdami narcisami.
A zdi se ji, da bo kmalu tam tudi
njeno srce, ki vse težje bije. Čuti, da
bo tudi sama kmalu vnovič z njim v
neskončni, neskončno svetli nad-
zemskeosti. Vendar zdaj se še pogo-
varja z njim, ki je onkraj zemeljskega
horizonta. Hvaležna mu je za vse, za
svetlobo božanske ljubezni. In bolj
kot se ji njegova smrt oddaljuje, bolj
je v njej živ, bolj čuti, kako ji še
vedno pije z ustnami tolažbe solze z
lic. Hvaležnost ji iz dalje vrača, še-
peta ji, kako tudi on pomni ves njen
dar lepote življenja, da je bil takrat
med zvezdami, kjer je zdaj kot zvez-
dni sij. Seveda ji je vse težje zdržati
tako, zato blazno krika po njem, a se
zdi, kot da bi bil vsak njen krik manj
kot pihljaj – saj se ji ne vrne, da bi ji
spet bilo nenavzoče, kar jo žre, on je
pač tam v daljavi, nezanosno daljni,
tu pa je ona – in tu so ostale mehke
trave pa ajdova polja. Le predstavlja
si lahko, kako gresta ob ajdovi njivi,
kako se ji metuljasto dotika ran – in
je čutna vsa, s trpkim kapljami medu
na licih. Tako oživlja, čutno prebu-
jena, njun skupni čas in ga čuti kot
ga ni, ko je še bil zemeljsko nad-
zemske ob njej, in ju zdaj vidi kot
privid, ki ga z otožno radostjo ponav-
lja: privid, da padava na Mlečno ce-
sto / te ajdove bleščave, v visokost /
ljubezenskih valov – a tvoje mesto /
je tam, kjer neki drug je Mlečni
most. /

To življenje v dvoje, lepo, vzvi-
šeno, božansko, žalostno, kruto in
okrutno, se ji je torej v pesmi preto-
čilo in je kot kri, da bi jih pili kot
vino – za sedmino, trpke dni, in še
kot kaplje zarje v novi neodrešenja
dan. Namreč odrešitve ne vidi,
dokler bo tu zemška. Je kot galjot na
ladji, priklenjena je doživljenjsko na
svojo rano, da tako suženjsko vesla,
vesla do smrti. Sužnja je te ljubezni
v dvoje. To je edino doživela, saj
starševske ni bilo. Mati ni imela roke
zanjo, roka, ki je bila, je bila le orodje

kaznovanja. Oče pa je zamudil izživeti svoje očetovstvo in ona zato ni ob njem doživljala hčerinstva – oba sta tako ob svetlost in svetlobo, ob ljubezni mehko vez. ... In zdaj je njen ljubi tam čez. Zanj je vse končano, nihče mu več ne žre krvi, po njej več ne gori, ona pa je tu, sama, z nikdar spočetim, ki je tam, kjer sveti brezdanji nič, kar je zanjo kruti bič, in njim v neznosni dalji. Tako bo morda le še za hip nesrečna, potem pa večna in spet srečna, z epitafom, da ovita v sanje skozi življenje šla je, in iz njih šla v sen, vsa gola, in v brezdanje. Vendar po njej je ostala daritev, ker se je v pesmi pretočila kot kri, da bi jih pili kot

vino ob žalosti in v upanju, da sklepe: / ... vse je prav, da, vse je prav. / Nalivi so pač najbolj dragoceni. / Bi vzniknila brez njih svežina trav? / Vzšel horizont v jasnini brezko-preni? /

Navkljub vsemu, kar je hudega doživela in pretrpela, naj pesnica tam v Mariboru še daje svoje pesniške daritve temu slovenskemu človeku, pa čeprav po krivem odrinjena na rob mariborske in slovenske pesniške zaznave. Za tistega, ki zmore resnično pesem, ni središča, ni roba, ni obrobja, za njegovo umetniško stvaritev je mesto le v polju stvarstva, ki je neskončno, brez roba ali središča, ker je središče povsod.

Marica Škorjanec

TALISMAN

Zvezdana Majhen: Talisman. Mladinska knjiga 2005.

Podoba mlade ženske s skritim obrazom in k tlom sklonjenim telesom baletne plesalke z razprtimi metuljimi krili na naslovnici simbolično napoveduje polet duha iz vsakdanje sivine v sinjo prostranost irealnosti. Talisman, čarni predmet, ki prinaša srečo in varuje pred zlom, je dal naslov tej knjigi pesmi, tako jo lahko opredelimo, ker je enotna po obliki in vsebini. Sestavlja jo osemdeset sonetov, vir te poezije je ljubezen in pesniška ustvarjalnost. Ljubezen je za pesnico najvišja oblika življenjske biti, njena rast sega od telesnega razdajanja parov nasprotij do duhovnega tantričnega sobivanja in zlitosti v eno brez prostorskih in časovnih ovir. Ta, duhovna združitev, je pradavna zveza dveh duš, ki se iščeta v vseh obdobjih reinkarnacij, dokler ne najdeta svoje izpolnitve. Ljubezenska zveza pa se v loku zreali tudi kot čisto človeški, prizemljen, telesni in duševni odnos v razponu od predajanja, pričakovanja, strasti, ljubezenskega opoja, popolne harmonije, čemur sledi odmik, odtujevanje, prevlada razuma nad čustvi in strastjo – pri moškem; pri ženski – umetnici – pa po pričakovanju ne sledi razočaranje in resignacija, am-

pak vzpon, reševanje v vrhove inspiracije, v ustvarjalnost. Umetnost je za pesnico mnogo več kot ljubezen sama; je izpolnitev in samouresničitev. Poezija ji pomeni najvišjo bivanjsko vrednoto. Iz vseh pesmi zveni izredna samozavest in vera v pomen umetniškega ustvarjanja (ki pa ni pojmovano orfično, ampak poudarjeno individualno, kot osebnostna rast in vrhunec).

Za izraz svojega odnosa do življenja, odnosa, ki presega meje materialnega sveta, si je pesnica izbrala formalno strogo obliko soneta, vendar se ta ponekod podreja čustvenemu naboju, tako da se "jambovina" temu prilagodi. Sonetna shema ni toga, ampak modermistična. Ljubljeno bitje je božansko, odnos do njega je petrarkističen, ni pa samo idealiziran, saj je v njem izpovedana tudi telesna in duhovna izpolnitev.

Pesniški izraz in jezik sta izbrana, pisanje občutimo kot spontano, kljub množici podob, vzetih iz različnih mitologij, zlasti iz starogrške, čutiti pa je tudi močan vpliv renesanse in klasicizma, k temu vtisu še prispeva značilna sintaksa z rabo zapletenih sentenc in miselnih prestopov.

Odločilno prevladujejo vplivi

kultur Vzhoda, tudi pojmov iz sodobne ezoterične leksike je veliko, nekaj je tudi neologizmov in terminov iz sodobne znanosti, zlasti iz fizike. Primer: Atomska jedra mogla sva vrteti / s sinestezijo čutov in vesti, / med elektroni videla drsteti / princip idej brez miselne snovi.

Za nepoučenega braleca, ki po svoji izobrazbi ni obremenjen s poznavanjem mitologije, je dobrodošel slovar manj znanih besed in pojmov na koncu knjige.

Poezija Talismana je hermetična in s tem namenjena krogu izbrancev, ki poznajo tudi sicer ezoterično literaturo. Te je tudi v slovenščini veliko, zelo malo ali nič pa ni o tem umetniških sporočil, še zlasti na intelektualni ravni, kakršno srečamo v poeziji Zvezdane Majhen.

Metaforika je bogata in izvima, preseneča, celo fascinira s povezovanjem različnih svojskih podob: Vidnina dneva slači laneno srajco .... nebo je drobno klekljan sneg drobilo .... svet je naglušen od polifonije .... vsiljive ure ugašajo ljubezen.

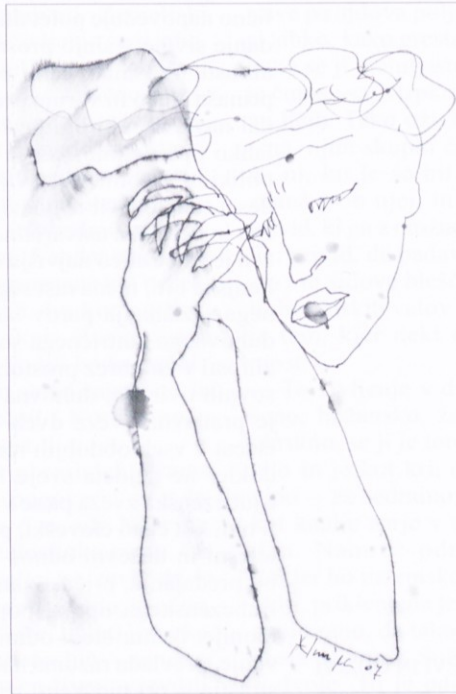
Ilustracije, žal, že pokojnega umetnika Lucijana Reščiča, se izredno približujejo duhu in sporočilu knjige. Izhajajoč iz narodopisne ornamentalistike se v upodobitvah

ptice roparice, ljubeče dvojice v objemu predavanja dviga proti nesnovnim duhovnim območjem; primer: "Predana metačutni sinergiji" ali "Tam roka Parke svojo voljo piše". Kompozicija temelji še vedno na tradicionalni simetriji, dekorativni elementi pa so stilizirani cvetovi, listi, drevesa; gola telesa v gibanju spominjajo na Župančičeve verze: "Mi pa pod sonci se vijemo, bijemo. . ."

Avtorica pesmi in slikar, vsak po svoje, odkrivata peto dimenzijo onstran običajnega, prizemljenega življenja. V deželi poezije so materialni predmeti lahko samo še simboli: Zate nikoli na pogrinjek dneva / ne položim skodelice za čaj, / ne kruha ne pečiva.- midva jeva / deviško mano jutra , naskrivaj ...

Drugačna, odkrito neposredna in tustranska sta soneta: Odtavala sva med krilate smreke (str. 22) in Kje hodiš, ko se staro leto slači (str. 62).

Vsekakor je Talisman nevsakdanja knjiga pesmi, v kateri se družita klasicistična umerjenost forme in prekipevajoče zanosno čustvovanje v spektru ljubezenskega in pesniškega zanosa prežarjeno z odkrivanjem mejnih območij bivanja, do koder segajo antene človeškega spoznanja.

Jože Slak – Đoka: MAGMA II, akril na platnu, 120 x 90 cm, 2007

**Marinka
Dražumerič**

ZGODOVINA IN RAZVOJ KONSERVATORSTVA (4)

Na Dolenjskem in v Beli krajini od njegovih začetkov do leta 1945

SPOMENIŠKI URAD ZA SLOVENIJO

Ko je po prvi svetovni vojni razpadla avstro-ogrška monarhija, je na njenem ozemlju prišlo do ustanovitve novih nacionalnih držav. Slovensko ozemlje je bilo leta 1918 vključeno v Kraljevino SHS, kasneje v Kraljevino Jugoslavijo. Pri tem moram opozoriti, da je velik del slovenskega etničnega ozemlja ostal izven meja nove države. Primorska in Notranjska sta po rapalski pogodbi pripadli Italiji, koroški Slovenci pa so se s plebiscitom leta 1920 odločili za Avstrijo. Sloveniji je bilo priključeno Prekmurje, prekmurski Slovenci pa so bili prvič v zgodovini združeni z matičnim narodom.

Z razpadom avstro-ogrške monarhije je skrb za spomenike sicer začasno prenehala, a pozabljena ni bila. Tako je Josip Mantuani, ravnatelj Narodnega muzeja v Ljubljani, dobil nalogo, da pripravi predlog in izdela osnutek statuta za organizirano spomeniškovarstveno službo, ki bo prilagojena novim razmeram. Njegovo delo je po vrnitvi iz ruskega ujetništva avgusta 1919 nadaljeval Stele. Na strokovnem posvetovanju pri poverjeništvu ministrstva za uk in bogočastje je bil novembra potrjen Mantuanijev statut novega Spomeniškega urada za Slovenijo, ki je bil predložen v potrditev prosvetnemu ministru. Toda ministrstvo je potrditev statuta odložilo, saj naj bi organiziranost spomeniškovarstvene službe reševali po sprejemu ustave z enotno uredbo v okviru cele države. Do takrat pa naj bi obstoječe¹ spomeniškovarstvene organizacije delovale provizorično.² Tako je leta 1919 pričel z delovanjem Spomeniški urad za Slovenijo s sedežem v Ljubljani, ki je bil naslednik Deželnega urada za Kranjsko. Njegov vodja je postal France Stele, ki je urad vodil do leta 1938. Ko je tega leta po Izidorju Cankarju prevzel stolico za umetnostno zgodovino, je vodenje urada prevzel dr. France Mesesnel. V Mariboru je leta 1932 postal zaupnik banovinskega konservatorja Franjo Baš,³ ki je deloval predvsem na Štajerskem.

Delovanje Spomeniškega urada je pokrivalo celotno območje jugoslovanske Slovenije in ni bilo razdeljeno na posamezne dežele, tako kot v avstro-ogrski monarhiji. Za spomeniško dediščino tistega dela slovenskega etničnega ozemlja, ki je ostalo izven meja Kraljevine, sta bila pristojna spomeniška urada v Celovcu⁴ in Trstu⁵. Seveda pa politične meje niso bile ovira za vzorno strokovno sodelovanje vse treh uradov.

Delo Spomeniškega urada za Slovenijo, ki je bilo pravno samo nadaljevanje dela nekdanjega Deželnega urada za Kranjsko, je pri

svojem strokovnem delu tudi izhajal iz instrukcij avstrijskega ministrstva za uk in bogočastje, izdanih leta 1911 in dopoljenih leta 1917.⁶ Stele jih je seveda dobro poznal, saj je po njih kot deželni konservator pred prvo svetovno vojno zastavil že organizacijo in delovanje Deželnega urada za Kranjsko. Ohranil je tudi mrežo konservatorjev in korespondentov nekdanje Centralne komisije, ki so postali zaupniki novega Spomeniškega urada, strokovna znanstvena društva⁷ pa so prevzela vlogo arheološkega in umetnostnozgodovinskega inštituta ter arhivskega sveta na Dunaju.

Poleg instrukcij je strokovno delovanje konservatorjev Spomeniškega urada zaznamovala tudi mednarodna doktrina atenske listine o ohranjanju in obnovi zgodovinskih spomenikov, ki je bila sprejeta leta 1931 na mednarodni konferenci⁸ strokovnjakov za študij vprašanj varstva in ohranjanja umetnostnih in zgodovinskih spomenikov v Atenah, ki se je je udeležil tudi France Stele. Na tem kongresu je bilo sprejetih sedem sklepov. Ker so pomembno vplivali ne le na delovanje Spomeniškega urada, ampak tudi na doktrino in organizacijo spomeniškega varstva po drugi svetovni vojni, jih naj naštejemo:

- ustanoviti je treba mednarodne organizacije za restavriranje na dveh stopnjah: svetovalni in izvedbeni,
- restavratorski projekti naj se strokovno in kritično pregledajo, da bi se izognili napakam zaradi katerih bi objekti izgubili svoj pomen ali zgodovinsko vrednost,
- probleme ohranitve zgodovinskih območij pravno rešuje vsaka država posebej,
- izkopana najdišča, kjer ne nameravajo takoj začeti z obnavljanjem, naj zaščitijo tako, da jih ponovno zasujejo,
- pri obnovi lahko uporabijo moderne tehnike in materiale,
- zgodovinska območja morajo imeti strog strokoven nadzor in varovanje,
- čuvati in zavarovati je treba tudi širši prostor okoli zgodovinskega spomenika.⁹

Nadzor nad varstvom spomenikov je bil poverjen ministrstvu za prosveto. Ko je leta 1929 prišlo do nove upravne razdelitve države, je Slovenija prešla v Dravsko banovino. Spomeniški urad za Slovenijo je postal Banski spomeniški referat, njegov vodja France Stele pa je bil kot banski spomeniški referent osebno podrejen banu. Tako je bil konservator v upravnih zadevah podrejen banu, v strokovnih zadevah pa ministrstvu za prosveto.¹⁰ To je bilo tudi glavni financer spomeniškovarstvenih del, ki jih je vodil ali nadzoroval banski konservator.

Delo Spomeniškega urada za Slovenijo je bilo razdeljeno na upravni in znanstveni del. Prvi je bil usmerjen v prizadevanja za ureditev spomeniškovarstvene zakonodaje, kar pa ni pripeljalo do spomeniškovarstvenega zakona. Toda čeprav spomeniškovarstvenega zakona ni uspelo sprejeti niti avstrijski monarhiji in je bil zato uspeh spomeniškovarstvenega dela odvisen od uvidevnosti državnih in cerkvenih oblasti, pa je spomeniškovarstvena prizadevanja ščitil protektor.¹¹ Toda v Kraljevini SHS niti v Kraljevini Jugoslaviji opore v tako visokih krogih ni bilo več. Čeprav do sprejema zakona, ki bi urejal spomeniškovarstvene zadeve v Jugoslaviji, ni prišlo, pa je Steletu uspelo vriniti nekaj spomeniškovarstvenih načel v druge zakone in samostojno odredbo.

Tako je leta 1921 Deželna vlada za Slovenijo izdala Naredbo o varstvu umetnin in jih z njo zavarovala pred nekontroliranim izvozom.¹² Tako so prišli vsi predmeti zgodovinskega, umetniškega in drugega kulturnega pomena v javni in zasebni lasti pod varstvo poverjeništvu za uk in bogočastje deželne vlade za Slovenijo. Predmete so lahko izvozili le z dovoljenjem deželne vlade, njihovo strokovno presojo pa je opravil konservator.¹³ Leta 1929 je bil sprejet zakon o gozdovih,¹⁴ ki je v svojem 121. členu razglasil splošno načelo varstva ne samo kulturnih spomenikov, ampak tudi naravnih lepot in vrednosti v gozdovih.¹⁵ Zakon je dopolnila Naredba, ki je vsebovala podrobna načela ukrepov, potrebnih za ohranitev predmetov zgodovinske, znanstvene in umetnostne vrednosti, naravnih lepot in redkosti v gozdovih.¹⁶ Mogoče bolj kot zakon o gozdovih in njegova dopolnitev pa je pomemben gradbeni zakon iz leta 1930, saj sta njegov 24. in 25. člen vsebovala dokaj natančna določila glede posegov v »zgodovinsko-umetniška mesta« in »zgodovinsko-umetniške zgradbe«.¹⁷

Delo Spomeniškega urada je bilo tako razdeljeno na upravni in znanstveni del. Upravni del, ki je izhajal iz tradicije avstrijske Centralne komisije, pa je bil kljub neuspehim prizadevanjem za lasten spomeniški zakon osnova za spomeniškovarstveno raziskovanje. To se je odražalo v kar najbolj popolnem evidentiranju spomenikov, nadaljevanju izdelave umetnostnozgodovinskih topografij in v načrtnem odkrivanju srednjeveškega stenskega slikarstva, kar je bilo značilno že za kranjski Deželni urad. Pri tem delu se je razvilo plodno strokovno sodelovanje predvsem z Matejem Sternenom, s katerim je sodeloval že pred prvo svetovno vojno, in Petrom Železnikom, restavratorska dela na spomenikih pa so v sodelovanju s Spomeniškim uradom izvajali tudi drugi slikarji, na primer Slavko Pengov, in podobarji, na primer Hohnjec iz Celja.

Ena od pomembnih nalog Spomeniškega urada je bilo tudi zbiranje gradiva za umetnostnozgodovinske topografije, naloga, ki jo je ob koncu 19. stoletja zastavila že dunajska Centralna komisija, a takrat na Kranjskem, za razliko od Štajerske, ni rodila vidnih sadov. Šele Stele je bil tisti, ki je za prostor osrednje Slovenije pripravil prvo in tudi metodološko vzorno zasnovano umetnostno topografijo.¹⁸ Malo kasneje je Marijan Marolt obdelal umetnostne spomeniki v vrhniški¹⁹ in celjski dekaniji.²⁰ Pri tem je izhajal iz metode in pogledov svojega profesorja Izidorja Cankarja in jih celo radikaliziral.²¹ Pri topografskem delu pa moram omeniti tudi, da je v tridesetih letih 20. stoletja Stane Mikuž zbiral gradivo za umetnostnozgodovinsko topografijo grosupeljske krajine, ki pa je bilo z dopolnitvami izdano šele leta 1976.²²

Delovanje Deželnega urada na Dolenjskem in v Beli krajini do leta 1941

Konservator France Stele je nenehno potoval po terenu, terenska potovanja so ga vodila tudi na Dolenjsko in Belo krajino. Pri tem je zbiral ter dopolnjeval pisno in fotografsko evidenco o spomenikih, izdajal mnenja in navodila za posege na spomeniški dediščini, izvajal konservatorski nadzor nad restavratorskimi posegi na posameznih spomenikih, katerih iniciator in (so)financer je bil Spomeniški urad, opozarjal pa je tudi na kvalitetno premično dediščino in posredoval za njen prenos v muzeje in galerije.

Stensko slikarstvo

Raziskovanje in restavriranje srednjeveških stenskih poslikav je bilo ena od prednostnih nalog Spomeniškega urada tudi na Dolenjskem. V prvih letih se je sicer usmerilo na cerkveno slikarstvo in na lokacije, znane že iz časov Centralne komisije, v tridesetih letih 20. stoletja pa se je raziskovanje stenskih poslikav razširilo tudi na profano arhitekturo, predvsem na gradove.

Sakralno stensko slikarstvo

Stele se je s srednjeveškim stenskim slikarstvom srečal že pred prvo svetovno vojno ob pripravi doktorske disertacije, pred vojno pa je obiskal tudi Žužemberk in si ogledal ponesrečen restavratorski poseg v Miklavževi cerkvi. Matej Sternen pa je že leta 1922 pričel odkrivati freske v Marijini cerkvi na Muljavi, v kateri je med drugim do konca odkril prizor poslednje sodbe in poklon kraljev. Pri tem pa se je prvoten program razširil še v dopolnitev barvnega dekorja, tako »da bo cerkev tvorila enoten barvno dekorativen kompleks«. ²³ Pri raziskavi sta bili med drugim korigirani letnici v prezbiteriju in na slavoloku (iz 1453 v 1456), razjasnila pa se je ikonografska vsebina fresk. ²⁴ Restavratorska dela, ki so odkrila poslikavo v podločjih prezbiterija ter na severni in južni steni ladje, kjer so segla tudi nad baročne banjaste oboke, so bila dokončana leta 1923. ²⁵ V muljavski cerkvi so manjša restavratorska dela potekala tudi v tidesetih letih, ko je bila na slavoloku odkrita še bogata listna dekoracija. ²⁶

Leta 1923 sta Stelč in Sternen obiskala cerkev sv. Petra na Kamnem vrhu in dognala, da sodijo freske v prezbiteriju v opus Janeza Ljubljanskega in da so njegovo tretje do takrat znano delo. ²⁷ Že naslednje leto je steklo tudi njihovo restavriranje, v okviru katerega je Sternen dokončal odkrivanje prebeljenega dela poslikave, pa tudi fiksiranje in zavarovanje njenih odstopajočih delov. V spomeniškovarstvenem poročilu je Stele presodil, da je bilo z restavriranjem »najboljšega dela Janeza iz Ljubljane v skoro popolni meri vzpostavljena prvotna harmonija tega slikanega prostora, ki je s svojim zlatim oltarčkom vred gotovo eno najučinkovitejših del stare umetnosti pri nas«. ²⁸

Konservator Stele je že leta 1923 opozoril na gotski freski na južni fasadi cerkve sv. Marjete na Vrh pri Križu, ki sta bili grobo preslikani od »kmečke roke«. ²⁹ Čeprav je konservator menil, da se bo novejša slikarija dala izmiti, pa na njih vse do danes še ni bilo restavratorskih posegov. Teh ni bilo še niti na freskah v cerkvi Sv. Duha v Dednem Dolu, kjer je Stele leta 1924 zabeležil poslikavo v prezbiteriju, iz katere je lahko razbral figuro neke stoječe svetnice in sv. Lovrenca, njen nastanek pa postavil v tretje desetletje 16. stoletja. Menil je tudi, da so pod beleži le malenkostni ostanki poslikave in da njeno odruvanje ne bi pojasnilo nič bistvenega. ³⁰ Mogoče je to še vedno razlog, zaradi katerega restavriranje poslikave še ni bilo izvedeno, čeprav je konservator Nace Šumi to svetoval že leta 1959. ³¹

Po Steletovi konservatorski zaslugi so leta 1929 ostale neprebeljene freske v cerkvi Sv. Duha na Vihru. ³¹ Ob terenskem obisku leta 1929 je namreč ugotovil, da »gre prav za važne freske iz prvih desetletij XVI. stol., ki se morajo brezpogojno ohraniti«, ³³ opozoril pa je tudi na velik problem vlage. Toda na njeno dokončno sanacijo je bilo potrebno počakati vse do šestdesetih let 20. stoletja, ko so v letih 1960-1964 na cerkvi (tudi na freskah) uspešno potekala zahtevna

konservatorsko–restavratorska dela.³⁴ V letih pred drugo svetovno vojno so bili ugotovljeni ostanki prebeljenih fresk tudi v cerkvi sv. Jurija na Šentjurskem hribu pri Tržišču. Na stenah zgodnjegotskega kvadratnega in križnorebrasto obokanega prezbiterija je Stele razbral slike sv. Jurija, sv. Krištofa in apostolov, poslikan pa je bil tudi obok, in njihov nastanek okvirno postavil v sredino 15. stoletja.³⁵ Toda konservatorsko–restavratorska dela v cerkvi in na poslikavi so stekla šele v šestdesetih letih 20. stoletja.³⁶ V prvi polovici tridesetih let 20. stoletja je bila srednjeveška stenska poslikava ugotovljena tudi v Marijini cerkvi v Tržišču. Na oboku prezbiterija je Stele pod beležem prepoznal simbole evangelistov, na vzhodni steni pa ostanek slike Marijinega oznanjenja, na slavoloku pa dve plasti dekorativne poslikave.³⁷ Iz barvnih fragmentov je Stele določil, da poslikava ustreza italijanizirajočemu načinu 14. ali začetka 15. stoletja. Toda tudi tu je do sistematičnega konservatorsko–restavratorskega dela na cerkveni arhitekturi in poslikavi prišlo šele v šestdesetih letih 20. stoletja.³⁸

Spomeniški urad je strokovno pozornost namenjal tudi velikemu dolenskem spomeniku, samostanu Stična. V samostanski cerkvi je bila leta 1927 v lunetah pod obokom glavne ladje odkrita poslikava iz prve polovice 17. stoletja, ki je prikazovala celopostavne svetniške figure. Po naročilu konservatorja je slikar Matej Sternen izvedel sondiranje. Pri tem je ugotovil, da se pri odstranjevanju beležev lušči tudi barvna plast, saj je bila poslikava izvedena v secco tehniki. Ker njeno odkrivanje ne bi dalo zadovoljivih rezultatov, je Stele odločil, da še neodkrita poslikava ostane nedotaknjena pod beleži, odkrita pa se prebeli.³⁹ V tridesetih letih 20. stoletja so v Stični potekala večja raziskovalna in izvedbena konservatorsko–restavratorska dela, med katerimi je bilo tudi odkrivanje stenske poslikave v križnem hodniku. Tako so bili leta 1935 na njegovi vzhodni steni odkriti ostanki dveh plasti dekorativne poslikave. Intenzivno restavratorsko delo pa se je začelo šele leta 1937, ko je France Golob pričel odkrivati freske na obokih vzhodnega kraka križnega hodnika. Njegovo delo je nadaljeval in leta 1938 tudi dokončal Peter Železnik. V severnem kraku križnega hodnika so bili odkriti ostanki fresk (simboli evangelistov, Marijino oznanjenje) Janeza Ljubljanskega iz srede 15. stoletja, ki so, razen retuširanih dekorativnih delov in ozadja, ostale intaktne.⁴⁰

Stele je odkrival in delno tudi dokumentiral poslikavo v nekaterih suhokrajinskih in kočevskih cerkvah, ki so med drugo svetovno vojno propadle skupaj z opremo. Tako je v svojih konservatorskih poročilih poročal, da so v prezbiteriju cerkve sv. Lenarta na Cvibljju pri Žužemberku⁴¹ prebeljeni ostanki fresk mojstra, ki je v prvi polovici 16. stoletja slikal tudi v cerkvi sv. Katarine na Plešivici.⁴² Freske na Plešivici je leta 1934 odkril France Golob, takrat dijak umetnostne akademije v Zagrebu. Stele je ocenil, da je poslikava ikonografsko sicer zanimiva, vendar njena dekorativna stran »nadkriljuje njih umetniško vrednost«. Pripisal jo je neki »precej razširjeni kraški podeželski delavnici« prve polovice 16. stoletja, v enotno skupino pa je povezal poleg obeh poslikav v okolici Žužemberka še poslikavo v cerkvi sv. Filipa in Jakoba v Višnjah pri Ambrusu,⁴³ sorodna pa jim naj bi bila še poslikava v Volčah pri Poljanah. Pri konservatorskih terenskih raziskavah se je po drugi svetovni vojni izluščilo še nekaj lokacij s stilno sorodnimi poslikavami, ki jih je moč povezati v

skupino tako imenovanih »hrvaških« slikarjev (malarjev) iz prve tretjine 16. stoletja.⁴⁴

V tridesetih letih je bilo na Kočevskem dragoceno odkritje stenske poslikave v cerkvi sv. Jurija v Novih Lazih (Hinterberg).⁴⁵ Na stenah gotskega prezbiterija so bile naslikane celopostavne figure apostolov in svetnic in nad njimi prizori iz Marijinega in Kristusovega življenja. Celopostavne figure svetnikov so bile upodobljene tudi na oboku prezbiterija, rebra pa so bila dekorirana s trilistno deteljico. Arhitekturo prezbiterija je Stele postavil v 14. stoletje, nastanek stenskih slik pa v konec 16. stoletja. V ta čas jih je uvrstil tudi Marijan Zadnikar, ki je leta 1947 popisal cerkev. Takrat je ocenil, da stenska poslikava, v kateri so prevladovale tople rdeče-rjave barve in katere risba je bila slaba, anatomija nepravilna, perspektive pa slikar ni poznal, ne kaže nobene sorodnosti z do takrat znanim slovenskim gradivom.⁴⁶ Odkritje poslikave je bila neke vrste napoved regionalno omejenega slikarstva Kočevske iz 16. stoletja, ki so ga po drugi svetovni vojni dopolnila odkritja stenskih poslikav v cerkvah sv. Marije Magdalene v Klinji vasi in sv. Nikolaja na Vidmu. Čeprav pri njej ne moremo govoriti o stilno visoki kvaliteti, pa je rezultat umetnostnega hotenja in ustvarjanja ene od slovenskih obmejnih pokrajin. V primerjavi s sosednjo Suho krajino, kamor so v 16. stoletju prihajale potujoče slikarske delavnice iz hrvaške Istre, gre na Kočevskem po vsej verjetnosti za domače mojstre. Njihovo delo zaenkrat še ni bilo ovrednoteno, tudi ne njihove povezave z obkolpsko Belo krajino.⁴⁷

Toda poleg raziskovanja in strokovnega odkrivanja ter restavriranja starejše poslikave se je Stele kot konservator na terenu srečeval tudi s sočasnimi nekontroliranim in samovoljnim izvajanjem cerkvenih del, »slikarij in restavracij«, ki so jih pogosto opravljali celo diletanti. Stanje je bilo tako alarmantno, da je konservator leta 1927 zaprosil knezoškofjski ordinariat, da ponovno opozori »cerkvene uprave na tozadevne predpise«. Rezultat te intervencije je bil po Steletovem mnenju »povoljen«. ⁴⁸ Naj na kratko predstavim lokacije, kje je prišlo do navzkrižja interesov strokovne konservatorske službe in ljudskega okusa pri poslikavi cerkvenih notranjščin.

V začetku dvajsetih let 20. stoletja je nek domač samouk⁴⁹ ornamentalno preslikal prezbiterij cerkve sv. Ane v Višnji Gori. Na nesrečo pa je bilo pred njegovim posegom, ki se je iz bojazni pred uradno ali cerkveno intervencijo izvedel v veliki naglici, ugotovljeno, da je gotski prezbiterij v celoti poslikan, verjetno z gotskimi freskami, a dalj od njihovega sondiranja ni prišlo. Čeprav Stele poroča, da jih pri novem slikanju niso uničili, ampak samo prebelili, kar naj bi bila zasluga župnika v pokoju dr. Mauringa,⁵⁰ danes o njih ni več nobenih sledi.

Leta 1930 je notranjščino župnijske cerkve sv. Jakoba v Kostanjevici na Krki poslikal soboslikar J. E. Kleinert z Dunaja.⁵¹ Pri tem pa je bila uničena poslikava iz 18. stoletja v prezbiteriju, ki pa je bila slabo ohranjena in precej groba, na severni steni pa tudi ostanki srednjeveške poslikave, katere ostanki so bili vidni tudi nad oboki na podstrešju. Stele je menil, da je prej precej zanemarjena notranjščina s Kleinertovo poslikavo sicer pridobila, »kvaliteta figuralnih slik pa je nov dokaz za to, da bi domači obrtniki in slikarji zmogli najmanj isto, če ne boljšega in ni opravičila zaposlevanja inozemcev«. ⁵² Potrdilo Steletove trditve najdemo lahko že naslednje leto,

ko je slikar Jože Gorjup slikal v kostanjeviški Miklavževi cerkvi in pri tem krepko presegel Kleinertov umetniški nivo.

Leta 1932 je Sepp Grasmück poslikal župnijsko cerkev sv. Janeza Krstnika na Mirni. Po Steletovi oceni je to izvedel umetniško nezrelo in neprimerno, zato je o škodljivem delovanju tega popotnega nemškega slikarja opozoril tudi cerkvene oblasti.⁵³ Stele je Grasmückovo poslikavo v mirnski cerkvi⁵⁴ kot izredno ponesrečeno delo izpostavil tudi v svoji študiji o cerkvenem slikarstvu in jo primerjal z Maleševo v Cirkveni na Hrvaškem, kjer se je akademski slikar s svojim sodobnim in avtorskim načinom slikanja uspešno prilagodil konceptu srednjeveške cerkvene arhitekture.⁵⁵

Vzoren primer sožitja gotske arhitekture in ekspresionističnega slikanja najdemo tudi na Dolenjskem, v cerkvi sv. Miklavža v Kostanjevici na Krki. Obok in stene njenega gotskega prezbiterija je s prizori iz Biblije (Stara in Nova zaveza) v letih 1931–1932 poslikal slikar Jože Gorjup in s tem vrednost arhitekture dvignil do polne veljave. Gorjupovo delo je dober primer, kaj je mogoče doseči v na videz skromni arhitekturi, če jo obogatimo z novimi elementi, ki se podrede njeni logiki.⁵⁶

Profano stensko slikarstvo

Konservatorji pa seveda niso raziskovali stenskega slikarstva samo po cerkvah, ampak tudi v grajskih stavbah. Tako se je v tridesetih letih 20. stoletja začelo izpopolnjevatí vedenje o našem profanem slikarstvu. Pri obsežnih konservatorsko-restavratorskih delih na gradu Hmeljnik, katerih pobudnik in vodja je bil baron Wamboldt in o katerih bomo podrobneje govorili v nadaljevanju, so bile v eni od soban ob oknu odkrite freske z listno ornamentiko, v katero so bile vpletene ptice in druge živali, na steni pa je bila naslikana velika slika gorate pokrajine z veduto gradu Hmeljnik in svetopisemskim prizorom usmiljenega Samarijana. Njen nastanek je Stele postavil v sredino 16. stoletje in ocenil, da je upodobitev gradu Hmeljnik ena od naših najstarejših slik kakega domačega arhitekturnega spomenika.⁵⁷ Odkriti so bili tudi ostanki ometa z notami, katerega nastanek je Stele postavil v leto 1560.⁵⁸ Stenska poslikava je bila najdena tudi v gradu Žužemberk, v katerega pritličju je France Golob odkril ostanke baročne stenske slikarije. Upodobljeni so bili lovski prizori, med njimi tudi lovci na konjih.⁵⁹

Raziskovanje stenskega slikarstva v grajskih stavbah se je nadaljevalo tudi po odhodu Steleta s Spomeniškega urada. Tako je France Mesesnel leta 1938 v drugem nadstropju osrednjega stolpa gradu Gracarjev turn odkril freske iz prve polovice 16. stoletja. Njihova vsebina je zajemala iz svetopisemskega izročila (Samsonova zgodba, Pelikan), grške mitologije (Herkules v boju z levom, Feniks), srednjeveškega izročila (legenda o čarodeju Vergilu) in vsakdanjega življenja (popotna muzikanta, boj z gorjačami). Slike, katerih kvaliteta je bila dobra, so bile največji primer profane slikarije pri nas, stilistično pa so ustrezale severni renesansi.⁶⁰

Konservator Stele je kmalu postal pozoren na stolpno dvorano gradu Grm v Novem mestu, katere obok je okrašen z bogato štukaturó, ki uokvirja slike iz druge polovice 17. stoletja,⁶¹ stene pa so bile poslikane v drugi polovici 18. stoletja. Tako si je leta 1929 po nalogu Spomeniškega urada slikar Matej Sternen ogledal stanje slik, jih natančno preiskal in napravil preizkus njihovega čiščenja. Na

tej podlagi je izdelal poročilo o njihovem stanju. Iz njega izvemo, da so slike, izdelane z oljnimi barvami na mavčni temelj, na nekaterih mestih zelo poškodovane, barva se lušči in odpada, ponekod pa tudi zelo umazane in počrnele od prahu in saj. Razlog za odpadanje barvnih plasti je pripisal vplivu menjajočega se vlažnega in suhega zraka, pa tudi menjajoče se toplote, posebno pri zračenju v zimskih mesecih.⁶² Sternen je predlagal tudi način restavratorskega postopka: slike je potrebno najprej temeljito očistiti, nato pa odpadle dele prevleči s tempera emulzijo in nato retuširati z ustreznimi barvnimi toni.⁶³ Do restavriranja že popolnoma nerazločnih slik, ki predstavljajo po Steletu »nega najvažnejših primerov umetnosti Valvasorjevega časa«, je prišlo šele leta 1937.⁶⁴ Toda konservator se ni ustavil le pri freskah in štuku, ampak je svetoval tudi glede opreme. Predlagal, da se parket pajca na oreh in leseni krili manjših vrat na hrast, velika vrata v dvorano in okno pa se naj zastreta z zastorom. V prostor se postavi nova peč, ki naj bo bela, v sredino miza s šestimi stoli, v neposlikan kot pa se naj vkomponira primerna kredenca.⁶⁵

Sakralna oprema

Delovanje spomeniškega urada je zajemalo tudi raziskovanje, evidentiranje, dokumentiranje in restavriranje premične opreme, predvsem sakralne, ki je bila sestavni del cerkva (oltarji, slike), posredovanje posameznih vrednih predmetov v pristojne ustanove, pa tudi evidenco zasebnih zbirk in arhivalij. Konservator Stele je po najboljših močeh nadzoroval tudi prodajo posameznih umetnin ali delov cerkvene opreme.

Sakralna oprema – slikarska dela Restavriranje

Delo na področju sakralne opreme je bilo po eni strani nadaljevanje restavratorskih posegov, začelih že pred prvo svetovno vojno, ki jih bilo potrebno pripeljati do zaključka. Tako je bila pred vojno izročena Mateju Sternenu v restavriranje votivna slika iz 17. stoletja iz župnijske cerkve v Stopičah, ki naj bi postopek izvedel na stroške Deželnega urada za Kranjsko. Po Sternenovem mnenju je bilo platno slike preperelo, njene barvne plasti pa so bile še dobro ohranjene, zato je potrebno platno na novo napeti in sliko očistiti.⁶⁶ Po prvi vojni je restavriranje slike prevzel slikar Anton Jebačin, stroške v višini 300 kron pa je poravnal Spomeniški urad.⁶⁷

Že leta 1908 je slikar Peter Žmitek restavriral sliko Marijino vnebovzetje iz župnijske cerkve na Kopanju, katere avtor je bil Anton Cebej.⁶⁸ Ker pa je bila znova v slabem stanju, saj je odpadel spodnji del slike, ki je bil prilepljen samo z lepilom, to pa je razpadlo, je Spomeniški urad leta 1922 njeno restavriranje poveril Mateju Sternenu. Ta je predlagal naslednji program: odstranijo naj novo platno in ostanke lepila, nato pa namestijo novo platno, ki naj ga utrdijo z zmesjo iz kalofonije, terpentina in okra. Poškodovana mesta naj prej zapolnijo s kredjo in mavcem, zmešanim s firnežem in lepilom, in nato primerno retuširajo (doslikajo). Pri tem je bilo restavratorjevo delo ocenjeno na 5000 kron.⁶⁹ Cebejeva slika je bila restavrirana po zgoraj opisanem programu in leta 1924 tudi vrnjena cerkvi.⁷⁰

Po naročilu Spomeniškega urada je bila restavrirana tudi slika Brezmadežne iz glavnega oltarja župnijske cerkve v Velikih Laščah, ki je bila delo Edvarda Wolf⁷¹ iz okoli leta 1860. To sliko, ki je bila

v spodnjem delu preperela že pred prvo svetovno vojno, je »restavrirala« nevesča roka. Ker se je barvna plast na nekaterih mestih luščila, je bila nujna njena strokovna obnova, ki jo je Stele leta 1928 zaupal Mateju Sternenu.⁷² Ta je delo istega leta tudi uspešno izvršil.⁷³

V tridesetih letih 20. stoletja je bila obnovljena tudi oltarna slika sv. Egidija iz župnijske cerkve v Mokronogu, katere avtor je Matevž Langus in je datirana z letom 1823. Njeno restavriranje je izvedel akademski slikar Miha Maleš.⁷⁴ Toda Stele je bil na sliko pozoren že leta 1913. Takrat je ob terenskem obisku zapisal, da so nad angelo-vo in svetnikovo glavo odluščene večje partije barvne plasti, ki se lušči še naprej. Po njegovi takratni sodbi ne bi fiksiranje barv in zapolnitev manjkajočih mest z nevtralnimi toni stalo več kot 200 kron.⁷⁵

Toda Spomeniški urad ni skrbel samo za slike v župnijskih cerkvah. Matej Sternenu je leta 1923 restavriral tudi Marijino sliko⁷⁶ iz oltarja kapele gradu Čušperk. Pri tem je odstranil kasnejše preslikave, predvsem na Marijinih prsih.⁷⁷

Svetovanje

Konservator Stele je na Vinici svetoval glede slike Brezmadežne.⁷⁸ Njeno mesto je bilo na severnem stranskem oltarju župnijske cerkve na Vinici, a je bila z njega odstranjena in shranjena na neprimernem mestu v župnišču. Stele je priporočil vrnitev slike, ki je bila po njegovem »zanimiva, četudi ne najboljše Cebejevo delo«, na njeno prvotno mesto.⁷⁹

Sakralna oprema – lesena plastika

Strokovna skrb Spomeniškega urada je bila namenjena tudi cerkveni oltarni opremi, predvsem leseni, saj je ta na Dolenjskem najbolj pogosta. Seveda je prihajalo tudi do nestrokovnih, celo samovoljnih posegov.

Restavriranje

Tako je leta 1923 nek domači samouk začel »obnavljati« baročni glavni oltar⁸⁰ v cerkvi sv. Antona v Dolenjih Selcih pri Dobrniču, ki je bogato rezbarsko delo iz leta 1687. Ker je delo prevzel po samovoljnem naročilu cerkvenega ključarja, je župnijski urad dela ustavil in cerkev zaprl. Ko si je konservator ogledal stanje, je ugotovil, da je preslikan le manjši ornament v atiki oltarja, in predlagal, da se delo odda kakšnemu poklicnemu podobarju. Ker pa je isti samouk poslikal tudi prezbitarij in slavolok, je naročil, da se »nedostojna« slika Marijinega kronanja prebeli.⁸¹

Leta 1928 so bili renovirani trije baročni oltarji iz okoli leta 1770 v cerkvi sv. Roka v Srobotniku pri Velikih Laščah.⁸² Delo je izvedel podobar Pengov iz Ljubljane. Pri tem pa je napravil rekonstrukcijo polihromacije iz 19. stoletja, ki je nastala ob zadnji prenovi oltarjev in je bila po ljudskem okusu izdelana »precej pestro in mikavno«, in ne rekonstrukcijo prvotne polihromacije iz 18. stoletja.⁸³

Istega leta je bil obnovljen tudi glavni oltar v Marijini cerkvi na Muljavi, restavratorsko delo pa je v dogovoru s Spomeniškim uradom prevzel podobar Miloš Hohnjec iz Celja. Z delom je pričel v mesecu juliju. Pri tem je bil impregniran ves črviv les in po vzoru stare (prvotne) obnovljena tudi oltarna polihromacija. Na oltarni nastavek sta bili pritrjeni stranski krili, ki sta ležali zavrženi na

podstrešju, tako da je bila oltarju vrnjena njegova kompozicijska zaokroženost. Pred tem dejanjem pa je bilo potrebno premagati pomislek, da krili zakrivata gotski freski v prezbiteriju.⁸⁴

Malo za tem je podobar Miloš Hohnjec obnovil tudi baročni glavni oltar iz župnijske cerkve v Stopičah. Po programu, ki ga je odobril konservator, je prepojil močno črviv les. Po vzoru originalnih je na novo izdelal manjkajoče dele oltarja, ki ga je tudi prebarval in pozlatal. Ob restavriranju je bil v osrednjo oltarno nišo vrnjen tudi prvotni Marijin kip.⁸⁵

Leta 1929 je bila ob obnovitvenih delih na cerkvi sv. Tomaža v Spodnji Dragi, ki so zajela njeno notranjost in zunanost in so obsegala zidarsko popraviljanje ter novo beljenje ometov, prenovljena tudi oprema. Konservator je odločil, da se glavni oltar iz sredine 17. stoletja na novo prebarva in pozlata, pri tem pa je potrebno izhajati iz »ugotovljenih« ostankov prvotne polihromacije. Dovolil je tudi odstranitev prižnice, ki je bila »neokusen izdelek«.⁸⁶

Nekako v istem času je bil uspešno obnovljen tudi stranski oltar v Marijini cerkvi na Gorici pri Kočevskih Poljanah, ki je lep primer baročnega oltarja iz konca 17. stoletja. Delo je bilo izvedeno pod vodstvom kaplana Ivana Veiderja.⁸⁷

Svetovanje in odkupi

Delovanje Spomeniškega urada pa ni bilo usmerjeno samo v restavriranje oltarne opreme, ampak tudi v svetovanje. To se je na eni strani nanašalo na posege pri zamenjavi opreme. Tako je bil urad vključen v odločanje o novem tabernaklju v župnijski cerkvi v Šmihelu pri Novem mestu. Leta 1922 je bil Steletu predložen načrt za nov, iz kamna izdelan tabernakelj na glavnem oltarju.⁸⁸ Toda konservator mu je odločno nasprotoval, saj je bil stari tabernakelj »prav okusno delo srede 19. stoletja« in ga novi po estetskem značaju ne bi dosegel.⁸⁹ Ohranitev starega tabernaklja je – po posvetu s strokovnjaki, ki so izjavili, da sta oltar in tabernakelj v tako dobri harmoniji, da ni možna boljša rešitev – priporočilo tudi Društvo za krščansko umetnost, posebej še, ker je bil tabernakelj v dobrem stanju.⁹⁰ Toda nasveti konservatorja in Društva niso bili upoštevani. Leta 1932 je novomeški prošt Karel Čerin slovesno blagoslovil novi tabernakelj, ki je »skoro popolnoma podoben staremu, le nekaj okraskov ima dodanih«. Izdelala ga je kovinska in pasarska tvrdka J. Drnovšek iz Ljubljane.⁹¹

V prvih letih delovanja Spomeniškega urada je Stele dokaj pogosto svetoval, da podružnice oddajo v škofijski ali kakšen drug muzej posamezen predmet, ki ni bil več v uporabi, a je imel veliko umetnostnozgodovinsko vrednost. Tako je že leta 1922 predlagal, da se ostanki krilnega poznogotskega oltarja iz cerkve Sv. Duha v Mrzlavi vasi prenesejo v škofijski muzej v Ljubljani,⁹² saj je obstajala nevarnost, da lesene oltarne table raznesejo. To se je z dovoljenjem škofijskega ordinariata in župnijskega urada Čatež tudi zgodilo.⁹³

Po konservatorjevem nasvetu je bil v zbirke ljubljanskega muzeja leta 1923 oddan baročni oltarček iz cerkve sv. Lovrenca na Obrhu pri Dragatušu, ki je bil datiran z letnico 1673. Oltar, ki ga niso uporabljali, je bil hranjen v odprti lopi. Muzeju je bil oddan tudi lesen pogrebni križ, ki je bil obit s (cizelirano?) pločevino s podobo bradatega Kristusa bizantinskega tipa in simboli evangelistov. Po Steletu je imelo delo značaj beneške gotike in je bilo verjetno prineseno iz

Primorja. Predmeta sta bila oddana muzeju, ki je plačal stroške prevoza, s soglasjem škofijskega ordinariata in župnijskega urada, Spomeniški urad pa je odobril cerkvici za nujna popravila 500 dinarjev podpore.⁹⁴

Iz cerkve sv. Martina v Valični vasi je bil leta 1924 po konservatorjevem nasvetu oddan škofijskemu muzeju kip sv. Martina na konju. Bil je ostanek oltarja iz sredine 17. stoletja, shranjen pa je bil v mrtvašnici.⁹⁵

Konservator je spremljal tudi trg z umetninami in v prvih letih po potrebi tudi interveniral z nakupi. Tako je leta 1923 zasledil v trgovini s starinami kipa iz začetka 18. stoletja, katerih provinienca je bila cerkev sv. Marjete v Malem Črnelem, in ju z nakupom rešil za muzej.⁹⁶ Istega leta je z nakupom za deželni muzej rešil tudi tri kipe iz sredine 18. stoletja, ki so izhajali iz cerkve sv. Marjete v Jurni vasi.⁹⁷ Stele je bil pozoren tudi na opečne tlakovce, ki jih je ljubiteljem starin v Ljubljani prodajal nek podjeten čevljar, izhajali pa naj bi iz razvalin cerkve sv. Ožbolta nad Javorovico. Njihova provinienca pa je bila gotovo gotska cerkev kartuzije Pleterje, iz katere so bili odstranjeni v času jezuitske uprave.⁹⁸

OPOMBE:

1 Poleg Spomeniškega urada za Slovenijo sta bila to še Komisariat za varstvo spomenikov za Hrvaško in Slavonijo s sedežem v Zagrebu in Deželni konservatorski urad za Dalmacijo s sedežem v Splitu.

2 STELČ 1921, cit. n. 153, p. 80.

3 Franjo Baš (1899–1967), etnolog, geograf, zgodovinar in muzikolog, leta 1932 je postal v Mariboru banovinski arhivar, vodil je tudi muzej. V letih 1950/52 je bil šef odseka za muzeje, galerije in spomeniško varstvo na Ministrstvu za znanost in kulturo, nato do leta 1963 ravnatelj Tehniškega muzeja. Bil je prvi predavatelj muzeologije in spomeniškega varstva na Filozofski fakulteti v Ljubljani, Sergij VILFAN, s.v. Baš, Franjo, ES, I, Ljubljana 1987, p. 204.

4 Landesdenkmalamt, pristojen za spomenike na slovenskem delu Koroške, njegov vodja je bil najprej Otto Demus in kasneje Walter Frodl.

5 Soprintendenza ai monumenti, ki je pokrival spomeniško dediščino Primorske in slovenske Istre, vodil ga je Antonio Morassi.

6 BAŠ 1955, cit. n. 1, p. 28.

7 V Ljubljani sta bila to Muzejsko društvo Slovenije in Umetnostnozgodovinsko društvo, v Mariboru Muzejsko društvo in Zgodovinsko društvo, na Ptujju Muzejsko društvo in v Škofji Loki leta 1936 ustanovljeno Muzejsko društvo.

8 To je bila druga konferenca te vrste. Prva je potekala eno leto prej v Rimu.

9 Atenska listina o ohranjanju in obnovi zgodovinskih spomenikov, Doktrina I, Mednarodne listine ICOMOS, 2003, p. 17–21.

10 BAŠ 1955, cit. n. 1, p. 29.

11 Omenili smo že, da je bil to član vladarske hiše, v letih pred prvo svetovno vojno celo sam prestolonaslednik.

12 Pri tem moram omeniti, da je Naredba spominjala na podobne avstrijske predpise iz leta 1846.

13 Pri tem so bili izvzeta dela še živečih avtorjev in tistih, od katerih smrti še ni minilo 20 let.

14 Zakon o gozdovih, Uradni list kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 162/35, 28. 2. 1930, pp. 441–458.

15 »Predmeti zgodovinske, znanstvene, umetniške vrednosti, naravne lepote in redkosti, ki so v gozdu, se morajo čuvati in vzdrževati. Minister za šume in rudnike predpiše, česar je treba za čuvanje teh objektov in predmetov«.

16 STELE 1969, cit. n. 154, p. 536.

17 Gradbeni zakon, Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine, 13. 8. 1931.

18 France STELE, Politični okraj Kamnik. Topografski opis, Ljubljana 1929 (Umetnostni spomeniki Slovenije, I).

19 Marijan MAROLT, Dekanija Vrhnika. Topografski opis, Ljubljana 1929 (Umetnostni spomeniki Slovenije, II).

20 Marijan MAROLT, Dekanija Celje, I. zvezek: Cerkveni spomeniki v Celju, Maribor 1931 (Umetnostni spomeniki Slovenije, III); II. zvezek: Cerkvene umetnine izven Celjske župnije, Maribor 1932.

21 Nace ŠUMI, s.v. Marolt, Marijan, ES, VII, Ljubljana 1987, p. 8.

22 Stane MIKUŽ, Umetnostnozgodovinska topografija grosupeljske krajine, Ljubljana 1976.

23 France STELE, Muljava, podružnica, odkritje zabeljenih delov fresk, Varstvo spomenikov od I. III. do I. X. 1922, ZUZ, II, Ljubljana 1922, p. 154.

24 France STELE, Muljava, podružnica, odkritje fresk, Varstvo spomenikov od I. X. 1922 do I. IV. 1923, ZUZ, III, Ljubljana 1923, p. 69–70.

25 STELE 1923, cit. n. 226, p. 144.

26 France STELE, Muljava, podružnica, Varstvo spomenikov od I. I. 1932 do 31. XII. 1934, ZUZ, XIV, Ljubljana 1937, p. 63.

27 STELE 1923, cit. n. 227, pp. 139–140.

28 France STELE, Kamen vrh pri Ambrusu, cerkev sv. Petra, freske Janeza iz Ljubljane, Varstvo spomenikov, ZUZ, IV, Ljubljana 1924, pp. 206–207.

29 Ibid., p. 97. Kot zanimivost naj povem, da stoji cerkev sv. Marjete ob antični cesti.

30 France STELE, Dedni Dol pri Višnji Gori, gotska kapelica, Varstvo spomenikov od I. I. do I. IV. 1924, ZUZ, IV, Ljubljana 1924, pp. 93–94.

31 Nace ŠUMI, Dedni dol pri Višnji gori, VS, VII, Ljubljana 1960, p. 136.

32 Prvi je o njih pisal že Ivan STEKLASA, Zgodovina župnije Šent Rupert na Dolenjskem, Ljubljana 1913, 20032.

33 France STELE, Viher pri Št. Rupertu na Dol., Varstvo spomenikov od I. I. do 31. VI. 1929, ZUZ, IX, Ljubljana 1929, p. 143.

34 Ivan KOMELJ, Viher, VS, VII, Ljubljana 1960, pp. 250–251; Anton DEMŠAR, Viher pri Šentrupertu na Dolenjskem, VS, IX, Ljubljana 1965, pp. 247–249.

35 France STELE, Sv. Jurij na Šentjurskem hribu pri Tržišču na Dol., podružnica, Varstvo spomenikov od I. I. 1932 do 31. XII. 1934, ZUZ, XIV, Ljubljana 1937, p. 57.

36 Ivan KOMELJ, Šentjurjeva gora nad Tržiščem na Dolenjskem, VS, IX, Ljubljana 1965, pp. 243–244.

37 France STELE, Tržišče na Dol., podružnica M. Božje, Varstvo spomenikov od I. I. 1932 do 31. XII. 1934, ZUZ, XIV/1936–37, Ljubljana 1937, pp. 65–66.

38 Ivan KOMELJ, Dvajset let odkrivanja srednjeveških stenskih slik (Pregled novih odkritij), VS, X/1965, Ljubljana 1966, p. 73.

39 France STELE, Stična, samostanska cerkev, stenske slike, Varstvo spomenikov od I. VII. do 31. XII. 1927, ZUZ, VIII, Ljubljana 1928, p. 64.

40 France STELE, Stična, cistercijski samostan, križni hodnik, Varstvo spomenikov od 1. jan. 1935 do 10. okt. 1938, ZUZ, XV, Ljubljana 1938, pp. 99–100.

41 France STELE, Cvibelj pri Žužemberku, podružnica, Varstvo spomenikov od I. I. 1932 do 31. XII. 1934, ZUZ, IV/1936–37, Ljubljana 1937, p. 56. Cerkev je bila med drugo svetovno vojno močno poškodovana v bojih za Žužemberk, po vojni pa so bile njene razvaline odstranjene. Prostor, na katerem je stala, je danes v vplivnem območju spomenika NOB na Cvibljju, nekdanj samostojna vas Cvibelj pa je bila leta 1972 pridružena Žužemberku.

42 France STELE, Plešivica pri Žužemberku, Cerkev sv. Katarine, Varstvo spomenikov od I. I. 1932 do 31. XII. 1934, ZUZ, XIV/1936–37, Ljubljana 1937, p. 63. Cerkev je bila med drugo svetovno vojno požgana, ohranjene so njene razvaline, ometi s poslikavo pa so odpadli.

43 Tudi poslikava v tej cerkvi je bila uničena med drugo svetovno vojno.

44 Jure MIKUŽ, Slikarstvo hrvaške skupine v šestnajstem stoletju na Slovenskem, ZUZ, n. v., X, Ljubljana 1973, pp. 13–29.

- 45 Po drugi svetovni vojni je cerkev je spadala v t. i. zaprto območje, bila leta 1955 požgana in kasneje minirana.
- 46 Marijan Zadnikar, Gradivo za umetnostno topografijo Kočevske, Ljubljana 1968, pp. 82–84.
- 47 Raziskavo bo nedvomno otežil uničen stavbni fond sakralne dediščine na Kočevskem.
- 48 France STELE, Diletantje pri izvrševanju cerkvenih naročil, Varstvo spomenikov od I. I. do I. III. 1927, ZUZ, VII, Ljubljana 1927, p. 45.
- 49 Stane Mikuž piše, da je bil to A. Valantič.
- 50 France STELE, Višnja Gora, cerkev sv. Ane v mestu, Varstvo spomenikov od I. X. 1923 do I. I. 1924, ZUZ, IV, Ljubljana 1924, p. 47.
- 51 V Kostanjevici je bilo zadnje Kleinertovo delo na Dolenjskem. V prejšnjih letih je slikal še v cerkvah na Otočcu, na Stopnem, v Šmihelu pri Novem mestu, Cerkljah pri Brežicah,
- 52 France STELE, Kostanjevica, župna cerkev, Varstvo spomenikov od I. VII. 1929 do I. VII. 1930, ZUZ, XI, Ljubljana 1931, p. 87. Kleinertova poslikava je bila odstranjena pri prenovitvenih delih na zunanjsčini in v notranjsčini cerkve leta 1950.
- 53 France STELE, Mirna, župna cerkev, Varstvo spomenikov od I. I. 1932 do 31. XII. 1934, ZUZ, XIV/1936–1937, Ljubljana 1937, p. 62.
- 54 Odstranjena je bila po letu 1965, ko je konservator Milan Železnik odkril na oboku ladje in v prezbitteriju srednjeveške freske.
- 55 France STELE, Cerkevno slikarstvo. O njegovih problemih, načelih in zgodovini, Celje 1934, pp. 43–44.
- 56 France STELE, Kostanjevica, podružnica sv. Nikolaja, Varstvo spomenikov od I. I. 1932 do 31. XII. 1934, ZUZ, XII, Ljubljana 1933, p. 91.
- 57 France STELE, Hmeljnik, grad pri Novem mestu, Varstvo spomenikov od I. VII. 1930 do 31. XII. 1931, ZUZ, II/1932–1933, Ljubljana 1933, p. 89. Poslikava ni ohranjena, saj je bil grad Hmeljnik med drugo svetovno vojno požgan in po njej dvakrat miniran.
- 58 Steletovi terenski zapiski, 28. 7. 1930, CXV, pp. 42–43, Umetnostnozgodovinski inštitut pri ZRC SAZU v Ljubljani.
- 59 France STELE, Žužemberk, Varstvo spomenikov od I. I. 1932 do 31. XII. 1934, ZUZ, XIV/1936–37, Ljubljana 1937, p. 66. Poslikava ni ohranjena, saj je bil grad Žužemberk med drugo svetovno vojno požgan, po njej pa je dolga leta služil kot kamnolom.
- 60 France MESESNEL, Gracarjev turn (Tolsti vrh) pri Št. Jerneju na Dol., Varstvo spomenikov od I. I. 1935 do 10. 10. 1938, ZUZ, XV, Ljubljana 1938, pp. 96–97. Poslikava je bila delno uničena med drugo svetovno vojno, ko je bil grad požgan, tista, ki se je ohranila, pa je v izredno slabem stanju.
- 61 Peter Pavel Radič in Viktor Steska sta njihovo avtorstvo pripisala slikarju Almanachu, to pa v zadnjem času zagovarja tudi Ivan Stopar.
- 62 V gradu je imela od leta 1886 do 1985 prostore kmetijska šola.
- 63 France STELE, Grm pri Novem mestu, kmetijska šola, Varstvo spomenikov od I. I. do 31. VI. 1929, ZUZ, IX, Ljubljana 1929, p. 137.
- 64 France STELE, Grm pri Novem mestu, Varstvo spomenikov od I. jan. 1935 do 10. okt. 1938, ZUZ, XV, Ljubljana 1938, p. 96. Štuk in poslikava sta bila znova očiščena v drugi polovici 50-tih let 20. stoletja, ob priliki obiska maršala Tita v Novem mestu, saj sta bila zaradi peči, ki je stala v prostoru, znova zelo zakajena.
- 65 Steletovi terenski zapiski, 17. 2. 1936, LXXVI, pp. 13–16, Umetnostnozgodovinski inštitut pri ZRC SAZU v Ljubljani.
- 66 Steletovi terenski zapiski, 10. 3. 1913, CIII, pp. 20–22, Umetnostnozgodovinski inštitut pri ZRC SAZU v Ljubljani.
- 67 France STELE, Stopiče, župna cerkev, votivna slika, Varstvo spomenikov, ZUZ, I, Ljubljana 1921, p. 86.
- 68 Slika iz leta 1769, po oceni Ferdinanda Šerbelja eno najboljših in najpomembnejših Cebejevih del, je bila uničena med drugo svetovno vojno.
- 69 France STELE, Kopanj, farna cerkev, Ant. Cebej, slika Vnebovzvetja Matere božje, Varstvo spomenikov od I. III. do I. X. 1922, ZUZ, II, Ljubljana 1922, p. 152.
- 70 France STELE, Kopanj, farna cerkev, Varstvo spomenikov od I. X. 1923 do I. I. 1924, ZUZ, IV, Ljubljana 1924, p. 46.
- 71 Bil je dunajski slikar, njegovo delo sta tudi sliki sv. Ane in sv. Frančiška Ksaverija na stranskih oltarjih.
- 72 France STELE, Velike Lašče, Varstvo spomenikov od I. I. do 31. XII. 1928, ZUZ, VIII, Ljubljana 1928, p. 54.

73 Ibid., p. 139.

74 France STELE, Mirna, župna cerkev, Varstvo spomenikov od I. I. 1932 do 31. XII. 1934, ZUZ, XIV, Ljubljana 1937, p. 63.

75 Stelletovi terenski zapiski, 3. 10. 1913, XCI, pp. 13–14, Umetnostnozgodovinski inštitut pri ZRC SAZU v Ljubljani.

76 Stane Mikuž pravi, da je njen avtor Anton Cebej.

77 France STELE, Čušperk, grajska kapela, Varstvo spomenikov od I. X. 1923 do I. I. 1924, ZUZ, IV, Ljubljana 1924, p. 46.

78 Slika ni ohranjena.

79 France STELE, Vinica, župna cerkev, slika Brezmadežne, Varstvo spomenikov od I. III. do I. VII. 1925, ZUZ, V, Ljubljana 1925, p. 112.

80 Isti domači mojster je pokvaril tudi polihromacijo baročnih oltarjev v cerkvi v Knežji vasi.

81 France STELE, Selce pri Dobrničju, podružnica, Varstvo spomenikov od I. X. 1923 do I. I. 1924, ZUZ, IV, Ljubljana 1924, p. 47.

82 Cerkev je bila med drugo svetovno vojno požgana ter razdejana, propadel je tudi večji del opreme z vsemi tremi oltarji, ohranjeni sta le Postlovi sliki s stranskih oltarjev.

83 France STELE, Sv. Rok v Srobotniku pri Velikih Laščah, Varstvo spomenikov od I. I. do 31. XII. 1928, ZUZ, IX, Ljubljana 1929, p. 55.

84 France STELE, Muljava, podružnica, veliki oltar, Varstvo spomenikov od I. I. do 31. XII. 1928, ZUZ, IX, Ljubljana 1929, p. 55.

85 France STELE, Stopiče pri Novem mestu, Varstvo spomenikov od I. VII. 1929 do I. VII. 1930, ZUZ, XI, Ljubljana 1931, p. 91.

86 France STELE, Spodnja Draga pri Stični, Varstvo spomenikov od I. I. do 31. VI. 1929, ZUZ, IX, Ljubljana 1929, p. 135.

87 France STELE, Gorica pri Poljanah pri Toplicah na Dol., Varstvo spomenikov od I. VII. 1930 do 31. XII. 1931, ZUZ, XII, Ljubljana 1933, p. 89.

88 Lesen oltar je leta 1866 izdelal podobar Matija Tomec iz Šentvida nad Ljubljano.

89 France STELE, Šmihelj pri Novem mestu, farna cerkev, Varstvo spomenikov od I. III. do I. X. 1922, ZUZ, II, Ljubljana 1922, p. 155.

90 France STELE, Šmihelj, Varstvo spomenikov od I. IV. do I. VII. 1924, ZUZ, IV, Ljubljana 1923, p. 157.

91 Marinka DRAŽUMERIČ, France BARAGA, 700 let župnije Novo mesto-Šmihel, Novo mesto 1995, p. 20.

92 Danes je oltarček iz Mrzlave vasi eden od pomembnejših eksponatov Narodne galerije v Ljubljani.

93 France STELE, Mrzlava vas pri Čatežu ob Savi, podružnica, poznogotski oltar, Varstvo spomenikov od I. III. do I. X. 1922, ZUZ, II, Ljubljana 1922, p. 154.

94 France STELE, Obrh pri Dragatušu, podružnica, cerkvena lopa, Varstvo spomenikov od I. IV. do I. X. 1923, ZUZ, III, Ljubljana 1923, p. 138. Danes veljata oba predmeta za izgubljena.

95 France STELE, Valična vas, podružnica sv. Martina pri Žužemberku, Varstvo spomenikov od I. I. do I. IV. 1924, ZUZ, IV, Ljubljana 1924, p. 96.

96 France STELE, Črnelo pri Stični, cerkev, Varstvo spomenikov od I. X. 1923 do I. I. 1924, ZUZ, IV, Ljubljana 1924, p. 46.

97 Ibid.

98 Marinka DRAŽUMERIČ, Javorovica, Cerkev sv. Ožbolta, Umetnostnozgodovinska topografija župnije Šentjerneje, Zbornik župnije Šentjerneje (ed. Marinka Dražumerič, Stane Granda), Ljubljana 2000, p. 344.

MAJ

ČRNOMELJ, 3. maja – Včeraj, danes, jutri je naslov razstave avtorjev Anite Jamšek in Srečka Bastača v Upravni enoti Črnomelj. O obeh fotografijah, članih KUD Artoteka Bela krajina, je spregovoril predsednik Stane Lozar, za glasbeno popestritev pa je poskrbel tamburaški ansambel dragatuške osnovne šole.

IZOLA, 3. maja – Pihalni orkester Kostanjevica na Krki je nastopil na študentski cvičkariji, najprej v Izoli, potem pa tudi v Novem mestu.

ČRNOMELJ, 5. maja – V Pastoralnem centru je Anton Škof predstavil svoj knjižni prvenec Črnomaljski kmet v 20. stoletju. Z avtorjem se je pogovarjal Vlado Starešinič.

ŠENTLOVRENC, 5. maja – V Kulturnem domu je bil koncert ljudskih pesmi Mešanega pevskega zbora Strune z gostjo Majo Slatinšek. Ob tej priložnost je bila na ogled tudi razstava olj in intarzij Janeza Šepca.

NOVO MESTO, 6. maja – APT je povabil na premiero glasbene pravljice Sergeja Prokofjeva Peter in volk v izvedbi Anton Podbevšek Teatra v režiji Nane Milčinski in Matjaža Bergerja.

KRŠKO, 7. maja – V Klubu Kulturnega doma je nastopil Big band Krško.

NOVO MESTO, 7. maja – Dober dan teater je v Kulturnem centru Janeza Trdine uprizoril komedijo Franca Pluta Policijska postaja, ki jo je avtor tudi režiral. – V klubu LokalPatriot so odprli fotografsko razstavo Uličice avtorja Igorja Škafarja.

TREBNJE, 7. maja – V Knjižnici Pavla Golie so odprli razstavo Svetega pisma, predstavila pa se je tudi Svetopisemska družba.

NOVO MESTO, 8. maja – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bila prireditev ob dnevu evropskega praznika družine.

TREBNJE, 8. maja – Na koncertu študentk Akademije za glasbo v Ljubljani je v avli Centra za izobraževanje in kulturo nastopila pianistka Sara Rustja, v komornih zasedbah pa med drugimi violončelista Kaja Kapus, doma z Mirne.

NOVO MESTO, 9. maja – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bilo mogoče prisluhniti koncertu violinista Teofila Milenkovića z gosti.

BREŽICE, 10. maja – Okruški mojega življenja je naslov predstavitve avtobiografske knjige akademske slikarke Alenke Gerlovič, ki so jo pripravili v Posavskem muzeju. Z umetnico se je pogovarjal Ivan Kastelic, za branje odlomkov iz knjige pa je poskrbel Ivan Mirt.

KRŠKO, 10. maja – V Galeriji Krško so odprli oblikovalsko razstavo Štirijenje Ine Čebučar iz Brestanice. Razstavo je predstavila Alenka Čermelič Krošelj, za glasbo pa je poskrbela violinistka Mojca Luin.

NOVO MESTO, 10. maja – Mešani pevski zbor Krka z zborovodkinjo Sonjo Čibej je povabil na predstavitveni koncert nove zgoščenke z naslovom Pesmi na Krkinih valovih. Zbor je v Kulturnem centru Janeza Trdine zaigral tudi z instrumentalnim triom.

SEVNICA, 10. maja – V Lekos galeriji Ana so odprli slikarsko razstavo Spontanost Daniela Hrovata.

TREBNJE, 10. maja – Mini teater se je predstavil z otroško predstavo Miškolin v Kulturnem domu.

BREŽICE, 11. maja – Ples in glasba nas povezujeta je naslov glasbeno plesne prireditve, ki jo je OŠ Brežice pripravila v Prosvetnem domu. – V Upravni enoti so odprli razstavo del članov KUD Odskočna deska Črnc.

ČRNOMELJ, 11. maja – V Kulturnem domu je potekalo regijsko srečanje otroških folklornih skupin osrednje Slovenije z Dolenjsko in Belo krajino.

KOSTANJEVICA, 11. maja – V lapidariju Galerije Božidarja Jakca so na ogled postavili kiparsko razstavo ljubljanskega akademskega kiparja

Uprizoritev glasbene pravljice Peter in Volk v Anton Podbevšek Teatru v Novem mestu.

Dušana Tršarja. Umetnika je predstavil Jure Mikuž.

PRIJEDOR, od 11. do 12. maja – Pet let delujoči Mešani pevski zbor Novo mesto, ki ga vodi Jožica Prus, je uspešno nastopil na mednarodnem zborovskem festivalu Zlata vila in osvojil zlato vilo za najboljšo izvedbo skladbe starejšega avtorja.

RIBNICA, 11. maja – Razstavo Arhitekt Miloš Bonča / Spominjanja (1932–2006), ki so jo odprli v Galeriji Miklove hiše, je predstavil kustos arhitekt Tomaž Brate.

SEVNICA, 11. maja – Pevska vokalna skupina Zefir je popestrila fotografsko razstavo Svilene meglice mlade fotografkinje Urške Knez z Loga v Mladinskem centru. – Mladinski center je povabil na projekcijo kratkih umetniških filmov v okviru 13. festivala računalniških umetnosti.

ŠENTVID PRI STIČNI, 11. maja – V OŠ Ferda Vesela je bil 1. koncert območne revije odraslih pevskih zborov in malih vokalnih skupin.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 11. maja – V avli Hotela Terme so odprli fotografsko razstavo Utrinki iz otroškega sveta Vladimira Škrinjarja. V kulturnem programu je nastopila citrarka Petra Vovčko.

ČRNOMELJ, 12. maja – V Kulturnem domu je bilo srečanje odraslih pevskih zborov Bele krajine pod naslovom Zapoj z menoj. – V Galeriji Laterna je bila na ogled razstava slik slikarke Brede Čuk. – Mladinski kulturni klub je povabil na koncert skupine Siddharta.

DOBREPOLJE, 12. maja – V Jakčevem domu je potekal 2. koncert območne revije odraslih pevskih zborov in malih vokalnih skupin.

DOLENJA VAS PRI KRŠKEM, 12. maja – Na 7. srečanju ljudskih pevcev in godcev so v cerkvi sv. Marije nastopili: ljudske pevke Razbor, Ljudski pevci PD Cirkovce, Robert Frelj in Aleksandra Pirc s harmoniko, ljudski pevci Pšenični klas Vihre, Fantje s Preske, ljudski pevci Ajda iz Dolenje vasi, ljudske pevke Ajda.

MIRNA, 12. maja – V Dvorani TVD Partizan je potekala območna revija odraslih pevskih zborov, ki jo je strokovno spremljal Karli Leskovec.

NOVO MESTO, 12. maja – Zavod Friderika Ireneja Barage in Orglarska šola Hugolina Sattnerja sta v počastitev stoletnice smrti cerkvenega skladatelja p. Angelika Hribarja pripravila seminar o tem glasbeniku. Predavanje se je zvečer zaključilo z mašo in koncertom v frančiškanski cerkvi, ko je zbor Orglarske šole Hugolina Sattnerja zapel izbrane Hribarjeve skladbe. – V Kulturnem centru Janeza Trdine je potekalo regijsko tekmovanje za otroške in mladinske pevске zore Dolenjske, Posavja, Bele krajine in Gorenjske. – V Narodnem domu je bilo mogoče prisluhniti skupnemu koncertu Ženskega pevškega zbora Jasmin iz Novega mesta in Moškega pevškega zbora Dragotin Kette iz Ilirske Bistrice. – Šest otroških in dva mladinska pevška zbora z območja Dolenjske, Posavja, Bele krajine in Gorenjske je nastopilo na 2. regijskem tekmovanju za otroške in mladinske zore 2007 v Kulturnem centru Janeza Trdine. Najbolj je bil ocenjen otroški pevski zbor OŠ Grm Novo mesto z zborovodkinjo Sonjo Čibej, ki je prejel zlato priznanje s pohvalo in se je uvrstil na državno tekmovanje. Zlato priznanje je od "naših" zborov prejel še zbor OŠ Adama Bohoriča Brestanica z zborovodkinjo Stanko Macur.

SEVNICA, 12. maja – V galeriji Gradu in atriju je bil koncert kvinteta Astorpia in fotografska razstava Sevničana Mirana Juršičiča La femme.

TREBNJE, 12. aprila – V Kulturnem domu je bilo mogoče prisluhniti koncertu območne revije odraslih pevskih zborov.

ŽALEC, od 12. do 13. maja – Med 19 godbami sta na 27. tekmovanju slovenskih godb v 4. in 2. težavnostni stopnji nastopili tudi dve z našega območja: Pihalni orkester sv. Ruperta iz Šentruperta in Gasilski pihalni orkester Loče pri Dobovi.

MIRNA, 13. maja – V Dvorani TVD Partizan je potekal 2. koncert območne revije odraslih pevskih zborov.

NOVO MESTO, od 13. do 14. maja – SSG Trst je v Kulturnem centru Janeza Trdine uprizoril Molierovo komedijo Zdravnik po sili.

SEMIČ, 13. maja – V cerkvi sv. Štefana je bil koncert družine Tomaševih z Božakovega v počastitev dneva družine.

SENOVO, 13. maja – V Domu 14. divizije je potekal premierni koncert Pihalnega orkestra DKD Svoboda Senovo pod vodstvom dirigenta Halida

S koncerta 2. regijskega tekmovanja za otroške in mladinske zore v Kulturnem centru Janeza Trdine v Novem mestu.

Tubeishata. Kot solist je na marimbi nastopil Jože Bogolin.

NOVO MESTO, 14. maja – V avli Kulturnega centra Janeza Trdine je bila na ogled fotografska razstava Heroin Domna Pala in Boštjana Slatenška. Poleg slednjega je o razstavi spregovoril novomeški fotograf Borut Peterlin.

NOVO MESTO, 15. maja – Učenci Glasbene šole Marjana Kozine so povabili v Kulturni center Janeza Trdine na zaključni nastop, s katerim so počastili stoletnico rojstva skladatelja Marjana Kozine.

NOVO MESTO, od 15. do 18. maja – Na 30. dolenskem knjižnem sejmu, ki sta ga v prostorih Galerije Krka v Krkini poslovni stavbi pripravili KUD Krka, Knjižnica Mirana Jarca in Knjižarna Mladinska knjiga Novo mesto, je bila znova na ogled bogata bera knjig, ki so pri slovenskih založbah izšle v zadnjem letu dni. Na otvoritvenem pogovoru se je Mitja Čander pogovarjal z znanimi slovenskimi pesniki: Milanom Deklevo, Ervinom Fritzem, Milanom Jesihom, Kajetanom Kovičem in Venom Tauferjem o slovenskem pesništvu in o najnovejši antologiji slovenskega pesništva 20. stoletja. V svet pesnikov je občinstvo popeljala igralka Katarina Stegnar, z glasbenim nastopom pa je dogodek pospremila tolkalna skupina Muvaruvagruva. O pomenu sejma je spregovoril glavni direktor Mladinske knjige Milan Matos. Gost drugega literarnega večera je bil pisatelj, kolumnist in prevajalec Branko Gradišnik, s katerim se je o njegovem novem romanu Roka, voda, kamen pogovarjal Milan Markelj. Knjižnica Mirana Jarca je pripravila multivizijsko predstavitev Branko Gradišnik – Strogo zaupno! Niz prireditev se je zaključil s srečanjem mladih literatev s pisateljico Nejko Omahen.

SENOVO, 15. maja – V Domu 14. divizije so domači gledališčniki nastopili s Partljičevo komedijo Zveze in partnerstva.

BREŽICE, 16. maja – Enajst izbranih plesnih skupin je nastopilo na reviji plesnih skupin Dolenske, Bele krajine in Posavja v Prosvetnem domu.

ČRNOMELJ, 16. maja – V Pastoralnem centru so na ogled postavili razstavo likovnih del 7. bienala otroške ilustracije. Dela so skupaj s pesmimi Bojane Dragoš izšla v knjižici Kdo gre z nami, ki jo je izdala Območna izpostava JSKD.

KOČEVJE, 16. maja – Na povabilo Knjižnice Kočevje je dr. Igor Lukšič, po rodu iz Dolenskih Toplic, predstavil svojo novo knjigo Politična kultura, političnost morale.

DOLENJSKE TOPLICE, 17. maja – V ateljeju nad Gostiščem Lovec se je pričela tridnevna likovna kolonija I. Topliški slikarski externo, ki so ga organizirali Gostišči Lovec in Račka ter novomeški slikar Jože Kotar. Poleg slednjega so sodelovali Jože Cihlar in Barbara Č. Cihlar z Vinice, Milan Todič iz Celja, Igor Dolenc iz Ribnice, Marjan Matoh iz Izole in Emilija Podjavoršek iz Dolenskih Toplic. – Mestno gledališče ljubljansko je v Kulturno-kongresnem centru zaigralo predstavo Hagada.

KRŠKO, 17. maja – Valvasorjeva knjižnica Krško je v goste povabila vizažista, predavatelja, svetovalca in kozmetičnega vizionarja Evgena Geca.

NOVO MESTO, 17. maja – Lutkovno gledališče Ljubljana je v Kulturnem centru Janeza Trdine poskrbelo za predstavo Tacamuca Svetlane Makarovič. – Anton Podbevšek Teater je ponovil uprizoritev glasbene pravljice Peter in volk Sergeja Prokofjeva. – V Narodnem domu so odprli likovno razstavo Zadnji krik sokola z deli Igorja Obradinoviča, Sebastjana Šeremeta, Marjana Maznika in Nejca Smodiša. – Klub LokalPatriot je povabil na literarni večer Beri četrtek: Zlatko Blažič / Zgodovina moje heroinske odvisnosti.

ŠENTJERNEJ, 17. junija – V OŠ so odprli slikarsko razstavo amaterskega slikarja Staneta Udvanca, o katerem je spregovoril njegov mentor Marijan Maznik. V kulturnem programu so sodelovali učenci glasbene šole

BRESTANICA, 18. maja – Ob 120-letnici smrti Frana Levstika so v Domu svobode pripravili literarno-glasbeni večer Umetnik s Krpanom v srcu.

ČRNOMELJ, 18. maja – V Pastoralnem centru so predstavili knjigo prof. Janeza Mušiča Oton Župančič, življenje in delo.

KOČEVJE, 18. maja – Pokrajinski muzej je imel ob muzejevem dnevu odprtih vrat za brezplačni ogled stalnih in občasne razstave s projekcijo filma Potovanje po Kočevski leta 1936.

KOČEVSKI ROG, 18. maja – Kulturna dediščina na Kočevskem rogu: 60 let ohranjanja in obnove spomenikov NOB je naslov razstave, ki so jo na

Gost Dolenskega knjižnega sejma pisatelj Branko Gradišnik podpisuje izvide svoje najnovejše knjige.

MAJ mednarodni dan muzej postavili na ogled v Gostišču pod Bazo. Razstavo je predstavila Judita Podgornik iz novomeške območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, maketo Baze 20 pa je predstavil Jože Saje iz Dolenjskega muzeja.

KOSTANJEVICA, 18. maja – Galerija Božidarja Jakca je pripravila Ustvarjalnico s kiparjem Dušanom Tršarjem.

KRŠKO, 18. maja – KUD Veseli oder je v Kulturnem domu uprizoril komedijo Cilka in Drašek.

METLIKA, 18. maja – Belokranjski muzej je imel dan odprtih vrat.

NOVO MESTO, 18. maja – Knjižarna Goga je povabila na otvoritev razstave naslovnice revije Park Druga stran medalje. Kasneje je nastopil ansambel Matjaža Ambroža. – V Kulturnem centru Janeza Trdine so odprli pregledno razstavo novomeške ljubiteljske slikarke Marije Udovč, ki jo je predstavil Jožef Matijevič. Otvoritev so pospremili Mešani pevski zbor Revoz, Marijan Dovič na violini in Cvetka Krampelj na klavirju.

OSIJEK, od 18. do 27. maja – Na jubilejnem 30. festivalu hrvaške tamburaške glasbe je Tamburaški orekster KUD Otona Župančiča iz Artilč ponovno osvojil zlato plaketo.

SEMIČ, 18. maja – V Taborski hiši so odprli pregledno razstavo del, ki so nastala v semiški likovni delavnici Semič 2007 v organizaciji Zveze paraplegikov Slovenije in Javnega sklada RS za ljubiteljsko kulturno dejavnost in Občine Semič.

SEVNICA, 18. maja – V Lutrovski kleti Sevniskega gradu je bilo mogoče prisluhniti 6. srečanju oktetrov Dolenjske, Posavja in Bele krajine.

SOTESKA, 18. maja – Depo Tehničnega muzeja Slovenije je imel brezplačen ogled zbirke vozil.

BREŽICE, 19. maja – Kulturno drutvo Žarek je v mestnem atriju pripravilo literarni večer s podelitvijo Kosovelovih priznanj.

METLIKA, 19. maja – Na Pungartu so odprli nove prostore KUD Plac.

NOVO MESTO, 19. maja – Klub LokalPatriot je povabil na punk-rock koncert s skupino Carina. – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bila projekcija slovenskega celovečernega filma Slepilo.

RAKA, 19. maja – Društvo prijateljev mladine Raka je povabilo na dobrodelno prireditev z naslovom Vrnimo otroku nasmeš v telovadnici OŠ. Nastopili so otroška pevka in animatorka Andreja Zupančič ter pevski zbori Lavrencij in Askalonce, Srake z Rake ter učenci domače šole.

SEMIČ, 19. maja – Dramski krožek Kocke s Srednje šole Črnomelj je v Kulturnem domu uprizoril gledališko predstavo Vinka Moederndorferja Na kmetih.

ŠENTJERNEJ, 19. maja – V osnovni šoli je bil pomladni koncert Pihalnega orkestra občine Šentjernej pod vodstvom Aleša Makovca.

TREBNJE, 19. maja – Knjižnica Pavla Golje je povabila na predavanje Marijana Pekljaja Nastajanje svtopisemske literature v zgodovini. – Na regijskem srečanju odraslih gledaliških skupin je kot izbrana na območnih srečanjih območnih izpostav Krško, Sevnica, Novo mesto, Črnomelj, Brežice, Metlika in Trebnje v Kulturnem domu nastopila gledališka skupina Vesel Teater iz Dolenjskih Toplic s predstavo Kriza pri Novakovih. Priznanje za najboljšo moško glavno vlogo je dobil Sandi Bradač iz omenjene skupine, za najboljšo glavno žensko vlogo Aleksandra Macur iz gledališke skupine DKD Svoboda Senovo in posebno nagrado Helena Vukšinič iz gledališke skupine Varstveno-delovnega centra Črnomelj.

ZUŽEMBERK, 19. maja – V cerkvi sv. Mohorja in Fortunata je nastopil mešani pevski zbor Musica viva iz župnije Primskovo.

KRŠKO, 20. maja – Pihalni orkester Videm Krško je za zaključek pregledne razstave ob 50-letnici delovanja v avli Kulturnega doma pripravil promenadni koncert na trgu Matije Gubca.

BREŽICE, 21. maja – Verdi Zagreb je bil naslov koncerta, ki ga je v šolski dvorani pripravila Glasbena šola Brežice.

NOVO MESTO, 21. maja – Novomeški župan Alojz Muhič je slovesno sprejel dolgoletnega ravnatelja Glasbene šole Marjana Kozine Zdravka Hribarja, ki je nedavno prejel nagrado Frana Gerbiča.

KOČEVSKA REKA, 22. maja – V Kulturnem domu so odprli razstavo

udeležencev delavnice v Borovcu maja 2006.

NOVO MESTO, 22. maja – Pevec Rudolf Gas je ob instrumentalni spremljavi Aleša Ugrina in Klemna Krajca poskrbel za glasbeno popestritev otvoritve razstave akademske slikarke Kamile Volčanšek, po rodu iz Brežic. Umetnico in razstavo je v Galeriji Krka predstavila likovna kritičarka Tatjana Pregl Kobe. – Novomeška gledališka skupina Pisker je v Kulturnem centru Janeza Trdine zaigrala gledališko predstavo Mojca Pokrajculja. – Sledila je premira filma Povest o velikanu, dokumentarnem filmu o razvoju avtomobilske in prikoličarske proizvodnje IMV.

BREŽICE, 23. maja – Kabaret Berlin (1920–1930) je naslov predstave, ki jo je v poslovnem centru Gasa predstavila Nika Vipotnik. Kabaret je gledališko oblikoval dramaturg Tone Partljič, režiserka pa je Tijana Zunajič.

NOVO MESTO, 23. maja – V Kulturnem centru Janeza Trdine je potekala zaključna prireditev Bralne značke.

DOLENJSKE TOPLICE, 24. maja – Kulturni program je pospremil razstavo starih fotografij obeležij 120 let "Rogove hiše".

METLIKA, 24. maja – Ansambel Tihožitje s pevko Marijo Jerele je pospremil otvoritev razstave Artoteka se predstavi v prostorih upravne enote.

NOVO MESTO, 24. maja – V Mestni hiši Rotovž so predstavili monografijo in mape reprodukcij novomeškega akademskega slikarja Branka Suhyaja z naslovom V čast mojemu očetu. Spregovorili so: direktor Arhitekturnega muzeja v Ljubljani prof. dr. Peter Krečič ter generalni direktor Umetnostnozgodovinskega muzeja na Dunaju prof. dr. Wilfried Seipel ter novomeški župan Alojz Muhič. Istega dne so monografijo z mapami reprodukcij ter tudi razstavo odprli v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani. – V Knjižnici Goga se je Stanka Hrastelj pogovarjala z znanstveno sodelavko doc. dr. Mojco Ramšak, ki je predstavila svoje delo Žrtvovanje resnice. – Knjižnica Mirana Jarca je povabila na predstavitev dvojezične pesniške zbirke Romov krik/ Romano čingadibe avtorja Lojzeta Podobnika, s katerim se je pogovarjala Jadranka Matić Zupančič. Izbrane pesmi sta brala Sebastjan Podobnik in Bogdan Miklič. – V klubu LokalPatriot so predstavili knjigo Igorja Bašina Novi rock.

NOVO MESTO, od 24. do 25. maja – Na treh koncertih revije odraslih pevskih zborov je nastopilo 21 pevskih zborov in pevskih skupin, ki jim je prisluhnil strokovni spremljevalec Karel Leskovic.

PODSREDA, 24. maja – V Slovensko-bavarski hiši so odprli razstavo Marije Sušnik Rastline moje mladosti.

SEVNICA, 24. maja – Na Gradu je dr. Janez Cvirn predaval o Francu Jožefu I. in obdobju njegove vladavine Ko bo umrl cesar, bo konec monarhije.

ADLEŠIČI, od 25. do 27. maja – V starem podu je potekala tridnevna slikarsko-kiparska kolonija. Zadnji dan so pripravili razstavo del, na otvoritvi pa so nastopili Adlešički tamburaši in Kresnice.

BRESTANICA, 25. maja – Jubilej nas povezuje je naslov likovne razstave DKD Svoboda Brestanica, ki so jo ob 40-letnici prve razstave na gradu Rajhenburg pripravili na gradu. Svoja dela je razstavilo enajst likovnih ustvarjalcev, v kulturnem programu pa so nastopili recitatorji društva ter klarinetistka Nina Resnik.

BREŽICE, 25. maja – V ateljeju Vladke Sumrek v Črncu je potekal literarni večer Mihe Cenca Baladno doživetje.

ČATEŽ, 25. maja – Glasbena šola Brežice je povabila na koncert orkestrov v dvorano Hotela Toplice Term Čatež.

ČRNOMELJ, 25. maja – V Pastoralnem centru je bilo mogoče prisluhniti koncertu komornega zbora Musica Ptuj.

DOLENJSKE TOPLICE, 25. maja – V Gostilni Rog sta s petjem in humorjem v čast 120-letnice Rogove hiše nastopila Stane Mancini in Toni Gašperič.

HROVAČA, 25. maja – Na skednju Škrabčeve domačije je bil večer z Branko Gradišnikom in Jonasom Žnidaršičem.

KOČEVJE, 25. maja – V Pokrajinskem muzeju Kočevje so pripravili predstavitev knjige Sakralna dediščina na Kočevskem avtorjev dr. Franceta M. Dolinarja, dr. Mitje Ferenca, dr. Blaža Resmana, dr. Helene Seražin in mag. Gojka Zupana. – V večnamenski dvorani Name so odprli likovno razstavo Zlata paleta 2007 Slikarstvo – realizem, ki jo je odprla kočevska podžupanja

Akademski slikar prof. Branko Suhy z izvidom svoje najnovejše monografije.

mag. Darja Dekal Felda. V kulturnem programu je nastopil kitarist Mladen Bucić in flavtistka Ljulijana Kobal.

KOSTANJEVICA, 25. maja – Glasbena skupina Saeta je pospremila otvoritev razstave akademskega slikarja Jožeta Slaka Đoke z naslovom Okostja v cerkvi Galerije Božidarja Jakca. Avtorja je predstavila Barbara Rupel.

KRŠKO, 25. maja – Sopotniki je naslov prve samostojne razstave skulptur krške ljubiteljske slikarke Branke Pirc, katere mentorica je akademska kiparka Vladka Štoviček. Dela je predstavila Alenka Černelič Krošelj, v otvoritvenem programu pa sta nastopili pevka Majda Arh in pianistka prof. Estera Cetin.

NOVO MESTO, 25. maja – V Kulturnem centru je potekala območna revija odraslih pevskih zborov. – Klub LokalPatriot je povabil na predizborni koncert neveljavljenih skupin z Dolenjske za Kolektive.

SEVNICA, 25. maja – Mešani pevski zbor Lisca Sevnica je povabil na prijateljski koncert Pozdrav pomladi na Grad. Nastopila sta še pevski zbor Slovenski dom Zagreb in vokalna skupina Encijan PD Lisca Sevnica.

ŠKOCJAN, 25. maja – Zavod za šolstvo in Slavistično društvo sta na OŠ Frana Metelka zaključila 30. vseslovensko tekmovanje v znanju slovenščine za Cankarjevo priznanje.

ČRNOMELJ, 26. maja – Mladi glasbeniki iz vse Slovenije in gostje so nastopili na glasbeni prireditvi Glas mladih Bele krajine v Kulturnem domu.

DOBOVA, 26. maja – Večer glasbe, plesa in petja je v Kulturnem domu potekal z gosti KUD Mijata Stojanovića iz Babine Grede s Hrvaške in pozdravnim nastopom otroške folklorne skupine OŠ Dobova.

KOČEVJE, 26. maja – Na parkirišču kluba Sing Sing se je pričel koncert Glasbeno-umetniške sekcije KUD Godba Kočevje Kočevski rock n' roll.

OREHOVICA, 26. maja – Mešani pevski zbor Ajda iz Orehovice in Šentjerneja je povabil na letni koncert v Kulturni dom. Kot gostje so nastopili Vinogradniški oktet ter otroški pevski zbor tukajšnje podružnične šole.

ŠENTLOVRENC, 26. maja – V Kulturnem domu so ob desetletnici gostovanja študentov Primorskega akademskega pevskega zbora Vinko Vodopivec iz Ljubljane pripravili glasbeni večer v sodelovanju z domačim mešanim pevskim zborom Strune.

BOŠTANJ, 27. maja – V župnijski cerkvi je bilo mogoče prisluhniti reviji pevskih zborov iz trebanjske dekanije.

MULJAVA, 27. maja – V Galeriji Kresnička so odprli razstavo likovnih del, nastalih na Ekstemporu 2007, podelili pa so tudi priznanja in nagrade po izboru strokovne žirije.

NOVO MESTO, 29. maja – V avli Kulturnega centra Janeza Trdine je bila otvoritev fotografske razstave Jamske perspektive.

METLIKA, 30. maja – V Ganglovem razstavišču so odprli zgodovinsko razstavo Zdravo! / Sto let belokranjskega sokolstva.

BRATISLAVA, od 31. maja do 3. junija – Mešani pevski zbor Pomlad iz Novega mesta je na 2. mednarodnem tekmovalnem festivalu zborov Festa choralis dvakrat osvojil prvo mesto: v kategoriji odrasli mešani pevski zbori je prejel največ točk in srebrno priznanje, v kategoriji spiritual, gospel in jazz pa je osvojil zlato priznanje in najboljši rezultat festivala – sto točk.

NOVO MESTO, 31. maja – Anton Podbevšek Teater in Pihalni orkester Krka sta v ATP izvedla glasbeno pravljico Sergeja Prokofjeva Peter in volk. – Mačji ples je bil naslov zaključne plesne produkcije Plesnega društva Terpsihora v Kulturnem centru Janeza Trdine.

GLOBOKO, maja – 35-letnico prepevanja je moški lovski pevski zbor povabil na koncert, na katerem so kot gostje nastopili Trebeški drotarji in dobovski rogisti.

KOSTANJEVICA, maja – Gost literarnega večera ob 7. obletnici Valvasorjeve knjižnice v Kostanjevici je bil glasbenik in pisatelj Jani Kovačič.

LJUBLJANA, maja – Založba Edition Bizjak je izdala štiri nove cedejke, dve v seriji Baročne orgle in dve Milko Bizjak – orgle, za kar je poskrbel organist, strokovnjak in sodelavec Restavratorskega centra RS Milko Bizjak.

NOVO MESTO, maja – Novomeški arheologi so na Kapiteljski njivi odkrili pomembno najdbo, obredno žezlo z verižicami. – Izšla je knjiga Prešernovih pesmi. V dolenjsko romščino jo je prevedel Rajko Šajnovič, novomeški Rom.

Kustosinja Barbara Rupel in akademski slikar Jože Slak na otvoritvi razstave v galeriji Božidarja Jakca v Kostanjevici.

JUNIJ

Brane Lamuta na očetovi razstavi v Dolenjskem muzeju v Novem mestu.

BANJA LUKA, 1. junija – V netekmovalnem programu filmskega festivala Kratkofil so vrteli tudi dokumentarni film *Bratstvo in enotnost akademске slikarke mag. Marije Mojce Pungerčar*, po rodu iz Mirne Peči.

BOŠTANJ, 1. junija – Koledniki iz Bušeče vasi, Ljudske pevke z Razborja, Fantje s Preske ter Zarja - ljudski pevci iz Čušperka in Račne pri Grosupljem so nastopili na srečanju ljudskih pevcev v župnijski cerkvi.

BRESTANICA, 1. junija – Plesalci KD Svoboda Brestanica in OŠ Adama Bohoriča so v Kulturnem domu Svoboda pripravili plesno predstavo *Zvezdnato nebo*.

BREŽICE, 1. junija – V Mladinskem centru so odprli razstavo del, prispelih na mladinski stripovski natečaj *Živel strip 2007*. – V Mestnem atriju je potekal Poetikov lirični večer.

ČRNOMELJ, 1. junija – Mlinska kolesa so obstala je naslov knjige mag. Janeza Kramariča, ki so jo predstavili v Pastoralnem centru, obenem pa so odprli še likovno razstavo *Jožeta Zabukoška Mlini ob Lahinji in Dubličici*.

KOČEVJE, 1. junija – Pokrajinski muzej je povabil na odprtje razstave dr. Mitje Ference Prikrito in očem zakrito – Prikrita grobišča 60 let po koncu druge svetovne vojne.

KRŠKO, 1. junija – V Dvorani v parku je potekal orgelski večer.

LANŠPREŽ, 1. junija – Na 1. Sejmu kulture so se na jasi ob kapeli sv. Janeza predstavili glumači, slikarji, lutkarji, pesniki in pisatelji.

METLIKA, 1. junija – Na Metliškem gradu je bila akademija ob stoletnici ustanovitve Telovadnega društva Belokranjski sokol v Metliki.

MIRNA, 1. junija – Na slovesni akademiji ob prazniku KS Mirna je bil na gradu koncert ženskega pevskega zbora *Žimzelen* pod vodstvom Staneta Pečka. Podelili so Gallusove značke – zlato je prejela Mojca Femec.

NOVO MESTO, 1. junija – Anton Podbevšek Teater in Pihalni orkester Krka sta v Anton Podbevšek Teatru zaigrala glasbeno pravljico Sergeja Prokofjeva *Peter in volk*. – Dolenjski muzej je povabil na odprtje likovne razstave litografij Vladimira Lamuta. Gre za predstavitev donacije slikarjevega sina Braneta in njegove žene Manje Potočnik. O razstavi, ki jo je pospremil katalog, je spregovoril Jožef Matijevič. – V Evangelijski cerkvi je potekalo območno srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž.

SEVNICA, 1. junija – Mladinski center je povabil na 7. del Festivala mladih neveljavljenih glasbenih skupin *First Chance Festival 2007*.

STARI TRG OB KOLPI, 1. junija – V objemu reke in belih brez je naslov razstave, ki so jo pripravili v OŠ.

TREBNJE, 1. junija – Pri Centru za izobraževanje in kulturo je potekal Večer glasbe in plesa z Občinskim pihalnim orkestrom, Trebanjskimi mažoretami in gosti, Trebanjskimi rogisti in *The Classmates*.

ČRNOMELJ, 2. junija – Godba na pihala Črnomelj z Otom Pestnerjem je povabila na koncert v športno dvorano OŠ Mirana Jarca. – Tamburaški ansambel *Dobreč* je popestril otvoritev prenovljene cerkve Sv. Duha, ki so jo obnavljali skoraj dvajset let. V cerkvi je svoja dela razstavil akademski kipar Jožef Vrščaj.

KOPRIVNICA, 2. junija – Pesem nas družji je bil naslov prireditve v okviru krškega občinskega praznika v dvorani OŠ Koprivnica.

NOVO MESTO, 2. junija – V klubu LokalPatriot je potekal večer irskega plesa s skupino *Beer Belly* in plesalci Šole irskega plesa.

RAKITNICA, 2. junija – V Loyskem domu je potekala likovna delavnica pri kopii pod vodstvom Branka Žuniča ter kratka predstavitev kovaštva v Ribniški dolini.

SEVNICA, 2. junija – Oddelek za solo petje Glasbene šole Grosuplje je povabil na vokalno instrumentalni večer v atrij gradu.

STIČNA, 2. junija – Muzej krščanstva na Slovenskem je odprl razstavo *Vojvodinja Virida Visconti* v tradiciji donatorstva cerkvenim ustanovam v habsburški monarhiji.

VIHRE, 2. junija – Zapijmo, da nam bo lepo je bil naslov prireditve v Gasilskem domu, ki so jo pripravili ljudski pevci Pšenični klas Vihre. Nastopili so še ljudski pevci iz Sromelj, Globokega in Ajda iz Dolenje vasi, duo *Planinski raj*, kvartet *Fantje z Brezovske Gore*, Tone in Kristina ter harmonikar Gregor Gramc.

KRŠKO, 3. junija – V dvorani Glasbene šole Krško je bilo mogoče prisluhniti koncertu ženskega pevskega zbora Prepelice in mešanega pevskega zbora Lipnica v okviru občinskega praznika.

OTOČEC, 3. junija – Skupina Vocalica iz Padove je v okviru Festivala sonca 2007 povabila na koncert na jasi nasproti gradu Otočec.

TREBNJE, 3. junija – V Domu starejših občanov je potekalo 9. regijsko srečanje upokojenskih pevskih zborov Dolenjske, Bele krajine in Posavja.

ČATEŽ OB SAVI, 4. junija – KUD Odskočna deska Črnc in KUD Mešani pevski zbor Brežice sta v Hotelu Termah Čatež izvedla literarno delo Baron Moscon avtorice Vladke Sumrek.

KRŠKO, 4. junija – Mladi ustvarjalci v sliki in glasbi je naslov likovne kolonije, ki je potekala na OŠ Jurija Dalmatina. – V Dvorani v parku je bil gala koncert najboljših učencev kitare Glasbene šole Krško. – Kulturni dom je povabil na koncert Monday Night – Pondelk večer z HGM jazz orkestrom Zagreb in Big bandom Krško ter gostom Petrom Erskinom v okviru praznovanja občinskega praznika.

LJUBLJANA, 4. junija – Društvo slovenskih skladateljev je prav na rojstni dan skladatelja Marjana Kozine (letos obeležujemo stoletnico njegovega rojstva) podelilo stanovsko nagrado Novomeščanu, skladatelju, glasbenemu pedagogu, publicistu in kritiku Pavlu Mihelčiču.

TREBNJE, 4. junija – V Knjižnici Pavla Golie je potekal Poetikonov lirični večer, posvečen pesniku Pavlu Golii. Poezijo so brali Anjuša Belehar, Mare Cestnik, Ivan Dobnik, Gašper Malej in Iztok Osojnik.

KRŠKO, 5. junija – Orgelski koncert je pospremil otvoritev razstave likovne kolonije Mladi ustvarjalci v sliki in glasbi v župnijski cerkvi sv. Ruperta na Vidmu.

LJUBLJANA, 5. junija – V Narodnem muzeju Slovenije je dr. Matija Žargi na osnovi dveh Auerspergovih dokumentov predaval o zgodovini žužemberškega gradu in trga.

MIRNA, 5. junija – V Knjižnici so odprli domoznansko zbirko Naši kraji in ljudje skozi objektiv Janeza Janežiča. V programu je nastopil Stil Quartet.

KRŠKO, 6. junija – V okviru praznovanj občinskega praznika je v dvorani Glasbene šole Krško potekal zaključni koncert najboljših učencev šole. – Kulturni dom je povabil na Sončkov kulturni večer.

RIBNICA, 6. junija – Dr. Jure Mikuž je predstavil razstavo Mojce Zlokar Mali Benares v Galeriji Miklove hiše.

ČRNOMELJ, 7. junija – V Pastoralnem centru je potekala zaključna prireditev bralnega kluba Knjižni molček z otroško gledališko predstavo Modra vrtnica v izvedbi dramskega krožka OŠ Mirana Jarca Črnomelj.

NOVO MESTO, 7. junija – V atriju Knjižarne Goga je potekal literarni večer s pesnico Vladimiro Reje in njenimi gosti: kiparko Tajo Lojk, ki je razstavila svoje male plastike, violinistko Natalijo Pfeifer, Janijem Urbancem, ki je z avtorico prebiral njene pesmi, ter založnikom in piscem Ivom Kuljajem.

ŠENTRUPERT, 7. junija – Na OŠ dr. Pavla Lunačka so predstavili knjigo spominskih črtic Na sončni strani šole dr. Franceta Žagarja, jezikoslovca in didaktika. Knjigo je uredil prof. Jože Zupan, likovno pa je opremljena z vinjetami trebanjskega likovnika Lucijana Reščiča, nekdanjega likovnega urednika Rasti. Naslovnico je oblikoval Rupert Gole iz Šentruperta.

TURJAK, 7. junija – KUD Marij Kogoj je organiziral II. revijo pevskih zborov na Gradu Turjak.

KRŠKO, 8. junija – V klubu Zvezda je potekal Mladinski kulturni festival 2007. Odprli so fotografsko razstavo Vsi drugačni, vsi enakopravni mladih posavskih fotografov, nastopila je Folklorna skupina KUD Otona Župančiča Artiče, mladi harmonikarji iz Podbočja, instru-vokalna skupina Same babe. – V vrtincu čustev je naslov plesne predstave v Kulturnem domu.

NOVO MESTO, 8. junija – V atriju Knjižarne Goga je bilo mogoče prisluhniti koncertu komorne jazzovske skupine Bossa de novo. – V vrtu San Sebastian je bil koncert skupine Aiddharta.

SENOVO, 8. junija – V avli Doma 14. divizije so predstavili knjigo Discipliniranje teles v športu avtorja dr. Gregorja Starca.

SEVNICA, 8. junija – Na gradu je potekalo srečanje pevcev ljudskih pesmi sevniške občine z naslovom Skupaj se najdemo mi.

Prizor s premiere predstave Golarjeve komedije Dve nevesti v izvedbi igralcev KUD Klas z Mirne.

SOTESKA, 8. junija – V Hudičevem turnu je bil koncert italijansko-slovenske jazzovske skupine Liquid Fire Quartet.

STRAŽA, 8. junija – Mešani pevski zbor straških upokojevcev je v počastitev 20-letnice delovanja povabil na koncert v Kulturni dom. Ves čas ga vodi Mitja Bukovec. Kot gostje so nastopili mladinski pevski zbor Mlinček iz vavtovski šole, novomeški Dolenjski oktet in več glasbenikov.

STRAŽA PRI KRŠKEM, 8. junija – Na Kmetiji Kerin je potekala etnološka prireditve Pušelšank z nastopi skupin: Lavrencij z Rake, Folklorna skupina Senovo, ansambel Tapravi lumpje.

TREBNJE, 8. junija – Na Čateškem večeru v Knjižnici Pavla Golie so odprli fotografsko razstavo Skriti zakladi vsakdana.

BREŽICE, 9. junija – V klubu Mladinskega centra je bil koncert alternativne glasbe.

ČRNOMELJ, 9. junija – Violinist Peter Jud in kitarist Jure Zdove sta zaigrala v duu Decorde v cekvi Sv. Duha.

KRŠKO, 9. junija – V Parku v Krškem sta potekala ustvarjalna delavnica in art tržnica. – V Klubu Zvezda se je nadaljeval Mladinski kulturni festival.

MIHELJA VAS, 9. junija – Kulturno romsko društvo Vešoro je povabilo na glasbeno-literarni večer v Gasilski dom. Nastopili so domači Romi in Romi iz gostujočega novomeškega društva.

TREBNJE, 9. junija – Živi kipi je naslov umetniškega dogodka, na katerega je povabil Mercator center.

VINICA, 9. junija – V Gasilskem domu je potekalo 17. srečanje mladih pesnikov in recitatorjev, poimenovano Župančičeva frulica po pesniku Otonu Župančiču. Prijavilo se je 48 mladih pesnikov in 29 recitatorjev iz 50 slovenskih šol. Najboljša pesnica je postala Lara Zupančič iz OŠ Trebnje, najboljši recitator pa Dominik Vodopivec iz OŠ Milojke Štrukelj iz Nove Gorice.

KRŠKO, 10. junija – Pred Dvorano v parku je potekala slavnostna akademija ob 50-letnici delovanja Zveze kulturnih društev Krško, ki jo vodi nov predsednik Samo Hajtnik. Slavnostni govornik je bil gost iz avstrijske Koroške Jožko Kovačič. – V Kulturnem domu je bilo mogoče prisluhniti koncertu nepozabnih melodij sveta v izvedbi Moškega pevskega zbora Svoboda Brestanica z gostom basistom Jankom Volčanškom.

NOVO MESTO, 11. junija – Devet likovnih umetnikov se je odzvalo vabilu novomeškega diplomiranega slikarja Janka Orača in sodelovalo na 3. mednarodni slikarski koloniji Novomeški likovni dnevi v Jakčevem domu.

BREŽICE, 12. junija – V dvorani Savice Zorko v Knjižnici Brežice so odprli razstavo del likovne delavnica pod mentorstvom Rajka Čubra Sproščenost z barvo 2.

MIRNA, 12. junija – Učenci Glasbene šole Trebnje so ob zaključku šolskega leta nastopili na koncertu v prostorih tamkajšnje knjižnice.

BREŽICE, 14. junija – Big band Krško je nastopil v Mestnem atriju pod vodstvom Aleša Suše ter s pevko Tadejo Molan pripravil zanimiv večer swingovske in jazzovske glasbe.

ČRNOMELJ, 14. junija – Župančičeve uganke in pesmi za otroke je bil naslov prireditve v Knjižnici.

HROVAČA, 14. junija – Na literarnem večeru na skednju Škrabčeve domačije se je z Markom Crnkovičem ob izidu njegove nove knjige Kolumne 2001–2007 pogovorjal Marcel Štefančič.

KRŠKO, 14. junija – V Dvorani v parku so odprli razstavo otroških likovnih del, nastalih v šoli slikanja.

MIRNA, 14. junija – KUD Klas Mirna je v Kulturnem domu TVD Partizan uprizoril komedijo Cvetka Golarja Dve nevesti, ki sta jo priredila Petra Krnc in Stanko Tomšič, ki je igro tudi režiral.

NOVO MESTO, 14. junija – V Evangelijsko cerkev je na koncert povabil ženski pevski zbor Jasmin, kot gostje pa so nastopili pevci Mešanega pevskega zbora Dvor. – V atriju Knjižarne Goga je potekal literarni večer Mlade rime v sodelovanju s KUD Kentaver. – Na vrtu Sebastian je bil kabaretni koncert Patetico.

NOVO MESTO, od 14. do 16. junija – KUD Taus teater je v sodelovanju z drugimi pripravil Dneve lutk v Novem mestu, imenovane Gunclfest. V treh dneh so se na Muzejskih vrtovih zvrstile lutkovne predstave za otroke,

mladino in odrasle, dva pripovedovalska večera za odrasle in otroška lutkovna delavnica. Pripravili so tudi razstavo Lutkarstvo na Dolenjskem.

TREBNJE, 14. junija – V Kulturnem domu je bila na ogled zaključna otroška abonmajnska predstava Klovnosina zabava.

BOGENŠPERK, 15. junija – Na otvoritvi grajskih večerov na Gradu je doc. dr. Boris Gole predaval o novih odkritjih o Janezu Vajkardu Valvasorju in njegovem prezrtem potomstvu. Odprli so razstavo Janeza Weissa Valvasorjeva Bela krajina.

KOČEVJE, 15. junija – S parado orkestrov se je pričelo praznovanje 80-letnice Pihalnega orkestra Kočevje, ki ga vodi Matevž Novak. V Šeškovem domu so pripravili slavnostni koncert, naslednji dan pa srečanje pihalnih orkestrov Dolenjske, Bele krajine in zamejstva.

KRŠKO, 15. junija – V parku starega mestnega jedra je bila slovesnost ob prazniku KS mesta Krško s slavnostnim koncertom Pihalnega orkestra Videm, Moškega pevskega zbora Svoboda Brestanica in Tamburaškega orkestra Glasbene šole Krško. Krajevna priznanja so med drugim prejeli tudi Društvo ljubiteljev fotografije Krško ob 10-letnici delovanja ter prof. umetnostne zgodovine in univ. dipl. etnologinja in kulturna antropologinja Alenka Černelič Krošelj, ki je kot urednica in avtorica pripravila tri publikacije o pomembnih Krčanih, organizirala dva kolokvija ter skrbi za zanimive razstave v Dvorani v parku. – V Čebelniku Mladinskega centra so odprli razstavo fotografij Pogled skozi okno Društva ljubiteljev fotografije.

NOVA GORICA, 15. junija – V Galeriji Tir so odprli slikarsko razstavo Transsubstanciacije akademskega slikarja in glasbenika, člana novomeške zasedbe Moveknowledgementt, mag. Uroša Weinberberja.

PIŠECE, 15. junija – V Dvorani sta nastopila domači ženski pevski zbor Orlica in zbor Franceta Prešerna iz Šibenika.

SEVNICA, 15. junija – Sevniško grajsko poletje se je v atriju gradu nadaljevalo s predstavo Maček Muri z mačjo zabavo gledališke skupine Kolenc iz Vač. – Mladinski center je povabil na festival mladih neveljavljenih skupin First Chance Festival 2007.

TREBNJE, 15. junija – Godalni trio Viva je popestril otvoritev samostojne razstave del akademske slikarke Elene Churnosove v Baragovi galeriji.

ŽUŽEMBERK, 15. junija – Na Žužemberškem gradu je bil koncert etno skupine Jararaja v okviru Poletnih grajskih prireditvev.

BRESTANICA, 16. junija – Na Bazenu Brestanica je tudi letos potekal Festival za mlade Šrot 2007 z rockersko skupino Dan D ter drugimi skupinami. Obiskovalci so si lahko ogledali tudi nastope več plesno-akrobatskih skupin.

BREŽICE, 16. junija – V klubu Mladinskega centra je bil klubski večer Rock-metal najt.

METLIKA, 16. junija – V Belokranjskem muzeju so v okviru Muzejske poletne noči ponovili akademijo ob stoletnici telovadnega društva Belokranjski sokol.

MIRNA PEČ, 16. junija – V Kulturnem domu so predstavili Astine jame z razstavo in prikazom filma Jamarskega kluba Novo mesto.

NOVO MESTO, 16. junija – V atriju Knjižarne Goga je bila ura pravljic in kreativna delavnica. – V Dolenjskem muzeju je v okviru Poletne muzejske noči nastopila skupina Brina. – V Šolskem centru je potekalo družabno srečanje Srbskega kulturnega društva Novo mesto.

SEVNICA, 16. junija – V galeriji Gradu so razstavili dela 9. KreArta v organizaciji KUD kreArt Loka pri Zidanem Mostu.

ŠENTVID PRI STIČNI, 16. junija – V OŠ Šentvid so nastopili zamejski pevski zbori v okviru 38. tabora slovenskih pevskih zborov.

TREBNJE, od 16. do 23. junija – S slavnostnim nagovorom pisatelja Toneta Partljiča se je pričel jubilejni 40. mednarodni tabor likovnih samorastnikov Trebnje, na katerem je ustvarjalo 17 umetnikov iz šestih držav. Organizatorji so pripravili razstavo izbranih del s prvega in zadnjih dveh taborov, preuredili so stalno zbirko, končno pa je izšla tudi publikacija s predstavitvijo vseh dosedanjih taborov in z reprodukcijami vsaj enega dela vseh 245 dosedanjih udeležencev iz 34 držav. Otvoritev je popestril nastop Komornega godalnega orkestra Glasbene šole Trebnje. V okviru tabora je na Lanšperžu

Pisatelj Tone Partljič je s slavnostnim govorom odprl 40. mednarodni tabor likovnih samorastnikov v Trebnjem.

Zaključek premierne glasbene-plesne predstave Čarovnik iz Oza v izvedbi učencev Osnovne šole Brežice.

Prizor iz gledališke predstave dramatizirane Jurčičeve povesti Sosedov sin v Letnem gledališču na Muljavi.

potekal 8. mali likovni tabor učencev osnovnih šol Dolenjske, Bele krajine in Posavja. Tabor se je zaključil z otvoritvijo razstave del malega likovnega tabora ter s svečano predajo likovnih del, ustvarjenih na taboru, ter z razgovorom udeležencev s člani umetniškega sveta galerije. – Na Glasbenem večeru je bilo v avli Centra za izobraževanje in kulturo Trebnje mogoče prisluhniti učencem solo petja iz razreda prof. Doroteje Cestnik Spasić in godalnemu orkestru Glasbene šole Trebnje z dirigentom prof. Radivojem Spasićem.

VELIKI GABER, 16. junija – Župnija in KS Veliki Gaber sta pripravila niz večerov kulture. Na prvem je pod župnijskim toplarjem nastopila vokalna skupina Pavza iz Šmartnega pri Litiji.

MIRNA PEČ, 17. junija – Ob občinskem prazniku so v Kulturnem domu pripravili literarni večer s Pavčkovo poezijo iz pesniške zbirke Starožitje.

SVIBNO, 17. junija – Anina pesem je bil naslov srečanja ljudskih pevcev pod vaško lipo v organizaciji ljudskih pevcev iz Svibnega.

ŠENTVID PRI STIČNI, 17. junija – Na športnem igrišču pri OŠ je potekal koncert združenih pevskih zborov 38. tabora slovenskih pevskih zborov. Zapelo je okrog štiri tisoč pevcev, članov več kot 130 pevskih zborov iz vseh koncev Slovenije, zamejstva in republik nekdanje Jugoslavije. Slavnostni govornik je bil predsednik DZ RS Franc Cukjati. V programu so sodelovali plesalci Folklorne skupine Vidovo iz Šentvida pri Stični in priložnostni sestav orgličarjev.

TREBNJE, 18. junija – Glasbena šola Trebnje je povabila na zaključni koncert učencev glasbene šole v Kulturni dom, kjer so nastopili solisti, otroški pevski zbor in pihalni orkester.

KRŠKO, 19. junija – V Galeriji Krško so odprli pregledno razstavo likovnih del članov Društva likovnikov Krško Oko. O ljubiteljski ustvarjalnosti je spregovorila Alenka Černelič Krošelj, o društvu pa njegova predsednica Simona Dular. Otvoritev so popestrile pevke skupine Askalonce z Rake.

LJUBLJANA, 19. junija – Na razstavi Upodobitve ljubljanskih škofov, ki so jo odprli v Narodni galeriji, je sodeloval tudi novomeški slikar Samo Kralj, ki je upodobil Franceta Rodeta in Alojza Urana.

GLOBOKO, 20. junija – V Prosvetnem domu so odprli razstavo del članov Društva likovnikov Brežice z likovne kolonije Globoko.

BREŽICE, 21. junija – Uvod v prireditve festivala stare glasbe SEVIQC Brežice 2007 je bila glasbeno-plesna uprizoritev muzikala Čarovnik iz Oza v Prosvetnem domu.

NOVO MESTO, 21. junija – V poslovni stavbi Upravne enote so odprli likovno razstavo akademskega slikarja Jožeta Kumra iz Dolenjskih Toplic. Dogodek so glasbeno obogatili učenci Glasbene šole Marjana Kozine. – Knjižgarna Goga je povabila na literarni večer z Matejem Krajncem o Prešernovem Krstu pri Savici.

KOČEVJE, 22. junija – Glasbena šola Kočevje je pripravila literarni večer Beseda je luč, ki odpira srce – zaključek območnega srečanja literatov 2007.

KOČEVJE, od 22. do 23. junija – S koncertom se je pričela prireditev Kočevje se prebujajo, dvodnevno dogajanje, namenjeno mladim.

METLIKA, 22. junija – Poletne kulturne prireditve Pridi zvečer na grad so se nadaljevale s koncertom vokalne skupine Vocalis in Tamburaškega orkestra OŠ Metlika na dvorišču Metliškega gradu.

MULJAVA, 22. junija – V Letnem gledališču ob Jurčičevi domačiji so premierno uprizorili dramatizacijo Jurčičeve povesti Sosedov sin v izvedbi KD Josipa Jurčiča in v režiji Tatjane Lampret. Igro so v naslednjih dneh še nekajkrat ponovili.

NOVO MESTO, 22. junija – Devet pevskih zborov je nastopilo na 5. reviji pevskih zborov Društev upokojencev Dolenjske in na proslavi ob dnevu državnosti v Kulturnem centru Janeza Trdine. V avli je bila na ogled razstava likovnih del 38 dolenjskih upokojencev. – V Jakčevem domu Dolenjskega muzeja so odprli razstavo likovnih del 3. mednarodne slikarske kolonije Novomeški likovni dnevi 2007, katere vodja je bil Janko Orač. Sodelovali so še: kustosinja Jasna Kocuvan, Suzi Bricelj, Almira Bremec, Andrej Pavlič, Dragica Čadež, Mira Ličen Kmrpotič in Jože Slak – Doka.

RIBNICA, 22. junija – Na Ribniškem gradu je potekal Grajski večer.

SEVNICA, 22. junija – Na Trgu svobode je imela koncert Rebeka Dremelj s skupino Babilon, zatem pa še skupina Nude.

SOTESKA, 22. junija – V Hudičevem turnu je nastopila tamburaška skupina Kašarji.

ČATEŽ POD ZAPLAZOM, 23. junija – Na vaškem trgu je potekal praznik sonca Kresnik ob Dušici in zgodovinski gledališki spektakel na prostem Pod svobodnim soncem v izvedbi gledališke skupine Trg iz Sevnice.

ČATEŽ OB SAVI, 23. junija – Pa se sliš je bil naslov 2. srečanja ljudskih pevcev v Kulturnem domu.

METLIKA, 23. junija – Na Metliškem gradu je nastopila Otroška folklorna skupina KUD Stanko Paunović iz Srbije.

NOVO MESTO, 23. junija – V amfiteatru LokalPatriota je bila na ogled lutkovna predstava za otroke Bici–kleta, zvečer pa Kolektive po Kolektivcu. – Na Marofu so na prireditvi v počasitev najdaljšega dne v letu pripravili nastop literatov, ples Kresnic, nastopile so tudi glasbene skupine. – V Vrtu San Sebastian je nastopila skupina Ramba Amadeusa.

TREBNJE, 23. junija – V Galeriji likovnih samorastnikov se je zaključil 40. mednarodni tabor likovnih samorastnikov. – V avli Centra za izobraževanje in kulturo so odprli razstavo del, ustvarjenih na malem likovnem taboru. – v Mercator centru je bila na ogled otroška predstava Plesna slikanica z Damjano Golavšek.

VELIKI GABER, 23. junija – Pod župnijskim toplarjem je nastopila tolkalna skupina Orfej iz Sorice s solisti.

METLIKA, 24. junija – Na grajskem dvorišču je ob uradni otvoritvi poletnih prireditev Pridi zvečer na grad nastopila Mestna godba Metlika s pevko Žano ob 600-letnici prve omembe imena Metlika.

PRELOKA, 24. junija – V Gasilskem domu so odprli likovno razstavo Ane Jerala.

KOSTANJEVICA, 25. junija – Pihalni orkester Kostanjevica na Krki je povabil na 13. tradicionalni promenadni koncert ob dnevu državnosti pri Lamutovem likovnem salonu.

MIRNA PEČ, 25. junija – Domače kulturno društvo je v okviru občinskega praznika v Kulturnem domu uprizorilo gledališko predstavo, enodejanko Medved v režiji Staše Vovk.

OTOČEC, 25. junija – V okviru Festivala sonca 2007 je bil na dvorišču Gradu Otočec koncert Borisa Cavazze.

KOSTANJEVICA, 26. junija – V nekdanji samostanski cerkvi je bilo mogoče prisluhniti koncertu zbora Carmina Slovenica in Piedmont Choirs z dirigentoma Karmino Šilec in Bobom Gearyjem iz ZDA.

NOVO MESTO, 26. junija – Ob dnevu državnosti in spominskem dnevu mestne občine v spomin na dan začetka osamosvojitvene vojne za samostojno Slovenijo je bil v Kulturnem centru Janeza Trdine slavnostni koncert Orkestra slovenske filharmonije.

ZAGRAD, od 27. do 29. junija – V Zagraškem logu je na tridnevni kamnoseški delavnici sodelovalo 14 Primorcev iz društva Most Ajdovščina. Ustvarjali so pod mentorstvom Francija Kocjana, domačega kamnoseka. Ob koncu so pripravili razstavo del v Metelkovem domu v Škocjanu.

BRESTANICA, 28. junija – V okviru prireditev Poletje na gradu Rajhenburg je bila predstava Špičasta sprava.

METLIKA, 28. junija – Na Metliškem gradu je bil koncert madžarskega orkestra Antal Szalai Csardas Orchestra.

NOVO MESTO, 28. junija – Ob dnevu slovenske policije so v avli Policijske uprave Novo mesto odprli likovno razstavo Jirija Volta in Jožice Škof. O razstavi, ki jo je pospremil nastop dua Gorjanske rože in violinistke Kaje Petrič, je spregovoril muzejski svetovalec Jožef Matijević. – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bila svečanost in koncert Orkestra slovenske policije ob dnevu policije. – V Sokolskem domu je Društvo Novo mesto predstavilo štiri knjige upokojenega novinarja Toneta Jakšeta pod naslovom Drobeci iz naše preteklosti. Za kulturni program je poskrbel Duo Corona. – V fotogalerije APT so odprli razstavo Give me your image nizozemske avtorice Bertien van Manen, ki jo je predstavil projektni vodja Fotogalerije Bojan Radovič. – V atriju Knjigarne Goga je potekal literarni večer s pisateljem Alešem Čarom,

ki je v pogovoru s Stanko Hrastelj predstavil svojo knjigo *Made in Slovenija*.

BOGENŠPERK, 29. junija – Na Gradu Bogenšperk so pripravili večer slovenskega samospesa s sopranistko Pio Brodnik, baritonistom Jožetom Vidicem in pianistko Urško Vidic v okviru Grajskih večerov.

ČATEŽ OB SAVI, 29. junija – V Domu krajanov so odprli dela slikarske kolonije s Francem na Čatež.

ČRNOMELJ, 29. junija – V Galeriji Laterna so na ogled postavili fotografsko razstavo *Lahinja 2006* umetniške fotografkinje Jožice Zafred.

KOSTANJEVICA, 29. junija – Digitalna risba je naslov razstave akademskega slikarja Blaža de Glerie, po rodu Brežičana, ki so jo odprli v Lamutovem likovnem salonu. V kulturnem programu sta zaigrala violinistka Petra Božič in harmonikar Branko Rožman.

METLIKA, 29. junija – Janez Pezdirc iz Slamne vasi je s pevci iz Bele krajine na grajskem dvorišču predstavil svojo drugo zgoščenko *Od dedka do vnuka*.

NOVO MESTO, 29. junija – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bil večer z oktetom Adoramus in gosti: skupino *Ano urco* al peji dvej, harmonikarjem Igorjem Zibonom in vokalno skupino *Breznik*.

SEVNICA, 29. junija – Gledališka skupina *Trg Sevnica* je v grajskem parku premierno uprizorila *Miklovo Zalo* po literarni predlogi Jakoba Sketa in jo ponovila še naslednji dan. Režiser predstave je Sinjo Jezernik. – V Mladinskem centru je potekal 9. del koncerta neveljavljenih glasbenih skupin Slovenije *First Chance Festival*.

TREBNJE, 29. junija – V Centru za izobraževanje in kulturo je potekala slavnostna akademija ob Baragovem dnevu, na kateri je spregovorila pisateljica Mira Dobravec. – V Baragovi galeriji so odprli razstavo *Baragove upodobitve* in predstavitev knjige Franceta Barage *Baragovi biografiji* in *baragoslovci*.

ADLEŠIČI, 30. junija – V starem podu je bila otvoritev poletne sezone s "petjem" harmonik, nastopom ansamblov *Breg* in *Zlati muzikanti* z Markom Pezdircem.

BRESTANICA, 30. junija – V starem trškem jedru so pripravili *Petrov sejem*, prireditve s pridihom preteklosti.

ČRNOMELJ, 30. junija – V osrčju Bele krajine je naslov 6. kiparske kolonije, v okviru katere so v galeriji Laterna odprli *forma vivo* in priložnostno razstavo slik.

DOBOVA, 30. junija – *Gost na koncertu Mešanega pevskega zbora Kulturnega društva Franca Bogoviča Dobova* v Kulturnem domu je bila vokalna skupina *Mesečina* z Bučke.

KAPELE, 30. junija – Na trgu je potekal maraton petih pihalnih orkestrrov iz vseh koncev Slovenije.

METLIKA, 30. junija – Na grajskem dvorišču je nastopilo plesno društvo *Krokar* s predstavo *Light show* v režiji Danice Badovinac.

NOVO MESTO, 30. junija – V amfiteatru *LokalPatriota* je bila na ogled standup komedija *Kamikaze: Pristati inu obstati & Dr. Jaro*. – Na vrtu *San Sebastian* je bil koncert *Gal* in galeristi.

OSILNICA, 30. junija – Na Petruvem v deželi Petra Klepeca so na osrednjem dogodku podelili častno članstvo Društva *Osilniška dolina* akademskemu kiparju, rojaku Stanetu Jarmu, ki si je pred leti v rojstni hiši v *Osilnici* uredil galerijo.

STUDENEC, 30. junija – Pred gostiščem *Janc* je potekalo 27. srečanje harmonikarjev.

ŠKOCJAN, 30. junija – Folklorna skupina *Plamen* je ob občinskem prazniku povabila na letni koncert na prireditveni prostor pred občinsko stavbo in se predstavila s spletom *Ramplanje* in bloških pastrirskih plesov. Nastopili so še: otroška folklorna skupina *OŠ Frana Metelka Škocjan* ter *Folkorna skupine Tineta Rožanca* iz Ljubljane.

TREBNJE, 30. junija – V Kulturnem domu so zavrteli film *Francija Slaka* o *Frideriku Baragi Duh Velikih jezer*.

VELIKI GABER, 30. junija – Pod župnijskim topjarjem se je predstavil dramski igravec Gregor Čušin z monodramo *Hagada*.

BREŽICE, junija – *KD Žarek Brežice* je v mestnem atriju pripravil

JUNIJ

Minister za kulturo dr. Vasko Simoniti na ogledu arheološkega najdišča Kapiteljska njiva med obiskom vladne delegacije na Dolenjskem.

zanimiv glasbeno-literarni večer Kosovelov duh v vrtincu časa. Zapel je Mešani pevski zbor Franca Bogoviča z Dobove, člani društva pa so brali svojo poezijo in prozo. V goste so povabili režiserja, glasbenika in humorista Črta Škodlarja, pesnici Mirjano Bobanac in Stanko Hrastelj ter pisatelja in dramatika Zdenka Pereca. Letošnja nagrajenca Kosovelove nagrade za literarne dosežke sta pesnica Mirjana Bobanac in umetnik Rudi Stopar. – V knjižnični dvorani Savice Zorko so na ogled postavili likovna dela iz delavnice pod vodstvom akademskega slikarja Rajka Čubra. O razstavi Sproščenost z barvo je spregovorila vodja sklada Območne izpostave Simona Rožman Strnad.

ČRNC, junija – V ateljeju Vladke Sumrek je imel literarni večer Baladno doživetje Miha Cenc.

GLOBOKO, junija – Prostovoljno gasilsko društvo Globoko je 80-letnico delovanja obeležilo tudi z otvoritvijo razstave likovnih del likovne kolonije Globoko, na kateri je sodelovalo 17 likovnikov.

LJUBLJANA, junija – Med letošnjimi dobitniki Levstikovih nagrad, najvišjih slovenskih priznanj za izvirno literaturo in izvirne ilustracije za otroke in mladino, je bil tudi ilustrator Marjan Manček, novomeški rojak. Skupaj s pesnikom Nikom Grafenauerjem je prejel Levstikovo nagrado za življenjsko delo. – Dobitnica Župančičeve nagrade za življenjsko delo na področju kulture je akademska slikarka in likovna pedagoginja Alenka Gerlovič, ki je otroštvo preživela v Brežicah, svoje akvarele pa je poklonila Posavskemu muzeju za stalno zbirko posavskih umetnikov.

MAUERBACH – V prostorih nekdanjega kartuzijanskega samostana v Avstriji so odprli razstavo Arhitektura tišine, Kartuzijanski samostani v Evropi. Od slovenskih kartuzij so predstavili Žiče in Bistvo, v razstavo pa so vključili tudi fotografski prikaz zgodovine Kartuzije Pleterje.

METLIKA, junija – V Kulturnem domu je potekal glasbeno-motivacijski večer Zmorem – zmores – zmoremo z mladimi glasbeniki in plesalci Srednje šole Metlika in Šole odličnosti.

MIRNA PEČ, junija – Eno od občinskih nagrad ob prazniku občine Mirna Peč je prejel rojak, akademski slikar Jože Slak Doka, letošnji Prešernov nagrajenec za razstavo Slike za slepe.

NOVO MESTO, junija – Minister za kulturo dr. Vasko Simoniti si je med vladnim obiskom Dolenjske ogledal največje slovensko prazgodovinsko grobišče Kapiteljska njiva, obiskal pa je tudi Metliko in si ogledal na novo urejene zgodovinske znamenitosti v starem mestnem jedru Črnomlja. – Arheološka skupina Območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Novo mesto pod vodstvom arheologa Phila Masona je začela z izkopavanjem novo odkritega rimskega pokopališča na območju bodočega poslovno storitvenega območja Mačkovec.

SEVNICA, junija – Sevnški mešani pevski zbor Lisca je povabil na nastop v dvorano Alberta Felicijana na sevnški grad mešani pevski zbor Slovenski dom iz Zagreba in pevsko skupino Encijan.

ŽUŽEMBERK, junija – V avli žužemberške OŠ so šolarji podružnične šole Ajdovec pripravili razstavo Moj domači kraj.

JULIJ

KRŠKO, 1. julija – Kulturni dom je povabil na koncert The Fool Cool Orchestra z Vlatkom Stefanovskim.

METLIKA, 1. julija – Na grajskem dvorišču je nastopila folklorna skupine Degirmenlink s turškega dela Cipra.

PODBOČJE, 1. julija – Ob krajevnem prazniku je v Kulturnem domu potekala plesna predstava L'Orange.

ŽUŽEMBERK, 1. julija – Kulturno-umetniško gledališče Krka je na gradu izvedlo komedijo Cvetka Golarja Vdova Rošlinka.

NOVO MESTO, 3. julija – Arheologi Dolenjskega muzeja so na Marofu pri izkopavanjih našli na doslej največji in najbolj bogato opremljen grob na Kapiteljski njivi iz leta 700 pred našim štetjem.

TARARE, od 3. do 9. julija – Folklorna skupina KUD Otona Župančiča Artiče je sodelovala na mednarodnem folklornem festivalu Musichoridance v francoskem mestecu Tarare.

NOVO MESTO, 5. julija – Ples pomladi 2007 je naslov likovne kolonije, ki je na pobudo akademskega kiparja Draga Moma iz Ruš od marca do junija potekala v več krajih, na njej pa je ustvarjalo šest umetnikov: štirje kiparji - Manca Maselj iz Ljubljane v glini, Anton Zupančič iz Rumanje vasi v lesu, Robert Struna iz Klečeta pri Žužemberku v železu in Rudi Škof iz Novega mesta v kamnu, ter dva akademska slikarja - Drago Mom ter Jože Kumer iz Dolenjskih Toplic. Novomeški pesnik Smiljan Trobiš je na zaključku kolonije prebral haikuje, spesnjene ob nastalih delih, otvoritev razstave pa je z glasbo pospremil kitarist Dušan Pavlenič.

OTOČEC, od 5. do 8. julija – Na jasi je potekal Rock Otočec 2007.

BOGENŠPERK, 6. julija – Na gradu je bil koncert tamburaškega orkestra KUD Folklorne skupine Javorje Šmartno z gosti.

BREŽICE, 6. julija – V Viteški dvorani gradu so s koncertom španskega ansambla Musica Alchemica otvorili letošnji sklop štirih festivalov stare glasbe Seviqe Brežice 2007. Koncertu je bilo mogoče prisluhniti še v cekvi sv. Janeza Krstnika na Mirni. – V klubu Mladinskega centra so na ogled postavili fotografsko razstavo Umetnost služi življenju Lucijana Kranjca. – Kamikaze so v parku pri Mladinskem centru izvedle stand up komedijo Pristati inu obstati.

DRAGATUŠ, od 6. do 7. julija – Pri osnovni šoli je potekal 2. mednarodni festival tamburaških orkestrrov in skupin. Tamburaški orkester KUD Dobroč je bil tretjič zapored proglašen za najboljšo tamburaško skupino v Sloveniji.

METLIKA, 6. julija – Na grajskem dvorišču je nastopila mlada glasbena skupina Trta.

NOVO MESTO, 6. julija – S predstavo Plazidos Domingos ulične cirkuške skupine Rolabola se je pričel festival uličnega gledališča Rudi Potepuški 2007, ki ga je organizirala Založba Goga.

RIBNICA, 6. julija – V Galeriji Miklove hiše so odprli razstavo 2.m: vzporedne prakse likovnih del izbranih študentov 2. letnika magistrskega študija na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje Univerze v Ljubljani.

SEVNICA, od 6. do 7. julija – Na gradu se je pričela dvodnevna likovna kolonija Arspekta 8, ki je potekala v obliki različnih delavnic: slikarskih, kiparskih, fotografskih in oblikovalskih. Zaključila se je z razstavo in z grajskim glasbenim večerom s prijatelji, na katerem so nastopile Coronke s klapo Kaštadi z otoka Krk in oktetom Suha, v katerem prepevajo koroški Slovenci iz zamejstva. Na koloniji je sodelovalo 36 ustvarjalcev, v glavnem slikarji. – V Grajskem parku je bila na ogled predstava gledališke skupine Društva Trg Sevnica po Finžgarjevem romanu Pod svobodnim soncem.

SOTESKA, 6. julija – V Hudičevem turnu je bil koncert jazzovske skupine Black Balloon.

ŠKOCJAN, 6. julija – Domači gledališčeniki so v Metelkovem domu premierno uprizorili gledališko igro Naš Knoblehar, ki jo je napisal in režiral domači kaplan g. Janez Žakelj. Igro so ponovili še dvakrat.

ŽUŽEMBERK, 6. julija – Na gradu je nastopila kraljica polke v ZDA Lynn Marie.

ADLEŠIČI, 7. julija – Pod starim podom je bil koncert tamburaške skupine Vodomec.

BLANCA, 7. julija – Godba Blanški vinogradniki je povabila na koncert ob krajevnem prazniku v Kulturno dvorano.

BREŽICE, 7. julija – V poslovnem centru Gasa so predstavili literarno delo Baron Moscon v izvedbu KUD Odskočna deska Črnc, nastopil pa je tudi Gasilski pihalni orkester Loče.

HINJE, 7. julija – Tu so devetnajstič zapored pripravili dan za harmoniko. V treh skupinah se je pomerilo dvajset harmonikarjev in harmonikarka iz različnih koncev Dolenjske.

NOVO MESTO, 7. julija – Rudi Potepuški se je na Glavnem trgu nadaljeval s predstavo za otroke O čarovnici Hudibabi v izvedbi Breakteatra. Sledilo je literarno popoldne z avtorji Založbe Goga pod naslovom Branje v dnevni sobi, multimedijška predstava Adopt An Artist, Jasna Flego in Katarina Petrov, ulična predstava Slovenija, od kod lepote tvoje? v izvedbi Grad teatra ter urbana instalacija Dnevna soba v izvedbi Studia Pašeta.

KAPELE, 8. julija – V okviru Seviqe Festivala Brežice 2007 je v cerkvi

Koncert ansambla Musica Alchemica v cerkvi sv. Janeza Krstnika na Mirni v okviru festivalskega niza stare glasbe Seviqe 2007.

Predstava španske skupine Plazidos Domingo na Glavnem trgu v Novem mestu v okviru festivala uličnega gledališča Rudi Potepuški.

sv. Trojice potekal koncert Jaics/Czeh/Iglofi.

METLIKA, 9. julija – Pričel se je Teden kulture na placu v starem mestnem jedru, enotedenski festival ustvarjalnih delavnic in pestrih večerov.

MOKRONOG, 9. julija – V cerkvi Žalostne Matere Božje na Žalostni gori je bilo mogoče prisluhniti koncertu Bachovih tokat v izvedbi Ad–El v okviru Seviqe – Klasikaa Dolenjska.

KOSTANJEVICA, 10. julija – V samostanski cerkvi nekdanje kostanjeviške cisterce je v okviru festivala stare glasbe Seviqe Brežice 2007 nastopil Komorni zbor RTV Slovenija s koncertom Gallusovih skladb.

DOBRNIČ, 11. julija – V cerkvi sv. Jurija je bil koncert ansambla Pramea v okviru Seviqe – Klasikaa Dolenjska.

METLIKA, 12. julija – Na gradu so večer zimzelenih melodij oblikovali: Jure Ivanušič, Darja Švajger, Lara P. Jankovič in Romana Kranjčan.

NOVO MESTO, 12. julija – V okviru 2. festivala kantavtorske glasbe Trubadur je bil na vrtu San Sebastian koncert Petra Dirnbeka in Milana Kamnika.

OTOČEC, 12. julija – V restavraciji Tango je bilo mogoče prisluhniti koncertu ansambla Distango in nastopu plesnega para svetovnih prvakov v tangu v okviru Festivala sonca 2007.

SEVNICA, 12. julija – Priznana violinistka Anja Bukovec je v grajskem atriju nastopila z ukrajinskim pianistom Denysom Masliukom. – V Galeriji gradu so odprli razstavo slik z likovne kolonije Arspekta 8.

ŠENTRUPERT, 12. julija – V cerkvi sv. Ruperta je bil koncert ansambla Pramea v okviru Seviqe Brežice 2007. Prisluhniti mu je bilo mogoče tudi v cerkvi sv. Mihalea v Pišecah.

BOGENŠPERK, 13. julija – Na gradu so pripravili večer za klavir in klarinet s pianistko Veroniko Hauptman in klarinetistom Slavkom Kovačičem.

DOLENJSKE TOPLICE, 13. julija – V avli novega Kulturno-kongresnega centra Dolenjske Toplice so odprli samostojno razstavo del domačega akademskega slikarja Jožeta Kumra. Malo kasneje je v dvorani s komedijo Kriza pri Novakovih nastopila domača gledališka skupina Vesel teater.

LANŠPREŽ, 13. julija – Na jasi na Lanšprežu se je pričel 6. festival gledališča, glasbe in plesa Le Soleil.

NOVO MESTO, 13. julija – V stolni cerkvi sv. Nikolaja je bil koncert festivala Klasikaa Dolenjska, na katerem sta nastopili sestri Judit in Tinke Steenbrink, vodilni mladi poustvarjalci stare glasbe na Nizozemskem. V duu čembala in violine sta zaigrali skladbe mojstrov 17. stoletja. – 2. festival kantavtorske glasbe Trubadur je zaznamoval koncert Francija Blaškoviča in Marka Breclja v vrtu San Sebastian.

NOVO MESTO, od 13. do 16. julija – V dolenski prestolnici so se na povabilo Likovno-kulturnega društva Mavrica mudili Slovenci z Madžarske.

PREDGRAD, 13. julija – Z otvoritvijo razstave Pokrajinskega muzeja Kočevje Predgrad in Predgrajci, po kateri je sledil nastop folklornih skupin, se je začela turistično etnološka prireditev Prangerjada. Potekala je srednjeveška povorka in tržnica, različna turistična društva so se predstavila z zanimivim programom. Prireditev je zaključil nastop Pihalnega orkestra Kočevje, kočevske mažorete in tamburaška skupina Dobroč.

ŽUŽEMBERK, 13. julija – Letošnji Trški dnevi kot osrednji del 11. poletnih grajskih prireditev so se pričeli z razstavo slik akademske slikarke Milene Gregorčič v bivši grajski kleti, na grajskem dvorišču pa je bil koncert Lare Jankovič in Mirana Rudana.

NOVO MESTO, 14. julija – Na vrtu San Sebastian je v okviru festivala Trubadur nastopil Jani Kovačič in Drago Mlinarec.

ŠENTRUPERT, 14. julija – V cerkvi sv. Ruperta je bil koncert Kvarteta Čajkovski v okviru prireditev Podoba Slovenije.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 14. julija – V hotelski avli in kavarni so odprli likovno razstavo hrvaške ljubiteljske slikarke Branke Medimorac iz Bjelovarja. O njej je spregovorila vodja razstavnega programa Jelka Kupec, nastopil pa je duo Še pa še.

ŽUŽEMBERK, 14. julija – V farni cerkvi sv. Mohorja in Fortunata je bilo mogoče prisluhniti koncertu za violino in orgle - violino je igrala Pierluigi Mencattini, orgle pa Walter D Arcangelo.

BREŽICE, 15. julija – Na gradu je bil koncert Quadro Jonas v okviru Seviqe Brežice 2007.

HINJE, 15. julija – V cerkvi sv. Marije je na orglah koncertiral prof. Milko Bizjak.

NOVO MESTO, 15. julija – Katja Povše je v okviru 2. festivala otroškega lutkovnega festivala Mali nagajivci na Vrtu San Sebastian izvedla predstavo Gosposdična Bazilika.

TELČE, 15. julija – Pri gasilskem domu je potekala Telška žetev, srečanje ljudskih pevcev, na katerem so nastopili: pevke iz Telč, Pleteršnikovi ljudski pevci iz Pišec, Čebelice iz Mirne Peči, Fantje s Preske, pevke z Razborja, Šmarjetke iz Šmarjete, Pušeljce iz Mozirja, Bučenski ramplači ter folklorna skupina z Razborja.

VESELA GORA, 16. julija – V cerkvi sv. Frančiška Ksaverja je potekal koncert ansambla Le Tendre Amour v okviru Seviqe Brežice 2007. Koncert so ponovili v cerkvi sv. Mihaela v Pišecah.

DOLENJSKE TOPLICE, 18. julija – Na Zdraviliškem trgu je koncertirala skupina Stari bas in Janez Doltar.

KOSTANJEVICA, 18. julija – V Lamutovem likovnem salonu je ustvarjalnico za otroke vodil akademski slikar Blaž de Gleria, Brežičan po rodu, ki je ta čas v prostorih salona razstavljal svoje risbe.

DOLENJSKE TOPLICE, 19. julija – V avlo Kulturno-kongresnega centra so na srečanje povabili topliški upokojenci literati, pozneje pa je na Zdraviliškem trgu nastopila skupina Dom za sanje.

SEVNICA, 19. julija – V Lekos galeriji Ana so odprli prvo samostojno razstavo slikarja Matije Gabriča, stanovalca Doma upokojencev, in oskrbovancev Impoljca. O njem je spregovoril njegov mentor Marjan Podlogar.

DOLENJSKE TOPLICE, 20. julija – Ob občinskem prazniku so slovesno odprli nov Kulturno-kongresni center, sledila je slavnostna seja občinskega sveta in koncert Komornega godalnega orkestra Slovenske filharmonije.

JESENICE NA DOLENJSKEM, 20. julija – V cerkvi sv. Marije Magdalene je bil koncert klasične sakralne glasbe.

METLIKA, 20. julija – V okviru prireditvev Pridi zvečer na grad sta na dvorišču gradu nastopila Tori in Ewald Oberlaitner.

SEVNICA, 20. julija – Na dvorišču gradu so na Večernem pogovoru z znanimi Slovenci sodelovali: pisateljica Desa Muck, evropski poslanec Lojze Peterle in arhitekt Braco Mušič. Večer je popestril nastop učencev sevniške glasbene šole, Društvo Trg Sevnica pa je uprizorilo grajsko poroko.

ZAPLAZ, 20. julija – V cerkvi Marijinega vnebovzvetja je bil koncert ansambla Ars Longa, ki mu je bilo mogoče prisluhniti tudi v brežiški Viteški dvorani gradu.

DOLENJSKE TOPLICE, 21. julija – Topliško noč je med drugim popestril nastop plesnih skupin ter ansambel Lojzeta Slaka.

ŠENTRUPERT, 21. julija – V cerkvi sv. Ruperta je bilo mogoče prisluhniti koncertu ansambla Le Caprice Baroque. Ponovil ga je v Gradu Mokrice.

OTOČEC, 22. julija – V okviru Festivala Sonca je na dvorišču gradu potekal koncert Gwena Hughesa in Electric Jazz Quarteta.

RATEŽ, 22. julija – 32 harmonikarjev je nastopilo na prazniku harmonike na Ratežu.

ZILJE, 22. julija – Pri Gasilskem domu so pripravili etno-kulturni večer. ŽALOSTNA GORA, 22. julija – Festival Seviqe Brežice 2007 se je nadaljeval s koncertom ansambla Auser Music v cerkvi Žalostne Matere Božje.

ŽUŽEMBERK, 22. julija – Na gradu je potekal srednjeveški dan z glumaško predstavo Teatra Cizamo itd. Na večerni slovesnosti je zbrane nagovoril kulturni minister Vasko Simoniti in podelil občinska priznanja, sledil je koncert Beneških fantov in Adija Smolarja.

GRADAC V BELI KRAJINI, 23. julija – V Kulturnem domu je bila javna tribuna o usodi gradu s predstavniki države.

KOSTANJEVICA, 23. julija – Vokalna skupina Dialogos je v okviru Seviqe Brežice 2007 v nekdanji cerkvi kostanjeviškega gradu izvedla gledališko in glasbeno meditacijo Judita.

ŽUŽEMBERK, 23. julija – Trški dnevi so se zaključili v žužemberškem gradu s spominsko slovesnostjo ob 110-letnici rojstva Rozalije Seršen, ki je

Koncert vokalne skupine Dialogos v nekdanji samostanski cerkvi kostanjeviške cisterce v okviru festivalskega niza stare glasbe Seviqe.

Altistka Tamara Vonta in pianistka Estera Cetin med nastopom na koncertu niza Poletje na gradu Rajhenburg.

pod umetniškim imenom Zalla Zarana kot prva slovenska filmska igralka nastopala v Hollywoodu, rojena pa je bila v Žužemberku.

DOLENJSKE TOPLICE, 26. julija – V dvorani Hotela Kristal je nastopila nizozemska glasbena skupina Fortuna.

LESKOVEC PRI KRSKEM, 26. julija – V cerkvi sv. Ane so se letošnji Anini glasbeni večeri pričeli z nastopom tenorista Marka Železnika ob klavirski premljavi Estere Cetinski.

NOVO MESTO, 26. julija – Brigadirji je naslov fotografske razstave domačina Boštjana Puclja, ki so jo odprli v klubu LokalPatriot. – Gostja literarnega večera na dvorišču Knjigarne Goga je bila pisateljica Breda Smolnikar, s katero se je pogovarjala Stanka Hrastelj.

SEVNICA, 26. julija – Na gradu je bila na ogled monodrama Matjaža Kmecla Trubadur pred slovensko procesijo v okviru prireditev Sevnško grajsko poletje. Monodramo so namenili počastitvi bližajoči 500-letnici rojstva velikega Slovenca.

METLIKA, 27. julija – Na grajskem dvorišču je nastopil pevski zbor in dramska skupina Društva upokojencev Mirna ter ženski pevski zbor Društva upokojencev Metlika.

VINICA, 27. julija – V Gasilskem domu so na ogled postavili razstavo likovnice Barbare Čizmek Cihlar.

ZUŽEMBERK, 27. julija – V nekdanji vinski kleti gradu je bila na ogled razstava fotografij Jožeta Hartmana o Himalaji.

ČRNOMELJ, 28. julija – V grajskem atriju je bil koncert Branta Bjorka s spremljevalno skupino The Bros.

KUM, 28. julija – V cerkvi sv. Neže je bil koncert baročne glasbe na dvoru kitajskega cesarja v izvedbi dua Sirocco v okviru festivala Seviq Brežice 2007. Ponovili so ga v cerkvi sv. Mihalea v Pišecah.

PRELESJE, 28. julija – Na veseličnem prostoru je potekala 5. revija folklornih in tamburaških skupin Ajte, ajte sa si sum.

NOVO MESTO, 29. julija – O kužku in mucu je bil naslov predstave Lutkovnega gledališča Papilu iz Kopra v Vrtnu San Sebastian.

OTOČEC, 29. julija – Na jasi je bilo mogoče prisluhniti koncertu skupine Terrafolk v okviru Festivala Sonca 2007.

PRELOKA, 29. julija – V Prosvetno-gasilskem domu so ob godovanju sv. Ane pripravili koncert tamburašev KUD Lepa Anka s Preloke Tamburica za Ano z gosti.

NOVO MESTO, 30. julija – V Galeriji Simulaker so pripravili multi-medijski performans Davide Grassi: Vročica satelitne noči.

BRESTANICA, 31. julija – Poletje na gradu Rajhenburg se je nadaljevalo s koncertom tenorista Marka Železnika in altistke Tamare Vonta.

BREŽICE, 31. julija – V Viteški dvorani gradu je bil koncert European Union baroque Orchestra v okviru festivala Seviq Festival Brežice 2007.

CEROVO, julija – Violinistka Lidewij van der Voort je v okviru Seviq Brežice 2007 nastopila v Taboru Cerovo.

NOVO MESTO, julija – Začelo je delovati Društvo likovnih umetnikov Dolenjske, ki ga vodi slikarka Jožica Medle. Društvo, ki je sedež dobilo v Galeriji Božidarja Jakca v Kostanjevici na Krki, bo povezovalo in združevalo likovne umetnike z območja širše Dolenjske, ki jim je likovno ustvarjanje vsakdanji kruh.

TRŠKA GORA, julija – Društvo zaveznikov mehkega pristanka je organiziralo 2. mladinski filmski tabor in delavnico enominutnega filma.

RAST

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA

LETNIK XVIII., OKTOBER 2007, št. 5 (113), ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

IZDAJATELJICA:	Mestna občina Novo mesto, zanjo župan Alojz Muhič
SOIZDAJATELJICE:	Občine Črnomelj, Dolenjske Toplice, Mirna Peč, Semič, Šentjernej, Škocjan, Trebnje, Žužemberk in Založba Goga
SVET REVIJE:	Predsednica sveta: Staša Vovk (Mestna občina Novo mesto), člani: Rudolf Cerkovnik (Žužemberk), Anica Jakša (Semič), Ksenija Khalil (Črnomelj), Cvetka Klobučar (Škocjan), Jože Kumer (Dolenjske Toplice), Ida Zagorc (Šentjernej), Aleksander Rupena (Mirna Peč), Stane Peček (Trebnje) in Mitja Ličen (Založba Goga)
UREDNIŠTVO:	Milan Markelj (odgovorni urednik), mag. Marinka Dražumerič (namestnica odgovornega urednika, Kultura), Ivan Gregorčič (Literatura), dr. Marko Koščak (Družbena vprašanja), Barica Smole (Odmevi in odzivi), Janko Orač (likovni urednik)
NASLOV UREDNIŠTVA IN TAJNIŠTVA:	Mestna občina Novo mesto, Seidlova c. 1, 8000 Novo mesto, s pripisom: za revijo Rast, tel.: (07)39-39-253, faks: (07) 39-39-208, elektronska pošta: rast@novomesto.si.
TAJNIK REVIJE:	Franc Zaman – Uradne ure ob sredah od 9. do 13. ure, tel.: 041-845-729.
LEKTOR:	Peter Štefančič
NAROČNINA:	Podračun Mestne občine Novo mesto, št. 01285-0100015234, s pripisom: za revijo Rast. Letna naročnina za fizične osebe je 18,80 EUR, za pravne osebe 31,30 EUR. Ta številka stane v prosti prodaji 4,20 EUR. Odpovedi so možne samo v začetku koledarskega leta.
PRISPEVKI:	Rokopise sprejemajo tajnik revije in uredniki. Nenaročenih rokopisov in drugih gradiv ne vračamo. Željeno je, da so prispevki napisani z računalnikom, stiskani v dveh izvodih s širokim razmikom (30 vrst na stran). Zapisi naj bodo shranjeni v formatu MS Word, rtf ali txt.
NAKLADA:	500 izvodov
PRIPRAVA ZA TISK:	MiM
TISK:	Tiskarna Novo mesto
	Na podlagi Zakona o davku na dodano vrednost (Uradni list RS, št. 89/98) je revija uvrščena med proizvode, za katere se obračunava davek na dodano vrednost po stopnji 8,5 odst.
	Izhaja dvomesečno
PODPORNIKI:	Izid te številke so podprli: Mestna občina Novo mesto, Ministrstvo Republike Slovenije za kulturo, občine soizdajateljice, Krka, d. d., Komunala Novo mesto in Trimo Trebnje.

SODELAVCI TE ŠTEVILKE

Marko Bulc, nekdanji gospodarstvenik in politik, Ljubljana

Marinka Dražumerič, mag., univ. dipl. umet. zgodovinarica in univ. dipl. etnologinja, konservatorska svetovalka, ZVKDS, OE Novo mesto, Novo mesto

Ivan Gregorčič, prof. slovenskega jezika in književnosti, OŠ Mirna na Dolenjskem, Rakovnik pri Šentrupertu

Mateja Habinc, dr. znanosti, Ljubljana

Stanislav Južnič, dr. fizikalnih znanosti, Ljubljana

Jasna Kocuvan, univ. dipl. umet. zgodovinarica, kustodinja v Dolenjskem muzeju Novo mesto, Straža

Matej Krevs, grafični oblikovalec, Trzin

Lidija Markelj, univ. dipl. novinarka, Dolenjski list Novo mesto, Novo mesto

Stane Peček, glasbenik, kulturni sodelavec, Mokronog

Nataša Polajnar Frelj, mag., Muzej krščanstva na Slovenskem, Stična

Tatjana Pregl Kobe, univ. dipl. umet. zgodovinarica, samostojna kulturna ustvarjalka, likovna kritičarka, esejistka, pesnica, Ljubljana

Sonja Rostan, sodelavka revije, Novo mesto

Jože Sevljak, prof. pedagogike, Litija

Jože Simčič, svobodni novinar, Novo mesto

Barica Smole, pisateljica in prevajalka, Trebnje

Franci Šali, prof. sociologije, Vavta vas

Marica Škorjanec, prof. slavistike, Ljubljana

Smiljan Trobiš, svobodni ustvarjalec na področju kulture, pesnik, Novo mesto

Janez Weiss, univ. dipl. etnolog in prof. sociologije, Ljubljana

Anica Zidar, razredna učiteljica, pisateljica, Mokronog

Jože Zupan, prof., kulturni delavec, Šentrupert

82
RAST 2007

KNJIŽNICA M. JARČA
Domožanski oddelak

200900575,5

COBISS c

RAST - OKTOBER 2007

MESTNA OBČINA NOVO MESTO